

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2017-YL-029

UMDETÜ'L HAKAYIK İKİNCİ CİLT
TRANSKRİPSİYON

HAZIRLAYAN
Hasan GÜNEÇ

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Başaran

AYDIN-2017

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
AYDIN

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hasan GÜNEÇ tarafından hazırlanan “Umdetü'l-Hakayık İkinci Cilt Transkripsiyon” başlıklı tez, 18.05.2017 tarihinde yapılan savunmam sonucunda aşağıda bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :	Kurumu:	İmzası:
Başkan : Yrd.Doç.Dr. Mehmet BAŞARAN	ADÜ
Üye : Doç.Dr. Cihan ÖZGÜN	EGE
Üye : Yrd.Doç.Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN	ADÜ

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans Tezi, Enstitü Yönetim Kurulu'nun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Hasan GÜNEÇ

ÖZET

UMDETÜ'L HAKAYIK İKİCİ CİLT TRANSKRİPSİYON

Hasan GÜNEÇ

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Başaran
2017, 249 sayfa

1838 yılında İstanbul'da doğan Süleyman Hüsnü Paşa, Harbiye Mektebi'nden mezun olmasının ardından Karadağ Harekâtına katılmıştır. İlk görevi bu askeri harekât olan Süleyman Hüsnü Paşa, burada Derviş Mehmet Paşa kuvvetlerine katılmıştır. İskorbüt ve bağırsak hastalıkları ile uğraşan, morali bozuk ve sürekli şikâyet eden askerlerden oluşan taburlarla karşılaşan Süleyman Hüsnü Paşa, kendini iki görev mükellef görür. Bunlardan birincisi, askerlerin sıhhat ve afiyetine çalışmak; ikincisi ise askerlerin ahlak yapısı ve moralini düzeltmektir. Umdetü'l-Hakayık adlı eserinde Karadağ harekâtının askeri cephesini zafer ve çekişmeleri ile birinci elden kaynak olarak karşımıza çıkarmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Süleyman Hüsnü Paşa, Karadağ (Montenegro), Umdetü'l Hakayık, Derviş Mehmet Paşa

ABSTRACT

TRANSCRIPTION OF UMDETU'L HAKAYIK VOLUME II

Hasan GÜNEÇ

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Asist. Assoc. Dr. Mehmet BAŞARAN

Süleyman Hüsni Pasha, born in 1838 in İstanbul, participated to the Karadağ (Montenegro) Campaign following his graduation from Harbiye Mektebi (School of Warfare). In his first mission, Süleyman Hüsni Pasha joined here to the forces of Derviş Mehmet Pasha. Encountering with soldiers who were suffering from scurvy and indestinal diseases, demoralized and in a constant state of complaint, Süleyman Hüsni Pasha considered himself charged with two missions. First, try to improve health and mood of soldiers; and second, restore their manner and moral. In his work, Umdetu'l-Hakayik, he presented the military aspect of Karadağ Campaign with its victories and struggles as a primary source.

KEYWORDS: Süleyman Hüsni Paşa, Karadağ (Montenegro), Umdetu'l Hakayik, Derviş Mehmet Paşa

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, Balkanlara yerleşmeye başladığı andan itibaren, uyguladığı politikalar ile birlikte Türk nüfusu hızla yayılmaya başlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti Balkanlarda ki egemenliğini 19. y.y.'a kadar elinde tutmayı başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardan tasfiyesi, Türk ve Müslümanların Avrupa'dan çıkarılması ve bu doğrultuda Avrupa'da etnik / dinsel temizlik yapılması ihalesinde başrol Çarlık Rusya'ya ait olmuştur. 1874 yılından itibaren bu proje uygulanmaya konulmuştur. Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmaları ile Karadağ ve Sırp Savaşları “demografik, askeri, siyasi ve sosyal” felaketin ön hazırlığını oluşturmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile de Osmanlı'nın Balkanlarda ki hakimiyetine en ağır darbe indirilmiştir.

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Balkanlardaki topraklarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu çalışmamızda da Osmanlı'nın Balkanlardaki siyasal ve askeri alanda yürüttüğü mücadeleyi, en önemli kaynaklarından biri olan ve birinci elden kaynaklardan Süleyman Hüsnü Paşa'nın bizzat kaleme aldığı “UMDETÜ'L HAKAYIK” adlı eserinden yola çıkarak ortaya koymaktadır.

Çalışmalarım boyunca yardımlarını esirgemeyen danışman Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAŞARAN'a, Yrd. Doç. Dr. Aysun SARİBEY HAYKIRAN'a teşekkür ederim.

Hasan GÜNEÇ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ	xi
EKLER DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ	1
1. YAZAR VE ESER HAKKINDA BİLGİ SÜLEYMAN HÜSNÜ PAŞA (1838 İSTANBUL -8 AĞUSTOS 1892 BAĞDAT).....	2
1.1. Hayatı.....	2
1.2. Eserleri ve Tarih Anlayışı	2
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	217
KAYNAKLAR	225
EKLER.....	227
ÖZGEÇMİŞ	249

EKLER DİZİ

Ek 1: Orijinal Metin.....	227
---------------------------	-----

GİRİŞ

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı tarihimizde “93 Harbi” olarak geçer. Bunun nedeni de savaş tarihinin Rumî takvimde 1293 yılına denk gelmesidir. Bu savaş bir bakıma Osmanlı'nın geleceğini belirlemesi açısından büyük önem taşımıştır.

XVIII. yüzyıldan itibaren her fırsatta Osmanlı Devleti ile savaşa giren Ruslar, İstanbul'u ele geçirmek niyetindediler. “Rusya, ilk hedefi olan Anadolu üzerinden Akdeniz'e, Kafkaslar ve İran üzerinden de Basra Körfezine inmek amacını gerçekleştirmek için sadece XIX. yüzyılda 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856 savaşlarını başlatmıştır. 1853 yılında Ruslar Kırım mağlubiyetine uğradıktan sonra intikam alabilmek için fırsat kollamıştır. Ancak hedeflerine ulaşamadıkları için yeni bahaneler ile 1877 yılında yeni bir savaşa girmişlerdir.

Dönemin resmi belgelerine göre bu savaşın asıl nedeni, Bulgaristan'ın ve Balkanlardaki Hristiyanların kesin ve sürekli bağımsızlığa kavuşmak arzusu idi .

Bu savaşın başlıca sebepleri; Çarlık Rusyası'nın Osmanlıları Avrupa'dan çıkararak kendi topraklarına katmak istemesi, Çarlık Rusyası'nın sıcak denizlere inme planı, 1853 yılındaki Kırım bozgununun intikamını almak istemesi, Hristiyan ve Slav azınlıkları korumak amacıyla Rusların sürekli Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışması şeklinde sıralanabilir.

Diğer taraftan Rusya Babiâli'nin başına yeni gailer açmak maksadıyla Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı Devleti'ne karşı harbe sevk etti. Fakat muharebelerin Osmanlı ordularının galibiyetiyle sonuçlanması üzerine hadiselere diplomatik yollardan bir çözüm bulmak için İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı Devleti'nin iştirakiyle İstanbul'da bir konferans düzenlendi (23 Aralık 1876). Daha önce Rus elçiliğinde belirlenen teklifler, İstanbul Konferansı'nda alınan kararlar olarak Osmanlı Devleti'ne bildirildi. Buna göre:

➤ Osmanlı Devleti Sırbistan ve Karadağ ile antlaşma yapacak ve onlara toprak ve recekti.

➤ Bulgaristan, beşer yıllık sürelerle tayin edilecek birer Hıristiyan vali tarafından yönetilecek ve muhtariyet idaresine sahip iki eyalet haline getirilecekti.

➤ Ayrıca Bulgaristan'da Bulgarca resmî dil olarak kabul edilecek, mahallî milis askeri oluşturulacak, yeni vergi ve muhakeme usulü ihdas edilecek, Türk askeri yalnız büyük merkezlerde bulundurulacak, Bulgarlar için genel af ilân edilecek, Müslüman ahalinin elindeki silâhlar toplatılacak ve bu hususların uygulanması için milletlerarası bir komisyon görevlendirilecekti.

Osmanlı Devleti'nin istiklâline ve toprak bütünlüğüne aykırı olan bu teklifler Babıâli'de kurulan bir genel mecliste müzakere edildikten sonra reddedildi. Böylece Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü yalnızlığı iyi bir fırsat olarak değerlendiren Rusya, bir taraftan savaş hazırlıklarını hızlandırırken diğer taraftan da muhakkak gözüyle baktığı bir Osmanlı-Rus Harbi için Avusturya'nın tarafsızlığını sağladı.

Bu arada ilgili devletler Osmanlı Devleti'ne karşı takip edilecek siyaseti tespit için Londra'da toplanarak 31 Mart 1877 tarihinde Londra Protokolü'nü imzalamışlarsa da İstanbul Konferansı'ndan pek farklı olmayan bu protokolün kararları da bir savaşa girmek pahasına Babıâli tarafından reddedildi. Nihayet Avrupa'nın hukukunu müdafaa iddiasıyla harekete geçen Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân etti.

93 Harbi iki cephede cereyan etmiştir. Tuna ve Kafkasya cepheleri. Tuna Cephesi'ndeki Osmanlı ordusu, Serdâr-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'nın kumandasında Tuna Nehri'nin sol kıyısını birinci müdafaa hattı kabul ederken ikinci müdafaa hattını da Balkan Dağları meydana getirmişti. Bu cephede doğrudan doğruya savaşa katılan ve mevcudu yaklaşık 180.000 kişi olan Osmanlı kuvvetleri, merkez karargâh Şumnu da dâhil olmak üzere Silistre, Totrakan, Rusçuk, Zıştovi ve Vidin'de toplanırken Rus Baltık donanmasının Akdeniz'e inebileceği ihtimaline karşılık Çanakkale Boğazı

tahkim edildi. Buna mukabil Grandük Nikola'nın kumandasında ve yaklaşık 160.000 kişiden ibaret olan Rus ordusu Romanya sınırında toplanmıştı.

Doğu Anadolu cephesinde ise 55.000 civarındaki Osmanlı ordusu Ahmet Muhtar Paşa'nın idaresinde Ardahan - Doğubeyazıt arasında mevzilenirken 120.000 kişiden meydana gelen Rus ordusunun başında General Melikof bulunuyordu.

Savaşın başlaması ile birlikte Romanya topraklarına giren ve bu prensliği kendi tarafına çeken Ruslar, biri Dobruca, diğeri Bükreş istikametinde olmak üzere iki koldan ilerleyerek ve Tuna nehrini Rusçuk-Niğbolu arasından geçerek 27 Haziran'da Zıştovi'yi, 1 Temmuz'da da Tırnova'yı ele geçirdiler. Ruslar'ın bu ilerleyişi sırasında, tahliyesi gerektiği halde bu hususa itina gösterilmediği için Niğbolu bir müddet müdafaadan sonra düşmana teslim oldu. Diğer taraftan Balkan geçitlerinden olup stratejik önemi bulunan Şıpka'daki Osmanlı kuvvetleri Ruslar'ın birçok saldırısına şiddetle karşı koydularsa da yenileceklerine kanaat getirince gizlice çekilmek suretiyle 19 Temmuz'da bu geçidi tahliye ettiler. Rusların arka arkaya gelen bu başarıları, İstanbul'da büyük heyecan uyandırırken saltanat merkezinin Bursa'ya nakledileceğine dair haberler dahi yayıldı. Ayrıca askeri hareketin savaş tekniğine göre yürütülmediği kanaatiyle savaşın başşehirde kurulan bir askeri meclis tarafından idaresine karar verildi. Bu arada Serasker Redif Paşa ile Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa görevlerinden alınarak Divan-ı Harbe sevkedildiler.

Abdülkerim Nadir Paşa'nın, düşmanın Tuna'yı geçmesine seyirci kalmasıyla, savaş yarı yarıya kaybedilmiştir. Oysa ki Osmanlılar için en büyük ümit, Rusları Tuna Seddi üzerinde durdurabilmek ve bu seddi aşmalarına engel olabilmektir. Bu gelişmelerden sonra Abdülkerim Paşa'nın yerine Tuna ordusu kumandanlığına getirilen Mehmed Ali Paşa'nın Rusçuk üzerine yürüyen Grandük Nikola kuvvetlerini mağlup etmesine karşılık General Gurko da 22 Temmuz'da Eskizağra'yı ele geçirdi. Karadağ tarafındaki kuvvetlerle Eskizağra'ya gelen Süleyman Paşa ise General Gurko'yu yenilgiye uğrattığı gibi Balkan dağlarının güneyinde ve Rus işgali altında bulunan yerleri de geri almaya muvaffak oldu. Daha sonra Şıpka Geçidi'ni geri almak istemesine ve bu maksatla 21 Ağustos'tan itibaren

başlattığı taarruz hareketinde taraflar arasında şiddetli m¼cadeleler cereyan etmesine rağmen bu geçidi ele geçirmek mümkün olmadı.

Rus kuvveti süratle ilerleyerek, Balkanlardaki şıpka geçidini işgal ettiğinde Ruslar için Edirne ve İstanbul yolu açılmış gibiydi, fakat Plevne'ye gelen ve burada alelacele toprak tabyalar inşa ederek, Plevne'yi bir kale haline getiren Osman Paşa'nın 4.000 kişilik ordusu, Rusların ilerleyişini durdurmuştur.

Tez konusu olmak ve şıpka Geçidi Muharebeleri'ni birinci ağızdan kaleme almak itibariyle, Süleyman Hüsnü Paşa'nın eseri olan "Umdetü'l-Hakâyık"ın ikinci cildi, yenilginin kırılma noktası olduğundan büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, diğer hatıratlar ve belgelerle harmanlandığında, objektif bir bakış açısı geliştirme adına tarihcilere yardımcı olacağı şüphesizdir.

1. YAZAR VE ESER HAKKINDA BİLGİ SÜLEYMAN HÜSNÜ PAŞA (1838 İSTANBUL -8 AĞUSTOS 1892 BAĞDAT)

1.1. Hayatı

Süleyman Hüsnü Paşa, 1838 yılında İstanbul'da günümüzde Fatih ilçesi sınırları içinde yer alan Molla Gürani Mahallesi'nde doğdu. Babası Yeniçeri Ağası Mehmed Hâlet Efendi'ydı. Öğrenimini İstanbul'da yaparak 1863 yılında Mekteb-i Harbiye'den mezun oldu. Edebiyat öğretmeni, kaymakamlık ve din bilgini ve yazarlık yaptı. 1876 yılında padişah Abdülaziz'in tahttan indirildiği hükümet darbesinde rol oynadı. II. Abdülhamid bu sebeple ona duyduğu güvensizlikten dolayı İstanbul'dan uzaklaştırmak amacıyla Bosna-Hersek komutanlığına tayin etti.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladığı zaman Balkanlardaki en yüksek kıdemli komutanlardan biriydi. 2 Ekim 1877'de Tuna cephesi başkomutanlığını Mehmet Ali Paşa'dan devraldı. Komuta ettiği ordular Şıpka Geçidi Muharebeleri'nde önce Rusları yendiler. Ancak daha sonra orduları yenik düştü. Savunmada gösterdiği cesareten dolayı Süleyman Hüsnü Paşa önce halk tarafından Şıpka Geçidi Kahramanı olarak görüldü ve büyük bir ün kazandı. Ancak sonradan esen rüzgârların yönü değişti. Yenilgiden sorumlu tutularak Taşkışla'da hapsedildi. 1 yıl süren uzun bir yargılamadan sonra idama mahkûm edildi, tüm rütbe ve madalyaları geri alındı. Sonradan cezası II. Abdülhamid tarafından sürgüne çevrildi. 14 yıl Bağdat'ta sürgün hayatı yaşayan Süleyman Hüsnü Paşa 8 Ağustos 1892 tarihinde orada vefat etti. İmam Ebu Yusuf Camii'nin bahçesine gömüldü.

1.2. Eserleri ve Tarih Anlayışı

Süleyman Paşa, Türklük fikrine hizmet etmiş bir tarihçidir. Türk tarihi ve diline ait önemli eserler veren Paşa, Ahmet Vefik Paşa'dan sonra, ilmi Türkçülüğün ikinci siması olarak görülmektedir. İلمي Türkçü Süleyman Paşa, tanınmış Türkiyatçı Fransız De Guignes'in tesirinde kalmıştır. Süleyman Paşa'nın eserleri şunlardır:

1. Mebanil-İnşa: Osmanlı edebiyat kaidelerini bildiren iki ciltlik bir eserdir. Bu özet eserde Ferrelan, Napoleon, Racine ve Volney'den seçme parçalar bulunmaktadır.

2. Tercüme-i Risale İrade-i Cüziyye: Süleyman Paşa'nın ilk eseri olup, Akkerman'ı Mehmet Bin Mustafa Efendi'nin Arapça eserinin İrade-i Cüz'iyye Risalesi adıyla Türkçeye çevrilmiş şeklidir. Sekiz fasıldan oluşan kırk sayfalık kitap, Cemaziyelevvel 1283/1868'de basılmıştır.

3. İlmî Hali Sagir: 130 sayfalık eser, 1871'de Matbaa-i Amire'de basılmıştır İslam dini üzerine yazıldıkları halde Arapça ve Acemce kelime ve terkiplere mümkün olduğu kadar yer verilmemesi bilhassa dikkat çeker. Örneğin; Allah'ı anlatırken; “Birdir, kendisinin hiç ortağı, yardımcısı ve benzeri yoktur; dünyada gördüğümüz ve bildiğimiz şeylerden hiçbir şey ona benzemez. Anadan, babadan, oğuldan, kızıdan, kandan, uykudan, uyuklamadan, yemeden, içmeden, gülmeden, ağlamadan, sevinmeden, yerinmeden beridir” der.

4. İlmihali Kebir: 40 sayfadan ibaret olup, 1873 tarihlidir.

5. İlmî Sarfî Türkî: Bu gramer kitabını, Türkçeyi ayrı bir dil olarak kabul ettiği için Sarf-ı Türk diye isimlendirilmiştir. Süleyman Paşa, bu konudaki görüşünü Recaizade Ekrem'e yazdığı bir mektupta; “Osmanlı edebiyatı sözü yanlıştır. Dilimize Osmanlı, milletimize Osmanlı milleti denilemez, Osmanlı tabiri devletin adıdır; milletimizin adı sadece Türk'tür;

6. Umdetu'l Hakayık: Bu eser; Namık Kemal'in isteği üzerine kaleme alınmış harp hatıralarıdır. Altı cilttir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbine dair mufassal tarihtir.

7. Hissî İnkilap: Paşa'nın milliyetçi yönünü yansıtan ve ölümünden sonra basılan bir eserdir. 64 sayfalık bu kitapta, Harp Okulu öğrencilerinin de iştirak ettirildiği askeri kuşatmayla Sultan Abdülmecid'in tahttan indirilişi ve V. Murat'ın tahttan çıkarılışı vakası uzadıya anlatılmaktadır.

8. Tarihi Âlem: Süleyman Paşa'nın en önemli eseri, Tarih-i Âlem adıyla kaleme aldığı Dünya tarihidir. Yazar, bu kitabının önsözünde şöyle demektedir: “Askeri mekteplerde okutulmakta bulunan umumi tarihin, yabancı dillerden aynen aktarılması sebebiyle, İslam akideleri ve milli ahlaka aykırılığı ile beraber, Eski Çağ kısmının da ancak birkaç faslı tercüme olduğu için, şimdiye kadar maksada ulaşılammış idi.”

Paşa, bu sebeple eserini, “İnanılan hususlara ve İslam adabına uygun olmak ve doğu vakalarına bilinen bağları sebebiyle tamamen içinde yer almış ve karışmış bulunmak üzere” kaleme aldığını belirtmektedir.

Süleyman Paşa, Tarih-i Âlem’de, Türklerin İslamiyetten önceki tarihlerine geniş yer ayırmıştır. Eser için yararlanılan kaynaklar arasında De Guignes’in Hunlar Tarihi ve Raymond’un Tatar Tarihi de bulunmaktadır. Bu bakımdan, Tarih-i Âlem, batıda ortaya çıkan Türkoloji araştırmalarından istifade edilerek yazılmış ilk Türkçe eserdir.

Kendi tarihimizi, batılılardan değil, kendimizden öğrenmemiz gerektiğini savunan Süleyman Paşa, bu çağırısı açan bir tarihçi ve fikir adamı hüviyetindedir. Tarih-i Âlem’in ilk bölümü V. Murad zamanında basılmış, ancak Sultan Abdülhamid döneminde yasak kitaplardan sayılarak mevcut nüshaları toplatılmış ve Harbiye Matbaası evrak mahzenine atılmıştı. Süleyman Paşa çapında bir şahsiyetin, siyasi sebeplerle saf dışı bırakılması ve kaleme aldığı değerli eserlerin okutulmaması, Türkçülük tarihimiz bakımından ciddi bir kayıp olmuştur.

TRANSKRİPSİYON

UMDETÜ'L-HAKAYIK

İdâre işleri, Erkân-ı
Harbiye-i 'Umûmiyenin
İstanbuldaki 'askerî
Matba'asınca îfâ edilir.

MECMÛ'A-İ ASKERÎ

Yazı işleri, Erkân-ı
Harbiye-i Umûmiye
Onuncu Şubesinde tedvîr
olunur

TÂRİH KISMI

Üçüncü Sene

Eylül - 1928	70 numrolu 'askerî mecmû'aya mülhak olarak neşr olunmuştur	Sayı: 11
--------------	---	----------

'UMDETÜ'L-HAKÂYIK

2

YAZAN:

MERHÛM MÜŞİR SÜLEYMAN PAŞA

MUHTEVİYÂTI

RUSYA MUHÂREBESİ

Metin hâricinde 2 harîtası vardır.

UMDETÜ'L-HAKÂYIK¹

2

Yazan: Merhûm Müşîr Süleyman Paşa

Müstensihi: Süleyman Paşa hafidi mühendis Semûhi

RUSYA MUHÂREBESİ

Rusya Muhârebesinin evâili hakkında mü'ellifin bir hayli noksâni-i ma'lûmâtı olması 'inde'l-kıyâs mütebeyyin ise de, bu muharrir-i 'âcizin o zamanlar vukû'âtına hakkıyla ittîlâ'im² olmadığından redd-ü tashihini, o gavâilin bi'l-fi'il içinde bulunan arkadaşlarımıza havâle ile, yalnız kendi bulunduğumuz zamana müte'allık vukû'âtı tashih ve ikmâl ile meşgul olacağız.

Mü'ellif : "Teşrin-i Evvelin on yedisinde bir kâfilenin zabtından başka bu fırka hiçbir iş görmedi. Teşrin-i Sâninin nihâyetine doğru müteharrik kollar ile bir hayli yeni keşifler dahî icrâ edilerek 'Osmanlılar ile ba'zı ehemmiyetsiz musâvalâtda bulundu ve bu sırada 'Osmanlılar, Pazarcığa kadar ric'ate mecbur oldu" diyor.

Teşrin-i Evvel-i Efrencînin on yedisi ki Rûmînin beşine tesâdüf ider. Fi'l-hakîka o târihde Ceneral Zimermanınbir kuvvetli müfrezesi, Silistre kurbündeki Orman ve Gabarlıçe ve Linse karyesi kurbüne kadar gelmişler ise de öyle kâfile falan zabt itdıklarının kat'â aslı olmayub şu kadar ki kurâ-yı mezkûreye gelinceye kadar arada olan bi'l-cümle İslâm köylerini gâret ve yağma ve Müslim ahalisinden bir takımını katl-ü hurkile³ ve hayvânâtını sürüb götürmüşlerdir. İhtimâl ki mü'ellif, Ceneralin sürüb götürdüğü İslâm köylülerin hayvânâtıyla eşyâ-yı menhûbesini Ceneralin bir kâfile zabt itmiş olmasına haml ide. Fi'l-hakîka mü'ellifin de bu bâbda hakkı vardır. Bir devlet-i mütemeddine 'askeri, ahâli-i kurâyı nehb-ü katl-ü gâret⁴ itmez. 'Asâkir-i 'Osmâniye şimdilerde değil, daha hukuk-ı milelin Avrupada hiç bilinmediği zamanlarda ki o günler, seyf-ü sâtı'-ı

¹ 'Umde: (Arapça İsim): 1. Dayanılacak, güvenilecek şey, kimse, yer; dayak, dayanak, destek. 2. İlke, prensip. 3. Herkesin güvendiği, itimadı olan kimse.(bkz. Ferid Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, s. 1120, Ankara, 1993)

² Ittîlâ': (Arapça İsim): Öğrenme, tanıma, bilme, haberli olma.

³ Katl-ü hurk: Yakarak katletme.

⁴ Nehb-ü katl-ü gâret: Yağma çapul edir öldürmek.

‘Osmânînin Avrupanın kalbgâhında cevelân itdiği eyyâm-ı mes’ûde idi... yine feth itdikleri ekâlîmde ehl-i kurâ gibi ‘acezeye nazar-ı gazab

(Sayfa 2)

Ve neferât ile bakmayı şân-ı şecâ’at ve merdângîlerine yakışdırmazlar ve bi’l-‘akis ânları, göremedikleri bir himâye-i müşfikâne ile taltif iderler idi.

Teşrin-i Sâni-i Efrencînin yirmi dördüncü ve yirmi beşinci günleri, Ceneral Zimerman, Pazarcık fırkası üzerine ba’zı keşfiyât-ı ta’arruziye icrâ itdiyse de her birinde hâiben⁵ ve münhezimen⁶ ric’ate mecbur oldu. ‘Asâkir-i Şâhânenin Pazarcığa kadar ric’ati bahsine gelince, zâten Pazarcıktan ileri hiçbir mevki’imiz yokdı. Şu kadar ki o târihte Pazarcık Kumandanlığı ma’iyyetinde bulunan Hidayet Paşa, nizâmiye ve başı bozuk süvârileriyle arada sırada ilerleyerek, Dobruca köylerini dolaşmağa ve Zimerman ordusunun çıkaracağı ta’arruz müfrezelerinin Pazarcığa takarrübünü men’e me’mûr idi. Binâen’aleyh “Osmanlılar Pazarcığa kadar ric’ate mecbur oldu” demekde hiçbir ma’nâ yokdur.

Mü’ellif : “1878 senesi Kânûn-ı Sânîsinde Pazarcıkda kırk iki kıt’a top ile Reşid Paşanın kumandası altında olarak yirmi bin nefer ‘asâkir-i muhâfaza bulunmakta idi.” Diyor.

Hacıoğlu Pazarcığında üç batarya top mevcûd idi ve oranın kuvve-i muhâfazası dahî, redif, mustahfız ve mu’âvene-i Çerâkiseden ve ‘asâkir-i Mısıriyeden mürekkeb olarak piyade, süvâri ve topçı, cem’an on bin ve küsur kişiden ‘ibâret idi. Mü’ellifin mikdâr-ı ‘asâkir ile ‘aded-i efvâh-ı nâriyeyi⁷ bu kadar kesretli göstermesinde ne fâide tasavvur itdiği bilinemez.

Mü’ellif : “Artık bu muharebeden sonra Reşid Paşa Pazarcıkda mukâvemet kâbil olamayacağını derk eylediğinden, ordusuyla beraber ve Edirne üzerine çekilmiş ve Rusyalılar ayın yirmi yedinci günü Pazarcığa girmişlerdir.” diyor.

Reşid Paşanın Pazarcığa çekilmesi, bir hezimet neticesi değildi. Pazarcık, her ne kadar istihkâmât-ı münferide ile tahkîm kılınmış ise de, düz ovada açık bir

⁵ Hâiben: (Arapça Zarf) Mahrum olarak, me’yus olarak, zarar ve ziyana uğrayarak.

⁶ Münhezimen: (Arapça Zarf) Bozularak, bozguna uğrayarak.

⁷ Efvâh-ı Nâriye: Ateşli silahlar (Top, tüfek gibi)

memleket olub Varna ile hatt-ı muvâsalasını muhâfaza şartıyla elde bulundurulması külliyetli ‘asâkire mevkûf olduğundan (Sulanık – Kara Hasanlar – Sarı Nasuhlar) hatt-ı müdâfa’ası geri alınarak “Şumnu”ya tahaşşüd itdiği sırada Hacıoğlu Pazarcığındaki ‘asâkir-i muhâfazanın da Varnaya merkezlenmesi baş kumandanlıktan Tuna Şark Ordusu kumandanlığına virilen ta’limât iktizâsından idi.

Lâkin Pazarcık muhâfızları bâd-ı hevâ⁸ bir memleket terk edilmiş olmamak için, düşmanlarına haylice bir hasar virerek ric’at itdiler. Mü’ellif :”Varnanın muhâfızını on beş bin kişiden ve techîzâtı iki yüz kıt’a topdan ‘ibâret idi.” diyor.

(Sayfa 3)

Varnada dokuz tabur piyade var idi. Bunun sekizi ‘asâkir-i Mısriyeden olub biri de redif idi. Mevcûd-ı kâffeleri yedi bin ve kûsur kişiden ‘ibâret idi. Mevcûd olan dokuz yüz kûsur topçusu ile iki yüz kûsur süvârisi ki bu grup cem’an sekiz bin altı yüz ve kûsur efrâddan mürekkeb idi. Mü’ellifin bu mikdârı on beş bine iblâğında ne ma’nâ vardır!

Yok eğer murâdı, Pazarcık fırkasının Varnaya ric’atinden sonra ise, fi’l-hakîka on bin kûsur kişiden ‘ibâret olan Pazarcık mevcûdı miyânında mevcûd olan iki bine karîb dağılan mu’âvene efrâdı ba’de’l-ihrac her iki mevkî’ kuvvetinin Varnada birleşmesi üzerine on beş bin kişiden bir muhâfız hey’eti vücûda gelmesi doğrudur.

Mü’ellif :”Şumnuda yirmi bin ‘asâkir-i muntazama bulunmakta idi.” diyor.

Mü’ellifin gösterdiği bu mikdâr, hangi zaman için olduğu bilirse idi tashîh idilir idi. Serdâr ‘Abdülkerim Paşa zamânında, Şumnudaki ‘asâkir, yirmi binden ziyâde idi. Mehmed ‘Ali Paşanın mu’âmelât-ı harbiyeye başladığı sırada, Şumnuda beş altı tabur terk olunmuş idi. Benim zamanımda dahî yine böyle idi. Mu’ahharan son günlerde (Sulanık – Kara Hasanlar – Hezargrad – Sarı Nasuhlar)daki taburlar kâmilten Şumnuya merkezlendiğinden, haylice bir kuvvet

⁸ Bâd-ı Hevâ: Bedâva

vücûda gelmiş idi. Velhâsıl mü'ellifin beyân itdiği mikdârın zamânı nâ mu'ayyen olduğundan bu bâbda bir şey diyemeyiz.

Mü'ellif: “Yirmi bin kişiden müretteb olan Karadağdaki ‘Osmanlı ordusu meydan-ı muhârebeye yetişüb ‘Osmanlılar nukât-ı müte’addidede⁹ tahaşşüd itmîşler ve bâhusûs Tırnova, Sekbanlı ile Yeni Zağrada yerleşüb şimendüfer hattını hâl-i müdâfa’aya koymuşlar idi.” diyor.

Fi'l-hakîka ben “Podguriçe”de iken, Hersek ve İşkodra firkalarından mürekkeb kırk dört tabur piyade ve üç batarya da dağ topu ile Balkanın cenûb ve resânını müdâfa’aya me’mûr idilmiş isem de, ‘adedce mevcûd-ı refâkatim on altı bin kişiyi mütecâviz değil idi. Mu’ahharan Balkandaki kuvvetim yirmi bini de tecâvüz itdi ise de İstanbuldan gönderilen mustahfızlar ile Rauf Paşa kumandasındaki taburların iltihâkı mevcûd-ı sibâkı kabartmış idi.

Mü'ellif: “Diğer taraftan hâl ve mevki’i gitdikçe müşkilleşmekte olan Ceneral Gurko dahî birkaç tabur ‘asâkir-i imdâdiye almış ve Yeni Zağrayı zabt iderek düşmana büyük bir darbe-i

(Sayfa 4)

te’sîr urmak efkârına düşmüş idi. Mûmâ ileyh bu fikrini mevki’-i icrâya koymuş olaydı, büsbütün Eski ve Yeni Zağra hattına hâkim olacağı gibi Süleyman Paşanın sağ cenâhı üzerinde gâyet güzel bir mevki’i dahî kabza-i zabta geçirmiş olacak idi.” diyor.

Fi'l-hakîka benim Edirne'de Karapınara vürûdumdan evvel, Ceneral Gurko Yeni Zağra ‘aleyhine ta’arruz itse idi, zabt idebilir ve demir yolu hattı üzerinde bir mevki’ edinmiş olur idi; lâkin, kumandanca düşünülecek şey, bir memleketin zabtından ziyâde imkân muhâfazasını derpîş-i mütâla’a olmağla, refâkatim taburlarının ilerlediği bir sırada, Ceneral mûmâ ileyh, bu yeni fütûhâtını bi’t-tabî’ fedâ ve terke mecbûr olur idi; çünkü, Yeni Zağra düz ovada açık bir memleket olub istihkâmât-ı sun’iye ve tabî’iyeden ‘ârî idi. Ceneral Gurko mâdem ki kuvve-i kâfiye-i ta’arruziyeye mâlik değildir, Yeni Zağrayı zabt idüb de ne yapacak idi? Hatta Eski Zağrayı tutduğuna bile hatâ itdi dinebilir. Eğer Eski ve Yeni Zağralara dağıtdığı kuvvetleri, Han ve Şıbka Boğazlarının muhâfazasında isti’mâl itseydi,

⁹ Nukât-ı müte’addide: Birçok noktalar.

bizim kolorduya daha ziyâde sıkıntı vermiş olur idi. Eğer Ceneral Gurko, Yeni Zağrayı elde etmiş olsaydı, o vakit hedef ta'arruzumuzu Yeni Zağraya çevirerek Karapınar ve İslimye cihetlerinden iki kol ile Yeni Zağra 'aleyhine ta'arruz ider idik ve o halde mü'ellifin "Bizim sağ cenâhımız üzerinde gâyet güzel bir mevki'i dahî kabza-i zabta geçirmiş olacak idi." mütâla'asına mahal kalmaz idi.

Mü'ellif: "Lâkin üç fırkaya münkasım olan 'askerini, evvel emirde bir noktada tahşîd¹⁰ idecek yerde, üç muhtelif tarîk ile Yeni Zağra üzerine yürütdi. Bu kollardan birincisi, bilâ mukâvemet 'Osmanlılar tarafından terk ve tahliye olunan Yeni Zağrayı evvel emirde zabt eylemiş ise de, bu sırada Süleyman Paşa diğer iki kol arasından hareketle bunları birbirlerinden ayırdı. İşte bu sûretle birbirlerinden müfâraket iden kollar, Temmuzun otuz ve otuz birinci günleri, Yeni Zağra ile Eski Zağrada mağlûb olarak, Şıbka üzerine ric'ate mecbûr oldılar ve kavgalar esnâsında, bir orman kenârında ba'zı 'ameliyât-ı istihkâmiye-i muvakkate icrâ idebildiler." diyor.

Ceneral Gurko ile bizim Eski ve Yeni Zağralar üzerine icrâ itdiğimiz hareket-ı harbiye, her iki tarafa birtakım hatiyât¹¹ isnâdına sebebiyet virmiş ise de, Gurko ile bizim hareket-ı

(Sayfa 5)

harbiyemizin sahîhan hatâlı aksâmı nedir ve bu hatânın vukû'unı bâ'is olan şeyler nedir? Buraları muhâkeme ve muvâzene itmeden evvel emirde Eski ve Yeni Zağralar üzerine sûret-i hareket ve planlarımızla eyyâm-ı vak'ayı zikr ve tafsîl ideceğiz. Çünkü, mü'ellif mûmâ ileyh misillü bir takım erbâb-ı kalem hareket-ı mezkûreden dolayı Ceneral Gurkoyı tahtie¹² itdikleri gibi bir takımı da beni, yine bu hareketinden nâşi tahtie ve ithâm itmişler ise de, zann ideriz ki tahtieciler ve ithâmcılardan vukû'ât-ı mebhûseye dâir tafsîlât-ı lâzıme istense, hiçbirini hakkıyla i'tâ-yı cevâba muktedir olamazlar.

Evvel emirde silsile-i vekâyi'i zikr idelim:

25 – Haziran – 93 de Ceneral Gurko Tırnovaya dâhil oldı. 30 – Haziranda Tırnovayı terk ile Han Boğazına doğru ilerledi. 1 Temmuz – 93 de, Han Boğazının

¹⁰ Tahşîd: (Asker) Yığma, biriktirme, toplama.

¹¹ Hatiyât: Kabahatlar, suçlar, günahlar, yanlışlar, yanlışlıklar.

¹² Tahtie: Yanlışını çıkarma.

cenûb cihetine geldi. 2 – Temmuz – 93 de boğazdan çıktı ve Han köyündeki bir tabur redifi püskürttü. 30 – Temmuz – 93 de Yeni Zağraya bir keşif müfrezesi gönderdi. 4 – Temmuzda (Mefles) Köyünde, o târihde Balkan Kumandanı bulunan Rauf Paşanın emriyle Şıpkadan mukâbelelerine çıkan Miralay Râşid Bey kumandasındaki üç tabur ile harb iderek, taburlarımızı bozdu. 5 – Temmuzda Kızanlık Kasabasıyla Şıpka Karyesini işgâl itdi. 7 – Temmuz akşamından sonra bizim ‘asker Şıpka istihkâmâtını bi’t-tahliye Filibeye doğru çekildi. 8 – Temmuz sabahı da Ceneral Gurko Şıpka istihkâmâtını işgâl itdi. 9 – Temmuzda ben, Dedeâğacına vâsil ve yine o gün Edirneye dâhil oldum. 10 – Temmuzda, Ruslar Eski Zağrayı işgâl itdiler. Bugün Miralay Hacı ‘Osman Bey kumandasıyla Aşağı Karapınara dört tabur sevk ve ikâme itdim. 11 – Temmuzda, Mirliya Receb Paşa kumandasıyla Aşağı Karapınarda on üç tabur ‘asker daha sevk-ü ikâme itdim. 12 – Temmuzda Aşağı Karapınara sevk-ü tahşid-i ‘askere devam eyledim. 13 – Temmuzda bi’z-zat Aşağı Karapınara geldim. 14 – Temmuzda, Aşağı Karapınar ile Yeni Zağra beyninde vâki’ Demir Yolu hattının Ruslar tarafından tahrîb idilen aksâmını ta’mîr itdirdim ve Yeni Zağra Kumandanı Rauf Paşa ile birlikde Ruslar ‘aleyhine tertîb ideceğimiz planı li’ecli’l-müzâkere, Radinede mülâkât kararını verdim. 15 Temmuzda Rauf Paşa ile Radinede birleşerek Eski Zağra ‘aleyhine ta’arruz planı tertîb ve merkez-i saltanata müşterekü’l-imzâ bir telgraf ile sûret-i hareketimizi ‘arz itdik. Bugün Ruslar, Eski Zağradan bir kuvvetli keşif kolu

(Sayfa 6)

İle Yeni Zağraya gelerek, Yeni Zağra muhâfızlarıyla bir karakol kavgası itdiler. 16 Temmuzda, Rauf Paşa Radineden Yeni Zağraya ‘avdet itdi ve bugünün akşamı müşâr ileyh İslimye Kâimmakâm Vekîli Nâfiz Beyden Rusların Yeni Zağraya ta’arruz hazırlığında bulduklarına dâir bir câsusdan rivâyeten ma’lûmât aldı ise de, nasılsa yine plan hukmünü icrâ şıkkını iltizâm itdi ve bize beyân-ı ma’lûmât itmedi. 17 Temmuzda, Rauf Paşa Radine planı mûcibince Yeni Zağradan on iki tabur piyade, üç batarya dağ ve üç batarya sahra, bir bölük nizâmiye süvârisi ve üç bin mikdâra karîb Çerkes başı bozuk atlısı ile Eski Zağraya müteveccihen öğleye karîb hareket itdi ve o günün akşamı Yeni Zağranın iki sa’at ba’dindeki Yukarı Karapınarda yatdı.

Yine bugün ben de mezkûr plan mûcibince, kırk iki tabur piyade üç batarya dağ, üç batarya sahra iki bölük nizâmiye süvârisi, dört yüz kadar zibek ve Çerkes atlısıyla sa’at üçde Aşağı Karapınardan Eski Zağraya müteveccihen

hareket itdim ve o günün akşamını kolordu ile Sallabaşlı ve Gazablı karyeleri arasında yattık ve yine bugün Mirliva Mehmed Hulûsi Paşa mezkûr plan mûcibince Çırpandan yedi tabur piyade ve bir batarya dağ topu ile sabahleyin Eski Zağraya doğru hareket itdi. Yine bugün Ceneral Gurko Kızanlıkdan kalkarak, Yeni Zağra ‘aleyhine üç kol ile tertîb itdiği hareket-i ta’arruziye planının icrâsına mübâşeret itdi. Ceneral Buroh kumandasında olan sol cenah kolu beş tabur piyade, altı kıt’a sahra topu ve üç yüz elli Kazakdan ‘ibâret olub, bunlar Han Köyünden hareket ve o gece İliceye muvâsalat iderek giceyi orada geçirdiler. Merkez kolu bi’z-zat Ceneral Gurko kumandasında idi ki, bir kara beynehî livâsıyla bir alay Kazak ve on altı kıt’a topdan mürekkeb idi. Bunlar, Kızanlıkdan kalkarak geceyi Balabanlıda geçirdiler. Sağ cenah kolu dahî Prens Nikola ve “Ojen Luhtenberg” kumandasında olub dört tabur Bulgar, üç alay süvari ve iki batarya topdan ‘ibâret idi. Bunlar, Eski Zağradan Yeni Zağraya doğru hareket itdiler ve Yukarı Karapınarda Rauf Paşa fırkasına bi’t-tesâdüf, hareketlerini tevkîf eylediler ve beynlerinde bir karakol kavgası vukû’buldu. Bu sağ cenah kolundaki Bulgar taburları, derhal Eski Zağraya ircâ edildi. Bâkileri Rauf Paşanın mukâbilinde kaldılar.

18 Temmuz sabahı Rusların merkez ve sol cenah kolları birleşüb Karacadağdan indiler

(Sayfa 7)

Ve Eski Zağra tarafından sağ cenah kollarının vürûdunu beklemeksizin Yeni Zağraya ta’arruz itdiler. Yeni Zağrada ise üç tabur kapsüllü tüfek ile mücehhez mustahfiz ile iki kıt’a kundaksız sahrâ topu var idi.

Topların beşer atımı ve neferâtın da yirmişer otuzar kapsülü olduğu mervîdir. Bugün ‘ale’s-seher Rauf Paşa, 17 Temmuzda Ruslar ile itdiği karakol kavgasını mu’arref bir jurnal yazarak, merkez-i saltanata bâ telgraf keşide idilmek üzere zabtiyeler ile Yeni Zağraya gönderdi. Zabtiyeler öyle bir vakitte Yeni Zağraya vâsıl oldılar ki, Ceneral Gurko Yeni Zağranın etrâfını sarmış, ta’arruz idiyor ve top atıyor idi. Zabtiyeler dolu dizgin geri dönerek, Rauf Paşaya vak’ayı haber virdiler. Lakin, Rauf Paşa Radinede birlikde tertîb itdiğimiz planın hukmünü ihlâl itmemek için, artık arkasına ve Yeni Zağra cihetine kat’â iltifât-ı sımâh-ı simâ¹³ itmeyüb, Eski Zağraya müteveccih hareketine devâmı iltizâm ve fırkasını

¹³ Sımah-ı simâ’: Kulak asma, dinleme, yönelme.

Çoranlıya doğru tahrîk eyledi ve o günün gicesini Çoranlı ormanında geçirdi. Beri taraftan Ceneral Gurko, Yeni Zağra muhâfızı olan cebehâne züğürdü mezkûr üç tabur mustahfızı mahv-u perişan iderek, Yeni Zağrayı istilâ ve şimendüferi tahrîb ve topları zabt itdi ve o günü Yeni Zağrada kalmayarak, kemâl-i sür'atle Rauf Paşanın terk itdiği Yukarı Karapınara yetişti; giceyi orada geçirdi; Rauf Paşanın Çoranlıya doğru gitdiğini orada haber alarak li'ecli't-ta'kîb irtesi sabah harekete hazırlandı. Bugün ben de ba'de'z-zuhr sa'at sekizde kolordu ile Arabacı Köyüne geldim ve sağ ve sol cenah kollarının ber-mûceb-i plan kendisine iltihâkına muntazıran bugünün gicesini Arabacı Köyünde geçirdim. 19 Temmuzda sabahın ikisine kadar, Rauf ve Hulûsi Paşaları nokta-i mülâkât olan Arabacı Köyünde bekledim, zuhûr itmediler.. ve o sırada, Eski Zağra ahâlî-i İslâmiyesini Rus ve Bulgarlar katl-i 'âm idiyor.. yetişiniz... diye de Eski Zağradan bir iki feryâdcı İslâm bana gelerek rikkatimi tahrîk itdiler. Ânın üzerine diğer kolların iltihâkına lüzûm görmeyerek, mevcûd ma'yyetime Eski Zağraya ta'aruz emrini virdim. Sâ'at üçde Arabacı Köyünden hareketle dörde doğru harbe mübâşeret ve sâ'at altı buçukda Eski Zağrayı istirdâd itdim. Yine bugünün sabâhı Rauf Paşa mekârîlerini hazırlatarak ve taburlara Eski Zağraya hareket emrini virerek ilerlemekte iken kable'l-fecr yukarı Karapınardan hareket iden Gurko Kolu berk-u belâ gibi arkasından çatarak, Rauf Paşanın Eski

(Sayfa 8)

Zağraya hareketini bi't-ta'vik¹⁴, kendisini harbe mecbûr itdi. Sa'at altı buçuğa kadar her iki fırka beyninde muhârebe devâm eyledi. Rauf Paşanın cebehânece vaktiyle ihtiyâtlı davranmamış olması netice-i seyyiesi olarak, muhârebe bizim 'askerin hezîmetiyle netîcelendi; çünkü, topların cebhânesizlikden ateşleri kesilince 'askerin pây-ı sebâtı mütezelzil olarak dağılmağa başladılar ve bir ric'at-i gayr-ı muntazama ile Aşağı Karapınara kadar dağılarak Rauf Paşa bugünün akşamını 'asâkir-i müteferrikasıyla beraber Aşağı Karapınar ve havâlisinde geçirdi. Ceneral Gurko Rauf Paşa ile harb itdiği sırada bizim kuvve-i külliye ile Eski Zağraya müte'arrız olduğumuz haberini alarak Eski Zağra Kumandanına iki livâ 'asker ile imdâda geleceğini ve vusûlüne kadar sebât itmesini yazdı. Hatta bu emniyeye serî'an vusûl için, Rauf Paşa taburlarını ta'kîb gibi kıymetli bir ganimet zaferi bile elden çıkardı ise de, ne çare ki Eski Zağra muhâfızları 'askerimizin kesretine ve ta'aruzdaki şiddetine mağlub olarak

¹⁴ Bi't-ta'vik: Oyalandırmayla, geciktirmeyle.

münhezimen terk-i mevki' itdiler. Bunların terk-i mevki' itdiklerinden tahmînen iki sa'at sonra idi ki bir tabur avcı ve iki alay süvari ve on altı kıt'a süvâri topı ile mukaddimetü'l-ceyş olarak Eski Zağra önüne bi'z-zat kendisi gelmiş ve diğer livâların da arkadan yetişmesini emr itmiş idi. Şasur livâsıyla dokuzuncu fırkanın livâsı, Eski Zağra pîşgâhına ancak sa'at on bir buçukda yetişebildiler. Ne çare ki Ceneral Gurko, Eski Zağraya yaklaştığı zaman bizi memleketi istirdâd ve etraf tepeleri taburlarla tahkîm ve işgal itmiş görerek, iş işden geçtiğini anladı. Ve top menziline biraz ba'îd bir mesâfede fırkasını bi't-tevkîf, giceyi orada geçireceğini işrâb¹⁵ ider bir vaz' gösterdi. Biz ise Yeni Zağra muhâfiz taburlarının ve ferdâsi günü Rauf Paşanın hezîmetlerinden bî-haber olduğumuz gibi, Gurkonun uzakdan görülen 'askerini, Rauf Paşa fırkası ve ilerisindeki Çerkes elbisesiyle milis Kazak öncülerini de Rauf Paşanın yanındaki Çerkes atlısı kıyas iderek, fırka-i mezkûreyi selamlamak ve istikbâl itmek için, taburlar hazırlatmış ve bir iki kere de 'umûm borusu çaldırarak: "Pâdişahım çok yaşa" çağırılmış idik; lakin Gurko fırkası takarrüb itdikçe Kazakların intizâm üzere ve gâyet müteyakkızâne ilerlemesinin teşahhusı beni şübheye düşürerek büyük dürbün ile dikkatlice nazar ittiğim zaman, Çerkes atlısı zann ittiğim öncülerin Kazak ve yaklaşan bir Rus fırkası olduğu nazarımda tahakkuk idince, derhal orduya silah başı borusu çaldırdım.

(Sayfa 9)

Ceneral Gurkonun ma'iyeti, o günü Yukarı Karapınardan kalkarak Çoranlıya gelmiş ve birkaç sa'at Rauf Paşa ile ba'de'l-muhârebe Eski Zağraya imdâda li'eclî'l-müsâra'a, soluğu soluğuna yetişmiş oldukları cihetle pek yorgun bulunmuş oldukları gibi mevcûd-ı ma'iyetim dahî Arabacı Köyünden Eski Zağraya gelüb birkaç sa'atler Rus 'askeriyle muhârebe iderek yorulmuş ve Gurkonun geldiği sırada bir kısmı da hâlâ Bulgar 'isyânıyla uğraşmakta bulunmuş idi. Bununla beraber sa'at dahî onu geçmişti. Göz göze harb itmenin zamân-ı münâsibi de fevt olmuş bulunduğundan her iki taraf karşı karşıya geldikleri halde harb için yekdiğeri 'aleyhine 'ale'l-fevr¹⁶ saldıracak mertebede şiddet ve kuvvetlerini sabahdan beri sarf etmiş bir halde idiler. Binâen'aleyh ne Ruslar top ve tüfek endaheti veya ta'arruz gibi bir mu'âmele-i hasımâne gösterdiler ve ne de biz onların üzerine ta'arruz teşebbüsâtında bulunduk. Şu kadar ki, 'Asâkir-i

¹⁵ İşrab: Bir maksadı kapalı olarak anlatma.

¹⁶ 'Ale'l-fevr: Derhal, defaten, birden.

Şâhâne derhal toplarını mevâki’-i lâzimeye çekerek ve ahvâl-i arâziyeden istifâde iderek bir vaz’-ı tedâfi’i aldılar. Ma’mâfih sağ cenah kolunda iki günden beri cereyân iden vukû’âta dâir haber alamadığım gibi, ‘avârız-ı tabî’iye-i zemîn hasebiyle, düşmanın kuvvet ve mikdârını da henüz kesdiremediğimden ve akşam karanlığının bir taraftan takarrübü ile beraber keşf-i icrâsı için dahî düşmanın külliyetli süvârisine nazaran eldeki yüz elli nizâmiye süvârisi pek kifâyetsiz görünerek yanımdaki birkaç yüz Çerkes, zeybek ve başı bozuk atlıları ise etrâfa yağmagirliğe dağıldığından hasletimdeki şiddeti isti’mâle bi’z-zarûre kudreyây olamadım. Binâen’aleyh düşmanın ahvâl ve mikdârını keşf itmeksizin mechûl üzerine vakitsiz ve ‘ale’l-fevr ta’arruz itmek te’emmülsüzlüğünü ihtiyâr itmedim.

İşte o sırada idi ki Rauf Paşanın münhezimen Aşağı Karapınara gitdiğini haber aldım. Mu’ahharan gece bu haber diğer rivâyât ile de te’eyyüd itdi. Ve Yeni Zağranın ve Demir yol hattının ya’ni bizim kolordunun yegâne erzak ve mühimmât hatt-ı muvâsalasının düşman eline geçtiği duyuldu.

En ziyâde dehşet ve telaş virecek şey dahî, o gece sabaha karşı Aşağı Karapınarda üç taburla muhâfiz bulunan Kâimmakâm Mûsa Beyden yirmi bin Rusyalının Karapınara gelmekte olduğunu muhbir bir de jurnal almaklığım oldu. Hatta Musa Bey, merkez-i saltanata ve mâbeyn-i hümâyûna da iş’âr-ı keyfiyet itdiğini bildiriyordu. Bunun üzerine Eski Zağra önüne gelen düşman üzerine ‘ale’s-seher bir ta’arruz itmeyi; ba’de’l-muvaffakiye Yeni Zağrayı istirdâdı ve Karapınara doğru ilerlediği mervî bulunan düşmanın arkasını kesmeyi ve ondan sonra da Şıpkaya gitmeyi

(Sayfa 10)

tasâmim itdim. Halbuki bizim planımız ertesi sabah doğruca Kızanlığa ve Şıпка karyesine giderek, Şıpkayı istirdâd için çabalamak idi. Bu gece almış olduğum ihbâr-ı müdhîşe-i mütevâliye, fikrimi, planımı tebdîl itdi. Yirmi Temmuzda ileriye ta’arruz teşebbüsâtında iken daha tulû’-ı fecr¹⁷ ile Rusların çekilmiş olduğunu ve köylerinde yalnız bir mikdar ardcı süvârisi terk itdiklerini gördüm. Bugün Eski Zağra içinde mütehassın Bulgar Bulgar ‘usâtının tenkîli ile iştiğâl tidim. Yirmi bir Temmuzda Aşağı Karapınardan aldığım ma’hûd haber üzerine Rusların da Yeni Zağraya doğru çekilmesini, demir yol hattı ile Yeni Zağrayı elde tutmak istemiş olmalarına haml iderek, Eski Zağrada hiçbir ‘asker

¹⁷ Tulû’-ı fecr: Tan atması, güneşin doğması.

birakmamak ve kuvve-i külliye-i mevcûdem ile düşmana çarpmak için, o gün Eski Zağrayı tahliye ile ahâlisini ve mecrûhîn-i ‘askeriyeyi Edirneye doğru gönderdim.

Yirmi iki Temmuzda Yeni Zağrayı istirdâd itmek üzere ileri doğru hareket ve o geceyi Hızır Bey Karyesinde geçirdim. Yolda Aşağı Karapınarda yirmi bin Rus ilerlediğinin esassızlığı ve bu şâyi’â, Yeni Zağradan münhezimen firâr edegelen Yeni Zağra Mustahfız taburlarının bakiyyetü’s-süyûf¹⁸ efrâdı ile, etrâf köylülerin şemâtet ve gulgulesinden mütehaddis erâcîf olduğımı tahkîk eyledim. Ne çâre ki böyle dehşetli erâcîf ile ona intizâm iden Rauf Paşanın hezîmet-i fâhişesi bizi Şıpka ‘aleyhine olan hatt-ı hareketimizden tahavvül ve insırâfa mecbûr iderek Yeni Zağranın istirdâdına şitâb ve isti’hâle sevk itdiği gibi merkez-i saltanatı da dehşete düşürerek, derhal Aşağı Karapınarın muhâfazasına Dersa’âdetden bir batarya top ile birkaç tabur ve Edirnedeki dahî birkaç taburla Mirliva Hacı Hüseyin Paşa ve Filibeden bir taburla Müşir Safvet Paşa sevk idildi.

Ve’l-hâsıl bu sû-i şâyi’â üzerine merkez-i saltanat Karapınarda yirmi iki taburla yirmi beş sahrâ topundan ‘ibâret bir kuvvet cem’ eyledi bugün sa’at sekize doğru Yeni Zağraya dâhil oldum ki Arabacı Kazaklar da Yeni Zağradan çekilmekte idiler.

Ceneral Gurko yirmi Temmuzda Dalbukaya geldi. Maksadı orada kendisine bir çeki düzen virüb bizim kolorduya bir ta’arruz icrâsı idi. Lâkin, ma’iyyeti ümerâ kendisine cebhânenin kifâyetsizliği haberini virmeleri üzerine bu tasâmiminden ferâgate mecbûr oldu.

(Sayfa 11)

Yirmi bir Temmuzda öncüsünü Han Köyüne göndererek mevcûd ma’iyyeti ile Eşkici Karyesinde tahaşşüd itdi ve Han Boğazı medhalini tahkîm itmeğe başladı. Yirmi iki Temmuzda, Şıpka Boğazındaki ‘askeriyeyi irtibâtını muhâfaza ve Eski Zağranın Tunca Vâdisindeki ağzına nezâret için Sofular Karyesini işgâl itdi. Yirmi üç Temmuzda ma’iyyetinde mevcûd olan süvârileri bir takım müfrezelere taksîm iderek Ferdiç Boğazındaki İslimye Caddesinden gelen Karacadağ Balkanı medhallerinden Takalüfer cihetine kadar, bütün Tunca Ovasını taht-ı tarassud ve muhâfazaya aldı.

¹⁸ Bakiyyetü’s-süyûf: Kılıçtan kurtulanlar. Mecaz: Arta kalanlar.

Yirmi dört Temmuzda yine bu hal üzere geçdi. Yirmi beş Temmuzda Ceneral Gurko, süvârileriyle Han Boğazından Tırnovaya doğru çekilmeğe başladı. Yirmi altı Temmuzda Han Köyünde ardcısına terk itdiği dokuzuncu piyâde fırkasının birinci livâsı ile, dördüncü şasur livası dahî terk-i mevâki' ile içeriye çekildiler. Gurkonun mevcûd ma'iyeti dört bin süvâri on iki bin piyâdeden 'ibâret olduğu elbine-i ecnebiyeden¹⁹ mervîdir. Bunlar yirmi dokuz Temmuzda Tırnovada ictimâ' itdiler. Ceneral Gurko refâkatindeki iki piyâde livâsından birini Eleneye gönderdi ve birini de Tırnovada alıkoydu. Yirmi üç Temmuzda sekizinci ve on birinci fırkaların da Ceneral Gurko refâkatine me'mûr olduğına ve Rusların Edirneye doğru ciddî tecâvüz teşebbüsâtında bulduklarına dâir Viyana Sefâretinden rivâyeten merkez-i saltanatdan bir telgraf aldım. Ve on altı Temmuz târihine kadar merkez-i saltanatın bu me'alde, yekdiğerini mütevâlî telgrafları vürûd eyledi ki neşriyât-ı mezkûrenin Ceneral Gurkonun harekât-ı ric'iyesinin setri ve bizi iğfâl için Rusların muhteri'âtından olduğımı ba'de'letti ve elletâ anladık. Aşağı Karapınardan hîn-i hareketimde gerek vesâit-i nakliyenin kifâyetsizliğinden ve gerek İstanbulun peksimet irsâlâtının vaktiyle yetişememesinden ma'iyetim livâları ancak sekizer günlük peksimet alabilmişler ve Yeni Zağra hareketi münâsebetiyle o dahî tükenmek üzere idi binâen'aleyh taburlara daha bir sekizer veya daha ziyâde günlük peksimet tedârik itmeksizin Han ve Şıpka Boğazları 'aleyhine hareket mümkün değil idi.

Bunun için yirmi üç Temmuzda Karapınarda Şâkir Paşaya serî'an peksimet yetiştirilmesini ve berveci-i ma'rûz merkez-i saltanata virilen telaş üzerine, Karapınarda bir hayli 'asker tecemmu' itmiş olduğundan ânın bir livâsı ile iki batarya sahrâ topunun dahî, Şıpka hareketinde birlikde bulunmak üzere Temmuzun yirmi beşinci gününe kadar behemehâl Yeni Zağrada bize iltihâk etmek üzere sevklerini emr itdirdim. Toplar için dahî yüzer atım cebhâne ile Şnayder tüfeklerinin

(Sayfa 12)

noksan cebhânelerini dahî istedim. Bunların vürûduna kadar Yeni Zağrada iki veya üç gün bekleyebileceğimden sür'at-i irsâlini te'kid eyledim. Yirmi dört Temmuzda peksimet ve mühimmâtın vürûduna muntaziran Yeni Zağrada

¹⁹ Elbine-i ecnebiye: Yabancı diller.

bekledim. Yirmi beş Temmuzda bir katar tren geldi ise de, mühimmât-ı nâriyeden kat'-ı nazar, peksimet ihtiyâcını dahî kâmilen nakli demedi.

Peksimet ihtiyâcının bir mikdârı, Karapınardan öküz arabalarıyla yola çıkarılmış idi ki, bu arabalar Yeni Zağraya ancak üç dört günde vâsıl olabilirler idi.

Yirmi altı Temmuzda tren ile bir miktar peksimet ve cebhâne geldi ise de asıl benim ile birlikde Karadağdan gelen taburların müsellah oldukları Şnayder tüfeği cebhânesi gelmemiş idi. Peksimet mahmûl arabalardan birazı da bugün Karapınardan yola çıkarıldı.

Yirmi yedi Temmuzda taburlar ve toplar ve Martini Hanri cebhânesi vürûd itmiş idi. Yirmi sekiz Temmuzda 'an asl intizârında olduğum Şnayder cebhânesiyle bâkî taburlar geldi. Yirmi dokuz Temmuzda Aşağı Karapınardan arabalar ile çıkarılan peksimetler vâsıl oldu ki işte şiddetle muntazır olduğum şey de bunların vürûdu idi. Hemen arabalarıyla livâlara bi't-taksîm ileri harekete hazırlık emrini virdim. Otuz Temmuz 93'de Ferdiç Boğazına doğru hareket ve mezkûr boğaz medhalini bilâ harb işgâl itdim. Otuz bir Temmuzda Ferdiç Boğazının ilerisini ve Han Boğazı cihetini keşf itdirdim. Ve Elene cihetinden gelecek düşman kuvvetine karşı koymak üzere mezkûr boğazın tahkîmine mübâşeret itdim. Ferdîççe terk edeceğim taburların bir aylık zahîresini idhâr için, ordunun peksimet arabalarını Yeni Zağraya ircâ' ile bi't-tahmîl, yine Ferdîççe yetişmeleri emrini virdim. 1 – Ağustos – 93'de istihkâmât inşâsına devâm itdim. İki Ağustosda Ferdîçin muhâfazasına üç tabur piyâde, iki sahrâ topu, üç dağ topu ve bir mikdâr başı bozuk süvârisi terk ile Han boğazına hareket ve o gün mezkûr boğazı işgâl eyledim. Üç Ağustosda Han Boğazı dâhilinden istikbâlde zuhûru melhûz olan düşmana mukâvemet itmek üzere istihkâmât inşâsına başlatdım ve Han Boğazının dâhili ile Kızanlık cihetini keşf itdirdim.

4 – Ağustos – 93'de yine istihkâm inşââtı ve keşfiyât ile iştigâl itdim. Beş Ağustosda yine istihkâmât inşââtına devâm itdim ve buraya terk ideceğim taburların da bir aylık

(Sayfa 13)

zahîresini idhâr itdim. Altı Ağustosda Han Boğazı istihkâmâtına dört tabur piyâde, iki sahrâ ve dört dağ topu ile bir makineli tüfek ve yüz kadar başı bozuk

süvârisi terk ile Mefles Karyesine hareket ve yevm-i mezkûr akşamı karye-i mezkûreye muvâsalat itdim.

Benim gerek Ferdiç ve gerek Han Boğazlarını tahkîm ile muhâfaza ve top ta'biyesinden ve zahîre idhârinden maksadım Balkanın mezkûr medhallerini düşmanın mürûruna sedd itmek ve vukû'ât-ı muhtemele-i müstakbele için ânları emniyetli bir vaz'iyetde bulundurmaktır idi. Bundan başka Şıpkayı istirdâd ideceğime zâten hiç şübhe itmemekle ba'de'l-istirdâd Gabrova ve Selviye doğru ilerleyerek Plevne ordusuyla kesb-i irtibât eylemek idi. Hayf ki teşebbüsât-ı fi'iliyenin zuhûr-ı netâyicine muvaffak olamadığımdan mübâşir olduğum bu hareket-i ihtiyâtkârâne 'abesle iştigâl hukmünü kesb itdi. Şurasını der-hâtır idelim ki bu târihlerde merkez-i saltanatın e'âzım-ı iştigâlâtı dahî Balkan mevâridinin Seddi için bize tebliğ-i vesâyâdan 'ibâret idi.

Yedi Ağustosda Kızanlık tepelerinde orduyu tahşîd, Kızanlığı işgâl ve Şıpkı karyesine kadar süvâri sevk itdim.

İşte bervech-i meşrûh²⁰ Ceneral Gurkonun Tırnovaya ric'atine ve benim Kızanlığa vusûlüme kadar icrâ ittiğimiz harekâtı eyyâm ve esbâbıyla zikr-ü ta'dâd itdim.

Gelelim bunların muhâkeme-i hatîâtıyla her iki tarafın 'adem-i muvaffakiyeti esbâbının teftîşine:

Evvel emirde Ceneral Gurkonun öyle bir kuvve-i kalîle ile Balkanları tecâvüze cür'etinin esbâbı ne idi? Burasını teftîş etmek lâzım gelir. Eğer Ceneral ma'iyetindeki kuvve-i gayr-ı kâfiye ile Edirne ve havâlisini istîlâ tasavvurunda ise, bu tasavvuru bâtlı idi. Yok, eğer Şıpkı ve Han Boğazı gibi Balkan Geçidlerini alde etmek ise, yine bu kadar kuvvet, mertebe-i kifâyede değil idi; çünkü, Ceneral Gurkonun Han Boğazına târih-i vusûlü olan – 2 Temmuz – 93 târihinde Balkan Kumandanı Rauf Paşanın ma'iyetinde, gerek Şıpkı ve gerek İslimye cihetlerinde, otuz mütecâviz tabur var idi.

Ceneral Gurkonun mevcûd-ı ma'iyyeti, mu'ahharan on iki bin piyâde ve dört bin süvâriye bâliğ idiyse de bidâyet-i hareketde dokuzuncu fırkanın birinci livâsı henüz yetişmemiş olduğundan piyâde mevcûdı, sekiz bin kişi idi. Bunlar Han

²⁰ Ber-vech-i meşrûh: Anlatıldığı üzere.

Boğazı yolunu ‘asker mürûruna elverişli bir hale getirmek için 28 – Haziran – 93’de ‘ameliyâta başladılar ve Ceneral

(Sayfa 14)

Gurko, ma’iyyetine 30 Haziranda hareket emrini virdi. Bu müddet içinde Rauf Paşa üç tabur piyâde ile Ferdiç Balkanları üzerinde dolaşmakta ve Rusların kazmacı bölükleri bir kurşun menzili mesâfede işlemekte iken gâfil bulundular.

Eğer Rauf Paşa, Gurkonun bu hareket-i cür’etkârânesini kırmak için İslimye ve Kızanlıkdaki taburları celb ile sür’at ve mahâretle davransa idi Han Boğazı gibi sa’be’l-mürûr bir geçidden Gurkonun böyle bir kuvve-i gayr-ı kâfiye²¹ ile mürûr idebilmesi kâbil-i tasavvur bile değil idi. Ne hâcet, Ceneral Gurko dahî resmî raporunda “Eğer Han Boğazındaki üç yüz mevcûdlu redif taburu sebât etmiş olsa idi, yine bize hayli müşkilât gösterir idi” diyor. Rusların Balkanları mürûr itmesi, Tunayî ‘ubûrlarından²² daha kolay oldu... denebilir.

Fi’l-hakîka o sırada gerek merkez-i saltanatça ve gerek Balkan Kumandanı Rauf Paşaca, Rusların Temir Kapu ve İslimye geçidlerinden tecâvüzü ihtimâlâtı üzerine binâ-yı maslahat kılınmakta ve o yolda icrâ-yı neşriyât idilmekde idi; lâkin Ruslar, hareketlerini setr itmek uğurunda böyle hılâf-ı vâki’ neşriyât icrâsı için, pek çok ve mütenevvi’-i vesâita mâlik olduklarından, kumandan olan zât intibâh ve teyakkuz üzere bulunmalıdır.

Ve’l-hâsıl Ceneral Gurkonun Han Boğazı gibi sa’bü’l-mürûr²³ ve dar bir geçidden böyle kuvve-i gayr-ı kâfiye ile geçmek ‘azminde bulunması cür’et-i ‘askeriyesine delâlet ider ise de ihtiyât-kârâne bir hareket sayılmaz. Husûsa ki Balkanın cenûb yüzünde, Rauf Paşa kumandasında otuzu mütecâviz tabur var idi.

Ruslar, iki Temmuzda Han Boğazına vâsıl olub Haziranın yirmi sekizinci günü de tevsi’-i tarîk ‘ameliyâtına girişdiklerinden, tecâvüz-i mebhûs öyle vehleten de vukûh bulmadı; dört gün imtidâd etmiş idi. Binâen’aleyh Ceneral Gurkonun Balkan tecâvüzündeki muvaffakiyeti husn-i tâli’inin ve etvâr-ı cür’etkârânesinin misâl-i evvelidir.

²¹ Kuvve-i Gayr-i Kâfiye: Yetersiz kuvvet.

²² ‘Ubur: Bir suyun öte yakasına geçme.

²³ Sa’bü’l-mürûr: Geçilmesi güç olan.

Ceneral Gurko, Han Boğazına ‘askerini tahşîd itdikden sonra Kızanlığa doğru tevcîh-i istikâmet itdi. Halbu ki o sırada Yeni Zağradan dört taburla Ferik Selim Paşa ve İslimye cihetinde on iki taburla Rauf Paşa bulunuyor idi. Ceneralin bunlara arkasını virerek bî-mehâbâ Kızanlık ve Şıpkaya istîlâsına müsâra’ati de bir hareket-i basîretkârâne sayılamaz.

(Sayfa 15)

Rauf Paşa, Ceneral Gurkonun arkasından yetişüb urmağı ve Kızanlık ve Şıpkaya muhâfızlarına mu’âvenet-i mümkün icrâsını derûhde itmedi; lâkin, onların imkân-ı taârruzunu dâhil-i hisâb itmek Ceneral için lazım idi. Binâen’aleyh, Ceneralin bu muvaffakiyeti dahî husn-i tâli’inin ve cür’etinin misâl-i sânisidir.

Şurasını söyleyelim ki Selim Paşa, iki taburla Ferdiçdeki iki Rus taburu üzerine ta’arruz iderek ba’dehû Yeni Zağraya ric’at itmiş idi. Ceneralin on iki tabur ile mahfûz olan Kızanlık ve Şıpkayı istîlâ itmesi kendisinin mahâret-i harbiye ve fezâil-i ‘askeriyesine kat’â delâlet itmez.

Herhangi bir Ceneral bulunsa idi.. Şıpkayı istîlâ idebilirdi. Ne için der iseniz? Evvelâ, Ceneral Gurko kendi harekâtını sekte-i te’hîr ve ta’île uğratacak bir kuvvetin tâ İstanbul kapularına kadar ‘adem-i mevcûdiyetini biliyor idi.

Gerçi Rauf Paşanın ma’iyyetinde bir mikdâr tabur var idiye de onun, arkasından ta’arruz itmeyeceğine ve İslimyeye ve İstanbul üzerine düşman gelecek kuyûd ve evhâmı ile müşâr ileyhın mukayyed bulunduğına emin idi. Balkanlardan tâ İstanbula kadar bütün saha-i harb kendi keyif ve arzusuna bir cevelângâh²⁴ demek idi. Bir kumandan için bundan parlak husn-i tâli’ ve daha a’zam muvaffakiyet olur mu?

Sâniyen, Şıpkadaki taburların me’kûlâtı da yok ve cebhâneleri de kifâyetsiz idi. Kızanlıkta peksimet yapıdırarak idâre oluyorlar idi. Gerçi Filibeden öküzarabalarıyla bir mikdâr peksimet gönderilmiş idi ise de, arabaların Şıpkaya vusûlü günü Ruslar Kızanlığa dâhil olduğundan onu da derhal Şıpkaya karyesindeki Bulgarlar yağma itdiler. Binâen’aleyh, fîkdân-ı me’kûlâtdan Şıpkadaki ‘asker üçüncü günü tahliye-i mevkı’a mecbûr oldılar.

²⁴ Cevalângâh: Dolaşılan yer, dönüp dolaşma yeri; koşu, savaş yeri.

Farz idelim ki ba'zı hayvânât boğazlayarak bir iki gün daha mukâvemet itsinler; lâkin, bu mukâvemet imdâd-ı vürûduna kuvvet-i kalb husûlüyle olabilir idi.

Rauf Paşadan hiçbir hareket-i mu'âvenetkârâne görmediler.

Benim dağdan saha-i harbe dâhil olacağıma zâten ma'lûmâtları yok idi. Olsa bile benim Şıpkaya vusûlüme kadar lâbûd olan yedi sekiz gün mukâvemetle açlık ve kılllet-i cebhâne²⁵ müsâ'id olmaz idi.

(Sayfa 16)

Sâlisen: Şıpkı gibi Balkanın geçidi ve belki İstanbulun miftâhı demek olan bir mevki'-i mühime ta'yîn idilen taburlar, hem mikdârca ve hem intihâbca pek kifâyetsiz idiler. Mikdârca gayr-ı kâfi idiler. Çünkü İstanbula kadar arkalarında hîn-i hâcetde kendilerine imdâd ve müzâheret idecek bir kuvve-i ihtiyâtiye yok idi veyâhud yok hukmünü almış idi. Çünkü Rauf Paşanın mevcûd-ı ma'iyyeti İslimye ve civârından ayrılamıyor idi. İntihâbca pek kifâyetsiz idiler. Çünkü, iki taburu mu'âvene ve birkaç taburu mustahfiz ve bâkîsi de efrâdı 'acemî ve harb görmemiş nizâmiye taburlarından mürekkeb idi. Kumandanlarına gelince, topçu livâsı Râsim Paşa, Erkân-ı Harbiye livâsı Hulûsi Paşa ve Miralay Râşid Bey (Râşid Paşa)dan 'ibâret olub her üçü dahî böyle bir mevki'-i mühimm-i mu'tenânın hıdmet ve muhâfazasını der'uhde itmek için lâzım gelen fezâil ve meziyât-i 'askeriyeyi kat'â câmi' değil idiler. Bu zevât ile arkadaşlık idenler, onların ahvâl-i husûsiyesini pek a'lâ bilirler.

Bidâyet-i i'lân-ı harbde gerçi Balkan muhâfazasında on iki tabur bulunduruluyor idi. Ve bu taburlar, Sırb muhârebesinde bulunmuş mücerreb efrâddan mürekkeb idiler; lâkin, mu'ahharan onlar kaldırılarak Sohum taraflarına gönderildi ve Balkan hattı hâlî bırakıldı idi.

Ruslar Tırnovaya girdiği sırada idi ki bu taburlar İstanbuldan serî'an çıkarılarak, trenlerle Şıpkı ve Kızanlığa sevk edildi ve gelir gelmez ayaklarının tozuyla, vezâif-i müdâfa'ayı ikmâl ve te'emmüle²⁶ meydân kalmaksızın, Ruslar da arkalarından çatdı. Zâten kumandanları da mücerreb ve ahvâl-i fevka'l-'âdede

²⁵ Kıllet-i cebhâne: Cephane azlığı.

²⁶ Te'emmül: İyice, etraflıca düşünme.

hâlât-ı hâriku'l-‘âde ibrâzına hılkatleri müsâ'id adamlar olmadığından cebhânelerinde killet ve yiyeceklerinde 'adem-i kifâyet gördükleriyle, tahliye-i mevki' ile ma'iyetlerinin çâre-i selâmetini istihzâr itdiler. İşte Ceneral Gurkonun Şıpka gibi bir mevki'-i metîn ve menî'i zahmetsizce istîsâl²⁷ itmesi husn-i tâli'inin misâl-i sâlisidir.

Han ve Şıpka gibi Balkan Geçidlerini elde itdikten sonra Ceneral Gurkonun Eski Zağrayı işgâl itmesine, fenn-i harb nokta-i nazarından hiçbir ma'nâ virilemez.

Vâkı'a, Eski Zağra, Karacadağ Balkanının mümri üzerinde ve tahkîm ve tersîni kâbil bir mevki'dedir ve Şıpka 'aleyhine ta'arruz idecek 'askerimizin hattı'l-harekâtı üzerindedir. Onun için Eski Zağra tahkîm olunursa, Şıpka istihkâmâtının bir ileri karakolu hukmüni alır. Lâkin vukû'ât gösteriyor ki, Ceneral Gurko bu fikirde değildi. Eğer bu fikirde olsaydı

(Sayfa 17)

ve yalnız Şıpkanın muhâfazasıyla iktifâ teşebbüsâtına kıyâm itmez idi. Vâkı'â Yeni Zağrayı istîlâ fikri benim Karapınara geldiğimden sonra ve icrââtı da, hatta benim Eski Zağraya ta'arruz itdiğim günü vukû'bulmuş idi. Lâkin bizim kolordunun meydân-ı harbe duhûlünden sonra Ceneral Gurkonun Yeni Zağrayı tutmağa kalkışması, hangi fikre müstenid idi? Eğer demir yolu hattını zabt etmek için ise, refâkatindeki kuvve-i kalîle ile demir yolunu zabt etmekden ne istifâde idebilecek idi? Eğer maksadı Eski ve Yeni Zağraları bi't-tahkîm Karacadağın iki büyük geçidini elde bulundurmak idi ise, kuvvetini dört yere, ya'ni Eski ve Yeni Zağralarla Şıpka ve Han Geçidlerine taksîm itmiş olacağından, o halde bütün bütün za'îf bir vaz'iyet almış olacak idi ki bu da hılâf-ı kâ'ide idi. Ceneral diyebilir ki, ben Kızanlığı karargâh ittihâz itdim; onun için Yeni Zağrada bir tarassud karakolu bulundırmağa mecbûr idim.

Vâkı'a Ceneralin bu mecbûriyet-i fenniyesini biz de teslîm ideriz. Pek a'lâ, mu'ahharan Kızanlığı bi't-tahliye, Yeni Zağrayı istîlâya gitmekde ne mecbûriyet var idi? Veyahud ne fâide melhûz ve mütesavver idi? Ya Rauf Paşanın Çoranlı hezîmeti vukû' bulmayub da bizim ordu ile birleşerek Kızanlığa doğru yürüse idik o halde hem Şıpkayı bilâ müdâfa'a teslîm itmiş ve hem de Balkanın

²⁷ İstîsâl: Kökünden koparıp çıkarma, çıkarılma, kökünü kurutma.

cenûbunda hatt-ı ric'atini düşman yedine virerek bir tehlike-i 'uzmâya'²⁸ düşman bulunacak idi.

Ceneral Gurko, eğer Çoranlıda Rauf Paşaya galebe itmemiş olsa idi veyahud Rauf Paşa daha evvelce benim ile birleşmiş buluna idi o halde benim mevcûd-ı refâkatime nisbetle pek kifâyetsiz kalacak olan Gurko, ya harb iderek bir tecrübe-i tâli' itmek zu'muyla bir hezimet görecek veyahud kuvvetinin kifâyetsizliğini tahattur ile geri çekilecek idi. Her iki sûretde de Yeni Zağrayı bi't-tahliye, Han Boğazına çekilmek mecbûriyetinde idi. Ya ben daha evvel davranır da Han ve Ferdiç Boğazlarını bir fırka 'asker göndererek işgâl ider ve boğazı Cenerale sedd idersem zâten Şıpkaya da müstevlî bulunmuş olacağımdan, o halde Ceneral nereye gidebilir idi?

İslimye tarafına ve Demir Kapu Geçidinden geçmeğe mecbûriyet tabî'i idi. Orada da dört beş tabur 'asker zâten mevcûd idi. Arkasından bir fırka da ta'kibe gönderilebilir idi. Ve'l-hâsıl öyle bir halde, Ceneral hatâsının büyüklüğünün derecesini lâyıkıyla teşhîs ider idi. Bize kalırsa, Ceneral Gurko Şıpkayı istilâdan sonra Şıpka karyesinin önünü karargâh ittihâz

(Sayfa 18)

itmeli ve Han ve Ferdiç Boğazlarına da kuvvetinden bir mikdârını gönderüb, kendisine kuvve-i zuhuriye gelinceye kadar bir vaz'-ı tedâfü'i'²⁹ almalı idi. Ama meydân-ı harb hâlî imiş... Meriç vâdisini tehdîd itmek istiyor imiş... Tunca vâdisinde oturduğu halde yine bu vazîfeyi husn-i ifâ idebilir idi. Yanında dört bin süvâri var idi. Onları, o zamanın hukmünce, Meriç vâdisine ve Hasköye değil ister ise Edirneye doğru da sevk idebilir idi. Önünde hiçbir mâni' ve mezâhim³⁰ yok idi. Han Boğazı ile Şıpka Geçidi gibi mevâki'-i menî'aya müsteniden vürûduma intizâr itse ve benimle harbi bu geçidlerin önünde kabul itse idi, sonra mu'terizün fih olan ric'at-i kahkarîye³¹ belki mecbûr olmaz veyahud ben zâten Gurkoyu Balkanın cenûb ve resânından çıkarmakla mükellef ve me'mûr olduğumdan vazîfemizi icrâ için bizi bir hayli müşkilâta uğratarı idi.

²⁸ Tehlike-i 'Uzmâ: Çok büyük tehlike.

²⁹ Vaz'-ı Tedâfü'i: Savunma vaziyeti, konumu alma.

³⁰ Mezâhim: Eziyetler, sıkıntılar.

³¹ Ric'ât-i Kahkarî: Acele olarak geri geri çekilme.

Benim Aşağı Karapınardan ve Yeni Zağradan ve Çırpandan üç kol ile ve kuvve-i cesîme ile Eski Zağra ‘aleyhine bir ta’arruz planı tertîb ve Temmuzun yedinci günü o planın tatbik-i icrâsına teşebbüs itdiğimi Ceneral Gurko haber alamamış idi. Garâbet-i ittifâkdan olarak Ceneral Gurkonun Kızanlıkdan, Eski Zağradan ve Han Köyünden üç kol ile Eski Zağra ‘aleyhine bir ta’arruz planı tertî ve ‘aynı günde o planın icrâsına teşebbüs itdiğini de ben haber alamamış idim. Eğer Ceneral Gurko haber alaydı Eski Zağrada sebâtı ve müdâfa’-a-i mahalliyeyi Prens Nikola ve Ojen Luhtenberge emreder ve kendisi de Kızanlık ile Eski Zağra arasında bulunarak Karacadağ üzerindeki Şıpka tarîk-i ‘askerisini müdâfa’aya müsâra’at eyler idi.

Halbuki Ceneral, bi’l-akis Eski Zağranın kuvvetini bi’t-tenkîs, Yeni Zağra ‘aleyhine sevk itdi. Ve eğer ben haber alaydım ya Yeni Zağrayı kâmilen tahliye ile Eski Zağra üzerine yürür veyahud kuvve-i mevcûdemle Yeni Zağranın müdâfa’asına müsâra’at iderek Ceneral Gurkonun sademât³²-i ta’arruziyesine bir kuvve-i dâfi’a istihzâr ider idim. Te’essûf olunur ki her ikimiz ‘aynı hatâda bulunarak me’mûl ve tasmîm itdiğimiziz muvaffakiyetden mahrûm kaldık.

Ceneral Gurkonun ma’iyyetinde dört bin süvari olmasına nazaran da benim on yedi Temmuz hareketimi pek suhûletle keşf-ü tahkîk idebilir idi: lâkin o gün Ceneral, mevcûd süvârilerini üç kola bi’t-taksîm, Yeni Zağra hareketine mübâşeret ve ibtidâr itdiğinden düşmanın hâl-ü harekâtını keşf vazîfesinden gaflet eyledi.

(Sayfa 19)

Bize gelince, Gurkonun ahvâlinden haber alamamakdan dolayı kendimi ma’zûr tanıtırabilirim: çünkü evvelâ dârü’l-harbe henüz dâhil olmuş ve düşmanın ahvâl ve mevâki’inden ve mikdârından selefim Balkan Kumandanı Rauf Paşanın sehv-ü hatâ-âmiz³³ virdiği haberlerden başka ma’lûmât idinememiş idim.

Sâniyen, düşmanın hâlini keşf için yanımda süvâri yok idi. Rauf Paşa refâkatinden aldığım yüz elli nizâmiye süvârisi, öncü ve yancı hıdemâtını îfâya bile gayr-ı kâfi ve piyâdenin mevcûduyla pek nisbetsiz idi. Lâkin, bir üçüncü kumandan var idi ki hem Ceneral Gurkonun yeni Zağraya ta’arruz ideceğini haber

³² Sademât: Çarpışmalar, tokuşmalar, çatmalar.

³³ Sehv-ü hatâ-âmiz: Yanlış ve hatayla karışık.

almış ve hem de Eski Zağra ‘aleyhine tasmm itdiğim ta’arruz planını birlikde kabûl ve imzâ eylemiş idi..

O Ceneral veya kumandan kim idi dir iseniz, o da Rauf Paşa idi.

Yukarıda da söylediğimiz vech ile Temmuzun on altıncı günü akşamı, İslimye Mutasarrıf Vekîli Nâfız Bey, Ceneral Gurkonun kuvve-i mevcûdesiyle Yeni Zağra ‘aleyhine ferdâsi günü ta’arruz ideceğini bi’l-istihbâr bâ telgraf kendisine yazmış idi.

Temmuzun on beşinci günü de Radinede beni, Rusların külliyeti Eski Zağradadır diye bi’l-iknâ’ Eski Zağranın istirdâdına kendisi terğib itmiş ve olbâbda merkez-i saltanata yazdığımız müşterek bir kıt’a telgrafi her ikimiz dahî bi’l-imzâ, on yedinci günki hareket beynimizde kararlaşmış idi.

Hayf ki müşâr ileyh Rauf Paşa, ne Nâfız Beyin virdiği ma’lûmâtı bize bildirerek Yeni Zağrayı müdâfa’a esbâbına teşebbüs itdi ve ne de Eski Zağraya geleceğim ma’lûmı olduğu halde benim ile nokta-i ma’lûme-i mülâkâtda birleşerek Kızanlık ve Şıpkayı istirdâd ve planımıza halel-i tadarruk³⁴ itmemek için lâzım gelen harekât-ı basîretkârâneyi derpîş eyledi.

İşte Ceneral Gurkonun benim planımdan ve icrââtımdan ve vezâif-i istikşâfiyeden gafleti ve Rauf Paşanın merci’ine ‘arz-ı ma’lûmât gibi en mühim bir vazîfeyi mühimsememesi, hatta Yeni Zağranın düşman eline geçtiğini haber aldığı halde yine bildirmemesi ve ma’iyyeti taburlarının da merkez kolordusuna iltihâk lüzûmunu hiss itmemesi ve benim de sağ cenâhda Rauf Paşanın mevcûdiyetinden dolayı cenâh-ı mezkûrî düşman ta’arruzundan me’mûn zann itmekliğim ve Rauf Paşanın haber göndermesini vazîfe-i ihbâra ‘adem-i mecbûriyetine ve selâmet ahvâline haml eylemesi her iki tarafı ilâ âhiri’l-ömr³⁵ nâdim idecek bir takım yanlışlıklarda bulundurdu.

³⁴ Tadarruk: Yol bulmak, yol bulup gitme.

³⁵ İlâ Âhiri’l-ömr: Ömrün sonuna kadar.

(Sayfa 20)

Ceneral Gurkonun Yeni Zağrayı istîlâ ve üç müstahfız taburunu Bulgarların iğrâz-ı intikâmcûyânesine fedâ itmesi, kendisi için şan değil, ‘âdetâ bir büyük şeydir’³⁶.

Yeni Zağra gibi açık ve müdâfa’asız bir yerde yirmişer, otuzar kapsülden ‘ibâret cüz’î bir cebhâne ile ve kapsüllü tüfek ile terk edilmiş üç müstahfız taburunu koğub memleketi zabt etmek teshîlâtına zafer bulmak, Ceneralin husn-i tâli’inin misâl-i râbi’idir.

Bizce Ceneralin en parlak ve mâhirâne bir hareketi var ise, o da Yeni Zağrayı istîlâ itdiği gün, ‘askerine hiç ârâm virmeksizin, Yukarı Karapınara kadar gelmesi ve ferdâsi günü ‘ale’s-seher Çoranlıya yetişerek Rauf Paşanın arkasından çarpmasıdır. İşte bu bir hareket-i cür’etkârâne ve mâhirâne idi. Lâkin Cenerale gelen bu cür’et, en ziyâde Rauf Paşa ile kendisini Karacadağ eteklerinde yalnız zann itmesinden ve benim meydan-ı harbe dâhil olduğımı haber alamamasından ileri gelmiş idi.

Vaktâ ki Eski Zağraya bir kuvve-i vâfiye ile benim girdiğimi ve kendisinden daha kuvvetli bir düşmanın bi-ihiyâr karşısında bulunduğımı gördü, ânın üzerine derhal sağdan geri iderek Han Boğazı sûrâhına³⁷ kadar çekilmek mecbûriyetini hiss eyledi. Ceneral Gurko Dedeğacına çıktığının dokuzuncı günü beni meydân-ı harbde karşısında göreceğini ve benim bu kadar serî’ davranabileceğimi kat’â tahattur itmemiş idi. O, hâlâ beni Karapınara topluyor za’manda idi. Ve’l-hâsıl Ceneral Gurkonun Rauf Paşa fırkasına galebesi ‘âmiyâne giriştiği bir mu’âmele-i harbiyenin tesâdüf kabîlinden olarak kendisine kazandırdığı bir husn-i netîce idi.

Eğer Rauf Paşa Çoranlı ormanında tevakkuf ideceğine benim bulunduğum Arabacı Köyüne gitse idi veya Temmuzun on sekizinci günü harekât-ı tekaddümiyesini Eski Zağraya kadar îsâl itse idi veyahud tutduğu mevki’in kesb ittiği hâl-i hatırı bana bildirse idi, Ceneral mûmâ ileyhin ‘adem-i muvaffakiyeti tabî’i idi. Binâen’aleyh müdâfa’adan mahrûm olan Yeni Zağraya duhûli husn-i tâli’inin misâli râbi’i ve Rauf Paşa fırkasına galebesi misâl-i hâmisidir.

³⁶ Şeyn: Leke, ayıp kusur.

³⁷ Sûrâh: Delik, gedik.

Temmuzun yirminci günü Ceneral Gurko kable'l-fecr Dalbukaya doğru çekilmiş ve yevm-i mezkûrda tarafımdan dahî ta'kîb olunmamış idi. Fi'l-hakîka refâkatimde Ceneral Gurkoyı ta'kîb idecek süvâri yok idi; lâkin, Eski Zağradaki Bulgar 'usâtının terbiyesini bir livâs 'askere havâle iderek Gurkonun fırkası arkasına düşüb ânı ta'kîb ider ve Karacadağ üzerinde bir harb kabûlüne icbâr idebilir idim.

(Sayfa 21)

Husûsiyle Ceneralin cebhânesi de kifâyetsiz bulunduğundan Rauf Paşa fırkasının uğradığı 'aynı perişanlığa Ceneralin mevcûd refâkati de uğrayabilir idi. Lakin bu fırsatı elden kaçırdım. Vâkı'â Balkanın cenûb ve resânında düşmanın ne mikdar olduğunu ve nerelerde bulunduğunu kat'â bilmeyor ve bana külliye mechûl olan bir arâzi ve düşman içinde hareket idiyor idim.

Husûsan, selefim Rauf Paşa, Rusları pek külliyetli bir mikdar olarak haber vermiş idi. Binâen'aleyh ben de kendimi bir külliyetli düşman karşısında bulunuyorum kıyâsıyla mevcûd ma'iyetimi parçalamaktan muhteriz³⁸ ve gâyet müte'enniyâne³⁹ ve ihtiyâtkârâne hareket itmeği elzem 'add ve kıyâs idiyor idim. Benim 20 – Temmuz günündeki ma'lûmâtım Rauf Paşa bozulmuş, Karapınara gitmiş.. Karapınarda da yirmi bin kişilik bir Rus kuvveti ilerlemiş.. Yeni Zağra, Han Boğazı ve Şıpkada Ruslar var.. ve ândan mâ 'adâ 19 – Temmuzda kendi karşıma gelen bir fırka Rus da her ne sebebe mebnî ise Yeni Zağraya çekilmiş olmasından 'ibâret idi. İşte bu muğâlatalı⁴⁰ ma'lûmât ilcââtıyla, 20 – Temmuz günü Rusların arkasından ta'kîb itmeği tahattura ve Kızanlık ve Şıpkayı istirdâda bedel, Yeni Zağrayı tutmayı, Karapınara ilerlediği rivâyet olunan düşmanın arkasını almayı ve demir yolun cebhâne ve mühimmât iskelesi olan Yeni Zağrayı istirdâd için bir sûret-i mükemmelede hareket eylemeği tasavvur itmiş idim. O günlerde karşıma çıkacak Ruslar ile kavga edecek olmakdan ve ânları Balkanın ortasına tarda me'mûriyetimden başka bir şey bilmeyüb mikdâr-ı hakîkelerini ve nerede olduklarını ve kumandanları kim olduğunu öğrenememiş idim.

Merkez-i saltanat dahî, Dedeâğacına ve Edirneye geldiğim sırada bana o yolda bir ma'lûmât viremeyüb Edirne Vâlisi 'Ali Paşa ile komiser 'Âsım ve

³⁸ Muhteriz: İhtiraz eden, sakınan, çekinen.

³⁹ Müte'enniyâne: Temkinli olarak, sakınarak, çekinerek.

⁴⁰ Muğâlata: 1. Yanılmak için, yanılmak yolda söz söyleme. 2. Ağız kalabalığı.

istihkâm me'mûrî Hâlit Paşalardan ve Balkan Kumandan-ı sâbıkı Rauf Paşadan ahz-i ma'lûmâtı tavsiye itmiş idiyse de ânlar da mikdâr-ı düşmanı i'zâm itmekden ve Edirneyi bile terk ile geri çekilmek teşebbüsâtından ve Filibe ile Edirne arasındaki kasabât ve kurâ ahâli-i İslâmiyesinin ilcâ-yı dehşetle akın akın Edirneye hicret itmekde olmasından başka ma'lûmât virmemişler idi.

Hatta Rauf Paşa dahî, Yeni Zağrayı terk ve tahliye ile Karapınara çekilmek fikrinde ısrâr itmekde olduğu halde, merkez-i saltanat muvâfakat itmemiş idi.

Velhâsıl, öyle bir dehşet-i 'umûmiye ve ürküntülük zamânında kendimi mikdâr ve mevâki'ini haber alamadığım ve 'adedi i'zâm olunmuş bir düşmanın içinde 'add itmekliğim ve kâ'ideten istikşâfât

(Sayfa 22)

icrâsına lâbûd olan sūvârî 'askerinin de 'adem-i vücûdı bervech-i mebhûs⁴¹ fevt-i fırsat itmeğe sebebiyet virdi. Garibi bu ki, Eski Zağradan Yeni Zağraya müteveccihen hareket itdiğim sırada, yirmi Temmuzda önümden çekilen Rus fırkasını Yeni Zağrada böleceğimi zann idiyor ve o mikdar üzerine hareket idiyor idim.

22 – Temmuzda gerçi Dalbuka karyesine geldiğim zaman, oradan Karacadağın Tunca vâdisine imtidâd iden bir patikadan Rus 'askerinin geçmiş olduğunu izlerinden keşf itdim ise de, cümlesi mi geçdiler, yoksa bir mikdârı mı Tunca vâdisine aşdı ve bir mikdârı da Yeni Zağraya mı çekildi? Yine burasını ta'yîn idememiş idim.

23 – Temmuzda Yeni Zağraya hîn-i duhûlümde hakikat-i hâl bir dereceye kadar anlaşıldı. Ya'ni Karapınara Rusların ilerlemediği ve Eski Zağra önünden çekilen Rus fırkasının Yeni Zağraya gelmediği ve Yeni Zağranın muhâfazasında cüz'î Rus 'askeri bulunduğu tahakkuk itdi.

Şimdi tevârih-i vukû'ât gösteriyor ki Temmuzun yirminci günü Yeni Zağraya doğru çekildiği zannında bulunduğım Gurko fırkasına ehemmiyet virmeyerek ve Rauf Paşa hezîmeti ile Karapınara yirmi bin Rus gelir dağdağasını⁴²

⁴¹ Bervech-i mebhûs: Bahsolunduğu, söylendiği üzere.

⁴² Dağdağa: Gürültü, patırtı, beyhude telaş ve ızdırab.

mühimsemeyerek doğruca Kızanlığa ve Şıpkaya ilerlese idim zâten cebhâne killetinden dolayı muhârebeyi kabûlden müctenib olan Ceneral Gurko, Tırnovadan celb-i mühimmât idinceye kadar ciddi bir muhârebeye girişmez idi; şıpka muhâfızlarının killeti ve Eski Zağra muhârebесinin dehşeti ilcââtıyla Şıpka Geçidi kolaylıkla elde edilebilir idi. Vâkı'â o halde benim hatt-ı ric'atim, Gurkonun külliyetli süvârisinin tahı tehdîdinde kalır ve husûsen erzak ve mühimmât hatt-ı muvâsalasıyla Tunca ve Meriç vâdîleri yolları munkatı' olur idi; lâkin, ben piyâdenin kesreti kuvvetiyle (Eski Zağra – Kızanlık – Şıpka) hattını müfevviz bulundırabilir ve üç beş günlük me'kûlât da Kızanlık Bulgar ahâlisinin zehâyir-i metrûkelerinden tedârik itdirirdim zâten Plevne hezîmeti de o sırada vukû'a geldiğinden Ceneral Gurko bi't-tabi' Balkanın cenûb ve resânını yine terk ider ve bunca zâyî'âta sebebiyet viren Şıpka Geçidi, suhûletle ele geçmiş olur idi. Düşmanın hâlinden haber alamamak ve cehl üzerine 'âmiyâne sâha-i harbde bulunmak azîm bir hatâdır. Şu kadar ki bu hatâ, benim mahsûl-i seyyi'âtım değil idi. Ben, dâru'l-harekât olan Meriç vâdisine ayak basdığım günden i'tibâren, dâire-i hukûmetinin bir kısım-ı mühimi Ruslar tarafından istilâ gören Edirne Vâlisi 'Ali Paşa, düşmanın mevâki'ine, cihât-ı sevkiyesine

(Sayfa 23)

mikdâr-ı sunûf-ı 'askeriyesine velhâsıl hiçbir şey'e dâir ma'lûmât alamamış ve hatta, hîn-i hâcette herkesden evvel İstanbulla can atmak için bir vagon hazırlatarak öylece Rusların vürûdına müterakkıben⁴³ firâra müheyyâ bulunmuş idi.

Kumandan Rauf Paşa, yirmi günü mütecâvizdir o havâlide ve husûsen Rusların mukaddemât-ı istilâsında kumandan iken Radineye geldiğim sırada bana düşman çokdur sözünden başka hiçbir şey devr-ü teslim itmedi. Gerek hukûmet-i mülkiye ve gerek selefimden ma'lûmât-ı lâzıme-i ibtidâiyeyi alamadığım gibi İslamlar kâmilen köyleri bi't-tahliye hicret itmiş ve Bulgarlar silah bedest-i 'ısyân olması dolayısıyla câsus da tedârik idemedim. Cebren istikşâfât icrâsı için de ma'iyetimde süvâri yokdı. Ânın için hatâ-yı mezkûrun vukû'ı zarûret hukmünü aldı. Beni kırk dört tabur ile Rum iliye me'mûr iden merkez-i saltanat o taburlara kâ'idesi nisbetinde süvâri lüzûm-ı terfikini de düşünerek, Tuna şark ordusundan hiç olmaz ise iki alay olsun süvâri getirtmeli idi. Ve bizim kolordunun vusûlünden

⁴³ Müterakkıben: Bekleyerek, gözleyerek, umarak.

evvel düşmanın ahvâline ve mikdârına dâir îcâb iden ma'lûmâtı, her ne vâsıta ile olursa olsun bi't-tedârik bize virmeli idi. Yoksa bir fırka veya kolordu, nisbeti derecesinde süvâri ve topçudan terakküb itmez ve husûsen vesâit-i nakliyeden de mahrûm olursa, ânın me'mûr olacağı işdeki muvaffakiyâtı, işte böyle sekteâr olur. Binâen'aleyh bir mevki'a, bir cihete, bir veya birkaç piyade fırkası sevk idilecek olduğu halde, vesâit-i nakliyesini ma'a'l-istihzâr, arâzisinin hâline ve hıdemât-ı me'mûresine göre bir veya birkaç livâda süvâri ve lüzûmî nisbetinde top bataryaları terfîk itmelidir. Kavâ'id-i harbiyenin farz gösterdiği ve bütün düvel-i 'askeriyenin ri'âyet ideğdiği bu kânun-ı 'umûmîden inhırâf ve 'udûl, bilâhare birtakım mesâib hudûsüne sebebiyet verir. Rauf Paşanın refâkatinde dört bölük mikdârı nizâmîye süvârisi ile, 'adedi nâ ma'lûm bir hayli Çerkes ve başı bozuk atlısı var idi.

Radinede vukû'-ı mülâkâtımızda o dört bölük nizâmîyeyi münâsafeten⁴⁴ beynimizde taksîm itdik. Yüz elli neferden mürekkeb iki bölük Karapınara, bizzat benim refâkatime geçdi. Çerkes atlılarını taksîm itmek istedim ise de, Çerkesler, biz birbirimizden ayrılmayız ve husûsen Yeni Zağrada edevât ve işlerimiz var, gitmeyiz didiler. Velhâsıl benim emrime muhâlefet itdiler. Ânın üzerine diğer iki bölük nizâmîye süvârisini de Rauf Paşadan almak istedimse de, müşâr ileyh önci

(Sayfa 24)

ve yancı vezâifini bunlara icrâ itdireceğim, Çerkesler hem o vezâifi îfâ itmezler ve hem de ânların hâline emniyet idilmez diyerek i'tizâr ve a'dâdan imtinâ' itdi. Bu Çerkeslerin mevcûd mikdârını o tarihteki ba'zı evrâk-ı resmiye üç bin atlı mikdârında göstermiş ise de, Rauf Paşa ve ma'iyyeti ümerâsı beş altı yüz kişiden ziyâde değil idi; didiler. Allâhü a'lem bi-hakîkati'l-hâl.

İşte şimdiye kadar virdiğimiz ma'lûmâtdan anlaşılacağı vechile, mü'ellif Mösyönün didiği gibi, Yeni Zağra 'Osmanlılar tarafından bilâ mukâvemet terk ve tahliye idilmemiştir.

Oradaki üç tabur müstahfız ile süvâriлер demir yolu istasyonunda yanlarındaki yirmişer otuzar kapsüllü cebhâneyi sarf idinceye kadar eser-i mukâvemet gösterüb ândan sonra Bulgar ve Kazak engizisyonuna kurbân ve fedâ

⁴⁴ Münâsafeten: Yarı yarıya bölüşmek suretiyle, yarı yarıya olarak.

olmuşlar ve bir takımları vagonların demir yol istasyonunun içinde ihrâk bi'n-nâr⁴⁵ idilmiştir. Ben de Gurkonun iki kolu arasından hareket itmedim. Aşağı Karapınardan doğruca 'Azâblı ve Arabacı Köyü tarîkiyle Eski Zağraya gitdim. Ve didiği gibi Ruslar, hem Eski ve hem de Yeni Zağrada mağlûb olmayub nefsi Eski Zağrada mağlûb ve Eski Zağra kurbündeki Çoranlı ormanında Rauf Paşa fırkasıyla nefsi Yeni Zağradaki ma'hûd cebhânesiz üç tabur mustahfıza gâlib oldılar. Ve mu'ahharan benim Yeni Zağraya gitdiğimde harb itmeksizin terk-ü tahliye-i mevki' ile çekilüb yalnız bizim öncü ile Yeni Zağra Rus muhafızları olub çekilmeğe devâm iden müfrezenin ardcısı beyninde bir ufak karakol kavgası vukû'buldı. Rusların Şıpkaya yalnız Bulgar alayı ile bir mikdar süvârisi ric'at idüb, bâkileri Han Boğazı tarîkiyle berveci-i meşrûh Tırnovaya çekildiler. Mösyönün, orman kenarında didiği ba'zı 'ameliyât-ı müstahkeme-i muvakkate, Han Köyünün yanında ve Han Boğazının ağzında Rusların yaptıkları istihkâmâtıdır ki suver-i inşâiyeleri bihakkın şâyân-ı takdîr olub Rus 'askerinin kuvve-i fâ'iliyelerinin âsâr-ı müfthiresinden sayılabilir.

Doğrusu Ceneral Gurko 'askerini Eski Zağralara dağıtarak muhârebenin birtakım serseri mu'âmelâtını ihtiyâr ve tercih ideceğine, önünü o külliyetli süvârisi ile setr-ü tarassud itse ve kuvve-i mevcûdesini da Han Boğazında yaptığı o istihkâmât-ı rasîne ve metînesiyle Şıpkaya bi't-ta'biye benim ile harbi oralarda kabûl eylese idi, daha mâhirâne ve üstâdâne hareket itmiş ve fûnûn-ı harbiyeye intisâbını bir sûretde meydân-ı 'alâniyete koymuş olur idi.

(Sayfa 25)

Mü'ellif : "Rusların çevirme hareketini icrâ ile Şıpkayı zapt etmek üzere Süleyman Paşaya güzel bir fırsat elvermiş idi. Zîrâ henüz müdâfa'a olunmayan Han Boğazından bi'l-mürûr, Ceneral Gurkonun arkasından bir hareket-i ta'arruziyede bulunabilir ve bu bâbda nâil-i muvaffakiyet dahî olabilir idi." Diyor. Ceneral Gurko 26 – Temmuzda, Han Boğazını terk ile Tırnovaya doğru çekilmiş idi. Bize de Karapınardan trenle bir mikdar cebhâne ve peksimet gelmiş idi. Binâen'aleyh ben, 'askeri silah başına iderek ve bulabileceğim üç günlük kadar peksimet neferâtın sırtına yüklederek Rusların arkasından Han Boğazına girebilir idim.

Ben, o sırada Karacadağ sırtlarında idim.

⁴⁵ Ihrâk bi'n-nâr: Ateşte yakma, yangın.

Ruslar 29 – Temmuzda Tırnovada ictimâ' itmiş olmalarına nazaran Han Boğazı ric'ati üç gün devam itmiş oluyor. Lâkin Ceneral Gurko, boğaz dâhilinde muhârebeyi kabul ideceği pek de ümid olunmadığından eğer ânların harekât-ı ric'iyesini ta'kîbe kalkışsa idim Ceneral mûmâ ileyh bi't-tabi' daha sür'atle çekilerek, Tırnovada bana mukâbele için hazırlanır idi. Bundan mâ 'adâ, Plevne hezîmetinden sonra Ruslar, Balkanın şimâlini muhâfaza için merkezi Tırnova olmak üzere bir kolordu ta'yîn itmişler idi ki mezkûr kolordu, Selviden Eleneye kadar yayılmış idi. Gerek Gurkonun ma'yyetindeki 'asâkir ve gerek mezkûr kolordu, öyle sellemehü's-selâm⁴⁶ Şıpkanın çevirme hareketini icrâya elbette bana müsâ'ade itmezler idi. Benim Ferdiç ve Han Boğazlarına ta'biye ittiğim piyade, süvari ve topçı dahî dâhil olduğu halde, ma'yyetim efrâdının 30 – Temmuzda Ferdiç Boğazına doğru hîn-i hareketinde, mevcûd-ı kâffesi ancak otuz bin kişiye bâliğ olabilirdi.

Ecnebî muhbirlerine ve ânlardan Lakerdoryan muharrirlerine intikâl iden elli altmış bin mevcûd, sırf erâcif ve kizb-i sarîh idi. Benim ile Karadağdan kırk dört tabur gelmiş idi. Bunun otuz biri Hersekden birlikde getirdiğim taburlar ve on üç İşkodra fırkasından 'ilâve idilen taburlar idi. Bunlardan Hersek taburlarının mevcûdî, tahmînen on iki bin ve İşkodra taburları mevcûdî, dört bin kişi olabilir idi. Ânlardan mâ 'adâ Rauf Paşa idâresinden kalma bozgun taburlarla İstanbuldan gönderilen musthafızlar dahî, ancak on iki on üç bin mikdârında idi. Benim nazarımda ise, ancak Hersekden getirdiğim mezkûr on iki bin mevcûdî

(Sayfa 26)

otuz bir tabur, 'asker ve muhârib tanılıb, gerek İşkodra taburlarından ve gerek Rauf Paşanın bakiye-i idâresi olan taburlar ile müstahfızlardan kat'â emin değil idim. İ'tikâdimca ânlar, bir galebelikden 'ibâret gibi idiler. Vâkı'â bunlardan birkaç tabur mu'ahharan Şıpka muhârebesinde husn-i nazarımı kazandı ise de bâkîleri defa'ât-ı 'adîde⁴⁷ ile sû-i zanna istihkâklarını, birtakım vukû'ât-ı mûte'essife ile meydâna koydular.

Benim, İşkodra taburlarına olan sû-i zannım, o havâlide buldukları müddetçe yekdiğerini mûte'âkib virdikleri hezîmetlerden ve Rauf Paşa taburlarının dahî gördüğü yılgınlıktan münba'is idi. Mustahfızlara olan

⁴⁶ Sellemehü's-selâm: Aldırış etmeden, çekinmeden, uluorta, destursuz.

⁴⁷ Defa'ât-ı 'adîde: Birçok kereler.

i'timâdsızlığım dahî bunların zâbitsiz ve ta'lîmsiz bir kuru kalabalıktan 'ibâret olmasından ileri gelmiş idi. İşte otuz bin kişilik bir ordunun iki sülüsüne karîb mikdârını, bozgun ve yılgın ve 'acemî 'askerden müterakkib⁴⁸ gördüğümden, evvelâ onları bir hatt-ı harbe sokarak tecrübe itmeksizin, birdenbire Balkanın şimâline sevk itmekte mütereddîd bulunuyor idim.

Sâniyen, Balkanın şimâlinde düşman ne mikdârda ve nerelerde kuvvetlice bulunuyor?... bunlara dâir henüz ma'lûmât-ı ciddiye alamadığımdan, gâyet mechûl üzere ve her nev'i ihtimâlâtı tahattur iderek, muhterizâne a'mâl-i harekât idiyor idim.

Sâlisen, Baş Kumandan Mehmed 'Ali Paşa, benim Han Köyüne geldiğim sırada, 'Osman Pazarından ilerleyerek Han Boğazının medhal-i şimâlisini tutmağı müte'ahhid iken ve bu hareketin icrâsı için Ferik Necib Paşa kumandasıyla 'Osman Pazarında on sekiz tabur piyâde ve bir alay süvâri ve dört batarya top hazırladığını ve kendisinin bizzat Han Boğazının ilerisine geleceğini hem merkez-i saltanata ve hem de bana bildirmiş iken, 23 – Temmuz – 93 târihli telgrafiyle⁴⁹ bana Ferdiç ve Han Boğazlarını zabta muvaffakiyet husûlünden sonra mezkûr boğazları tahkîm ve muhâfazasına kuvve-i kâfiye terk ile, bâkî kuvvetin Tunca ovasından Kızanlık ve Şıpkanın zabtına sevkini emr itdi.

25 – Temmuz târihli telgrafi ile sür'at-i mümkün ile Ferdiç ve Han Geçitlerinin ve ba'de Şıпка Boğazının zabtı emrini yine ma'a't-tekrâr refâkatindeki Tuna Şark Ordusuyla irtibatı

(Sayfa 27)

tavsiye eyledi; bu bâbda lâzım gelen harekât için telgrafla icrâ-yı muhâbere olunacağını beyân itdi. 17 – Temmuz – 93 târihli bir telgrafiyle bize münferiden Balkandan aşığı sarkmayı ve Balkanın şimâline geçmeyi men'-ü tahzîr eyledi.

31 – Temmuz – 93 târihli bir emr-i ahîri yine evâmir-i mezkûreyi te'yîd ve te'kîd itmiş idi.

⁴⁸ Müterekkib: Terekküb etmiş, bir şey başka şeyle birleşmiş.

⁴⁹ Telgraf hatları henüz ta'mîr olunamadığı cihetle 28 – Temmuz – 93üncü gününe kadar Yeni Zağrada bana gelen telgrafları, dâimâ ya Karapınar veya İslimye tarikiyle ve zabtiyeler ile aldığımdan târih-i vürûdları dâimâ bir veya iki gün te'ahhur ider idi.

Râbi'an, benim mevcûd-ı ma'iyetim hemen kâmilen piyâdeden 'ibâret olub refâkatimdeki hayvânât-ı nakliye, mezkûr taburların cebhânesini bile nakle gayr-ı kâfi idi. Ben, Balkanı aşacak olduğım takdirde, sekiz günlük olsun taşımak mecbûriyetinde bulunacağım peksimeti, Meriç Ovasının öküz arabalarıyla Han Boğazının dar ve dik ve inişli yokuşlu yollarından nasıl aşıracağım idim?

Hâmisen, Şıpkayı bir tarafa bırakarak Han Boğazından Balkanın ortasına geçecek olduğım halde, Tunca vâdisi kısmen Kazaklar taht-ı tehdîdinde kalacağı gibi bizim orduda süvâri olmadığı hasebiyle, belki Meriç Vâdisi dahî bir dereceye kadar me'mûn kalamayacak ve binâen'aleyh Yeni Zağra ve Karacadağ ve Han Köy mevâki'inde, birkaçar tabur terkiyle hatt-ı ric'atimi te'mîne ve Kazakların ta'arruzât-ı muhtemelesinden muhâfazaya mecbûr olacak idim. Lâkin Balkanın ötesine sarkıvirmekle Şıpkaya çevirme hareketi icrâ itmiş olamayacaktım ya.. Balkanın ötesinden Tırnovada Gurkonun ric'at iden mezkûr'l-mikdâr piyâde ve süvârisi ve Balkan muhâfazasına me'mûr mezkûr kolordu, biz Tırnova önünden veya kurbünden geçer iken nereye gidiyorsun? Diye su'al edecekler idi ve şübhesiz bizi Kilgarda karşılayarak, Tırnova pîşgâhına celb idecekler idi; o halde Tırnova Şıpkaya bedel olacak idi.

Farz olunsun ki ben Tırnovanın karşısına bir mikdar 'asker bırakarak ve o 'asker ile düşmanın gözünü oyalayarak, Kilgardaki düşmanı da bozub Gabrovaya doğru ilerlemek isteyeyim. O târihde Selvide bulunan bir fırka Rus ordusu, Dranova ve Gabrova imdâdına müsâra'at itmeyecek mi idi?

Farz idelim ki bizim mübâlağa idilen kuvve-i külliyyemiz, ânı da mahv-ü perîşân itsin ve Gabrovadan Şıpka yolunu tutdırarak Şıpka Geçidine Balkanın öte yüzünden bir ta'arruz eylesin... 'Acabâ hatt-ı ric'atimiz üzerinde vâki' Dranova ve Gabrovada hiç 'asker bırakmayacak mı idim?

(Sayfa 28)

Yâhud bırakmadığım halde, Plevne havâlisinden bir düşman fırkası gelüb de arkamızı kesmeyeceğinden emin olabilir mi idim?

O tarihde Şıpkada on tabur Rus ile yirmi iki top, birkaç bölük süvâri mevcûd idi. Ben ise mütâla'ât-ı mesrûde üzerine 'askeri Yeni Zağra, Karacadağ, Han Köy, Kilgar, Tırnova, Gabrova, Dranova, Gabrova mevâki'ine dağıtmış ve

belki birkaç da harb itmiş olacağımdan Şıpka ta'arruzunu icrâ için yanımda elbette az bir kuvvet kalacak idi.

Ya Ruslar birkaç gün Şıpka istihkâmâtında müdâfa'a idecek olurlar ve Çaroviç ordusuyla Plevne etrâfındaki Rus ordusu da o vakte kadar birer firka 'askerle kendi Balkan Kolordularına imdâd idüb de bizim hatt-ı ric'atimiz üzerindeki mezkûr Kilgar, Dranova, Gabrova mevâki'ine ta'arruz iderler ve orada bıraktığım müfrezeleri perişan eyerler ise, Şıpkayı çevirmek sevdâsına çıkışan ordumuzun arkasını çevirmiş bulunmazlar mı idi?

Sâdisen, Dedeâğacına çıktığım vakitte bir vazîfe-i resmiye ile mükellef idildim. Ve yedime gerek Mâbeyn-i Hümâyûndan ve gerek Makâm-ı Ser'askerîden bir ta'lîmât virildi idi ki esbâb-ı sitte-i meşrûha mevcûd iken, hod-be-hod⁵⁰ o ta'lîmât hâricine çıkmak mes'ûliyetini der'uhde idemez idim. O ta'lîmât da nedir, dir iseniz?:

Evvel emirde, Balkanın cenûb ve resânıyla üstündeki Rusları, Balkanın şimâl tarafına tard-ü teb'id itmek idi.

Şimdi hulâsa idelim:

Benim refâkatimdeki 'asker gerek mikdârca ve gerek terbiye-i 'askeriyece Balkanın ötesine atmak ve bir çevirme hareketi icrâ eylemek için pek kifâyetsiz idi. Çünkü 26 – Temmuz – 93de bâlâda mezkûru'l-mikdâr henüz otuz bin kişi de Yeni Zağrada tahaşşüd etmiş olmayub târih-i mezkûrda Yeni Zağradaki kuvvet yirmi bin kûsur kişiden; üç batarya sahrâ ve üç batarya dağ topundan 'ibâret olub bataryaları daha Karapınarda bulunarak tren ile nakl olunmak üzere idiler ki, ânların naklinin ardı da 29 – Temmuz – 93de alındı ve târih-i mezkûrda peksimetim pek cüz'î idi. Husûsen Hersekden getirdiğim ve kendisinden hıdmet me'mûl ittiğim Hersek taburlarının hâmil olduğu Şnayder tüfeklerinin cebhânesi pek cüz'î ve Balkanın ötesine ya'ni şimâline aşmak

⁵⁰ Hod-be-hod: Kendi kendine, kendi başına, kendiliğinden.

(Sayfa 29)

ve bir büyük muhârebeye girişmek için kifâetsiz olub İstanbuldan cebhâne-i mezkûr vürûduna muntazır idim ki⁵¹ 29 – Temmuzda ancak gelebilmiş idi.

‘Asâkir-i mevcûdemizin erzâk ve mühimmâtını taşımak için vâsıta-i nakliyemiz de yok idi; çünkü mevcûd öküz arabaları da 29 – Temmuzda Yeni Zağraya vâsıl olabılmışler ve Eski Zağraya hareketinde refâkatimdeki öküz arabalarının bir kısmı yolda kırılmış ve bir kısmı ile Eski Zağra mecrûhîni ile muhâcirîn-i memleket nakl edilmiş olduğundan taburlarda o mevcûddan pek cüz’î araba kalmış idi.

Baş Kumandan Mehmed ‘Ali Paşa, Balkanın ötesine aşmak hareketinde birlikde bulunacağını bildirdiği halde mu’ahharan karârından nükûl ve bize de Tunca vâdisiyle Kızanlık ve Şıpkaya gitmeği emr-u tavsiye iderek münferiden Balkandan sarkmağı men’-u tahzîr itmiş idi. İstanbuldan aldığım mezkûr ta’lîmâtta da Tunca vâdisini ve Balkanın bu yüzünü düşmandan tathîr itmek esas vazîfe idi.

Şimdi ‘askerimizin kısm-ı a’zamı bozgun ve yılgın ve ‘acemî efrâddan ‘ibâret olduğu, me’kûlât ve cebhânemiz kalîl, vesâit-i nakliyemiz mefkûd, Baş Kumandan tarafından Tunca vâdisinden harekete me’mûr ve Balkanın şimâline sarmakdan memnû’, merkez-i saltanatın virdiği ta’lîmât-ı esâsiyede muhâlif olduğu ve düşmanın mikdar ve ahvâli de kâmilen mechûlümüz bulunduğî halde nasıl olur da Balkanın ortasına tecâvüz idebilir idim? Eğer tecâvüz itse idim, Balkanın şimâlindeki Rus Kolorduları, mâdem ki Mehmed ‘Ali Paşa ve ‘Osman Paşa ‘atâlet hâlinedirler.. icrâ-yı merâm için bana müsâ’ade iderler mi idi?

Bu çevirme hareketi olabilir idi ve hakîkaten de ufak harekât idi; lâkin, karâr-ı evvel mücibince, Mehmed ‘Ali Paşa bir kuvve-i münâsebe ile ‘Osman Pazarından Tırnova üzerine yürümeli ve ‘Osman Paşa da Lofça ve Selviye doğru bir nümâyîş-i ‘askerî icrâ itmeli ve o sırada da bizim ordu, Balkanın öte yüzüne aşarak ve sağ ve sol cenâhdan bunlara kesb-i irtibât ile mu’âmelât-ı harbiyeye

⁵¹Çünkü o târihte İstanbulda dahî hazır Şnayder cebhânesi bulunmadığından tedârikiyle meşgûl idiler ve benim iş’ârât-ı mükerrereme “birkaç güne kadar gönderiliyor” cevâbları virilmekte idi.

girişerek ta'arruz itmeli idi. Öyle bir planın icrâsına kıyâm olunsa idi veya o yolda tertîb idilen evvelki planı Baş Kumandan Mehmed 'Ali Paşa bi't-tebdîl kırk bin kişiden 'ibâret olan kuvve-i külliyesini Hezargrada merkezlendirmese

(Sayfa 30)

ve Tuna Şark ve Garb Orduları vaz'-ı tedâfü'i ve hâl-i 'atâlete girmeyüb de benim harekâtıma iştirâk itseler idi, vakt-ü mevsiminde icrâ olunacak dimek olan böyle 'umûmî bir ta'arruz planından husn-i muvaffakiyet ağleb-i me'mûl⁵² idi. Mehmed 'Ali Paşa ise bilakis, hem kendisi 'Osman Pazarından Han Boğazının ilerisine gelmek manevrasından ferâğat ve hem de beni Balkanın şimâl ve resânında sarkmakdan men' eyledi. Binâen'aleyh mü'ellifin tavsiye itdiği çevirme hareketini icrâ itmemekden dolayı esbâb-ı meşrûha ilcâatıyla ma'zûr va gayr-ı mes'ûlüm.

Mü'ellif: "Lâkin sebab-i ma'lûm olmayarak Süleyman Paşa tamâm on beş gün hareketsiz kalmış ve yalnız Ağustosun on altıncı günü iki tabur 'asker irsâliyle Han Boğazını keşf itdirmiş idi ki, bu iki tabur mahall-i mezkûrda istihkâm inşâsıyla meşgûl olan Ruslarla çarpışdılar." Diyor.

Mü'ellifin, "Süleyman Paşa on beş gün hareketsiz kaldı" dimesi Eski Zağra Muhârebesinin târih-i vukû'ı i'tibârıyladır.

Fi'l-hakîka 19 – Temmuz – 93 gününden 4 – Ağustos – 93 gününe kadar bizimle Ruslar beyninde büyük ve küçük bir muhârebe vukû' bulmamış idi. Gerçi Yeni Zağraya girdiğim esnâda çekilegelen Rus ardçıları ile bizim öncümüz arasında ve Kızanlık İslamlarının tahlîsi sırasında başı bozuk süvârileriyle Kazaklar arasında ve Ferdiç Boğazının keşfinde ufak tefek karakol kavgaları olmuş idiye de ânlar zikre şâyân şeyler değildir. Mü'ellifin, burada "hareketsiz kaldı" dimekten maksadı "Eski Zağrada oturdu" ma'nâsına mahmûl olamaz; "Ruslar ile bir mu'âmele-i hasmânede bulunmadı" demek olacaktır ki bunun esbâb-ı ciddiye ve hakîkiyesi yukarıda zirk olundu.

Han Boğazı dâhilini ve ilerisini keşf itdirmek için iki tabur piyâde ile Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mazhar Beyi ve yâverim Hayri Beyi göndermiş idim. Bunlar, "İzlatıra" nâm karyenin sırtına kadar düşmana rast gelmeyüb orada

⁵² Ağleb-i me'mûl: En çok beklenen, ümit olunan, umulan.

istihkâm inşasıyla meşgûl dört beş tabur kadar Rusa tesâdüf iderek istikşâfın îcâb itirdiği merteye bir karakol kavgası iderek ‘avdet eylediler ve benim istikşâfât-ı mezkûreden maksadım Boğaz dâhilinin hangi kısmı düşman tarafından tutulduğunu ve Han Boğazı muhâfazasına terk ideceğim ‘askerin karşısında ne mikdâr düşman kuvve-i tarassudiyesi bulunduğunu anlamak için idi. Yoksa keşf-i mezkûrî boğazı geçerek Balkanın şimâline sarkmak için emr itmiş değil idim.

(Sayfa 31)

Mü’ellif : “Balkanların dâmenlerinde birtakım anlaşılmaz harekât icrâsından sonra Süleyman Paşa elli bin kişi cem’ ile ve kırk kıt’a top dahî beraber olduğu halde, mâh-ı mezkûrun on dokuzuncu akşamı Şıpka Boğazına vâsıl oldu ki, daha on beş gün evvel buraya vâsıl olub kabza-i teshîre geçirmesi îcâb ider idi.” Diyor.

Balkanların dâmenlerinde⁵³ anlaşılmaz ‘add itdiği harekât Ferdiç ve Han Boğazlarına istihkâmlar inşâ ve ‘asâkir-i muhâfaza ta’biyesi olacaktır ki, bunların tafsîlâtı ile esbâbını yukarıda zikr eylemiş idik. Benim Şıpkanın karşısına getirdiğim ‘asâkir, mikdarca yirmi dört bin ve kûsur neferden ve tabur i’tibâriyle Râsim Paşa ma’iyyetiyle Karlovadan gelen iki tabur dahî dâhil olduğu halde kırk altı taburdan ‘ibâret idi. Beraberimdeki evfâh-ı nâriye, fi’l-hakîka kırk ‘adedine bâliğ idiyse de, bunun on altısı Şıpka Muhârebesinde hiçbir işe yaramayacağı tabî’î olan dağ toplarından ‘ibâret olub yalnız yirmi dört kıt’a sahrâ topu bulunuyor idi. Ma’mâfih muhârebenin evâil-i eyyâmında bu sahrâ toplarının re’s-i cibâle⁵⁴ hezar zahmetle çıkarabildiğimiz birkaç ‘adedinden istifâde idebildik. Bâkîleri Şıpka ovasında mu’attal durmakta idi. Çünkü Şıpkanın top çeker tarafı Rusların yedd-i zabtında idi. ‘Asâkir-i ‘Osmâniyenin işgâl itdiği dağlar, dağ topı mürûruna bile müsâ’id değil idi. Ağustos-ı Rûmînin yedinci günü - ki alafranga Ağustosun on dokuzuna tesâdüf ider – Şıpka karyesi önüne vâsıl oldum.

Mü’ellif : “Süleyman Paşa daha on beş gün evvel buraya vâsıl olmalı idi.” Diyor.

Nefsü’l-emirde mü’ellif mûmâ ileyhın bu i’tirâzı becâdır; fi’l-hakîka Eski Zağra istirdâdı ‘akabinde hiçbir şeye bakmaksızın doğruca yürüse idim Şıpkayı

⁵³ Dâmen: Etek (elbisenin, dağın).

⁵⁴ Re’s-i cibal: Dağ doruğu, zirve.

daha suhûletle istirdâd idebilirdim. Lâkin Rauf Paşa hezîmeti, Mûsâ Kâzım Beyin ma'hûd Karapınar journali, Gurkonun Yeni Zağraya doğru çekilmiş zann olunması, fıkđân-ı vesâit-i nakliye, killet-i me'kûlât ve mühimmât beni tereddüde düşürerek Şıpkayı istirdâd manevrasından fâriğ kıldı. Eğer ben düşmanın hâlini ve târih nazarında mu'ahharan görülen hakâyıkı o vakit keşf idebilse idim, esbâb-ı mûcibe-i tereddüdüm olan mevâd-ı mezkûreyi kat'â mühimsemeyerek Şıpkaya gider ve eğer Gurko, Han Boğazı içine çekilmek hareketini icrâ edecek olsaydı ben Filibe ve civârından beş on günlük peksimet ile biraz cebhâne tedârik itdiğimle Selvi ve Lofçaya doğru ilerleyerek 'Osman Paşa ordusuyla birleşir idim. Ve benim de aksâ-yı maksadım bu idi.

(Sayfa 32)

Hayf ki düşmanın hâlinden haber alamamaklığım beni birtakım müşkilâta uğratdı. Böyle dâru'l-harbe henüz gelmiş ve vesâit-i istihbârdan maddeten mahrûm kumandanlara îsâl-i ma'lûmât için devlet her dürlü fedâkarlığını der'uhde iderek, mâhir ve muktedir câsuslar tedârik eylemelidir ki encâmı böyle bâ'is-i nedâmet olmasın.

Mü'ellif : "Balkanları müdâfa'aya me'mûr olan Rusyalılar, Yanbolı, İslimye ve Şıпка mevki'lerine taksîm idilmiş olarak on bin kişiden 'ibâret idi." Diyor.

Mü'ellifin bu ifâdesinde birkaç galat ve hatâ vardır. Evvelen, Yanbolı ve İslimye mevki'leri, Rusların elinde değil ki hatta oralarda taksîm idilmiş 'askerleri bulunsun. Gurkonun refâkatinde on iki bin piyâde ve dört bin süvâri olub 29 – Temmuz târihinde bunların Tırnovaya vâsıl olduğunu söylemiş idik. Bununla beraber Plevne hezîmetinden sonra, Rusyanın sekizinci kolordusu Balkan muhâfazasına me'mûr idilmiş idi. Baş kumandan Mehmed 'Ali Paşanın 21 – Ağustos – 93 târihli bize virdiği bir kıt'a telgrafnâme-i resmîsi, Balkan karşısında bulunan Rusyanın kuvveti, iki piyâde ve iki süvâri fırkasından müretteb sekizinci kolordusuyla, sekiz talî'a taburundan müretteb bir livâ, altı tabur Bulgar, altmış sekiz kıt'a top ve mikdâr cihetiyle kırk bin neferden 'ibâret olduğunu bildiriyor idi. Şimdi elde bu kadar ma'lûmât var iken, Rusyalının Balkan karşısındaki mecmû'-ı kuvvetini on bin kişi göstermek, ne garaza müstenid olduğunu artık bunları okuyanlar anlayabilir.

Mü'ellif : “Bunların Şıpka Geçidini tahkîm ve tersîn için son derece gayretle çalışdıkları kâbil-i inkâr değildir. Hele “Sen Nikola” Dağının aşağısında vâki' küçük bir ovayı, istihkâmât ile çevirerek bir müstahkem ordugâh şekl-i sûretine getirüb emr-i müdâfa'ası zımnında üç bin ‘asker ile otuz kıt’a top ta’biye eylemişlerdi.” Diyor.

Şıpkanın tersîn ve tahkîmi için Rusların sarf itdikleri mesâ’î bedîhîdir. Lâkin Rusyalının Şıpkada on tabur piyâdesi ile iki bölük süvârisi ve mezkûru'l-mikdâr topları var idi. ‘aded-i neferât hasebiyle, bunun üç bin kişiden mürekkeb olmasını me’ mûl itmeyiz.

Mü'ellif : “Rusyalının otuz topu var idi” diyor.

Burası doğrudur. Rusların bu otuz topunun cümlesi büyük çelik toplar idi. Ve kâffesi bizim ordu ‘aleyhine isti’ mâl olunuyor idi. Biz de ânlara karşı bâlâ-yı cibâle⁵⁵ ancak

(Sayfa 33)

altı kıt’a büyük top ile, dört kıt’a küçük dağ topı çıkarabilmiş idik. Bâkî topları isti’ mâl ve sevke mahal ve tarîk ve zaman ve imkân bulamamış idik.

Mü'ellif : “Süleyman Paşa Ağustosun yirmi birinde tahmînen kırk tabur ‘askerle Şıpka Geçidine hücum eyledi.” Diyor.

Mü'ellif mûmâ ileyh bundan evvel elli bin kişi ile Şıpka Boğazına vâsıl olduğımı bildiriyor idi. ‘Acabâ murâdı, kırk taburı mevcûd i’ tibâriyle elli bin kişi mi ‘add itmektir? Yoksa o elli bin kişinin içinden kırk taburı bi’l-ifrâz, hücum itirdi mi demek isteyor? Burası lâyıkiyle anlaşılamiyor.

Şıpka Muhârebâtı:

Mü'ellif : “Osmanlılar daha sabahın sâ’at yedisinde “Malı Buruk” tepelerini kabza-i teshîre geçirüb burada dört toplu bir batarya te’sîs eylemişlerdi. Ruslar bu ‘ameliyâtı görünce ‘Osmanlı avcılarını üzerine ateş itmeğe başlamışlarsa da bunları ‘ameliyâta devâmdan men’ idememişler ve bunlar dahî sâ’at onda ‘ameliyâtlarını ikmâle muvaffak olmuşlardır. ‘askerin bir kısmı bu ‘ameliyât ile

⁵⁵ Bâlâ-yı cibâl: Dağın yüksek kısmı.

meşgul olduğu sırada diğer kısmı kemâl-i şecâ'at ve merdâneği⁵⁶ ile Sen Nikola tepesi üzerine saldırmış ve dağın sülüsân mesâfesini kemâl-i sür'atle tırmandıktan sonra o vakte kadar yamaçların kayalarıyla tahaffuz iden muhâceme kolları açık bir ovaya vâsıl olduklarından, burada Rusların üç redvetiyle bir çok siperlerinin ve Malı Buruk Tepesinin tâbiyesinden icrâ eyledikleri şiddetli ateşin altında bulunmuş oldılar. Bu mevâki'in cebhe-i cenûbiyesinde saf açmış olan 'Osmanlı piyâdesi boşu boşuna bir şiddetli tüfek ateşi icrâ idiyor idi. Zîrâ Rus istihkâmâtına karşı atılan kurşunların hiçbir te'sîri olamıyor idi. Süleyman Paşa cebhe-i cenûbiyede püskürdüldünce Sen Nikola mevki'inin nukât-ı muhtelifesini teccessüs ile bulabileceği bir nokta-i za'îfesinden mevki'i zabt idebilmek efkârına düşerek bu def'a dahî Garb sath-ı mâilinden bir hücum icrâ eyledi; lâkin istihkâmâtıyla siperler sâyesinde, 'Osmanlılar, mündemic⁵⁷ tıynet-i kahramâneleri olan ölüme tavnî-i nefis gayretinin sâikasıyla tekrâr tekrâr itdikleri hücumların hiçbirisinde Ruslarla yaka yakaya gelmeğe muvaffak olamamışlar ve nihâyet kendileri üç bin telefât birakub Ruslara ancak iki yüz telefât bıraktırdıkları halde ric'ate mecbûr olmuşlardır.

(Sayfa 34)

telefâtça olan bu 'azîm fark ve tefâvüt güzel bir mevki'a tahassun itmiş olan düşmanı yalnız bir cephe hücumuyla tuttuğu mevki'den çıkarmak üzere icrâ olunan hücumların kâffesinde meşhûd olduğu cihetle fevkalâde bir şey 'add idilemez.

Şu muhârebenin neficesi olarak 'Osmanlılar yeşil bataryanın ateşde devam etmesiyle beraber Malı Buruk bataryası arasında "Aykırıçabel" tepelerine iki kıt'a top yerleşdirmeğe ve düşmanlarının mevki'i mukâbilinde yüz metre ileride muhâfazalı siperler inşâsına muvaffak oldılar. Ve bu günün gecesi dahî Sen Nikola karşısında Vasıl civârında yirmi kıt'a top isti'âbına kâfi olacak iki batarya dahî inşâ eylediler. Diğer taraftan Rusyalılar dahî batarya ve siperlerini ta'mîr ve yeni batarya ve siperler te'sîs eylemek üzere geceden istifâde eylediler.

Bütün gece devam iden bir ateşden sonra ayın yirmi ikinci günü dahî yalnız top muhârebesiyle geçirildi ve bu top muhârebesinde 'Osmanlılar kazandı. Zira Rusyalıların mukâbeledede bulunacak kadar cebhâneleri yok idi." Diyor.

⁵⁶ Merdâneği: Mertlik, yiğitlik, cesurluk.

⁵⁷ Mündemic: İçine yerleşen.

Mü'ellifin bast⁵⁸ itdiği bu ma'lûmât galat-âmiz olmasıyla beraber düşman tarafında bulunmuş bir zâtın nazar-ı sathî ile görebileceği husûsâtı tasvîr idiyor. Benim Şıpkı mevki'i 'aleyhine tertîb itdiğim hücum planı mü'ellifçe ma'lûm olmadığından 'Osmanlı ordusunda gördüğü ahvâl-i zâhireyi benim harekât-ı harbiyem olmak üzere telakkî idiyor. Ânın için evvel emirde hücum planını ve bu planın hangi aksâmının icrâ olunub olunmadığını ve harbin kesb itdiği hâl-ü eşkâli ve tafsîlât-ı müteferri'asını îzâh ve tefsîr idelim de ândan sonra mü'ellifin galatâtı erbâb-ı mütâla'aca anlaşılınsın:

Ağustosun yedinci günü ordu ile Kızanlığa gelmiş ve Kızanlık tepelerini ordugâh ittihâz eylemiş idim. Ve o gün süvâri ve Çerkesler Şıpkı karyesine kadar ilerleyerek hatta karye-i mezkûrenin bir mikdârını da yakmışlardı. Yevm-i mezkûr akşamı ordunun erkân ve ümerâsından mürekkeb bir meclis-i harb 'akd ile Şıpkıya nasıl ta'arruz olunmak lâzım geleceğini taht-ı tezekküre aldım. Vaktiyle Şıpkıda bulunmuş olan Erkân-ı Harbiye Mirlivâsı Hulûsi ve Topçu Mirlivâsı Râsim Paşalarla Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Mehmed 'Ali Efendi "Yerdek" cihetinden ta'arruzun sehl olduğunu dermiyân ve kendileri Şıpkı Muhâfızı buldukları hengâmda Ceneral Gurkonun o cihetden hücum itmiş olmasıyla da re'ylerinin isâbeti için istişhâd itdiler. Ânın üzerine

(Sayfa 35)

Erkân-ı Harb Re'isi Miralay 'Ömer Beye o gece sabaha karşı iki tabur 'askerle gidib Yerdek cihetinin hücumâ müsâ'id olub olmadığını keşf idilmesini emr itdirdim. Ve 'Ömer Bey sabaha karşı taburlarıyla keşfe me'mûren hareket itdiği gibi biz dahî yevm-i mezkûrda Kızanlık kasabasına üç tabur terk iderek ordunun mahallini tebdîl ve Şıpkı karyesi arasını ordugâh ittihâz iderek ve 'Ömer Bey dahî keşifden 'avdet iderek düşmanın sol cenâhından ve Yerdek cihetinden hücumun enseb⁵⁹ ve muvâfik olduğunu ve Hulûsi ve Râsim Paşaların ifâdât-ı meşrûhasını tasdik ve te'yîd eyledi.

Ânın üzerine sekizinci günü ba'de'l-mağrib erkân ve ümerâdan mürekkeb bir meclis-i harb 'akd iderek sûret-i hücum ve ta'arruzı kararlaştırdım. Şöyle ki:

⁵⁸ Bast: Yayma, açma, uzun uzadıya anlatma.

⁵⁹ Enseb: Daha münasib, uygun, çok yerinde.

Veysel Paşa, kable'l-fecr, livâsıyla birlikde Şıpka karyesinin yanındaki bir yoldan dört kıt'a dağ topı dahî beraberinde olduğu halde Yerdek Tepelerine hareket ve Recep Paşa dahî Keçi Dere tarikiyle yine Yerdek Tepelerine müteveccihen hareket idecek ve her iki livâ birleşdikden sonra teşekkül idecek fırkanın kumandanlığını Recep Paşa der'uhde iderek refâkatlerinde mevcûd on altı tabûr 'askerin lüzûmı mikdârını hücûma me'mûr idecek idi.

Düşmanın sol cenâhından ve bulabileceği medâhilden bi't-ta'arruz düşmanı tard-u teb'id ile zabt-ı mevâki'e sarf-ı tûvân eyleyecek ve bu ta'arruz-ı hakikiye me'mûr olan fırkanın hareketini teshîl için, birinci livâ dahî cebheden Esveti Nikolanın berisindeki hana kadar, sahte bir ta'arruz nümâyişi icrâ iderek düşmanın nazar-ı dikkatini tefrîk eyleyecek idi. Şu kadar ki handan öteye harekât-ı tecâvüziyesini ilerletmeyüb düşmana da ileriye harekete ke'en kudretyâb olamıyorlar imiş gibi bir vaz' gösterecekler idi. Düşmanın bunlarla meşgûl olduğu bir sırada, Receb Paşanın ma'iiyetindeki 'asker de hücûm-ı hakiki ile düşman tabya ve istihkâmâtını zabt-u teshîre çalışacak idi. Sahte hücûm icrâsına me'mûr olan livânın hareketi, düşmanın nazar-ı dikkati önünde icrâ olunacak bir hareket-i harbiye-i mâhirâne olmak lâzım geldiğinden bu vazîfenin husn-i icrâsına, livâ-yı mezkûr kumandanı Sâlih Paşanın iktidârını kâfi göremeyerek Ferîk Şâkir Paşayı da sahte hücûm kolıyla harekete me'mûr itdim. En ziyâde mu'temedim olan Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Hamdi Beyi dahî bu hareket için virilen ta'lîmâtın husn-i icrâsına nezâret itmek üzere birinci livâ refâkatine ta'yîn eyledim. Benim virdiğim ta'lîmât mûcibince Şıpka Caddesi üzeri ile sağ

(Sayfa 36)

cenâhdaki "Yassı" Tepeden Kâimmakâm Hasan Bey kumandasıyla Hassa Birinci Talî'a, Balıkesir ve Beyrut Taburları ve Şıpka Caddesinin sol tarafındaki Kılıç Tepeden dahî, Hassa Altıncı Talî'a taburlarıyla Karaman ve Akşehir taburları sevk olunacak ve hanın altındaki hat mu'ayyen hizâlarına kadar ilerlenerek han ve karakoldan düşman teb'id olunduktan sonra oradan ileri gidilmeyecek idi.

Hayf ki benim bu kadar i'tinâ ile virdiğim ta'lîmât-ı mezkûre, ya'ni evâmîr-i müveccihe, dikkatsizlik ve rehâvet eseri olarak hiç hukmüne girdi; şöyle ki:

Şâkir Paşa Şıpka Ovasıyla Esveti Nikola Tepesini teşkîl iden sırtın hatt-ı fâsılı arasındaki dâmen-i cibâlde gülle ve kurşundan mestûr bir yerde ve kumandasına mevdû' 'askerin der'uhde itdiği harekât-ı mühimme-i harbiyeye nezâret itmesi hâric-i imkân olan bir çalılık arasında kalarak Mirlivâ Sâlih Paşa ile mezkûr taburları ileri sevk eyledi. Ve sevkçe dahî yine benim virdiğim evâmir hâricine çıkararak tarafeynden ilerleyecek olan Kâimmakâm Hasan ve 'Abdurrahman Beyleri Şıpka Caddesini teşkîl iden Çıplak Tepeden ilerletti. Ya'ni düzcesi kâ'ide-i harbe tevfikân sevklerinden sarf-ı nazar iderek "haydi cadde yoldan ileri gidiveriniz", didi ve her iki alayın böyle başıbozukçasına cadde bir yoldan hareketi ileride vukû'bulacak intizâmsızlığı bidâyeten tehiye itmiş oldu. Benim ise nazar-ı dikkatim hakîkî hücum tarafına masrûf ve ma'tûf olub ânlarla meşgûl ve sahte hücumun yapacağı hareket-i mu'ayyen ve kumandası dahî erkân-ı harbden yetişme bir ferîk 'uhdesine virilmiş olmasıyla o tarafça virdiğim evâmirin harfiyen icrâ kılınacağına emîn idim.

Mûmâ ileyhimâ Hasan ve 'Abdurrahman Beyler kumandasına mevdû'⁶⁰ taburlar işte böyle karışık sevk-ü idâre ile ilerledikleri sırada, Mirlivâ Sâlih Paşa dahî Şâkir Paşadan az ileri bir çalılık içinde kendisine bir tahaffuzgâh intihâb ile orada kalır ve taburlar, kâimmakâmlar kumandasıyla mu'ayyen olan hanın gerisine kadar gelmiştir. Oradan ötesi ki, han ile Esveti Nikola beyninde vâkî' olan mesâfeden 'ibâretidir, Rus mermiyâtının en ziyâde te'sir ideceği bir meydanlık ve açıklıktır. Ve benim bu bâbdaki vesâyâ-yı ekîdem 'askerin o saha-i hâtır-nâke götürülmemesi ve ânın gerisinde mahfûzan bulundurulması idi. Kâimmakâm Hacı Hasan Beyin refâkatindeki taburlardan Balıkesir taburunu ki – vaktiyle benim Binbaşı bulduğum tabur idi –

(Sayfa 37)

hatt-ı mu'ayyenin ilerisindeki sırta alarak ve acılar dağıtarak tutması lâzım gelen sırtın esbâb-ı muhâfazasına teşebbüs ider. Birinci Talî'a Taburuyla Beyrut Taburunu, Erkân-ı Harb Binbaşısı Hamdi Bey, 'an asl mu'ayyen olan sırt üzerinde terk eyler. İşte bu sırada 'aynı tarîkden sevk idilen 'Abdurrahman Bey refâkatindeki üç taburdan ikisi, bunların sol tarafından ve birisi sağlarından ilerlerler ve hatt-ı mu'ayyeni tecâvüz iderler.

⁶⁰ Mevdû': Tevdi' olunan, emanet edilmiş, üstüne verilmiş.

Hacı Hasan Beyin ileri karakol ta'yîn itmekte olduğu hizâyâ çıktıklarıyla kâimmakâmlar buldukları nukât ile Esveti Nikola beyninde birkaç yüz adımlık mesâfe görüb, husûsiyle düşmanın o sırada ateş itmemekte olmasını da ihtimâl ki yılgınlığına haml iderek, aldıkları evâmîr ve plan hılâfına ileri bir hücum borusu çaldırırlar. Bâri bu hücumu dağınık bir nizamda icrâ itselerdi, bunda dahî gaflet iderek buldukları vaz'iyetle ve karmakarışık, mecnûnâne bir tavır ile ileri saldırırlar. Ruslar ise bunların o açık sahaya çıktıklarını görünce, yağmur gibi gülle ve kurşun yağdırmağa başladıklarından ve taburlar ise evvelki hız ile biraz ilerlemiş buldukları cihete geri dönmeleri dahî imkansız görüldüğünden, düşmanın ateşinden mahfûz olmak üzere, Esveti Nikola Kayalığının altına ya'ni düşmanın ateş hattının altına girerler.

Düşmanın ateş hattı altına girdiklerinden sonra, Esveti Nikola Kayalığına tırmanmak ve orayı zabt ile düşmanı püskürtmek kendilerine sehîl görünür, artık 'aklına gelen orada bir hücum borusu çaldırır ve 'asker kayalığa tırmanmağa başlar.

Şurasını da söyleyelim ki, hücumları bir hareket-i muntazama üzere olmadığından, taburlar, bölükler, birbirine karışub alay kumandanları alaylarına ve tabur kumandanları taburlarına kumanda iktidârından kaldıklarından, 'asâkir-i mühâcemenin mu'âmelât-ı harbiyesi bir hareket-i keyfiyeden 'ibâret olur.

'Asâkir-i Şâhâne mücerred şecâ'at-i fitriyeleri sevkiyle Esveti Nikola Kayalığını kısmen zabt dahî iderler; hayf ki iş intizâr ve me'mûlleri gibi zuhûr itmez; çünkü gerek hücum deliliğini iden mûmâ ileyhimâ kâimmakâmlar ve gerek 'asâkir, düşmanın Esveti Nikola istihkâmı gerisinde ve istihkâm-ı mezkûra hâkim ve ândan daha metin ve mehîb üç dört istihkâmı bulunmasından ve müte'addid siperler bulunduğundan gâfil olduklarından, ânlar Nikolanın zabtıyla işin

(Sayfa 38)

neticeleneceğini mu'tekid iken me'mûlleri hılâfının zuhûrî ve Esveti Nikola Kayalığı içine gülle ve kurşun dânelerinin yağmur gibi nüzûli orada barınmak iktidârını dahî kendilerinden selb iderek ric'at-i ızdırârı içinde 'asker kayadan aşağıya inmeğe başlar.

İşte bu sırada Ruslar ta'kîblerine bir mikdar 'asker ta'yîn ider ve hayli tüfek ateş iderek külliyetli hasârat virir. Bize gelince, 'askerin daha evvelce Şıpka

Caddesinden sevkince ihtiyâr idilen yanlışlığı görmekliğim üzerine Şâkir Paşaya tekdîrâmiz bir tezkire ile bir yaver gönderdim ve ber-mûceb-i ta'lîmât, ma'iyeti 'asâkirînin sevkini emr-u te'kîd eyledim. Ve bu hatânın ma'a't-tashîh cevâbını Şâkir Paşadan almak intizârında iken bir de 'askerin "Han"ın ilerisine tecâvüz ve hatt-ı mu'ayyeni mürûr itdiğini görmekliğim üzerine işdeki vehâmeti hiss iderek fevka'l-hadd⁶¹ muzdarib oldum. Harekât-ı 'umûmiye-i harbiyeye nezâret itmek üzere intihâb itdiğim tepeyi terk iderek hayvanı dört na'l ile Şâkir Paşaya doğru sürdürdüm ki henüz Şâkir Paşaya gönderdiğim yaver dahî paşa-yı müşâr ileyhden aldığı cevâbnâme-yi getirmekte idi. Cevabnâme-i mezkûrede – ki sûreti zîrde zikir olunacaktır – hatânın fâ'il-i müstakili Şâkir Paşa olduğımı anladığımdan ve husûsiyle kendisi bu iş için bi'l-hâssa kumandan ta'yîn kılındığından fevka'l-hadd hiddetlendim. Şâkir Paşayı dağ eteğinde bularak, ağır bir lisan ile tevbîh ve tekdîr eyledim. Erkân-ı Harb Binbaşısı Hamdi Beye dahî, şedîdü'l-me'al bir tekdîrnâme yazdım. O sırada taburlar "Han" pîşgâhındaki saha-i hatarnâkde⁶², düşman kurşununa hedef olmakda idi.

Belki geri alınmaları mümkün olur i'tikâdıyla yâverlerimden birini ve mu'ahharan Erkân-ı Harb Miralayı 'Ömer Beyi gönderdim ise de dağ eteğinden Han pîşgâhına haber gidinceye kadar, bervech-i ma'rûz 'asâkir-i şâhâne kayalığa tırmanmağa başladılar. Bu cihetle bende bu hareket-i mecnûnânenin def'-i mazarrâtına kudreyâb-ı tedbîr olamadım. Ânların vukû'bulacağında iştibâh itmediğim harekât-ı ric'iyelerini li'ecli't-te'mîn, Kılıçtepenin sol tarafından Urfa Mukaddem Taburını sevk itdirdim; mu'ahharan Kula Taburını dahî li'ecli'l-müzâhere gönderdim.

Ric'atlerinin vukû'ı üzerine, iki tabur daha sevk ile evvelki altı mühâcim taburun geri alınmasını emr eyledim. Lâkin bu altı taburun gündüzün geri alınmasında Erkân-ı Harbiye Re'isi Miralay 'Ömer Bey mahzûr-ı beyân itmekle, bi'z-zarûre mühâcim taburlar o gün kayalığın altında siperler yaparak tahassun mecbûriyetinde bulundular. Erkân-ı Harb Re'isi Miralay 'Ömer Bey de tarafımızdan

⁶¹ Fevka'l-hadd: Hadden aşkın, haddinden fazla, pek çok.

⁶² Saha-i hatarnâk: Tehlikeli, korkulu, korkunç alan, meydan.

(Sayfa 39)

virilen emir üzerine o geceyi birinci livâ taburlarıyla birlikde kayalığın altında geçirdi. Bugün düşmanın toplarına mehmâ emken⁶³ mukâbele olmak üzere “Han”ın gerisine münâsib bir noktaya iki kıt’a sahrâ topı çıkartdım ve bu toplar ile ‘askerin kulûbüne bahş-i metânet itmiş oldum. Şâkir Paşanın esas me’muriyeti sahte hücum manevrasını bir sûret-i mâhirânede icrâdan ‘ibâret iken becerememesi, artık birinci livâ kumandasınca vücûdundan zât-ı maslahat müstağnî bulunduğundan ve hücum-ı hakîkiye me’mûr olan iki livânın kumandası, gerçi Receb Paşaya muhavvel idiye de, bu sâ’ate kadar o da îfâ-yı lâzime-i vezâif idemediğinden Ferik Şâkir Paşayı Receb ve Veysel Paşa livâlarında kumanda itmek üzere “Yerdek” cihetindeki ‘askerin kumandasına ta’yîn ve i’zâm itdim.

İşte birinci livâdan birkaç tabur kayalıktan ric’atden sonra kayalığın sağ cenâhında ve Esveti Nikoladaki düşmanın sol cihetinde vâki’ taşlığı tutmuşlar idi ki, hücum-ı hakîkiye me’mûr olan Yerdek ciheti taburlarından müfrez ve yedi taburdan mürekkeb hücum kolunun sol ciheti, bu taburlara pek karîb idi. Yerdek cihetinden vukû’bulacak hücum-ı hakîkiyi teshîl için birinci livânın taşlıkdaki taburlarının lüzûm-ı mu’âvenetleri bildirilmesi üzerine livâ kumandanı Sâlih Paşa ve Erkân-ı Harb Re’isi Miralay ‘Ömer Bey ileriye hücum’a ‘askeri tahrîk ve icbâr itdilerse de, daha az evvelce ihtiyâr itdikleri cinnetin acı tecârübü ‘askerin gayretini kırmış olduğundan siperlerden fırlayarak iki başdan bir hücum ikâ’na cesâret idemediler. İşte bu vukû’âtdaki hatâyânın esbâb-ı mûcibesine lâyıkıyla vuzûh hâsıl olmak üzere, Şâkir Paşa ile Erkân-ı Harb Binbaşısı Hamdi Beyin ve Mirlivâ Sâlih Paşa ve Erkân-ı Harb Re’isi ‘Ömer Beyin Esveti Nikola Kayalığı hücum-ı mecnûnânesi hakkında bize takdîm itdikleri vukû’ât jurnallerinin birer sûretini dahî zikr idelim:

Huzûr-ı Müşîrîlerine

Toplarımızı ta’biye idüb, her ne kadar uzak ise de Yassitepeye yerleşdirüb aşığı karakol mevki’ine top atacağız ve biraz top ateşi iderek sol taraftan ‘Abdurrahman Bey kumandasıyla Karaman ve Akşehir gönderiliyor. Köyün içinden dahî Veysel Paşanın çıktığı tepeye doğru hücum gösterilecektir. Yukarıdan atılan toplar bizim midir, değil midir?

⁶³ Mehmâ emken: Mümkün olduğu kadar, olabildiği kadar.

(Sayfa 40)

fark olmuyor. Ancak Esveti Nikola Tepesinden bir iki top atıldı. Birkaç süvâri yukarı doğru gitdiler; Esveti Nikola istihkâmında biraz düşman görünüyor. Fermân

9 – Ağustos – 93

Şâkir

Ma'rûzdur ki

Oradan dahî müşâhede olunacağı üzere sırtın üzerinde dün 'asker bulunan, ya'ni ileri karakol bulunan aşağıki tepeyi düşman ihrâk iderek iki üç bölük kadar düşman bize nazaran sol tarafda bulunan tepeden firâr itmiş ve Esveti Nikola Tepesi dahî ateş kesmiş olduğundan her ne kadar ileri karakolun firârî cümlesinin firârına delâlet itmez ise de, artık 'Abdurrahman Beyin öyle uzakdan dolaşmasına hâcet görünmemekle diğer hücum kolı dahî, Yassitepenin yanından yola doğru hücûma gönderildi. Fakat topları ta'biye idecek hiçbir mevki' bulunamadı. Biz de biraz toplarla beraber ileri gidiyoruz. Fermân.

9 – Ağustos – 93

Şâkir

Huzûr-ı 'Âli-i Veliyyü'n-Ni'me-i⁶⁴ Kumandânîye

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Keşke bugünkü din kardaşlarımı sağımda, solumda şehîd iden dâne ve kurşunlardan bir dânesi de bendenize isâbet ideydi de efendimden bi-gayr-i hakkın⁶⁵ bu misilli tekdîri işitmeye idim!

Bu hücumdan kulunuzun aslâ haberim olmadığını ve bendeniz ile sevk olunan Beyrut Birinci Talî'a ve Balıkesir Taburlarından Balıkesir Taburunu Hacı Hasan Bey başında olduğu halde Balıkesir avcısı en ileride bulunan sırtın üzerinde ve ihtiyâtları dahî mezkûr sırtın vasatında durmasını hem kâimmakâm beye ve hem de binbaşısına ekîden⁶⁶ söyledim. Ve Beyrut ile birinci talî'ayı dahî sırtların

⁶⁴ Veliyyü'n-ni'me: Nimet sahibi, velinimet, besleyen; birine yaşadığı müddetçe, tesiri devam edecek olan iyilik ve bağışlarda bulunan kimse.

⁶⁵ Bi-gayr-i hakkın: Haksızlıkla, haksız yere.

⁶⁶ Ekîden: 1. Te'kidli, kuvvetli olarak, muhakkak,sarih ve kat'î olarak. 2. Mükerreren, tekrar olarak.

eteklerinde oturdum. Ve bu harekâtımı livâ ve ferîk paşalara da yazdım. Ba'dehû bu esnâda 'Abdurrahman Bey dahî iki tabur ile bizim solumuzdan ve altıncı talî'a⁶⁷ dahî sağımızdan çıkmışlar ve o aralık yukarıda bir hücum borusu çaldı. 'Akabinde bendeniz "dur" borusunu

(Sayfa 41)

çaldırdım. Kendim dahî derhal yukarıya çıktım. Bir de görünen mahallere kadar çıktıklarını gördüm. Ve imdâd istediklerinden birinci talî'a ve Beyrut taburlarını alub yukarıya çıktım efendim.

9 – Ağustos – 93

Hamdi

Huzûr-ı 'Âli-i Müşîr Efhamîye

Yüksek taşlı tepenin önünde gördüğünüz bizim 'asker, siper mahallere yarım kurşun menzili takarrüb itmiş ise de ve şiddetli hücum boruları çaldırıldığı halde düşmanın piyâde ve peşrev ateşi pek şiddetli olduğu için pek çok fedâkarlık olunuyor ise de 'asker bir dürlü ilerlemiyor. Geride dahî henüz gelmekte olan Urfa Taburundan mâ 'adâ ihtiyât yoktur. Bunun için cebhânesi ile beraber hiç olmazsa dört taburun gönderilmesi elzemdir.

9 – Ağustos – 93

Mirlivâ

Sâlih

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Ekremîye

Devletlü efendim hazretleri

Süvâri ile irsâl buyurulan emirnâme-i devletlerinizi aldım. Bu cihetden cebheten hücum olunmak pek müşkil olduğunu evvelce de hâkipây-ı 'arz itmiş idim. Her ne hâl ise alay kumandanları 'askeri yanlışlıklarla ileriye götürmüşler. Emr-i devletleri vech ile gurûb-ı şemsde⁶⁸ sessizce kademe ile 'askeri biraz geriye alacağız. Fakat on taburunun ikâmetine kâfi barınacak mahal olmadığından lüzûmü

⁶⁷ Talî'a: (Askerlikte) Öncü

⁶⁸ Gurub-ı şems: Güneşin batışı.

mikdârını alıkoyub bâkîsini göndermek efkârımız idi. Yine her halde irâde efendimizindir.

Pek çok hücum borusu çaldırdım ve hatta müşir ile birlikde çaldırdım. Yine gidemediler. Çünkü pek sarpdır. Bir top tâbiyesi yapırdım. Üç beş top atırdım ise de düşmanın mevki'i yüksek olduğundan, şarapnel yağdırıyor. Hatta bir parçası dahî bendenizin yüzüme isâbet itdi. Fakat hamd olsun cüz'îdir. İnşâAllah lutf-ı Hakk ile muzaffer oluruz.

9 – Ağustos – 93

Erkân-ı Harb Miralay

‘Ömer

Esveti Nikola Kayalığı cihetindeki Ruslara gelince, bunların mezkûr kayalık ilerisinde

(Sayfa 42)

ve Han kurbünde iki bölük kadar ileri karakolları var idi. Birinci livâ taburları bervech-i ma'rûz mezkûr kayalığı teşkil iden sırta tırmanmağa başladıkları sırada Rus bölükleri karakolhânelerini bi'l-ihârak kayalığın cânib-i yemîninden geriye çekildiler ve kayalıkta bulunan Rus piyâdeleri topçuları dahî ateşden fâriğ oldular; ‘Asâkir-i Şâhâne hadd-i mu'ayyeni tecâvüzle mezkûr saha-i hatırnâke duhûl idinceye kadar ateş itmediler; ondan sonra şiddetli bir ateşe başladılar. Rusların bu hareketi pek müdbirâne ve basîretkârâne idi.

‘Asâkir-i Şâhâne kayalığa tırmandıktan sonra dahî Ruslar, gerideki istihkâmılarından şiddetli top, tüfek, şarapnel ve peşrev ateşleriyle ‘askerimizin takarrübünü men’ ve muhâfaza-i mevki’a son derecede cehd-ü gayret eylediler. Kayalığı kısmen terke mecbûr oldukları sırada dahî bitekrâr kayalığı tutub işgâl iderek, Esveti Nikolada barınmakta ve Şıpka istihkâmâtını istirdâddan me'yûsen çekilen ‘askerimizi, tüfek kurşunuyla ve taşlarla, kayalar fırlatarak bi't-teşyî'⁶⁹ doğrusu vezâif-i müdâfa'ayı ikmâl itdiler.

Bu cihette muhârebe, sabahleyin sâ'at on ikide ibtidâr itdi. Top ve tüfek şamatası, gecenin sâ'at ikisine kadar ya'ni on dört sâ'at devâm eyledi.

⁶⁹ Bi't-teşyî': Uğurlayarak, selamle göndererek.

Hücûm-ı hakîkiye me'mûr olan sağ cenâhın ya'ni Yerdek cihetinin harekâtına gelince, bunların hatîâtı dahî birinci livânın hatîâtından pek aşağı değil idi. Hücûm-ı hakîkiye me'mûr olan mezkûr iki livâdan Veysel Paşa livâsının kat'ideceği tarîk daha kısa olduğundan, Yerdek cihetinin yüksek noktalarını sabahleyin sâ'at birde Veysel Paşa livâsı işgâl itdi ve sâ'at-i mezkûrda o cihetde dahî top muhârebesine başlandı. Mu'ahharan Receb Paşa dahî livâsıyla Veysel Paşanın bulunduğu noktaya geldi; yedi tabur bi'l-ifrâz düşmanın Yerdek cihetindeki istihkâmâtına hücum itdirdi. Lâkin hücum iden mezkûr yedi tabur ile birlikte Receb ve Veysel Paşalardan biri bulunmak zarûrî ve tabî'î iken bunların her ikisi dahî gerideki noktalarda kalarak taburları başlı başlarına sevk itmiş olduklarından her taburun kendi keyfine hareket itmiş olması hücumun semeredâr olmamasına sebebiyet virdiği gibi düşman dahî muhâfaza mevâkı'a bihakkın sa'y-ü gayret eyledi. Mûmâ ileyhimânın taburlar ile bulunmadıklarına ve ne vech ile ifâ-yı vazîfe idgeldiklerine delâlet iden jurnallerinden birinin sûreti bervech-i âtîdir:

Ma'rûz-ı 'âcizîdir;

(Sayfa 43)

Şimdiye kadar yedi tabur hücum itdirildi ve bunlar da düşmanın epey istihkâmına takarrüb itdiler. Fakat topun ziyâde çokluğuyla piyâdesi de buna müstenid bulunmasından daha istihkâm içine giremiyorlar ve üç yüz, dört yüz hitve uzağında kaldıkları görülüyor. Şimdi bunları cesâretlendirmek ve asıl noktayı da elde etmek cehtinde bulunan birinci livâ biraz ilerlese biminnehi'l-kerîm harbin nefîcesi me'mûl-i kavîdir. Fakat bu da yerinde ateşle meşgûl olamamasına tevakkuf ider fermân.

Mirlivâ

Receb Veysel

'Asâkir-i Şâhânenin üç dört yüz hatve düşman istihkâmâtından uzakda olduğu Receb ve Veysel Paşaları bu tezkireleri münderecâtından anlaşılıyor. İşte düşman ile 'Asâkir-i Şâhâne beynindeki bu'd bu mesâfeden 'ibâret olduğu bir zamanda dahî Receb ve Veysel Paşaların kendilerinin hücum kolı demek olan yedi tabur – ki bir livâdan bile ziyâde 'add olunabilir – kumandasında bulunmadığını ve

taburları ile saldırub kendileri geride seyirci bulduklarını isbât idiyor ve çünkü ‘askerin üç yüz, dört yüz hatve⁷⁰ uzakda oldukları görülüyor diye yazıyorlar.

Altı veya sekiz taburun bir livâ i’tibâr idilmesi veyahud ta’bîr-i âhîrle altı veya sekiz taburun bir livâ kumandasına virilmesi, böyle bir vakitte ânlarla kumanda itmek için olmasına nazaran bu livâ paşaların şu vazîfe-i mukaddeseden tecâhülleri, taburların keyfe mâ yeşâ’ hareketlerine ve o da hücumun netîcesizliğine sebebiyet virdi denilebilir.

Birinci livânın vazîfesi sahte hücum icrâsından ‘ibâret iken muvaffakiyeti, ânların ilerlemesine ta’lik itmek, livâ-yı mezkûrî bir hatar-ı ‘azîme ilkâ arzûsunda bulunmak, beklenilmez bir harekettir. Ba’zılarının rivâyetine göre, birinci livâyı hatt-ı mu’ayyen hâricine tahrîs iden şey, Receb Paşa tarafından çaldırılmış “Birinci Livâ, ileri hücum” borusu idi; diyorlar. Lâkin o vakit bize îsâl itdikleri haber, ileri hücum borusunun Kâimmakâm ‘Abdurrahman Bey tarafından çaldırılmış olması idi. Hayf ki, birinci livânın icrâsına me’mûr olduğu sahte hücumun hücum-ı hakîkiye kalbine sebebiyet virmele maznûn bulunan mûmâ ileyhimâ Kâimmakâm ‘Abdurrahman Bey ve Hacı Hasan Beyler o gün şehîden vefât etmiş olduklarından ileri hücum borusu fi’l-hakîka Kâimmakâm ‘Abdurrahman Bey tarafından mı çaldı? Yoksa ânlarla mevki’an yakın olan Receb Paşa tarafından

(Sayfa 44)

kendi cihet-i hücumunu teshîl için, öyle bir münâsebetsizlik idilerek “Birinci Livâ ileri hücum” borusu çaldırıldı da, ‘Abdurrahman ve Hacı Hasan Beyler bu boruyu kendi kumandanları tarafından bir lüzûm üzerine çaldırılmış boru kıyâs ile tekrâr itdirerek, ma’iyyetlerini ileri mi sevk itdiler?

Bu hakikat mechûl ve mestûr kaldı. Çünkü Receb Paşa benim emrime karşı ve hılâf-ı vazîfe öyle bir boru çaldırıldığını münekkir olduğu ‘Abdurrahman ve Hacı Hasan Beyler dahî şehîd düşdüklerinden, ileri borusuyla Esveti Nikola Kayalığına ve hatar-ı meşhûda⁷¹ ‘askeri sevk itmek hatâsı bi’z-zarûre mûmâ ileyhimâ şehîdlerin üzerine muhavvel kaldı.

⁷⁰ Hatve: Adım.

⁷¹ Hatar-ı meşhûd: Şahit olunan, görülen tehlike.

Veysel Paşa, Receb Paşa livâsının vusûlünden mukaddem dahî bana bir tezkire yazmış idi. Bu tezkirenin hulâsa-i ifâdâtı, hücûm için lâzım gelen hasâil-i fedâkârînin kendisinde bulunmadığını mu'arrefdir ki sûret-i tezkire ber-vech-i âtidir:

Devletlü efendim hazretleri

Lâzım olan en yüksek nokta ve ânın ilerisinde diğeri bir ki, iki nokta tutuldu. Mezkûr noktalar, tamâmen düşmanın istihkâmına karşı tûfek menzilinden uzakça ise de top muhârebesine mübâşeret olundu. Gerçi ikinci livâ daha yetişmedi ise de bulunduğumuz noktanın bir sîret-i âşîrîdeki sîretde toplandı ve bu tarafa sarkmak üzeredir. Düşmanın kuvveti pek çok değil ise de, istihkâmda bulunduğu cihetle, kusur elde kalan taburlar ile istihkâmdan çıkarmak, biraz müşkil gibi görünüyor.

Binâen'aleyh, Çerkes süvârisi, bizim çıktığımız yoldan çıkabilecek derecede de ve ba'zı oldukça süvârinin hareket idecek mahalleri de vardır ve arkasını alacak sîretde dahî hareket idebilir. Mezkûr süvâriden birkaç bölük i'zâm olursa, fâideden hâlî değildir ve düşman ise ikinci beklemenin ya'ni aşağıdan gözüken Kayalı Tepenin üstünde olub, aşağılarda yokdur. Bu sîretde cebheden bir gösteriş ve yolun sol tarafındaki bıçak gibi sırttan dahî gösteriş olsa, büyük medâr olacaktır ve tensîb buyurıldığı halde, ileride bize ihtiyât olmak üzere bu livâ gönderilmesi münâsib-i mütâla'a kılınmış ise de icrâ-yı îcâbı re'y-i sâmi-i devletlerine menût olmakla olbâbda fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

9 – Ağustos – 93

Livâ-yı Sâlis

Sâ'at Dakika

Veysel

1

(Sayfa 45)

Paşa-yı mûmâ ileyh gerçi düşmanın kuvvetini istiksâr⁷² itmiyor ise de killetini ma'a'l-i'tirâf, üzerlerine hücûm ideceğini dermiyân idiyor ki, kalîlü'l-mikdâr olan düşmanın hücum hazırlığında bulunan kesîru'l-mikdâr hasmına, istihkâmâtından çıkarak hücûm itmesi müsteb'id ve mahzurlu ve hılâf-ı kâ'ide-i

⁷² İstiksâr: Çok görme, çok görülme, çoğumsama, çoğumsanma.

harbdir. Ândan sonra Paşa-yı mûmâ ileyh, bir iki bölük Çerkes süvârisi ile düşmanın arkasını almak ümîdini dermiyân idiyor.

Halbuki öyle dağlık bir mahalde süvâri ile düşmanın arkasını almak kâbil tasavvur değildir. Eğer arkasını almak imkânı var idiyse, o halde taburları isti'mâli lâzım idi. Yine Paşa-yı mûmâ ileyh birinci livânın gösteriş itmesi lüzûmını ihtâr idiyor ki, benim virdiğim evâmir-i müveccihenin ve planın hukmi dahî zâten bu idi. Hayf ki ber-vech-i meşrûh⁷³ bu da 'aks-i netîce virdi.

Veysel Paşa bu tezkireyi yazdığı sırada yalnız hanın berisindeki 'askerimizle düşman bir mikdar top ve tüfek ateşi ta'âtı itmekte idi; henüz hatt-ı mu'ayyen ma'hûd hâricine çıkmamışlar idi. Bunlardan sonra Paşa-yı mûmâ ileyh bir livâ dahî 'asâkir-i ihtiyâtiye taleb idiyor idi ki, bu taleb de henüz vakitsiz idi. Binâen'aleyh cihet-i mezkûreden daha beklediğim kâr güzarlıktan bir dereceye kadar şübheye düşdüm. Belki işe yararlar mutâla'asıyla doğrusı Veysel Paşanın arzusuna fûtûr gelmemek için, taleb itdiği iki bölük Çerkes süvârisini gönderdim. Veysel Paşanın maksadı bunları dere içinden sevk itmek olmalıdır.

Virilen evâmir-i müveccihe ve müretteb plan mûcibince birinci livânın gösteriş ideceğini ve Receb Paşanın vürûdunda, bilâ te'ahhur düşmanın za'îf cihetinden hücûm olunması lüzûmunu ve iş'ârı vechile düşmanın arkasını alacak, sûretde harekete sarf-ı i'tinâ ehemmiyetini ihtâr eyledim. İşte Yerdek cihetinde dahî, vazîfeleri olan hücûm-ı hakîkiyi matlûb vech ile icrâ idemedikleri gibi bize de hâl ve mevki'lerinden haber virmediklerinden Erkân-ı Harb Re'isi 'Ömer Beyi birinci livânın mevcûd hat'iyâtını tashîh için Esveti Nikola Kayalığı pîşgâhına gönderdiğim sırada hücûm-ı hakîki kolunun da ne yapmış ve ne yapmakda olduğunu bildirilmesini emr itmiş idim. Mîr mûmâ ileyh dahî Receb ve Veysel Paşalara iş'âr-ı keyfiyet itmesi üzerine, mûmâ ileyhimâ 'adem-i muvaffakiyetlerini ve a'zâr-ı mesrûdelerini⁷⁴ bervech-i âtî beyân eylediler:

⁷³ Ber-vech-i meşrûh: Anlatıldığı üzere.

⁷⁴ A'zâr-ı mesrûde: Serdedilmiş, söylenmiş, bildirilmiş, bahaneler, özürler.

(Sayfa 46)

Sa'âdetlü Receb ve Veysel Paşalar Hazerâtına

Bulduğunuz cihette muhâbebe ne vech ile devâm idiyor? Ya'ni ne hal kesb itmiştir ve şimdiye kadar nelere muvaffak olunmuştur? Kısacık olsun bir tezkirenin Müşîr Paşa Hazretlerine irsâl buyurulmasını, taraf-ı sa'âdetlerine 'arz itmekliğimi, irâde buyurdıklarından 'arza cür'et eyledim fermân.

9 – Ağustos – 39

Miralay-ı Erkân-ı Harb

'Ömer

'İzzetlü Efendim

Muhâbebe daha devâmdadır. Daha kat'î netîce bellisizdir. Livâlarımızdan yedi tabur düşmana takarrüb itdi. Fakat topların çokluğu ve istihkâmın iki üç kat hatlı olarak müte'addiden bulunışı, bizim hücum kollarını pek serbest yanına sokmuyor. Ma'mâfih, bu muhâceme iden taburlardan birkaçı gâyetle sokuldi. Belki de ânlarla düşman istihkâmâtı meyânında yüz hatveden ziyâde mesâfe yokdur. Birinci livâ kayalıklı taşa karîbdir. Fakat yerinde kaldı. Ne sağa yürüdü ve ne de yerinde, bu gice barınmak için istihkâm yaptı ve ne de bizi teshîlen sağa ufacık bir ormana girdi. Ne ise ne! Elbette anca da bir hâl me'mûldür! Şu kadar ki, bizim büyük topları isti'mâle muvaffak olamadığımızdan, iş burayı buldı efendim.

9 – Ağustos – 93

Receb Veysel

Bu tezkirenin münderecâtından 'adem-i muvaffakiyete üç nev'i sebebiyet isnâd idilmek isteniyor ki birincisi düşman istihkâmâtının kesretiyle beraber toplarının çokluğu ve iki üç katlı olması, ikincisi bir livânın ilerlemesi ve üçüncüsü büyük top isti'mâline 'adem-i muvaffakiyetimizdir. Birinci sebep o kadar kâbil-i i'tirâz olmamakla beraber, bizce de umûr-ı ma'lûmeden idi. İstihkâmâtın vücûdını erkân-ı harbiye re'isi keşf itmiş ve ihbâr-ı keyfiyet eylemiş idi. Ma'mâfih, hücumla zabıtları kâbil-i imkân olduğu, mün'akd olan meclis-i harbde müttefikan kabûl edilmiş idi. Fi'l-hakîka buradan icrâ olunacak hücum netîce vermeyecek ise 'askeri almak tabî'î ve hücum kumandanının muktezâ-yı vezâifinden idi. Halbuki aşağıda göreceğiz ki bu tezkire münderecâtını mütenâkız olarak hücum ile imkân-ı

zabtı, yine mûmâ ileyhimâ Mirlivâ Paşalar bize ‘arz-u tervîc itmişlerdir. İkinci sebep ise, virilen evâmîr-i müveccihe ve tutulan plan hâricine tecâvûzi talebden

(Sayfa 47)

‘ibâret idi. Gerçi birinci livâ bu tecâvûzkârâne hareketde bulundu ise de gördüğü bir acı tecrübe kendisini hatâlarının tashîhine icbâr itdi.

Üçüncü sebep ki, büyük toplarımızın ‘adem-i isti’ mâlidir. Bu, hukm-i arâzi muktezâsından idi. Ânın için Receb Paşanın göstermek istediği mehâzir ve esbâb sonradan zuhûr ve hudûs itmiş ve vazîfe-i hücûmı sektelendirmiş ‘avâriz kabîlinden olmadığından böyle mehâzir ta’dâdına kıyâm, mücerred redd-i mes’ûliyet için bahâ necülükden ‘ibâret idi.

Yukarıda dahî zikr olunduğu vech ile sahte hücûm manevrasının becerilememesi ve hakîki hücûmdan da muntazır olan netîce alınamaması üzerine, birinci livânın uygunsuz olan hâl-i hâzırını ıslâh ile mümkün mertebe tashîh-i hatiyâtına⁷⁵ bizzat kendim nasb-ı nefis-i ihtimâm⁷⁶ eyledim.

Hücûm-ı hakîkiyi ‘uhdedâr olan Receb ve Veysel Paşa livâlarının kumandasına ve hücûm-ı hakîkinin becerilememesi esbâbıyla olbâbda iktizâ iden teşebbüsâtın iş’ârına Ferik Şâkir Paşayı me’ mûr ve irsâl itmiş idim. Şâkir Paşa yedi taburdan ‘ibâret olan hücûm koluna iki tabur daha ‘ilâvesiyle tecdîd-i hücûm itdi ise de Receb ve Veysel Paşalardan hiçbirini, yine bu dokuz taburun kumandasında bulundıramadığı gibi, kendisi de onlarla birlikte ve geride kalub ‘asâkir-i muhâceme, binbaşılarda alay kumandanlarının refâkatlerinde bulunuyor idi. Gerçi bu muhâcimîn takımı fevkalâde savlet ve şecâ’at ibrâz itdilerse de, kumanda-i vâhid üzere hareket itmiş olmadıklarından, aralarında hüküm süren intizâmsızlık, telefât mikdârını teksîr ve maksada vusûli de işgâl itdi. Husûsiyle sahte hücûma me’ mûr olan birinci livânın sehven der’uhde itdiği hücûm-ı hakîki hatâsı ba’de’t-tecrübe tashîh olunarak geriye aldırılması üzerine, hücûm-ı hakîkiye me’ mûr olan Receb Paşa ma’iyyeti dahî, ânları taklîden hücûmı terk ve te’hîr itdikleri sırada vaz’ifelerine ircâ’ı Paşa-yı mûmâ ileyh aslâ ‘uhdedâr olmayarak

⁷⁵ Tashîh-i hatiyât: Hataların tashihi, düzeltilmesi.

⁷⁶ Nasb-ı nefis-i ihtimâm: Bizzat, kendisi alakadar olma, ilgilenme, takip etme, yardımcı olma.

birinci livânın te'hîr-i hüçûm itmesini kendisine bir 'özü-i meşrû' 'add-ü zu'm'⁷⁷ eyledi.

Şâkir Paşanın Yerdek cihetine ta'yininden sonra gönderdiği raporun sûretidir ki bundan cihet-i mezkûrenin ne halde bulunduğu anlaşılıyor:

Huzûr-ı Hazret-i Müşîriye

Devletlü Efendim Hazretleri;

Aşağıda iken gelen ihbâr, pek 'aynı vâki' değildir. İkinci; üçüncü livâların karşısında

(Sayfa 48)

bulunan düşman, yalnız ma'hûd tepeyi terk itmiş ve birinci livânın hüçûmunda gerçi biraz karışıklık olub ve ba'zı mühimmât arabası kaçırılmış ise de birinci livâ, hüçûmumu te'hîr itmesiyle, diğer mevâki' hâliyle kalmıştır. Esveti-i Nikola Tepesinin altından bu tarafa top atılan noktada düşmanın bir iki kat istihkâmı ve hayli piyâde 'askeri vardır. Hüçûma mukâbil, istihkâmlardan çıkub piyâdelere mukâbele idiyor. Gerçi o istihkâmın yüz elli adımına kadar bizim piyâdeler ateş itmekle beraber ikinci hat olarak geriye yaptığı istihkâmlardan dahî gülle yağdırub hüçûma mümânet itmekdedir. Düşman, yerinde kuvvetli ve istihkâmları metin ve topları külliyyetlidir. Bizim dağ topları ancak vâsıl olabiliyor. Şu hal ile, bu işin öyle kolaylıkla müyesser olamayacağı derkâr ise de ma'mâfih hüçûm kolları iki tabur daha 'ilâve idilerek bir daha tecrübe olunmak derkârdır. Birinci livâ taburlarının önünde hendek yokdur. Esveti Nikola Tepesinin kayalığı gerçi sarp ise de, sağ taraftan mâni' yokdur; fakat bilmem ama herhalde büyük topların bir sûretle isti'mâlî lâbüdd görünüyor. Fermân.

9 – Ağustos – 93

Şâkir

Şâkir Paşanın bu tezkiresinde düşmanın kuvvetce biraz mübâlağalı davranmış olduğu görülüyor ve hüçûm-ı hakîkî kolunun ifâ-yı vazîfeyi beceremediklerini tezkire-i mezkûre me'ali ifhâm idiyor. İşte yevm-i mezkûrun akşamından sonra gice sâ'at ikiye kadar, bu cihetde dahî iki tarafın top ve tüfekin ateşi devâm itdi. 'Asâkir-i Şâhâne ba'zı noktalarda düşman siperlerine yüz yüz elli

⁷⁷ 'Add-ü zu'm: Batıl zan, sanı, boş inanç sayma.

ve hatta altmış hatve kadar yaklaştı ise de, hayf ki hücum manevrası mâhirâne isti'mâl olunamadığından, bu kadar takarrüb, telefâtı tevfirden⁷⁸ başka bir netîce virmedi. Halbuki muhâcimlere nazaran düşman kuvvetli değil idi.

Nihâyet on tabur düşman var idi. Gerçi Receb Paşa bizim hücum-ı hakîkiye me'mûr olan on altı taburun ancak yedi taburını isti'mâl itmiş ve birinci livâdan yanlışlıkla altı tabur dahî bervech-i ma'rûz harbe girişmiş olmakla Ağustosun dokuzuncu günü doğrudan doğruya Şıpkaya ta'aruz iden mikdâr-ı 'Asâkir-i Şâhâne on üç taburdan 'ibâret dimek olur.

Mu'ahharan Yerdek cihetine iki ve Esveti Nikola Kayalığı cihetine de iki tabur daha inzimâm itmiş olmakla cem'an on yedi tabur bugün harb-i ta'aruzîye dâhil oldu, dinebilir. Lâkin

(Sayfa 49)

bu on yedi tabur, benim tertîbim vech ile Yerdek cihetinden ta'aruz itse ya'ni hücum-ı hakîkiye me'mûr ve Receb Paşa kumandasına mevdû' taburların hamele de ve kumandanları da başlarında olarak ve ifâ-yı vazîfeye bezl-i gayretle Rusların cânib-i yesârında vâki' dere içinden düşmanın arka tarafına doğru ta'aruz eyleseler idi, düşman killet-i mikdârı hasebiyle her noktayı müdâfa'aya kudreyâb olamayacağından bir netîce-i Hayriye zuhûr idebilir idi. Hayf ki hücum-ı hakîki kumandanı sahte hücumâ me'mûr birinci livânın hayâli olan muvaffakiyetini kendisine delil ittihâz itmek gibi vâhimelerle vakit geçirerek kendi vazîfesinde ihmâl ve tegâfûl itdi.

Bana gelince virdiğim evâmîr ve ta'limâtın ve ta'aruz planının becerilememesinden fevka'l-hadd müte'essir olduğum gibi, birinci livânın tutduğu mevki'-i hatırnâk dahî nazar-ı dikkatimi o tarafa sarfa icbâr ittiğinden ve Receb Paşadan aldığım haberler ise "muvaffak olduk idi", "olacak idik" gibi mâlâyâ'ni kelâmlardan 'ibâret olub gerçi Şâkir Paşanın Yerdek cihetine vusûlünden sonra hakîkât-i hâli, sûret-i mezkûr tezkiresiyle anlatmış ise de ândan sonra bir tedbîr-i cedîd ittihâzına da akşamın takarrübü hasebiyle vakit nâmüsâ'id olduğundan ve her iki tarafda da 'asâkir-i şâhâne düşmana yüz yüz elli hatve bir bu'dd⁷⁹a bulunub bunca şühedâ ve mecrûhîn virerek hâsıl ittikleri bu mertebe-i takarrübü boş

⁷⁸ Tefîr: Çoğaltma, artırma.

⁷⁹ Bu'd: Uzaklık.

boşuna fedâ itmek ‘abes görüneceğinden gurub-ı şemse muntazıran her iki tarafın ‘alâ hâlihî ibkâsından başka bir çâre-i diğere düşünemedim. Şâkir Paşa yevm-i mezkûrun netîce-i harekâtıyla ma’lûmât-ı mahalliyeyi bâhis, gice sâ’at üçde tezkire-i âtiyü’z-zikri yazarak irsâl itdi.

Ma’rûzudur ki;

Düşmanın vaz’iyeti kuvvetli olup, bugün hücum iden gönderilen taburlar ise daha ileri hareket iderken, düşmanın top ateşine uğrayub birbirine girmiş olmakla, bunların dâire-i intizâmına alınmasına, zâbitânı tarafından gayret olunmakta ise de biraz müşkilce olduğımı şimdi, Mazhar Bey geldi haberi viridi.

Bunların karşısına büyük top konmadıkça, istihkâmlardan piyâdemiz ‘aleyhine kullanılan on beş kadar top göz açdırmamakda olmasına nazaran, bu gice bel gibi olan sırtın münâsib noktalarına istihkâm yaptırılmak üzere Mazhar Bey i’ade olunacaktır. Benâbirîn, birinci bulunduğu ve üzerinde siyah bir şey bulunan geriki yeşil tepenin üzerine, mümkün ise bu gice, münâsib istihkâm yapılub, bir batarya top yerleşdirmek ve buraya dahî yarın erkenden kezâlik yollar

(Sayfa 50)

tesviye itdirilerek ve buraya va’ad buyurulan dört tabur piyâdeye çekdirilerek buraya gönderilmek, düşman mevâki’ine hücumı teshîl idebilecek tedâbirden idüğü tahattur kılındı. Düşman gereği gibi kuvvetlidir. Pek kolaylıkla yerinden kıvıldamayacak gibi görünüyor. Burada külliyetli yaralı ve bir hayli de şehîd olduğu söylenmekte ise de, henüz mikdârı mu’ayyen değildir. Elhâsıl bu işin tesviyesi pek suhûletle olamayacağı heriflerin gösterdikleri sebâtdan anlaşılıyor. Şu kadar ki ‘askerin gayretine henüz fütûr gelmediğini Mazhar Bey söylüyor. Fermân

Leyl : Sâ’at – 3

Veysel Receb

Şâkir

İşbu tezkirenin me’alinden anlaşılacağı vech ile hücum-ı mukarrerin becerilememesinden sonra dahî, Şâkir, Receb ve Veysel Paşalardan hiçbirisi ‘Asâkir-i Şâhânenin yanına gitmeyüb, ‘asâkir-i mezkûre ile birlikde bulunan Erkân-ı Harb Binbaşısı Mazhar Bey, kendilerine ma’lûmât îsâl itmiş ise bize de ânı

‘arz idiyorlar. Gerek bu ve gerek bundan mukaddemki jurnaller de, ‘asâkir-i muhâceme refâkatlerinde büyük top bulunamaması mâni’-a-i muvaffakiyet olarak gösterilmiş idi. Halbuki oralara sahrâ topı çıkarmak hemen muhâl hükmünde bulunmuş olduğu halde taburlara çekdirerek leyle-i mezkûrede altı kıt’a sahrâ topı çıkarmağa teşebbüs itdim. Şakir Paşanın bu tezkiresinde dahî, düşmanın kuvvetli olarak gösterilmesi beni tereddüde düşürmekle, Ruslar şayed kuvve-i imdâdiye almışdırlar mütâla’asıyla tecdîd-i tedâbîre kendimi mecbûr gördüm.

İşte Ağustosun dokuzuncu günü, en ziyâde mu’terizün fih⁸⁰ olan Esveti Nikola Kayalığı hücumı, virmiş olduğum evâmîr-i müveccihe hılâfında olduğu gibi hücum-ı hakîkiye me’mûr olan Receb Paşa kumandasındaki taburların da, kumandan mûmâ ileyhî takayyüdsüzlüğü seyyiesiyle, bunca şehîd ve mecrûh virmekle beraber vazîfelerinde kâsır kalmaları, Şıpka muhâcimlerini bir sû-i tedbîr şâibe-i ta’yîbi altında bıraktı ve hakikat-i hâle gayr-ı vâkîf inzâr-ı sathîye ashâbi dahî, bu ta’yîbâtı, benim zâtıma hasr-u kasr ile bir büyük haksızlıkta bulundılar. Hücum-ı hakîkiye me’mûr cihetden gelen raporların hulâsa-i ifâdâtında, ‘adem-i muvaffakiyet esbâbından biri ve belki başlıcası büyük sahrâ toplarının isti’mâl olunamaması ve düşman topçılarını işgâl edecek ve ânlarla mukâbele eyleyecek elde büyük top bulunmaması, düşman top ateşlerinin piyâdelerimiz üzerine hasr-u şiddet itmelerini mücib ve bu da hücumun kemâ yelik icrâ olunamamasını ve ‘Asâkir-i Şâhânenin top ateşlerinden ve husûsiyle peşrev ve şarapnellerden başlarını çıkaramamalarını münettic bulunduğunu göstermekle, buna

(Sayfa 51)

çâresâzlık olmak üzere, Ağustosun onuncu gicesi, dört tabur ‘askere altı kıt’a sahrâ topı bi’t-terfik, hem yolları top mürûrına sâlih olacak sûretde tesviye ve hem de topları ipler ile çekdirmeğe mübâşeret itdim. Lâkin Şıpka karyesinden Yerdek Sivri Tepesine kadar olan dağ yolu hem gâyet dik ve hem de bir sâ’atden mütecâviz bir mesâfeyi muhît olmakla topları çekmeğe me’mûr olan taburlar ancak Ağustosun onuncu günü akşamı ikmâl-i vazîfe idebildiler ve topların en yüksek olan sivri tepeciğe kâmilen ta’biyesi ise on birinci günü sabâhı ancak mümkün olabildi.

Ma’mâfih benim Yerdek cihetinden bir iş görülebileceğindeki ümîdim bir dereceye kadar kesb-i za’af eylemiş idi. Gerçi vârid olan raporlarda kat’-ı ümîdi

⁸⁰ Mu’terizün fih: İtiraz olunan, hüküm karar, şey.

câlib iş'ârât yok idiyse de virdiğim emrin harfen icrâsında görülen rehâvet bir mertebe infi'âl ve fütûrumu da'vet itmişdi ve Yerdek ciheti muvaffakiyetinden o kadar ümidvâr olamamakla beraber, Ağustosun on birinci günü için tasarladığım ta'arruz hareketine cihet-i mezkûrenin ve husûsiyle o cihete sahrâ topları ta'biyesinin hayli dahli olabileceğini hesablamış idim. Binâen'aleyh mezkûr topları raporlar münderecâtının te'sir-i ihtârâtı olmakdan ziyâde, on birinci günü icrâ ideceğim ta'arruzı teshîl için göndermiş idim.

İşte Ağustosun onuncu gicesi, bir taraftan topları sevk ittiğim sırada, Yerdek ve Esveti Nikola cihetindeki taburlara da, düşman mermisinden mahfûziyetleri için oldukları yerlere siperler inşâsını emr itmiş idim. Binâen'aleyh, bu gice taburlar oldukları mahallerde siperler inşâsıyla iştiğâl eylediler.

Erkân-ı Harb Miralayı 'Ömer Bey, Ağustosun onuncu günü 'ale's-seher düşman istihkâmına pek yakın bulunmaktan cesâretlenerek, bir iş görürüm hevesiyle, Esveti Nikola Kayalığına bir hücum tecrübesi icrâ itmek istediye de, düşmanın yağdırdığı şiddetli ateşden dolayı, 'askeri siperlerden bir hatve bile ileri götüremediğinden, bu teşebbüsünden mecbûren ferâğat itdi. Gerçi bu tecrübe de şehîd ve mecrûh virmediye de, artık Esveti Nikola Kayalığından hücum ihtimâlinin imkânsızlığına bu vesîle ile o da kanâ't-i tâmmе hâsıl itmiş oldı.

'Ömer Beyin bu hareketi, benim rızam ve muvâfakatim munzam olmadığı için yolsuz idi. Çünkü benim bugün için gönderdiğim emir, herkesin olduğu yerde kalmasından ve buldukları siperlerden düşman ateşlerine mukâbele itmelerinden ve husûsiyle düşman ateşine en yakın bulunan Esveti Nikola

(Sayfa 52)

Kayalığı yanındaki taburların biraz daha geri alınmasından ve düşman ateşinden mahfûz olacak mevki'a çekdirilmesinden 'ibâret idi. Mezkûr taburların, geri aldırılması mahzûrundan bâhis 'Ömer Beyin gönderdiği âtiyü'z-zikr jurnal üzerine, yerlerinde kalmasına muvâfakat itmiş idim.

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Ekramîye

Ma'rûz-ı Kemterleridir ki

Esveti Nikola istihkâmına pek yakın olan birinci ve altıncı talî'a ile Karaman, Akşehir, Balıkesir ve Beyrut taburlarının geriye çekileceği emirnâme-i devletlerine cevâben 'arz olunmuş ise de, mu'ahharan birçok mahzûr ve mâni'ler görüldüğünden, Sâlih Paşa ile bi'l-istişâre, oldukları mahalde bıraktık. Çünkü, birinci mahzûr, 'askeri geriye alsak, on taburun muhâfazası için geride münâsib mahal yokdur. Aşağı ovaya indirsek, ma'âzAllâhi Te'âlâ 'askeri kendimiz ric'ate alırdırmaş olacağız ve hem de 'askerin göğsü kaçacak ve düşmana gurur gelecek ve yarınki işimiz su'ûbetli; olacak bunun için ve mezkûr taburların buldukları mevki'ler gerisinden daha muhâfazalıda olduğu için geriye almak fenâlığı ihtiyâr itmedik. Fakat cebhânelerini ziyâdesiyle gönderdim ve bir tabur da imdâd olarak Kavala taburlarını gönderdik ve bu gice dikkat ve basîret üzere bulunmalarını ve karakollar çıkarub etrâflarına siperler yapmalarını, binbaşılara yazdım, tenbih itdim.

Yarınki gün şafakla beraber, bizim taburların ideceği hücumu, ikinci ve üçüncü livâlar dahî himmet idüb; ilerleyüb teshîl iderler ise, 'avn-i Hakkla düşman bir sâ'at dayanamaz; bir de bizim solumuzda, bıçak sırtı şeklindeki silsilede, bir yol var; İkriceble çıkıyor, oradan Çerkesler gönderildiği halde düşmanın arkasına çıkar ve tehdîd ider. İşte 'arz olunduğu vechile bizim taburlar 'ale's-sabâh şafakla hücumu müheyyâ kılınmış ise de ikinci ve üçüncü livâların dahî bizim gibi şafakla hücum itmeleri için emr-i devletleriniz lâzımdır. Yaralıların gönderilmesi için bozuktur mekâri irsâli müsterhamdır. Olbâbda emr-u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

10 – Ağustos – 93

Erkân-ı Harb Miralayı

'Ömer

(Sayfa 53)

bunun üzerine, yevm-i mezkûr için hiçbir hareketde bulunmamasını mü'ekked emr-i ahîr gönderilmekle mîr mûmâ ileyh dahî akşam üstü işbu jurnali takdîm itdi:

Devletlü efendim hazretleri;

Bugünkü muhârebemiz, istihkâmlar içinde devâm idiyor. Bizimkilere yaptırdığım siperler arkasında seyrekçe nişan alarak, düşmanın istihkâmı içine ateş itdiriyorum. Düşman ise bizim ‘askerin bir neferini bile göremiyor; ezbere tüfek atıyor. Bizim ‘asker, bu cihetden yalnız ilerleyemediği gibi düşmanın dahî istihkâmı dışarisına hücumu ihtimâlden ba’iddir; zîrâ gâib ider fermân

10 – Ağustos – 93

‘Ömer

Erkân-ı Harb Miralayı ‘Ömer Bey, mezkûr jurnaliyle taburların geri aldırılmasını ‘arz-u ihtâr eyledi ise de, taburlar düşman ateşinin taht-ı te’sîrinde bulunmasından dolayı merak iderek, buldukları nukâtdan ihtiyâta kadar onuncı günü akşamından sonra râh-ı mestûr⁸¹ inşâ itdirilmesi ve telefâta sebebiyet virilmemesi husûsını mîr mûmâ ileyhe emr itdim. Fakat, âtiyü’z-zikr rapor ile mûmâ ileyh benim fikrimi icrâca da müşkilât göstererek ve irtesi on birinci günü hücum ile Esveti Nikola Kayalığının zabtı i’tikâdına kuvvet virerek, mevâziler hafrı gibi o taşlıkda icrâsı gayr-ı kâbil-i mutâla’ât sarf eyledi. ‘Ömer beyin olbâbda yazdığı jurnalın sûreti budur:

Huzûr Hazret-i Müşîr-i Ekremîye

Ma’rûz-ı Kemterîleridir ki;

Süvâri ile irsâl buyurulan diğerk bir kıt’a emirnâme-i devletlerinizi aldım. Bir ‘amele taburuyla iki cebel topunu Rasim Paşa için taraf-ı devletlerine gönderdim. ‘Askerimiz siperlerde pek güzel barınıyor. Râh-ı mestûr inşâsına pek lüzûm yokdur. Çünkü, ‘asker-i ihtiyâtiye gelmek için yol buluyor.

İhtiyâta kadar râh-ı mestûr inşâsı pek uzun ve müte’assirdir. Siperler ise birbirine muttasıl bulunduğundan, râh-ı mestûr iktizâ itmiyor. İkinci ve üçüncü livâlar, hücumundan biraz evvelce

(Sayfa 54)

bize de haber gönderseler de biz de bu taraftan bir anda hücum itsek, düşman şaşırırır olur ve zabtı suhûletli bulunur. Bu da irâdenize muhtâcdır.

⁸¹ Râh-ı mestûr: Örtülü, kapalı, gizli yol.

Mümkün olur ise, bu gece hücum için istihkâma mevâzîler hafr itdireceğim. Fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

10 – Ağustos – 93

Miralay-ı Erkân-ı Harb

‘Ömer

Ağustosun onuncı günü, tarafeyn, yalnız siperler arkasından tüfek ateşi ve top endahiti ile ve mermi tecrübeleriyle vakit geçirdiler ve bunun gicesi dahî yine seyrek seyrek tüfek ateş devâm itdi ve ara sıra her iki taraf top dahî atdılar.

Ağustosun on birinci günü için tasavvurunda bulunduğum ta'arruz planına gelince, Yerdek ciheti kuvvetine bir mikdar daha kuvvet zamm iderek cihet-i mezkûre taburlarını düşmanın sol cihetine doğru daha bir mikdâr yayılmakla beraber, Bozluca Tepe ile Esveti Nikola silsilesini fâsıl olan dereden bir kuvvetli ta'arruz kolu sevk ile, düşmanın sol cenâh gerisini almağa çalışmaları ve düşmanın sağ cenâhına müsâdif olan Aykırıcı Bel tarafından ilerletilmesi mukarrer bir livâ 'askerin dahî, Gabrova Caddesini zabt ile Esveti Nikola istihkâmâtında 'askerin hatt-ı ric'atini kat'a ve sularını zabta çalışması ve bu iki cihetin melhûz olan muvaffakiyeti irâe-i âsâr idüb de düşmanda bir perişânî ve ric'at emârâtı hiss olununca, düşmana en yakın bulunan Esveti Nikola Kayalığı altında bulunan 'Asâkir-i Şâhânenin dahî hemen kayalığa tırmanarak, düşman siperlerini zabta ve düşmana şaşkınlık virmeğe müsâra'at eylemesi ve düşmanda sebât emârâtı anlaşılacak olursa, o halde muhâsara tahtına alınması mevâd-ı esâsiyesinden 'ibâret idi.

Bu tasavvur ve planın icrâsı için, Ağustosun onuncı günü Veysel Paşa, Bozluca Tepe silsilesiyle Esveti Nikola silsilesini fâsıl olan dere içine ve sağ tarafa ya'ni düşmanın sol cenâhı gerisine on tabur ile sevk idilerek, on birinci günü ta'arruz planı için iktizâ iden mevâki' tutdırıldı. Ve Yerdek ciheti kuvvetine dahî beş tabur daha 'ilâve edildi. Bugün ve bu gece, Yerdek cihetine gönderilen altı kıt'a sahrâ topunun çekdirilmesi ve ta'biyesiyle cihet-i mezkûr taburları iştigâl itdiler ve bu cihetin hücum planını noksansızca tatbîk ve icrâ için, Ferik Şâkir Paşaya emr-i ekîd virdim. Esveti Nikola Kayalığı cihetinde Erkân-ı Harb Re'isi 'Ömer Bey tarafından intihâb olunan noktalara dahî dört kıt'a sahrâ topı

(Sayfa 55)

gönderilüb Aykırıçabel silsilesiyle Esveti Nikola silsilesinin arasını fâsıl olan dereden, Aykırıçabelden sevki mukarrer olan taburların sağ cenâhı ilerisini muhâfaza itmek üzere bir tabur sevk olunması ve kayalığın altına da irtesi günki hücumda intizâr olunan fırsattan sür'at ve suhûletle istifâde için, o gece sâ'at beşde vukû'bulacak husûf külli-i kamerde kayalığın altına da iki tabur 'asker sevkiyle yatırılması emrini, o gün birinci livâ cihetinde bulunan erkân-ı harb re'isi 'Ömer Bey ile livâ kumandanı Sâlih Paşaya virdim ve bugün mîr mûmâ ileyh, Aykırıçabel tarafından düşmanın sağ cenâhını ihâta imkânını anlamak için keşfe me'mûr idildi. On birinci günki ta'arruzdan maksadım dokuzuncu günü idilen hatânın tashîhiyle nukât-ı lâzımeyle elde itmek ve telefât-ı külliye vukû'una meydân virmeksiz Şıpka nukâdına hâkim olacak yerleri elde idüb Şıpkadaki Rusları taht-ı muhâsarada bulundurarak açlık ve mühimmatsızlık sevkiyle teslîme icbâr itmek idi. Gerçi, Şâkir, Receb ve Veysel Paşalar işbu âtiyü'z-zikr jurnal mucibince on birinci günki hücumun yine bir şiddetli hücum olması re'yinde bulundılar ise de, bu kadar telefât virmekden ise, düşmanın etrâfını hasr ile matlaba vusûl imkânı elde bulunduğundan ben o imkândan istifâde itmek i'tikâdında idim. Binâen'aleyh Şâkir, Receb ve Veysel Paşaların olbâbda yazdıkları raporı leffen erkân-ı harbiye re'isi 'Ömer Beye gönderdim ve kendim de zîrine rapor-ı mezkûr hükmünü bir mertebe ta'dîl ider mutâla'ât yazarak muhâsara tedâbiriyle iştigâliyle tavsiye itdim ki mîr mûmâ ileyh dahî re'y-i mezkûr tasdikân varaka-i âtiyeyi yazdı:

Ağustosun on birinci günü icrâsını tasmîm eylediğim ta'arruz için Şâkir, Receb ve Veysel Paşaların gönderdikleri rapor sûretidir.

Ma'rûz-ı kullarıdır ki;

Düşmanın gerisinde bulunan ve bugün virdiğimiz karar vechile bu taraf hattının sağ cenâhı karşısına düşen ma'hûd Siyah Tepeye hücum için yollarını ve geçeceği mahalli görmek üzere Veysel Paşa bizzat keşfe gitmişti.. şimdi geldi. O taraftan münâsib bir yol bulub ve hücum mahallini ve tarîkini harekete müsâ'id görmüş ve hatt-ı ric'ati muhâfaza idecek mahalli dahî kararlaştırmış olmakla inşâAllâhü Te'âlâ yarın sâ'at onda evvel emirde Veysel Paşa tarafından, ya'ni bizim hatt-ı harbin sağ başından hücumla ibtidâr olunacak ve bunlar hücumla

başladığı gibi harekâtın ittihâdı için şimdi önümüzde bulunan on tabur ve birinci livânın dahî artık düşene kalkana bakmayarak behemehâl

(Sayfa 56)

hücûm itmeleri lâzım gelir. Ma'âzAllâhi Te'âlâ bu ittihâda hâle gelüb de düşman ferce bularak sağ başdaki taburları ric'at itdirir ve Esveti Nikola Tepesi dahî ele geçirilmez ise, artık vaz'iyetimizi dahî muhâfaza etmek müşkil olabileceği nezd-i müşîrilerinde müstağni-i tafsîldir⁸². Benâbirîn sabahleyin livâ-yı mezkûrun behemehâl hüçûm ile mezkûr tepeyi zabt eylemesi, ya'ni sağ cenâhın hüçûma başlamasında artık teredüd itmeyüb, fedâkarlık ihtiyârıyla hüçûmı kuvvetlendirmesi lâzıme-i hâlden olmasıyla, ona göre emir i'tâsı mütevakkıf emr-u irâde-i müşîrileridir. Burada bulunan toplar dahî, cümlesi olvakit şiddetli ateşe başlayacağından, birinci livânın hüçûmı dahî oldukça teshîl itdirilmek mukarrerdir.

Birinci livâ hakkında her ne gûnâ tedbîr-i fermân buyurulmuş ise, buraya dahî ma'lûmât ihsân buyurulması mutazarrı'dır. Sâ'at onda hüçûma başlayacak dinmekden maksad o sâ'atde tüfek atılmağa başlanacak demek olub hüçûm biraz sonra onu ta'âkîb idecekdir. Birinci livânın hüçûma başlaması diğer livâların hüçûma başladıkları zamanda olmak lâzım geleceği izâh olunmak üzere 'arz olunur. Olbâbda emr-u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

10 – Ağustos – 93

Sâ'at

Dakika

10

45

Receb Veysel Şâkir

Erkân-ı Harb Re'isi 'Ömer Beyin yevm-i mezkûr ta'arruzı ile, Aykırıcabel keşfi ve Esveti Nikola Kayalığı ciheti için takdîm itdiği raporların sûretleridir:

⁸² Müstağni-i tafsîl: Uzun uzadıya, etraflıca anlatmayı gerekli bulmayan.

Beşinci Livâ Kumandanlığına

Sa'âdetlü Efendim Hazretleri;

Müşîr Paşa Hazretlerinin matlûbları olan noktaya dört topluk barbuta yaptırdım. Livâ-yı 'âlnizde bulunan büyük sahrâ topraklarından dört 'adedinin, hâmil tezkire-i 'âcizî Urfa Taburı Beşinci Bölüğü Mülâzım-ı Evveli Mahmûd Efendiye teslîmen ve dört bölük dahî muhâfıza terfikan, birinci livânın olduğu silsile üzerine serî'an irsâl buyurmaları mu'arrızında irâde efendimindir.

10 – Ağustos – 93

Miralay-ı Erkân-ı Harb

'Ömer

Hâşiye

Muhâfız katılması lâzımdır; zîrâ yolların ba'zı yerinde yardım ister.

(Sayfa 57)

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Ekramîye

Ma'rûz-ı Kemterâneleridir ki

Bulduğumuz silsilenin sol tarafındaki dere içinden bir hücum kolı sevk-u tertîb olunabilmek imkânını müzâkere ve icrâ için, Mehmed 'Ali Efendi bendeleriyle emirnâme-i âsafâneleri geldi. Mutâla'a ve fermân-ı devletleri 'ayn-ı isâbetdir. Çünkü, mezkûr dereden giden patika tarîki hem mahfûz ve hem de Aykırı Dağına bıçak sırtı şeklindeki dağdan giden yol ile birleşeceği zann olunuyor. Fakat dere içinden gidecek kol, şuna dikkat itmeli ki, ortada derenin ve yolun ikiye ayrıldığı mahalden sol taraftaki dere ve yol ile gitmelidir; çünkü sağ taraftaki dereden giden tarîk, düşmanın ordugâhına giden tarîk olub, buna nâzır Esveti Nikola Tepesinde tabyaları vardır ve bu soldaki dere içinden gidecek olan kol, kuvvetlice olursa, Aykırı Dağı koluyla birleşmeyüb, Aykırı Dağı çaylağının sağındaki ormanlı belin ortasına doğru gidüb orada bir mevki' tutmak ihtimâli dahî vârid-i hâtırdır. Dere içinden gidecek taburlar, kaç tabur olacak ve hangi livâdan gidecek, buna dâir emirnâmede sarâhat yok ise de, şâyed birinci livâdan gitmesi

irâde buyurulur ise, nihâyet bir tabur daha virebiliriz. Çünkü altı tabur birinci hatda olub geriye çekilmesi mümkün değildir. İkinci hatda dahî ihtiyât iki taburumuz vardır. Dere içinden gidecek taburlar ile hangi zâbitin gideceğinin irâde buyurulması müsterhamdır. Fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

10 – Ağustos – 93

‘Ömer Sâlih

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Ekramîye

Ma’rûz-ı Kemterîleridir ki

Emirnâme-i devletleriyle melfûfi⁸³ olan Şâkir Paşanın kağıdı bugün sâ’at birde vâsıl oldu. Düşmanın kuvvetli olduğu dünki gün meydâna çıkmış olduğundan ve fermân-ı devletleri vechile muhâsara usûlünden başka çâre olmayub muhâceme fâidesiz ve telefât-ı kesîreyi beyhûde mûcib olduğunu tamâmiyle anlamış olduğundan, bu sabah şafakla idilecek hücumu te’hîr ve te’ennî eylediğimi, Akşehir Kol Ağası vâsıtasıyla takdîm eylediğim bundan evvelki ‘arızamda tafsîl eylemiş idim. Şâkir Paşa Hazretlerinin buyurdıkları Siyahlı Tepeden düşmanın istihkâmı

(Sayfa 58)

görölmek gibi tahattur-ı ‘âcizî oluyorsa da, yine şimdi gidüb keşf ideceğim; müsâ’id ise, bir bataryalık siper yapıdırub ihtiyât livâsından topları getirüb ta’biye iderüm. Fakat usûl-i muhâsara için behemehâl bizim solumuzdaki silsileden üç dört tabur, biraz süvâri ile gidüb, Aykırıcı Beli elde itmesi ehem ve elzemdir ve mezkûr belde, bir tâbiyesi görölmekte ise de, derûnunda ve civârında kimseler gözükmiyor. Şâyed oraya kadar gidemeseler de bizim hizâlarımızda bulunacak olsalar bile yine düşmanı tehlikeye ilkâ ider; çünkü o cihetden istihkâmlarının arkası açıktır ve cebel tarîkleriyle dökülecektir. Bu halde bendeniz buradan bir tabur ile iki ‘aded cebel topunu gidecek olan taburlara virebilirim. Buraya seyyar topı celb iderim ve bunların icrâsı için veya sûret-i âhar tertîbâtı için emr-i devletinizi beklerim. Fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

10 – Ağustos – 93

Miralay-ı Erkân-ı Harb

‘Ömer

⁸³ Melfûf: Sarılmış, dürülmüş; bir zarf veya mektup içine konulmuş.

Huzûr-ı Müşîr-i Ekramîye

Düşman bizim solumuzda bulunan silsilenin herhangi bir noktasına ve husûsan Aykırıçabelde bulunan tâbiyesine bir top vaz' idüb bize doğru atacak olursa, bulunduğımız silsilede bir nefer bile barınamaz. Bu cihetle, evvelce 'arz itdiğim misillü, cihet-i mezkûra bir müfreze irsâl buyurulması tahattur-ı 'âcizî olmakda ise de yine irâde efendimindir. Çünkü düşman, cihet-i mezkûrdan havfından, dünden beri dâimâ oltarafa tâbiyeler yaparak, Esveti nikola mevki'ini tahkîm itmekde olduğu görülmektedir. Bu cihetle, Aykırıçabel tutıldığı anda herhalde düşman Esveti Nikola Tepesini terk idecektir. Şâyed cihet-i ma'rûza gönderilecek elde ihtiyât taburu mevcûd değil ise, Râsim Paşanın Sofılar cihetine serî'an i'zâm buyurulmasına dâir irâde-i devletleriniz olur ise veyâhud bir iki tabur ile Çerkesler ve başıbozuklar gönderilir ise yine matlûb hâsıl olur. Fermân

10 – Ağustos – 93

'Ömer

(Sayfa 59)

Ağustosun onuncu günü akşamından sonra altı tabur 'asker ve üç kıt'a dağ topuyla Mirlivâ Râsim Paşa ve Miralay Necîb Beyi Aykırıçabele sevk ve ta'yîn eyledim ise de, yevm-i mezkûr gicesini Aykırıçabele çıkan sırtın yamacında ta'yîn itdiğim bir noktada geçirmelerini ve 'ale's-seher Aykırıçabeldeki Rusların redevvet istihkâmını zabt ile ilerlemeleri emrini virdim. Emr-i mezkûr mûcibince Râsim Paşa dahî gitmeden Aykırıçabel yamacındaki ormanlıklara yerleşdi; sabâhın vürûduna intizâren ve ateş dahî yakmaksızın o giceyi gizlice ağaçlıklar içinde geçirdi.

Râsim Paşayı bu vazîfeye ta'yînden maksadım paşa-yı mûmâ ileyhin kable'l-istîlâ Şıpka Kumandânı bulunması hasebiyle arâzice ve sevkîyâtca ma'lûmât-ı mevki'iyesinden istifâde 'garazına müstenid idi.

İşte Şıpkanın cihât-ı selâsesinden icrâsı lâzım gelen harekâtı bervech-i meşrûh tertîb itmiş idim. Vaktâ ki Ağustosun on birinci günü sabâhı oldu, hemen ortalık ağarmak râddelerinde ve daha sâ'at sabahın onuna gelmemiş idi ki Yerdekte sağ cenâhımız karşısında vâki' Rus 'askeri buldukları siperlerden dışarı atılarak 'Asâkir-i Şâhâne 'aleyhine bir hücûm nümâyişi icrâ itdiler ve gördükleri şiddetli ateş üzerine ric'at iderek yine siperlerine sokuldular.

Hücûm-ı hakîkî vazîfesini ‘uhdedâr olan Yerdek ciheti bugün iki kola ayrılmış idi.

Biri sağ kol nâmında ve Veysel Paşa kumandasında olub Rusların sol cenâhı gerisini almağa me’mûr idi. Merkez kolı dahî Esveti Nikola Kayalığı altındaki birinci livâ taburları idi ve böyle sağ, merkez ve sol cenâh kolı nâmları tahtında müteşekkil bir hat harb-i müte’arrızînin kumandasına Ferîk Şâkir Paşa ta’yîn kılınmış idi. Lâkin bu cihetin hareketi, Veysel Paşanın ta’yîn kılınan bir dereyi geçüb karşısına çıkacak sırtı tutmağa muvaffakiyetinden sonra ibtidâ ideceğinden ve her kolun icrâ ideceği harekât-ı harbiyeyi, zâten Ağustosun onuncu günü bizzat Yerdek cihetine çıkararak irâe ve tahsîs eylediğimden, virdiğim evâmir ve ta’lîmâtın, sabâhın sâ’at on ikisine kadar zuhûr ahkâmına muntazır olduğım halde bir eser görememekliğim üzerine Yâver-i Hazret-i Şehriyârî Kol Ağası Fâik Beyi Veysel Paşa yanına göndererek tahkîk-i ahvâle ve onları teşcî’ ve sevke me’mûr itdim. Veysel Paşa ise beraberine alacağı topları vaktiyle celb itmediği gibi yamacda vâki’ düşmanın gizli siperleri

(Sayfa 60)

dahî kendisini işgâl itdiğinden düşmanın sol cenâhı gerisini almağa maksûr olan vazîfesini husn-i îfâ idemedi ve kendisinin taraf-ı yesârında bulunan merkez ve ‘ale’l-husûs Esveti Nikola Kayalığı altındaki sol cenâh kolı ise zâten bunların hâsıl idecekleri muvaffakiyetden istifâde üzerine hareket itmeleri lâzım iken ânlar da Veysel Paşa taburlarıyla birlikde ta’arruza girişdiklerinden ve hedef ta’arruzları ‘amîk hendekler ile münfasıl ve mevâki’-i sun’iye ve tabî’iye ile mahfûz siperler olduğundan bi’t-tabî’ hücûmlarında ânlar da muvaffak olamadılar. Veysel Paşanın bu bâbdaki Ferîk Şâkir Paşaya yazdığı jurnalın sûreti bervech-i âtidir:

Ferîk Sa’âdetlü Şâkir Paşa Hazretlerine

Sa’âdetlü Efendim Hazretleri

Taburlar, toplar ile geç vakitte geldiğinden, hareket gece kaldıysa da sevk olundukları nokta-i ma’lûmeye varmaksızın, düşmanın gizli siperleri olduğu cihetle, mezkû siperlerden harbe başlanmış ve ‘Asâkir-i Şâhâne dilberâne hücûm ile siperlerden birisini zabt eylemiş ise de, maksad olan asıl toplu istihkâmın altında müte’addid siperleri olduğundan, düşman mukâvemet ve sebât idiyor ve

orası açık bir mahal olduğundan açıktan açığa hücum itmek biraz müşkilce görünüyor. Bizim taraf toplarından ise, düşmanın istihkâmına bir zarar isâbet itdirilemedi ve sâir livâlar da lâzım olduğu vech ile hücumu muvaffak olamadı. Şimdi Husni Beyden aldığım tezkireye göre, zâbitân ve efrâddan haylice şehîd ve yaralı olduğunu yazıyor ve cebhâne de isteyor. Gerçi taburların ihtiyât cebhânesi gönderilmiş ise de idilen ateşe göre, daha lüzûmı olacağı derkâr bulunduğundan, geride bulunan ihtiyât cebhânedeki taburlara onbeşer veya yirmişer yük cebhânenin yetiştirilmesi bâbında takdîm-i ‘arîzaya ibtidâr olundu. Olbâbda emr-u fermân efendim hazretlerindedir.

11 – Ağustos – 93

Livâ-yı Sâni

Derkenâr :

Veysel

Mirlivâ Veysel Paşa tarafından gelen tezkireyi ‘aynen takdîm eyledim. Me’aline nazaran ma’iyyetinde bulunan ‘Uşak ve Yalvaç ve ‘Ayıntab ve Bolı ve Ankara taburlarının ihtiyât cebhânelerinden yirmişer

(Sayfa 61)

yük cebhânenin buraya isâli ve mümkün olduğu halde mevki’lerini muhafaza itmeleri lüzûmı Paşa-yı mûmâ ileyhe yazıldığı mutazarı’ ve ma’rûzdur.

Şâkir

Hayf ki bu def’aki muvaffakiyetsizliğin sebebi dahî Veysel ve Receb Paşalardı. Bizzat ‘askerleri başında bulunmalarını âmir ve şedîdü’l-me’al bir tezkire yazdım ki Şâkir Paşanın tezkire-i mezkûreye cevâben yazdığı varaka sûreti bervech-i âtî mezkûrdur:

Ma’rûz-ı kullarıdır ki

Şimdi aldığım emr-i devletinizi livâ paşalara tebliğ itdim. ‘Askerlerinin başında bulunmak üzere olduklarını evvelki ‘arîzamla ‘arz etmişdim. Veysel Paşa dahî zâten ol tarafda olmağla işin başında bulunabileceği derkârdır. Buradaki taburlar zann iderim pek de mu’attal değildir. Düşmanın elinde cem’an on yedi tabur vardır ki işte birkaç defâladır hücumu çalışıyor. Bakalım İnşâAllahü Te’âlâ

hücûm olunur. Birinci livâdaki hâlet bütün bütün de gayrı değildir. Düşman-ı ‘umûmînin tenkîlinde bir nefer bile bezl-i ikdâm idiyorlar.

Mevki’in sarplığı, bizzat ma’lûm-ı devletiniz olduğundan bu bâbda ziyâde söz söylemeğe hâcet yokdur. İnşâAllâhü Te’âlâ ümîdsiz değiliz fermân.

11 – Ağustos – 93

Şâkir

Şâkir Paşa bu tezkiresinde livâ paşaların ‘askerlerinin başında bulduklarını beyân itmekde iken, ândan sonra ve gündüz sâ’at altıyı çeyrek geçerek yazdığı bir jurnal, Receb Paşanın hâlâ geride bulunduğunu bildiriyor:

Huzûr-ı ‘Âli-i Hazret-i Müşîriye

Ma’rûz-u Kullarıdır ki

Yukarının hâli pek çok tağayyür⁸⁴ itmemiştir. Taburlardan gelen haberlerde şimdi buldukları hâlin zararsızlığından ve Priştine Taburı ileri gidüb tuttuğu mevki’den Moskoflara su aldirmamakda ve kusûr taburlar dahî düşmana baş çıkartmamakda olduklarından bahs olunuyor ve hücûma ikdâm olunacağı va’adi alınıyor. Şimdi o va’ade muntazırız. Daha olmaz ise,

(Sayfa 62)

burada kalan üçüncü tali’ayı dahî bizzat Receb Paşa hücûma sevke gidecekdir. Aykırıcabel ciheti, Rusyalıları biraz şaşırtdı. Eğer gördüğümüz yol, Aykırıcabel yolu ise, sabahdan beridir bölük bölük ‘asker sevk idiyor ve giden ‘askerden bir kısmı dahî firâr idüb geliyor ise de yerine iki katı gidiyor. Bilmem oradaki hallerinden ma’lûmât alınabildi mi fermân.

11 – Ağustos – 93

Şâkir

Dakika Sâ’at

15 6

Emr-i ehemmi muhâcemenin veyâhud ta’bîr-i âhîrle muhâsara-i kâmile için tertîb itdiğim planın bu vechile ‘avârıza tesâdüfüyle ‘adem-i icrâsı

⁸⁴ Tagayyür: Değişme, başkalaşma.

te'essürümü da'vet itmekle, Erkân-ı Harbiye Hey'et-i Zâbitânı cem' ile bu bâbda ne yapılmak lâzım gelirse bâ mazbata beyân itmelerini ihtâr itdim. Zâbitân-u mûmâ ileyhim dahî tertîb idilen planın icrâsı ve düşman mevâki'ini zabt veyahud muhâsara-i kâmile tahtına ahz için, Yerdek cihetindeki nukât-ı ma'lûmenin süngü ile elde edilmesinden başka çare olmadığını bâ mazbata beyân itmeleri üzerine mazbata-i mezkûreyi leffen Ferik Şâkir Paşaya gönderdim ve Yerdek ciheti taburlarının ve 'ale'l-husûs Veysel Paşanın tutması kararlaştırılan nukâtı elde itmesi için lâzım gelen fedâkarlığın sarfını bitekrâr emr itdim. Bu nukât, Rusyalıların Gabrova tarafındaki hatt-ı ric'atlerini zabt ve tehdîd idecek nukât-ı mu'ayyene idi. Bu yolda yazmış olduğım emre cevâben Şâkir Paşa tezkire-i âtiyeyi yazdı:

Huzur-ı Müşîrîlerinedir

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

Erkân-ı Harblerden gelen mazbata mutâla'a olundu. Sabahdan beri birinci livânın gösterdiği himmetsizlik bize kat'-ı ümîd itdirmişdi. Fakat ne çâre ki kat'-ı ümîd itmek elden gelmiyor. Husni Bey sabahleyin Rusyalıların tedâriksiz zamânında tüfek ateşine başlamayub da hücum itmiş olsa idi belki bir iki sâ'at evvel maslahat bitmiş olurdu. Şimdi yine orta kola şevk-ü gayret virmekdeyiz. Düşmanla araları pek azdır; fakat Mazhar Beyden gelen tezkirede o az mesâfeyi kat' itmek üzere zuhûr iden fedâiler, ya şehîd veya mecrûh olduğundan, diğerlerin cesâreti

(Sayfa 63)

gitmiş imiş. Şimdi işte o taburlar ve Veysel Paşa kolunda bulunan Husni Beyin beş taburı, düşmanla tüfek kavgası itmekdedir; yeni bir vukû'ât yokdur. Aykırıcabel cihetinden haber alub imdâda muhtâc iseler birinci livâdan veyâ âhir mahalden tabur gönderilmesi husûsunun lâzım gelenlere fermân buyurulması menût-ı re'y-i 'âlîleridir; çünkü o taraf düşmana çok telâş virdi gibi görünüyor fermân.

Sâ'at Çeyrek

6 2

Şâkir Paşanın tezkiresinden anlaşılacağı vechile, Yerdek ciheti hareketlerini birinci livânın ya'ni Esveti Nikola Kayalığı cihetindeki taburların ilerlemesine ta'lik idiyorlar. Halbuki bu ta'lik, benden aldıkları evâmîr-i 'adîde-i kat'iyeye ve hem de muktezâ-yı maslahata muhâlif idi. Ve'l-hâsıl Yerdek ciheti kumandanları ki Şâkir, Receb ve Veysel Paşalardan 'ibâretdir, muhârebeyi zuhûrâta ve sevk itdikleri taburların keyf-i idâresini terk ile uzakdan seyirci olmaları netâyicindendir ki bu cihet, hiçbir muvaffakiyet hâsıl itmekden mâ 'adâ beyhûde bir hayli telefât virdi. Veysel Paşanın yanında on tabur 'asker var idi. bunun beş taburını Kâimmakâm Husni Bey refâkatiyle ileri ateş içine sevk idüb, bâkî beş taburla kendisi geride bulunduğu Şâkir Paşanın bu tezkiresinden anlaşılıyor.

Halbuki ben def'âtle livâ paşaların muhâcim taburlarıyla birlikde ve hücûmun bizzat ânların huzûrı ile olmasını emr itmiş idim. Bugün sâ'at akşamın onuna doğru takarrüb itdiği halde, Yerdek cihetinin bu kadar kuvvet ile hiçbir iş göremeyüb tasmîm olunan nukâtdan dahî hiçbirini elde idememesi ve halbuki ordunun en güzîde ve müntehib taburları o cihetde olduğu halde mücerred kumandanlarının, 'askerim başında bulunmamaları seyî'e-i netâyici olarak bir iş becerilememesi fevka'l-hadd te'essür ve hiddetimi da'vet itdi. Sabahdan beri cihet-i mezkûrede devâm iden şemâtet-i harb⁸⁵ ise, her iki tarafın siper arkasından yekdiğeri 'aleyhine tüfek boşaltmasından ve top atmasından 'ibâret bulunmakla, elde idilmesi lâbüd olan siperlerin behemehâl süngü ile zabt olunması husûsını Şâkir Paşaya sûret-i kat'iyeye ve ahîrede emr itdim. Emr-i mezkûra cevâben Şâkir Paşanın yazdığı tezkire bervech-i âtî mezkûrdur:

⁸⁵ Şemâtet-i harb: Harb gürültüsü, patırtısı, şamatası.

(Sayfa 64)

Huzûr-ı Hazret-i Müşîriye

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

Şimdi Veysel Paşadan aldığım birbirini müte'âkib tezkirelerin birincisinde, iki tabur gönderilmesi ve ikincisinde Husni Beyin feryâdından bahisle behemehâl iki taburun gönderilmesi husûslarını iş'âr eylemiş ve burada tabur olmadığı ve aşağıda dahî tabur kalmadığı cihetle bunun irsâli mümkün olamayacağı derkâr ise de, ma'mâfih huzûr-ı müşîrilerine ârz idileceği cevâben yazıldı. Üçüncü ve dördüncü tezkireler, Husni Beyin 'Ayıntab taburının "düşman geliyor" diye feryâd iderek Bolu taburunun üzerine dökülüb artık söz geçirilemeyerek beğendikleri noktaya kadar çekildikleri ve taburlarda zâbit kalmadığı beyânıyla, bu taburların behemehâl tebdîli diyor ki bu hiç mümkün değildir. Düşman ise başlıca Aykırıcabelden gördüğü şiddet ve savlet üzerine sâniyen orta kolun yolu kat' idercesine ikiye bölmesi üzerine ric'atini muhâfazaya kıyâm ideceğinden bu taburların oradan çekilmesinden başka çare mutâla'a olunamamakla 'arz-u istîzâna müsâra'at eyledim.

11 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ'at

11

Vaktâ ki bugün dahî akşam olub, Yerdek ciheti, intizâr idilen netîceyi elde idemedi ve 'Asâkir-i Şâhânenin sâika-i gayret-i fitriye ile icrâ itdikleri fedâkârâne hücumlar mücerred ümerânın dikkatsizliği ve gayretsizliği ile beyhûdeye gidi. Artık bu cihetin harekâtı netâyicinden bi'l-külliyeye me'yûs oldum. Binâen'aleyh cihet-i mezkûre taburlarını geri alarak hâl-i tedâfü'ye vaz'ı ve bugün Aykırıcabel tarafından sevk idilen taburların haylice ilerlemesi ile düşmanın hatt-ı ric'atini bir dereceye kadar zabta muvaffakiyeti üzerine o cihetden ümîdlenerek kuvve-i mevcûdenin kısm-ı a'zamının Aykırıcabel cihetinden sevk ile ta'kîb itdiğim muhâsara veya zabt-ı mevki' emellerine bu cihetden husûlünü tasmiin eyledim. Binâen'aleyh olbâbda yazdığı emirnâmeysi, Yerdek ciheti kumandanı Ferik Şâkir Paşaya gönderdim ve bu bâbda bir mütâla'aları var ise beyân itmeleri için, Receb ve Veysel Paşalara da ihtâr-ı keyfiyet itmesi lüzûmunu 'ilâveten iş'âr eyledim. Bu

emir üzerine Şâkir, Receb ve Veysel Paşaların müştereken yazdıkları jurnal sûreti bervech-i âtî zikr olunur:

(Sayfa 65)

Huzûr-ı ‘Âli-i Müşîrîye

Ma’rûz-ı Kullarıdır ki

Aykırıçabelin takviyesiyle bu taraftaki taburların hâl-i tedâfî’iye konulması ve Aykırıçabelden hücûm idilmesi husûsunun bi’l-müzâkere ‘arzı irâdesine dâir aldığımız emr-i devletlerini okuduk. İstihsâl-i netîcenin mevkûf-ı ‘aleyhi hücûm olduğu ma’lûm ise de, mevki’in menâ’ati ve düşmanın kuvveti hücûma müsâ’ade itmeyüb taburların ekser zâbiti şehîd ve mecrûh olmasıyla ve hasbe’l-mevki’ taburlar birbirine karışmasıyla bu cihetden hücûm ne kadar müşkil ise Aykırıçabel kolunun bir uzun mesâfeyi düşman ateşi altından geçmesi ol derece müşkil olacağından, bu bâbda zihinlere hayret elvirmiş ve ma’mâfih düşmana en ziyâde mûcib-i telâş olan Aykırıçabel ciheti bölünmüş olduğına ve Ma’âzAllah Aykırıçabel ciheti sıkışub ric’ate muzdırır olur ise bütün ümîdler mahv olacağı derkâr bulunduğu mebnî, müzâkeremizin netîcesi olarak, Aykırıçabel cihetinin birinci livâ taburlarından ikisi, üçü alınarak on dört, on beş, tabura iblâğ ile takviyesi ve bunları şimdi elde itdikleri tepeye gereği gibi istihkâm virerek orada bekâlarını te’mîn itmezden evvel kendilerini muhâtaraya koymamaları hakkında emir i’tâsı ile tertîbât itmâm olunduktan sonra idilecek hücûmun Aykırıçabel cihetinden başlanmasıyla beraber orta koldan dahî icrâ idilerek İnşâAllah maslahatın netîcelendirilmesi münâsib-i mütâla’a olunur. Orta kolda bulunan taburlar birkaç def’alardır tekrâr idilen hücûmlar ile haylice zedelenüb öyle hücûm kumandasıyla hareket idemeyecekleri anlaşıldığından, sâlim bir halde olmasıyla sâire tâziyâne-i teşvîk olmak üzere burada bulunan üçüncü talî’a taburuyla karşıki tepe muhâfazasında bulunan Denizli taburunun, yerine Ispartadan birkaç bölük bırakılarak alınub bu akşam orta kola me’mûr idilmiş ve Receb Paşa dahî ânlarla birlikde hareket eylemek üzere bulunmuşdur. Aykırıçabel cihetinin ehemmiyeti ve düşmana orada bulunulmasının mazarratı buradan dahî görülmekte olduğundan herhalde takviyesi ve hücûm zamânında orta kolun dahî hücûm itmesi çâre-i münferid olarak mütâla’a kılınmakla ‘arz olundu fermân.

Paşalar bu tezkirelerinde mevki'in menâ'ati ile düşmanın kuvvetini, hücumun becerilememesi için esbâb-ı mâni'a olarak gösteriyorlar. Mevki'in menâ'ati fi'l-hakîka cây-ı inkâr⁸⁶ değil ise de,

(Sayfa 66)

düşmanın kuvveti hakkındaki hayâl ve i'tikâdları bugün için pek yanlış idi. Tezkire-i mezkûre me'alince, paşaların tensîb itdikleri şekl-i ta'arruzı, Aykırıçabel ciheti ile Receb Paşa kumandasındaki orta koldan başlamak sûreti ise de, orta kolun hücumı fıkrası, Receb Paşa tarafından lisebebin dermiyân idilmiş bir söz olub, niyet-i hakîkiye müstenid değil idi.

Ağustosun dokuzundan on birinci günün akşamına kadar hücum taburlarıyla birlikde bulunmayı istemeyen Receb Paşa, Ağustosun on ikinci günü ta'arruzunda isbât-ı vücûd idebilmesi fıkrasının derci benim lisân-ı şiddet ve i'tirâzımı ta'dil itmek için yazılmış bir söz olduğundan bu dakâyık-ı muğfilâneyi⁸⁷ hiss iderek Yerdek cihetinin ta'arruz ve muvaffakiyetinden me'yûsen sarf-ı inzâr ve efkâr itdim ve yegâne ümidimi, Aykırıçabel tarafına hasr-ü ta'lik eyledim.

Gelelim Aykırıçabel tarafından sevk idilen taburların Ağustosun on birinci günü sabâhından bidâ' ile gurûb-ı şemse kadar icrâ itdikleri harekât-ı harbiyeye:

Ağustosun onuncu günü Mirlivâ Râsim Paşayı altı tabur piyâde ve üç kıt'a dağ topuyla Aykırıçabel yamacına sevk itmiş idim. Bunlar, 'ale's-sabâh Aykırıçabelin tarîki ağzındaki iki kıt'a Rus siperleri 'aleyhine ta'arruz iderek siperleri zabt ve yanlarındaki ormanları işgal itdiler. Bu siperler, Rusların orada bulunan büyük redvet siperinin ileri karakolu makâmında idi; buradan ric'at iden Ruslar redvete çekildiler. Şurasını da söyleyeyim ki, Ağustosun dokuzuncu ve onuncu günleri Aykırıçabelin gerek redvet istihkâmında ve gerek cenâheynindeki siperlerde, Rusların 'asâkir-i muhâfazası yok idi. Ağustosun onuncu günü akşamından sonra Aykırıçabel cihetine 'asker sevk itmekliğim üzerine Ruslar, o tarafa da efrâz-ı kuvvete mecbûr olarak, istihkâmât-ı mezkûreyi leylen ve 'ale's-seher tutdılar. Ve istihkâmlar Şıpkanın istirdâdından mukaddem 'Asâkir-i Şâhâne

⁸⁶ Cây-ı inkâr: Kabul etmeme, reddetme, yalanlama yeri.

⁸⁷ Dakâyık-ı muğfilâne: İğfal edici, aldatıcı ince sözler.

tarafından yapılmış idi. Yevm-i mezkûr sabâhı Mirlivâ Mehmed Hulûsi Paşayı dahî iki tabur ile kuvve-i müzâhere olmak üzere Râsim Paşanın refâkatine ta'yîn ve irsâl itmiş idim.

Bunlar dahî vaktiyle yetişerek, Râsim Paşanın harekât-ı harbiyesine iştirâk itdiler. Miralay Necib Beyin talebi üzerine muâhharan iki tabur daha sevk idildi. Ve birinci livâ tarafından gönderilen bir tabur kadar 'asker de bunlara iltihâk itmekle, cümlesi on iki tabura bâliğ oldu. Ve Aykırıcabelin ba'zı mahalleri süvâri harekâtına müsâ'idce olduğu haber virildiğinden,

(Sayfa 67)

Çerkes nizâmiye süvâri bölüklerini dahî birlikde gönderdim ve bunlara 'ilâveten birtakım başıbozuk Çerkes atlıları dahî Aykırıcabele getirdiler. Bugün sâ'at sekiz buçukda, redvet istihkâmı ve tevâbi'i Rusların elinden cebren nez' olunmakla, oradan firâren çekilen Ruslar, Şıpka istihkâmâtına ilticâ itdiler ve 'Asâkir-i Şâhâne dahî bunları Gabrova şosesine kadar koğaladılar.

Mezkûr şoseye hâkim olan küçük yeşil tepe istihkâmını dahî zabt iderek, Gabrova tarîkini taht-ı işgâl ve istîlâya aldılar. Hayf ki, 'Asâkir-i Şâhâne bu muzafferiyetinin de neticesinden lâykıyla istifâde idemedi. Gerçi Redvet istihkâmından Gabrova üzerindeki Küçük Yeşil Tepe istihkâmına kadar olan mesâfe-i tavileyi harben ve muzafferen geçdiler ve düşmanlarını ta'kîb ve hatt-ı ric'atlerini kat' itdiler ise de, ne Râsim Paşa ve ne de Miralay Necib Bey, 'Asâkir-i Şâhânenin bu harekât-ı ta'kîbiyesine iştirâk itmediklerinden ve Küçük Yeşil Tepe istihkâmı ise Rusların hatt-ı ric'atini kat' eylediğinden ve ihtimâl ki kendilerine kuvve-i imdâdiye vürûd itmekde olduğına dâir almış olacakları haberden cesâretlenerek akşam üstü bir son gayret olmak üzere bitekrâr Ruslar, istihkâm-ı mezkûr 'Asâkir-i Şâhâne yedinden nez' itdi. Eğer Râsim Paşa veya Necib Bey istihkâm içinde bulunsalar idi, ânın zabtındaki ehemmiyeti 'Asâkir-i Şâhâneye bi't-tefhîm son dereceye kadar sebât itdirirler idi.

Şurasını da söyleyelim ki, bu Küçük Yeşil Tepe istihkâmını zabt iden 'asâkir, düşmanı ta'kîb iden taburların ilerlemiş neferâtından mürekkeb ve her taburdan mahlût bir 'asker idi. Öyle bir tabur veya bir bölükden olmayub da muhtelit tabur ve bölükler efrâdından müctemi' olan 'asâkirin şîrâze-i intizâmının bozuk olması emr-i tabî'î idi. Binâen'aleyh Ruslar, bitekrâr istihkâm-ı mezkûr

nez'a kıyâm itdikleri sırada ânlar da Büyük Yeşil Tepe ve etrâfı tepeler ile Şıpkanın suyu ya'ni çeşmesi dahî 'Asâkir-i Şâhâne yedine düşmüş idi. Ya'ni irtesi sabâh bir cüz'î ta'arruz ile Küçük Yeşil Tepe istihkâmını bitekrâr zabt iderek Rusları hasr-ı kâmil ile taht-ı muhâsaraya almak veya kayd-ı esârete dûçâr itmek eshel-i umûrdan idi. Necib Beyin 'Asâkir-i Şâhâne ile birlikde ta'kîbde bulunmaması haberinden fevka'l-hadd müte'essir oldum; ferdâsı sabâh kuvve-i vâfiye ile Aykırıcabel tarafından istihsâl-i maksada zafer bulmak tedâbirine teşebbüs itdim.

Ağustosun onuncu günü Esveti Nikola Kayalığına gice sâ'at beşde vukû' bulacak

(Sayfa 68)

husûf-i kamerde⁸⁸ iki tabur sevk idilerek bunların hîn-i hâcetde ilerleyüb mezkûr kayalık istihkâmâtını tutmaları tarafımdan emr-u tedbîr olunduğı zikr idilmiş idi.

Mezkûr iki tabur vukû'-ı husûf-ı kamerde giderek Esveti Nikola Kayalığının altındaki taşlığı bilâ mâni' tutdular. Ağustosun on birinci günü sabâhı sağ kolda Veysel Paşanın başladığı tüfek patırtısı üzerine, bunlar da kayalığa tırmanarak, mezkûr kayalık üzerinde vâki' iki kıt'a Rus istihkâmını da zabt-u teshîr itdiler. Lâkin bu istihkâmın içerisi Şıpka Tepesini muhît olan diğer Rus istihkâmılarından görülmekte ve ânlar daha hâkim nukâtda bulunmakta idi.

Binâen'aleyh Ruslar sağdan, soldan bunlar üzerine dâne, peşrev ve şarapnel yağdırarak ve bir taraftan da hücum müfrezeleri sevk iderek 'Asâkir-i Şâhâneyi terk-i mevki'e icbâr itdiler.

Hayf ki benim, bu bâbda virdiğim emir dahî icrâ olunamadı. Fi'l-hakîka bu taburlar, Esveti Nikola Kayalığını işgâle me'mûr idiler; lâkin, zamân-ı me'mûriyetleri, Veysel ve Receb Paşaların muvaffakiyetinden sonraya mu'allak idi. Ya'ni, Veysel Paşa karşısındaki düşman istihkâmâtını zabt veyahud sol cenâhdan düşmanın hatt-ı ric'atini kat' itdiği ve Receb Paşa da karşısındaki siperlerden bir ikisini zabta muvaffak olduğu bir sırada; düşmana tabî'î gelecek bir şaşkınlıktan istifâde için, bu iki tabur meydâna çıkacak ve kendileri de aksar

⁸⁸ Husûf-ı kamer: Ay tutulması.

mesâfede ve yorgun bulunmayacakları cihetle düşmanı ta'kîb ve işgâl-i mevâki' idecekler idi.

Halbuki bunlar Veysel ve Receb Paşa taburlarıyla harbe dâhil oldılar ve Esveti Nikola Kayalığı sabâhın sâ'at on ikisi râddelerinde – ki Veysel ve Receb Paşalar kumandasındaki taburların top ve tüfekin şamatasına başladıkları vakitdir – zabt-u işgâl itdiler ve üç sâ'ate karîb bir müddet elde tutdılarsa da, sağ cenâhlarında vâki' Yerdek ciheti taburlarının muvaffakiyetsizliği ve Rusların ta'arruzât-ı mütetâbi'ası ve kayalığa hâkim nukâtdan lâ yenkatı' ateşler icrâ olunmakta bulunması ilcââtıyla terk-i mevki' eylediler.

Bugün Erkân-ı Harb Re'isi Miralay 'Ömer Beyi Aykırıçabel tarafından göndermiş ve Erkân-ı Harbiye Kâimmakâmı Gâlib Beyi Esveti Nikola Kayalığı cihetine ta'yîn itmiş idim. Mîr mûmâ ileyh ile orada bulunan Erkân-ı Harb Binbaşısı Hamdi Beyin yevm-i mezkûr vukû'âtına dâir Mirlivâ Sâlih Paşaya virdikleri jurnalın sûreti şudur:

(Sayfa 69)

Sa'âdetlü Efendim Hazretleri

Üç günden beri olunan büyük fedâkarlıklar üzerine ma'hûd Esveti Nikola Tepesinin zabtına muvaffak olunamadığı halde dün sâ'at on bir buçukda yazılıb gice sâ'at birde yedd-i 'âcizânemize vâsıl olan tezkire-i kumandânî üzerine gice sâ'at beşde husûf-i kamer vâki' olduğında Karaman ve Kula taburlarını dere içinden sevk idüb şafakla beraber kayalık altında bulduklarını zann ideriz ki Müşîr Paşa Hazretleri ve Zât-ı 'Âlîniz görmüşsünüz. İşte mezkûr iki tabur bin türlü mihn-ü meşâkkla ilerleyüb tâ tepenin üzerinde ve en ilerideki iki istihkâmı zabt iderek derûnuna girdiler. Lâkin, ne çâre ki mezkûr istihkâmın gerek sol cihetinde ve gerek gerisinde ve gerek sağ ciheti ilerisinde olan müte'addid istihkâmlardan idilen ateş ile beraber üzerlerine vâki' olan hücûma 'asâkirin tâb-âver-i mukâvemet⁸⁹ olamayarak ric'ate mecbûr olduğu ve bu halde düşman ta'kîb-i harekete kalkışmış ise de, elde bulunan istihkâmlardan idilen şiddetli ateş ile geriye yüz döndürtülüb bir haylisinin telef idildiği ve geriye gelen 'asâkir dahî biraz telefât virerek, dereden istihkâmın gerisine çekilmiş oldukları ve bunlardan birkaçı dahî elan kayanın altında mahfûz kalmış oldukları 'arz olunur.

⁸⁹ Tâb-âver-i mukâvemet: Karşı durmak gücünde olan.

Binbaşî Erkân-ı Harb

Kâimmakâm Erkân-ı Harb

Hamdi

Gâlib

Birinci livâ taburlarının bervech-i meşrûh, ikinci def’a olarak bir isti’câl hatâsıyla vâki’ olan muvaffakiyetsizliği, artık Esveti Nikola Kayalığı cihetinden bir fâide husûli bâbında beni nevmîd itmekle bu taburların düşman ateşi altından çekilmesini ve Esveti Nikola Kayalığı cihetinde dört tabur bırakarak bâkî dört taburun ordugâha celbini emr itdim ve Ağustosun on birinci günü akşamından sonra ya’ni geceleyin mezkûr taburların nısfı siperler ile mahfûz mevâki’de kalub nısf-ı diğeri ordugâha ‘avdet idecek idiler. Yukarıda dahî söylediğimiz vechile benim nazar-ı dikaktim kâmilen Aykırıçabel cihetine mahsûr idi. Hayf ki, ordunun en güzîde ‘asâkiri, hiç harb görmemiş takımdan idi.

Husûsiyle, Râsim Paşa ile Necib Beyin, düşmanı ta’kîb iden ‘asâkir ile birlikde

(Sayfa 70)

ilerlememesi, tutulan en mühim mevki’in bilâ mücib elden çıkarılmasını itnâc itdiği gibi böyle kendi keyfine ve tüfeğini omuzlayub ilerleyen ‘asâkir, yekdiğerine de karıştığından, taburların intizâmı kâmilen bozulmuş olmağla bunları geri alub intizâmı i’âde ve düşman karşısında ve mevâki’-i mühimme hasr-u işğaline⁹⁰ yarayacak sûretde, yeniden taburlar sevki, bence lâzımeden göründü. Ve bir de Aykırıçabel tarafına yalnız üç kıt’a top sevk olunub Şıpkadaki düşmanın büyük topları mukâbilinde ise bunların ehemmiyetleri olamayacağından, iki kıt’a da sahrâ topı sevk idilmesini emr itdim ve Mirlivâ ‘Ârif Paşayı bugünün akşamından sonra iki top ve iki tabur ile Aykırıçabele doğru sevk eyledim.

Ağustosun on birinci günü hîn-i ta’kîbde taburların yekdiğerine karışdıklarını ve ânların i’âde-i intizâmı için diğere taburlar sevkine lüzûm görüldüğünü hâvî, Mirlivâ Mehmed Hulûsi Paşanın iki kıt’a tezkiresi bervech-i âfî zikr olunur:

⁹⁰ Hasr-ı işgal: İşgal içine alma, etrafıca kuşatıp işgal etme.

Zât-ı ‘Âli-i Müşîriye

Devletlü Efendim Hazretleri

Akşamüzeri buradaki ‘askere nev’ummâ⁹¹ bir havf-ı düşman, düşmanın hatt-ı ric’ati üzerinde her ne kadar bir tâbiye alınmış ise de terk olunmuş; şimdi taburlar birbirine karışmış, cem’inden zâbitânı ‘âciz ve ba’zılarının zâbitleri hiç meydanda yokdur. Yarınki hücum için bunları behemehâl bu akşam tebdil iktizâ ider. Sağlam olarak altıncı livâdan götürmüş olduğum iki taburla Muğla Taburı var; kusûrı meydanda yokdur. İşte hal bu merkezde ve ifâdelerine nazaran düşman da yok. Lâkin hakîkati bilemem fermân.

11 – Ağustos – 93

Mehmed Hulûsi

Devletlü Efendim Hazretleri

Tezkire-i ‘âlileri vâsıl oldu. Râsim Paşa ile Necîb Bey bendeleri uykusuz olduğundan, bendeniz nöbetçiyim. Burada bulunan taburlar, esnâ-yı muhârebede birbirlerine karışmış olduklarından sabâhdan üç sâ’at evvel altı tabur irsâl olunması; burada bulunan taburları da geriye almak için tabur irsâli. Göndermiş olduğumuz topların cebhânesi buraya

(Sayfa 71)

vâsıl oldu. Toplar da yolda kalmış olduğundan bir gelen ile topları buraya getirmelerini emr-u fermân.

11 – Ağustos – 93

Mirlivâ

Mehmed Hulûsi

Mehmed Hulûsi Paşanın birinci tezkiresinde ‘askere havf-ı düşman dimesi, düşmandan o cihette firâr gibi bir hâlet vukû’ bulmasından münba’is olmayub, mücerred hîn-i ta’kîbde taburların muntazaman sevk olunmamasından ileri gelme bir karışıklık netîcesi olarak bir takım taburlar efrâdının yekdiğerine karışması ve bu taburların, tecrübesiz zâbitânın bölükleri başında bulunmamalarından cür’etlenerak ordugâha sevk olunan yaralılar ve sakalarla

⁹¹ Nev’ummâ: Bir suretle, bir derece.

beraber lüzûmundan ziyâde neferâtın da savuşmuş olmalarıdır. Ya'ni Mirlivâ Râsim Paşa ile Miralay Necîb Bey taburlar zâbitânının harekât-ı Harbiyelerine nezâreti idecek mevâki'de bulunub ve geri kalmasalar idi, taburlar da yekdiğerine karışmayarak, mâ bihi'l-iştikâ⁹² olan uygunsuzluk te'essüfnümâ zuhûr olmaz idi. Ma'mâfih bugün Aykırıçabel cihetine sevk idilen on iki taburdan biri Hersek ve diğeri İşkodra cihetlerinden gelme ve bir diğeri de birinci livâ tarafından gönderilen muhtelit⁹³ tabur olup, bâkî dokuzu Râuf Paşanın mevcûd-ı refâkatinden veya hiç harbe dâhil olmamış takımdan olduklarından, cüz'î bir iğtişâş ile intizâmlarının muhtel⁹⁴ olması da tabî'î idi. Hersekden menkûl taburlardan olmak üzere bunlar meyânında görünen İştib tâlî taburı bile binbaşılıarı Nazif Efendi merhûmun Hersekde Pive Muhârebesinde şehâdetinden ibtidâen izâ'a-i intizâm⁹⁵ itmiş olmağla mezkûr tabur dahî Hersekden menkûl taburların yararlıkça en gerisi demek idi. Velhâsıl Şıpka ordugâhının en muhârib ve işe yarar taburları birinci, ikinci ve üçüncü livâ taburlarından 'ibâret olup bunlar dahî Yerdek ve Esveti Nikola Kayalığı cihetlerinde bulduklarından, benim Aykırıçabele mezkûr taburları sevk itmekliğim zarûrî ve tabî'î idi.

İşte Ağustosun on birinci günü akşamı bir taraftan Yerdek cihetini hâl-i müdâfa'aya vaz' itmek ve Aykırıçabel cihetinin kuvvetini teksîr eylemek gibi şeylerle işgâl-i zihin itdiğim bir sırada idi ki Rusyanın Balkan Kumandanı Ceneral Radeski, her Kazak hayvanına birer de piyâde neferi irkâb iderek Şıpka mahsûrünün imdâdına şitâb idiyor idi. Rusların mevki'i

(Sayfa 72)

şıpka nukâtının her cihetine hâkim ve Gabrova üzerine nezâret-i kâmileli bulunduğundan ânlar, kendilerine gelmekde olan 'asâkir-i imdâdiyeyi görerek akşam ertesi "hurrâ...." diye de bağırmışlar ise de Rusların bu şamatasına Ordu-yı Hümâyûn tarafından o kadar kulak virilmemiş idi. Ve zann ideriz ki Ruslar, ve 'asâkir-i imdâdiyenin vürûdını müşâhedeleri üzerine, ânların reh-i râsitinde olup elden çıkardıkları Küçük Yeşil Tepe istihkâmını bitekrâr istirdâda kendilerini mecbûr gördiler ve bu sebep üzerine istihkâm-ı mezkûrî akşama karîb 'Asâkir-i

⁹² Mâ-bihi'l-iştikâ: Kendisiyle şikayet olunan.

⁹³ Muhtelit: Karışık, karma.

⁹⁴ Muhtel: İhlal edilmiş, bozulmuş, bozuk; karışmış.

⁹⁵ İzâ'a-i intizâm: Düzeni kaybetme, düzensiz hale gelme.

Şâhâne yedinden bitekrâr nez'⁹⁶ itdiler. Aykırıçabel ciheti kumandanı ise, ne düşmanın 'asâkir-i imdâdiyesi geldiğinden ve ne de Küçük Yeşil Tepe istihkâmının ehemmiyetinden haberdâr olmadığından ve binâen'aleyh iktizâ-yı maslahata göre tedbîr ittihâz itmeyi de hatırlamadığından taburlar oldukları yerlerde karmakarışık bir halde kalmış ve kumandan mûmâ ileyh yalnız irtesi günü harekât-i harbiyesini ikmâl ve icrâ için benden altı tabur daha 'asker taleb eylemiş idi.

Ben ise Yerdek, Esveti Nikola ve Aykırıçabel cihât-ı selâsesini görebilecek ve ânlarla sür'atle îsâl-i evâmîr idecek bir noktada bulunuyor isem de arâzinin hâlini beyânlara ma'lûm olduğu vechile düşmana 'asâkir-i imdâdiye gelmekte olduğu benim bulduğum noktadan bi't-tabi' görülemez idi. Gabrova Caddesi Aykırıçabelin ba'zı nukâtıyla Yerdek cihetinden bir derece görülebilir ise de Aykırıçabel kumandanının bervech-i meşrûh görececek nukâtda bulunması ve 'askerinin karmakarışık bir vaz'iyete girmesi kendisini işgâl itdiği gibi Ağustosun on birinci günü Yerdek cihetinde ve Gabrova yolunu görececek nukâtda bulunan Şâkir ve Receb Paşalar dahî me'mûrî oldukları hücûm-ı hakîkî işgâliyle husûsât-ı sâireye dikkat idemediklerinden, düşmanın 'asâkir-i imdâdiyesi gelmekte olduğu bana hiçbir taraftan haber virilmemiş idi: ma'mâfilh haber virilse dahî ordugâhdan Aykırıçabele ve Aykırıçabelden Küçük Yeşil Tepe istihkâmına kadar bir tabur, mecbûr olduğu ârâm müddeti dâhil-i hesâb olmasa bile yine dört sâ'atden az bir vakitte çıkamayacağından o vakte kadar nısfü'l-leyl⁹⁷ gelmiş olacağı tabî'î idi.

Eğer Aykırıçabel taburları, hîn-i ta'kîbde o gün birbirine karışmayub da kumandanları da birlikde; başlarında bulunsa idi, düşmanın gelmekte olan 'asâkirine ânlar sedd-ü râh-ı mu'âvene⁹⁸t iderler ve o gice serbestâne Rusya 'asâkir-i imdâdiyesinin Şıpkaya duhûlüne nazar-ı bî kaydî ile bakamazlar idi. Sonradan yapılan tahkîkâta göre, bu gice Ruslar bir livâdan fazla Şıpkaya

(Sayfa 73)

'asker idhâl itdiği gibi irtesi on ikinci sabâhı dahî peyderpey 'asâkir-i imdâdiyesi gelmiş imiş.

⁹⁶ Nez': 1. Bir şeyi yerinden koparma, sökme. 2. Kaldırma, yok etme. 3. Can çekişme.

⁹⁷ Nısfü'l-leyl: Gece yarısı.

⁹⁸ Sedd-ü râh-ı mu'âvenet: (Askeri) Yol yardımına engel olmak.

Ağustosun on birinci günü Rusların me'kûlât ve cebhâneleri tükenmiş ve suları dahî 'Asâkir-i Şâhâne yedine düşmüş ve Gabrova hatt-ı ric'atleri dahî taht-ı tehdîde alınmış olduğundan eğer Ceneral Radeski bu gice ve ferdâsı gün 'asâkir-i imdâdiye yetiştirmekte gaflet itse idi Şıpkadaki Rus 'asâkir-i muzattarası Ağustosun on ikinci günü ya dûçâr-ı kayd-ı esâret olur veyahud tahliye-i mevki' ile perişan sûrette Gabrovaya çekilmek mecbûriyetinde bulunur idi.

Hayf ki Ceneral Radeski Elene ve Tırnova cihetlerindeki bir buçuk fırka mikdâr taburları Tuna şark ordusunun Hezargrada çekilmesinden bi'l-istifâde seyr-ü serî⁹⁹ ile Şıpka imdâdına yetiştirdi ve 'Osman Paşanın tecâvüzî hareketde bulunmamasından cesâretlenerek Selvideki bir fırka 'askerin bir livâsını da yine Şıpka imdâdına sevk itdi.

Rusların işte bu 'asâkir-i külliye-i imdâdiyesi Ağustosun on birinci günü akşamından sonra Şıpka mevâki'ine tahaşşüde başladılar ve on ikinci ve on üçüncü ve on dördüncü günleri Aykırıcabelde sehşet-bahş-ı inzâr olan muhârebe-i hûn-rîzâneyi de bunlar vücûda getirdiler.

Gerçi Rusların 'asâkir-i imdâdiyesi gelmekte olmasından bidâyeten bi-haber idiysem de on ikinci günkü muhârebenin bir muhârebe-i kat'iyeye ve münettice olmasını arzu itdiğimden ve husûsiyle on birinci günü akşamı, Gabrova hatt-ı ric'ati üzerinde elde idilen Küçük Yeşil Tepe istihkâmının bitekrâr nez' olunduğunu ve 'asâkirin hîn-i ta'kîbde karıştığını haber aldığımından hem bunların nizâm ve intizâmlarını i'âde ve hem de netîce-i kat'iyeyi istihsâle nezâret itmek üzere Erkân-ı Harbiye Re'isi Miralay 'Ömer Beyi 'ale's-seher Aykırıcabele gönderdim. 'Ömer Bey Aykırıcabele vusûlünde, düşmanın ahvâlince ne gibi tebeddülât vukû' bulduğunu henüz anlayamadı ve garîbi buna orada bulunan Râsim ve Mehmed Hulûsi Paşalar dahî giceki vukû'âtdan haber alamamışlar veya haber almışlar ise de kuvvet-i kalb hâsıl idemediklerinden 'Ömer Beye söylememiş olmaları ki mîr mûmâ ileyh yalnız taburların intizâmsızlığından şikâyet ve muntazam taburları ilerletüb ânları

⁹⁹ Seyr-ü serî': Hızlı gidiş.

(Sayfa 74)

geri almak lüzûmundan bahsi diyor ve düşman ‘asâkir-i imdâdiyesinin vürûdını kâle almıyor idi. Mîr mûmâ ileyhın gerideki Redvet istihkâmından ve Hulûsi Paşa nezdinden yazdığı jurnalın sûreti şudur:

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Ekramîye

Devletlü Efendim Hazretleri

Aykırıcabel cihetinde muhârebe itmekde bulunan karışık taburlar, pek lâyıkiyla harbi demediği ve emniyet dahî câiz olmadığı cihetle mücedded ve muntazam taburların bunların ilerisine geçirilmesi lüzûmı derkâr olmakla burada istihkâmda ihtiyât olarak ancak bir tabur mikdârı ‘asker olub bâkîsi kâmilen ilerüye sürülmüş ve bunlardan dahî iki tabur bütün olarak iki tepede ikâmet üzere bulunmuş ise de ânların dahî istihkâmları olmadığı anlaşılmiş olmağla ‘Ârif Paşa ile gelmekte olan iki taburun birisi buraya istenilüb diğeri top çekmeğe bırakılmış, vürûdunda bu da ileriye sevk idilecek ise de diğerkleriyle karışmasından ihtirâz¹⁰⁰ olunur. Hâsılı bu cihet ormanında idilen muhârebe karışık bir halde olub hemen Cenâb-ı Hakk netîceli ve muzaffer eylesin. Bendeniz daha ileriye, muhârebe hattına kadar gidiyorum. Oradan dahî meşhûdât-ı çâkerânemi ‘arz eylerim. Birinci livâdan gelecek taburlardan, buraya serî’an birkaç taburun irsâl buyurulması ve topların çıkarılmasına bunların dahî yardım itmesi lâzımdır. Olbâbda fermân hazret-i men lehü’l-emrindir.

12 – Ağustos – 93

Miralay-ı Erkân-ı Harb

‘Ömer

Halbuki düşman, o gice aldığı kuvve-i imdâdiye ile ‘ale’s-seher sâ’at dokuz buçuk râddelerinde dereden kol kol taburlar sevkiyle Aykırıcabelin ilerisindeki Büyük Yeşil Tepede bulunan ‘Asâkir-i Şâhâne üzerine ta’arruza başlamış idüğü ‘Ömer Beyin dahî ileri gideceğim didiği hatt-ı harb, Büyük Yeşil Tepede ‘Asâkir-i Şâhânenin bulunduğu nukât idi.

¹⁰⁰ İhtiraz: Sakınma, çekinme.

Ben, düşmanın Aykırıçabel üzerine ta'arruzundan gice imdâd almış olduğunu anlayarak ve düşmanın Aykırıçabelden 'Asâkir-i Şâhâneyi püskürtmek 'azminde bulunduğunu görerek, Yerdek

(Sayfa 75)

ciheti taburlarından geri alınmasını evvelce iş'âr itdiğim taburların serî'an ordugâha celbini emr itdim. Halbuki Şâkir Paşa gündüz çekilmelerinde sakatlık olur mütâla'asıyla ve doğrusı işin ehemmiyet-i müstakbelesini de o kadar takdîr itmeyerek yalnız dört taburun geri çekilmek imkânını iş'âr itdi ise de, ânı da gönderemedi.

Halbuki Ağustosun on birinci günü akşamı, Yerdek ciheti taburlarının hâl-i tedâfü'îye alınmasını emr itmiş idim. Bu cihetle, taburlar geri çekilmiş bulunacaklar idi.

Şâkir Paşanın bu bâbdaki tezkiresi sûreti bervech-i âtidir:

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

Sâ'at onda yazılan emirnâme-i devletleri alındı. Düşmanın Aykırıçabele ta'arruz itdiği buradan dahî müşâhede olunmaktadır ve Aykırıçabel kolu, zann iderim biraz da gerilemiş bulunuyor. Zîrâ şimdi düşman yol üzerinden ağır ağır o tarafa bir top götürdi ve ânı müte'âkib bir de tabur bahsine gelince nezd-i çâkerîde Edirne mustahfız taburundan üç bölük olup topların ve tâbiyenin mustahfızı ve muhâfızı bunlardır.

Emir buyurıldığı halde ikinci ve üçüncü livâdan mürekkebe olan orta koldan veyahud Husni Bey kumandasında iken Ahmed Beye gönderilen sağ koldan isteyelim. İkinci ve üçüncü livânın mürekkebe olduğu taburlar, düşmanın önünde ve Ahmed Beyin ya'ni Veysel Paşa kumandasında bulunan taburlar dahî kurbünde olup ânlardan başka alınacak tabur olmadığından bi'z-zarûre emr-i 'âlinizi Veysel ve Receb Paşalara îsâl eyledim. Çünkü bunların gice alınması imkân tahtında olup, gündüz bunların geri çekilmeleri mahzûrdan sâlim olamaz ise de emr-i 'âlinizi paşalara teblîğ itdim; imkân var ise ikişer tabur geri çekilmelerini dahî 'ilâve itdim fermân.

Sâ'at Dakika

1 30

(Sayfa 76)

Mirlivâ ‘Ârif Paşa iki taburla Aykırıcabele sevk edilmiş idi. Paşa-yı mûmâ ileyhın vusûli, düşmanın ta’arruz ve müştekâ bih olan intizâmsızlığın dehşet-bahş olduğu bir zamâna müsâdif olmakla olbâbda bize yazdığı jurnal ve ânı musaddık Hulûsi Paşanın ve ‘Ömer Beyin tezkireleri dahî ‘aynen zikr olunur:

Huzûr-ı Müşîr-i Efhamîye**Devletlü Efendim Hazretleri**

Burada bulunan zâbitânın pek çoğı yaralı olarak hastaneye gönderilmiş ve zâten ümerâdan dahî Necib Bey yaralı ve Hacı Ahmed Bey dahî hastalandığı cihetle hiç ümerâ kalmadı. Efrâdın hâli ise birkaç düşman görülür görülmez kâmilen ric’at idiyorlar. Bunlar, bendeleri tarafından ve ba’zı zâbitân tarafından kılınç ile yerlerine i’âde olunur ise de yine gözleri kaçmaktadır ve neferâtdan dahî gerek kurşun ve gerek dâne ve şarapnelin buraya olan te’sîr-i küllisinden dolayı yaralıların mikdârı pek ziyâde ve şehîd ise külliyetli bir halde olduğu cihetle buradaki ‘askerin gözleri korkmuş ve bizim yanımızda ise top olmadığı ve olsa bile buna mukâbele idecek şarapnel ve peşrev olmadığı ve taş istihkâmda ise düşmandan pek az kalub mecmû’ kuvvetiyle bizim üstümüze yüklenmekte olduğunu ‘arz eylerim fermân

12 – Ağustos – 93

Mirlivâ

‘Ârif

Huzûr-ı Hazret-i Müşîriye**Devletlü Efendim Hazretleri**

Erkân-ı Harbiye Re’isi ‘izzetlü ‘Ömer Bey bendelerinin iki kıt’a tezkiresi manzûr-ı ‘âli-i hıdvîleri buyurulmak üzere leffen ‘arz-u takdîm kılındı. Burası

düşmanca bir nokta-i mühimme olduğu cihetle ziyâdece yüklenmektedir. İhtiyâtımız Kaloferden gelen Adana mu'âvenesi “cebhânemiz yok” diyorlar ve bir de İştîp taburunun altı bölük mevcûdî altmış yetmiş nefer ve bir de Râsim Paşa ile gelen yedinci alayın birinci taburundan dört bölük, bunun da diğeri yok. Bir tabur var, o da yolda top çekiyor, binbaşısına haber gönderdim. şimdilik topı

(Sayfa 77)

bir bölükla terk idüb kusûr ‘askeriyle yukarı gelsin diye haber gönderdim. gelirse ânı da ileriye yollayacağım.

‘Ârif Paşanın esnâ-yı tahrîrde almış olduğım şukkasını dahî leffen takdîm itdim fermân.

12 – Ağustos – 93

Mehmed Hulûsi

Sa’âdetlü Mehmed Hulûsi Paşa Hazretlerine

Sa’âdetlü Efendim Hazretleri

Burada bulunan ‘asker susuzluktan bayıldığından, serî’an saka ile su yetiştirilmesi istihâm olunur. Ve imdâd olarak bir tabur dahî serî’an irsâl buyurulması ehemmiyetle ‘arz olunur.

12 – Ağustos – 93

Erkân-ı Harb Miralayı

‘Ömer

Ağustosun on birinci günü Aykırıçabele on iki tabur sevk edilmiş idi. Birinci livânın muhtelit taburı akşam olunca zaten livâlarına çekildiklerinden, Bedirhan Paşa-zâde Hüseyin Bey kumandasındaki Adana mu’âvene taburı ise başıbozukluk seyyi’e-i ‘âdeti olmak üzere yolda, ormanlıkta kalarak on birinci günkü harbe iştirâk itmediklerinden, Ağustosun on ikinci günü sabâhı düşmanın ta’arruzâtına mukâvemet mevki’inde on tabur bulunuyor idiyse de bunlar da def’âtle söylediğimiz vechile yekdiğerine karışmış ve muhtellü’n-nizâm idi.

Adana mu’âvene taburı on ikinci günü sabahleyin Aykırıçabele geldi ise de “cebhânemiz yok” diyerek yine harbe duhûlden imtinâ’ itdi. Halbuki ordugâhdan cebhâne almaksızın düşman karşısına gitmek kâbil-i tasavvur olmadığından,

mücerred tehlike-i harbe nefislerini ilkâ itmek için irtikâb-ı denâet itmiş oldılar. Ma'mâfih, bu ihtilâl-i nizâm ile beraber 'Ârif Paşanın iki tabur ile vürûdı ve topların vusûli ile Erkân-ı Harbiye Re'isi 'Ömer Beyin i'ade-i intizâm için sarf itdikleri mesâ'î bir derece semere-bahş olarak ta'arruz itmekte bulunan düşmana mukâvemet itdiler. O sırada bir kıt'a sahrâ topı dahî mahalline ta'biye kılınmakla 'askerin kulübüne bahş-i metânet eyledi. Düşmanın ta'arruz kollarının bir iş becerememesi ve Büyük Yeşil Tepenin

(Sayfa 78)

sivri kısmını daha evvelce terk ile gerileyen 'Asâkir-i Şâhâne taburlarının sonra yine ilerlemesi üzerine düşmanın nazar-ı dikkatini tefrîk etmek ve Aykırıçabeldeki taburlarımıza dolayından bir mu'âvenet olmak üzere Yerdek cihetindeki Şâkir Paşaya, oradaki livâların düşmana ta'arruz nümâyişi itmelerini ve fırsat bulurlar ise istifâde-i harbiyeye de kalkışmalarını ve Receb ve Veysel Paşaların, 'askerleri başlarında bulunmalarını emr itdım. Emr-i mezkûra cevâben Şâkir Paşanın yazdığı tezkire şudur:

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

Aykırıçabel kolu bir hayli ilerlediği buradan dahî müşâhede olunmakta idüğünden aldığım emr-i devletlerini 'aynen paşalara tebliğ itdım. Düşman Aykırıçabel kolundan pek ziyâde muzdarib olmuş olmalıdır. Şimdi aşağıdan iki tabur kadar imdâdı gelmekte olduğu görülüyor ve arkası dahî geliyor. Bilmem ordugâhından mıdır, nedir? Fakat epeyce 'asker geliyor mikdâr-ı sahîhi benâbirîn ta'yîn olunamadı, hâlâ gelmektedir. Yine ne sûret-i kesb ideceğini 'arz iderim. Bilmem amma Veysel Paşanın sağ kolu muhâtaradan¹⁰¹ sâlim değildir. Kendisiyle dahî muhâbere idüb ânları bir derece daha geri almak fikrindeyim. Bu bâbda olacak emr-i 'âlnize şiddetle intizâr iderim.

12 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ'at Dakika

3 15

¹⁰¹ Muhâtara: 1. Tehlike. 2. Zarar, ziyan, korku.

Aykırıçabel cihetindeki taburların ihtilâl nizâmı ve Yerdek cihetinden oraya imtidâd için virdiğim evâmiri Şâkir ve Receb Paşaların galebe-i vehm ile husn-i telakkî itmelerinden dolayı Aykırıçabel cihetine Yerdek taburlarından ‘asâkir göndermemeleri; emrimi icrâda tecvîz-i te’ahhurât eylemeleri ve birinci livânın Esveti Nikola Kayalığı altında bulunan taburlarından geri alınmasını emr itdiğim dört taburun nasılsa on birinci gicesi davranamayub gündüz dahî çekilmekten ihtirâzları sebebiyle oradan dahî Aykırıçabele on ikinci günü kuvve-i imdâdiye irsâlinin mümkün olamaması ve ordugâhda yalnız iki tabur mustahfızdan başka ‘asker olmaması husûsları beni dûçâr-ı hayret ve ızdırâb itmiş idi. Kızanlığa terk itdiğim üç taburun ikisini dahî daha evvelce ordugâha celb itmiş idim. Bununla beraber şurasını da

(Sayfa 79)

söyleyelim ki Aykırıçabele sevk idilecek elde tabur yok idi. Bâlâda tafsîl kılındığı vechile Receb Paşa kumandasıyla Yerdek cihetine altı tabur sevk idilmiş idi. Mu’ahharan beşinci ve altıncı livâlardan dahî Bolı tâlî ve ‘Ayıntab mukaddem ve Yalvaç tâlî ve ‘Uşak tâlî taburları gönderilmekle o cihetde yirmi tabur bulunuyor idi. Birinci livâda ve Esveti Nikola Kayalığı karşısında dahî dokuz tabur var idi.

Ağustosun onuncu ve on birinci günü, Aykırıçabele on bir tabur ve on ikinci günü dahî ‘Ârif Paşa ile iki ve ânî müte’âkib üç tabur daha sevk idildiğinden Şıpkı mevcûdi olan kırk sekiz taburdan yalnız üç tabur bâkî kalıyor idi ki ânın da biri mekârî¹⁰² muhâfazasında, diğeri Keçidere cihetinde ve bir diğeri de Aykırıçabel yolunu muhâfız bir noktada idi.

Ağustosun on ikinci günü sevk idilen beş tabur ile birlikde Aykırıçabel taburları cem’an on altı tabura bâliğ olmak lâzım iken, te’essüf olunur ki on dört tabur idiler.

Çünkü, Ba’albek ve Gazze mukaddem taburları, Aykırıçabelin ceng-ü cidâl içinde olduğunu görmeleri üzerine Aykırıçabel yolunun cânibeynindeki ormanlıklara gizlenmişler ve me’mûrı oldukları imdâda yetişmeyüb irtesi on üçüncü sabâhı ancak meydâna çıkmışlar idi.

¹⁰² Mekârî: Kira ile tutulan hayvan, yük hayvanı.

Bugün elde bulunan cümle taburları Aykırıçabele sevk itmiş ve Yerdek ve Esveti Nikola cihetlerinden tabur ahz-ü sevkiyle meşgûl bulunmuş olmaklığımla beraber, bu sevkîyâta inhimâkim yine Şıpka mevki'inde bulunan Rusları teslîme veya tahliye-i mevki'a icbâr itmek arzûsundan ileri gelmekte idi. Gerçi düşmanın kuvve-i imdâdiyesi gelmiş olduğunu anladım ise de, o mertebe kuvve-i külliyesi gelmiş olmasını zihnen kesdiremiyor idim. Yerdek ve Esveti Nikola cihetlerinden alacağım taburların Aykırıçabel cihetine vusûlünde Gabrova caddesini sedd itmeği ve Şıpkayı hasr-i kâmil altına almağı 'azm itmekte idim. Halbuki bugün akşama ve gece sabâha kadar Rus 'asâkir-i imdâdiyesi ve mühimmâtı lâ yenkatı'¹⁰³ geliyor idi. Ben tasavvur-ı mezkûr üzerine bugün Aykırıçabel ciheti kumandasına ta'yîn ittiğim Mirlivâ Hacı 'Ârif Paşa ile Erkân-ı Harb Re'isi Miralay 'Ömer Beye 'asâkir-i imdâdiye tertîb ve sevk idinceye kadar istihkâmât müdâfa'âtıyla iktifâ itmelerini ve ora mevcûduyla iş görmelerini emr-ü tenbîh eylemiş idim.

(Sayfa 80)

Bu emre sebep dahî 'Ömer Beyin, bugünün sabâhı Aykırıçabele çıkm ası ve mu'ahharan 'Ârif Paşa ile birleşerek Ağustosun on birinci günü intizâmları muhtell olan taburlarla iş görülmek imkânının istihâlesine dâir virdikleri karar üzerine geriye çekilmesi mukarrer olan birinci livânın dört taburının benden talep kılınmış olması idi.

Tarafımızdan virilen bu emir üzerine 'Ârif Paşa ile 'Ömer Bey cevâbnâme-i âtiyi yazdılar:

Huzûr-ı Hazret-i Müşîriye

Ma'rûz-ı Kemterîleridir ki

Birinci livâdan 'asker gelmediği cihetle bura mevcûduyla iş görülmesi ve düşmandan hasâr görüldüğü halde bugün yalnız istihkâm müdâfa'asıyla kifâyet olunması emr-ü irâde buyurulmuş ise de ileride ateş hattına kadar ileriye ve tepeye gitmemizde ileride mevcûd sekiz on tabur kadar 'asker var, fakat dağınık ve biri birine karışmış didikleri 'askeri Hudâ bilir iki üç taburluk kadar bulabildik; ânları da altıncı talî'a ile güçle çevirebildik. Dünki gün zabt olunan tepelerden 'askerin elinde ikisi mevcûddur. Yalnız birini terk itmişler ise de orası barınılacak ve

¹⁰³ Lâ yenkatı': Ardı kesilmeksizin, durmadan, hep.

fâideli bir nokta değildir. Elimizde bulunan tepelere istihkâm olarak yalnız bir bağçe divarı çevirmişler, ‘asker içinde muttasıl urulmaktadır. Fakat yükseltmeğe ve sehnine gayret idiyoruz. Düşman muttasıl hücûm idiyor. Bir iki tabur, muntazam olarak yetiştirilmesi istirhâm olunur. Çünkü perakende ‘askerin nisfindan ziyâdesi dere içinden ordugâha kaçmışlar. Bu vechile ma’lûm-ı devletleri buyuruldukda emr-u fermân hazret-i men lehü’l-emrindir.

12 – Ağustos – 93

Miralay-ı Erkân-ı Harb Mirlivâ

‘Ömer

‘Ârif

‘Ârif Paşa ile ‘Ömer Beyin bu tezkireyi yazmaları henüz Ruslara mukâvemet olunduğı ve ta’arruzları def’ idildiğı zamanda ve sabahleyin yazılmış idi. Mu’ahharan işin rengi değışdi.

Bugün zâten mûmâ ileyh ‘Ârif Paşa ile iki tabur sevk itmiş ve Ba’albek ve Gazze taburlarını dahî yine yevm-i mezkûrda göndermiş olduğumdan nihâyet ordugâhda kalan iki taburdan birinin daha Aykırıcabele gitmesi emrini virdim.

(Sayfa 81)

Hacı ‘Ârif Paşa ile ‘Ömer Beye akşama kadar, müdâfa’a-i mahalliye hakkındaki emr-i mezkûrı virdiğim gibi Hulûsi Paşanın bu bâbda vukû’bulan mürâca’atı üzerine ona dahî akşama kadar ateşi uzatmağa ve düşmanı tevkîfe çalışılması ve muhâfaza-i mevki’ idilmesi emr-u tavsiyesini virmiş idim.

Paşa-yı mûmâ ileyhın Aykırıcabel ciheti ahvâlini musavver olarak yazdığı cevâbnâme sûreti de bervech-i âtîdir:

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Efhamîye

Devletlü Efendim Hazretleri

Bugünkü yapılacak iş hakkında irâdenâmelerini aldım. ‘Ömer Bey ve ‘Ârif ve Râsim Paşalar, aşağıdan görülen Yeşil Tepeye şimdi ‘azîmet itdiler. Necîb Bey dahî birlikdedir. ‘Ârif Paşa ile gelen iki taburun birisi dahî ânlar ile birlikde gitdi. Şimdi ileride Muğla taburı ve bu gönderilen tabur ve bir de Hâssa Nizâmiye Birinci Alayının İkinci Taburı muntazam bir haldedir. Görülen çıplak tepede ya’ni asıl Aykırıcabelde altıncı livânın ikinci alayı birinci taburundan dört ve yine

üçüncü taburı ya'ni Bolı mustahfızından altı bölük vardır. Râsim Paşa ile gelüb burada bulunan Hâssa Yedinci Alayının Birinci Taburundan üç bölük top çekmeğe mu'âvenet için yola gönderildi. Burada bulunmasında da evvel kadar fâide me'mûl olunamaz. Karışık taburların tebdîli giceye bırakıldı. Muhârebe şiddetli.. düşman lâ yenkatı' hücûm idiyor.

Bu taraf hayli kuvvetli olduğunu Hacı Ahmed Bey hikâye ve Necib Beyin taburları kâmilen hatt-ı harbde bulunduğu halde kendisinin geride istihkâmda bulunmasından şikâyet idiyor. Lâkin mîr mûmâ ileyh paşalar ile şimdi birlikde gitdi. Velhâsıl veliyyü'n-ni'metim burasını kuvvetlendirmek ister. Düşmanın taburlarının kâffesinde müdâfi'în vardır. 'Askerlerin sakâları gâlibâ aşağıda ve ara sıra görülmez cihetlerden aşağı ordugâha savuşan var. Bunlar mütemâdiyen araşdırılıb gönderilmeli ve terbye idilmeli. Çerkesler sözde atdan inüb hücûm idecekler. Lâkin hâlâ eser görülemedi. Gabrova tarîki mesdûd değildir; harıl harıl cebhânesi geliyor. Hele sakaya ihtiyâc ziyâde fermân.

12 – Ağustos – 93

Mirlivâ

Mehmed Hulûsi

(Sayfa 82)

Rusların sevk itdiği ta'arruz müfrezelerine nazaran bizim 'asâkir mevcûd cihetiyle dün olmakdan kat'u'n-nazar, muhtellü'n-nizâmda bulunduğundan düşman, 'Asâkir-i Şâhâneyi bitekrâr geriletmeğe başladı ve Büyük Yeşil Tepeyi dahî kısmen zabt-ü istilâ eyledi.

İşte bunun üzerine Yerdek ciheti taburlarının, düşmanın nazar-ı dikkatini da'vete çalışmalarını mü'ekked Şâkir Paşaya bir emr-i ahîr daha gönderdiğim gibi, o cihet hatt-ı harbine mikdâr-ı kifâye tabur terkiyle diğer taburların dahî hemen Aykırıcabele sevk olunmak üzere ordugâha gönderilmesini mü'ekkidem.

Bu emre cevâben Şâkir Paşanın yazdığı tezkire sûreti şudur:

Huzûr-ı Müşîrîlerine

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

Şimdi mazrûf bir emrinizi aldım. Şimdiye kadar Aykırıçabel iyi gidiyor idi. Şimdi, düşmanın külliyetli, ya'ni iki üç tabur kadar imdâdı geldi. O kolun sol tarafındaki dağa doğru gidiyorlar. Bundan sonrasını bilmem. Demincek 'arz itdiğim vechile mukaddemki emr-i müşîrîleri vechile livâ paşalar 'askerleri başında olduğundan Veysel Paşaya bizzat gitmeği ve Receb Paşaya emrinizin tebliği zımında tezkire yazmayı kararlaştırdım. Alınabilecek, Veysel Paşa kumandasındaki altı taburdan 'ibâret olabilir. Bunları da bakalım gündüz almak kâbil olacak mı? Yine 'avdetimde 'arz iderim fermân.

12 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ'at Dakika

4 15

Aykırıçabel cihetindeki taburlar, ma'lûm olan intizâmsızlıklarla beraber, öğleye kadar düşmanın ta'arruzâtına mukâbele itdiler ise de ândan sonra birtakım gayretsiz efrâd dağılmağa başladı. Bunun sebebi ise Ağustosun on birinci günü, hîn-i ta'kîbde intizâmları muhtell olan taburların hâlâ karmakarışık bir vaz'iyette bulunması ve bir kısmının ordugâha savuşması ile beraber o sırada bir vak'a-i nâ-müteasvirenin dahî zuhûr itmesi idi; şöyle ki:

Edirne Vâlisi 'Ali Paşa zamânında ve ânın buyuruldisıyla Edirne havâlisinden birtakım başıbozuk Çerkes 'asâkir-i mu'âvenesi cem' iden Boşnak Sâlih nâm kimesne, Şâkir Paşanın Yeni

(Sayfa 83)

Zağrada kaldığı bir zamanda yanına gelmiş ve Paşa-yı müşâr ileyh tarafından dahî orduya gönderilmiş idi. On ikinci günü merkûm dahî gösterdiği arzu üzerine iki yüz bu kadar mevcûd ma'iyyetiyle Aykırıçabele gönderilmiş idi. Merkûm Sâlih, Ağustosun on ikinci günki karışıklıkda efkâr-ı 'asâkir-i şâhâneyi tağyîr ve ifsâd idecek yolda birtakım türrehât¹⁰⁴ ve hezeyân sarf iderek ânları

¹⁰⁴ Türrehât: Saçma sapan sözler.

harbden tenfir itdiği ve “İstanbuldakiler râhat oturuyorlar varın siz de memleketlerinize çekiliniz” gibi mel’anetkârâne sözler ile, harb ile uğraşan ‘Asâkir-i Şâhâneyi zehirlediği gibi Rusların ilerledikleri bir zamanda dahî “gavur geliyor, etrâfımızı Kazak aldı...” diye bir de velvele koparması ve virdiği işâret üzerine refâkatindeki Çerkes ‘asâkir-i mu’âvenesinin de “gavur geliyor!” feryâdıyla kaçımasına başlaması zâten muhtellü’n-nizâm olan karışık taburları bütün bütün sarsmakla ve ümerâ-yı mevcûde, ânları yerlerinde oturtmak için sarf itdikleri mesâ’î dahî boşa çıkmakla Sivri Tepeyi terke mecbûr olmuşlar idi. Hulûsi Paşanın bu karışıklık üzerine sâ’at yedi buçuk ve sekiz sekiz buçukta yazdığı tezkirelerin sûretleri de şunlardır:

Huzûr-ı Hazret-i Müşîriye

Devletlü Efendim Hazretleri

Çerkesler, ‘askerin gözi önünde firâra başladı. Sebebi, çıplak tepelere dahî düşman müfrezesi takarrübünde neş’et itdi. Bunların hâli ‘askere fenâ dehşet viriyor. İhtiyâtımız yalnız Kilis taburıdır. Her ne sûretle olursa olsun buraya ‘asker yetiştirilmesi elzemdir. Akşama kadar işi uzatmak ve düşmanı tevkîf etmek biraz müşkilcedir, fermân.

12 – Ağustos – 93

Mehmed Hulûsi

Sâ’at Dakika

7 30

Huzûr-ı Hazret-i Müşîriye

Devletlü Efendim Hazretleri

Deminki iş’âr-ı çâkerânem vechile artık Çerkeslerden pek de fâide me’mûl olmadığından üç

(Sayfa 84)

bölük nizâmiye süvârisinin gönderilmesi, bizim Çerkes nizâmiye süvâri binbaşısının istirhâmı üzerine ‘arz olunur. ‘Askere biraz sükûnet geldi. Fakat firâriler pek çok oldu.

12 – Ağustos – 93

Mehmed Hulûsi

Sâ'at

8

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Efhamîye

Çerkes mu'âvene süvârisi cebhâneleri kalmadığını bahâne iderek hiçbir tarafa hareket itmeyolar: cebhâne isteyolar. Bizim nizâmiye Çerkes süvâri buradaki 'askerleri beş altı def'a büyük buhrân ve muhâtaradan halâs itdiler. Allah bunları berhudâr eyleye âmin.

12 – Ağustos – 93

Mehmed Hulûsi

Sâ'at Dakîka

8 30

Tezkireleri alıncaya kadar, Aykırıcabele sevk idecek 'asker bulamadığımdan ve Çerkes 'asâkir-i mu'âvenesinin dağıldığı haberi virildiğinden ordugâhda vâki' üç bölük redif süvârisi ile Anadolu süvâri 'asâkir-i mu'âvenesinin bir kısmını dahî Aykırıcabele sevk itdim. Olbâbda imdâd talebini mültemis 'Ömer Beyin Hulûsi Paşaya ve Hulûsi Paşanın bana yazdığı tezkirelerin dahî sûretleri birvech-i âtidir:

Sa'âdetlü Mehmed Hulûsi Paşa Hazretlerine

Sa'âdetlü Efendim Hazretleri

Buradaki 'askerin gözi kaçmakda olduğundan ve bir kere de kılıç ve süngü ile oturtulduğundan behemehâl yanınızda ihtiyât bulunan muntazam taburlardan hiç olmaz ise şimdilik bir taburun irsâliyle serî'an Müşîr Paşa Hazretlerine 'arz olunması mu'arrazında fermân

12 – Ağustos – 93

Miralay Erkân-ı Harb

'Ömer

(Sayfa 85)

Huzûr-ı ‘Âli-i Hazret-i Müşîrîye

Devletlü Efendim Hazretleri

Düşmanın haylice imdâdı vürûd itdiğinden burada üç tabur kadar daha ihtiyâten ‘asker bulundurulması lüzûmı ‘Ârif Paşa ile ‘Ömer Beyin gönderdiği haber üzerine ‘arz olunur fermân.

12 – Ağustos – 93

Mehmed Hulûsi

Çerkes elbisesini lâbis ve ‘asâkir-i mu’âvene-i Çerâkise binbaşılığı sıfatını hâiz olan merkûm Boşnak Sâlih, ileri Yeşil Tepedeki ‘asâkiri bu vechile püskürtükdükden sonra geriye; ihtiyâtda bulunan Râsim Paşa ma’iyyetindeki ‘asâkirin yanına da gelerek yine bu yolda mel’anet sarf itmeğe ve Aykırıcabelden ‘Asâkir-i Şâhâneyi püskürtmeğe çabaladığı bir sırada Yâver-i Harb Hayri Bey kendisine rast geldi. Tefevvüh¹⁰⁵ itdiği hezeyânlar gayret-i ‘ubûdiyyetine dokunmakla elindeki kırbaçla mel’ûnı bir hayli çarpışdırması üzerine, merkûm Sâlih liecli’ş-şikâye yanına geldi.

Hayri Beyi îsâl-i emr için göndermiş olduğumdan “şimdi geldiğinde işi anlarız” deyüb merkûmı yanımda tevkîf eyledim ve Hayri Bey vürûdunda vak’ayı hikâye itdi. Merkûm ise “Sırbistandan beri Hayri Beyin kendisine garazı olduğu” yaygaralarıyla tarîk-i inkâra sapdı. Benim Hayri Beye fevkalâde emniyet ve i’timâdım olmakla beraber merkûmun münkir görünmesinden nâşî işin bir dîvân-ı harb muvâcehesinde tedkîkine ihtiyâc mess itmesi ve benim hasebi’l-hâl bu misillü işler ile uğraşmağa vaktim olmadığı hasebiyle derhâl ellerini arkasına bağlatarak ve kılıncını alarak Edirneye göndermek üzere habs itdim. Merkûmun refîki ve Yüzbaşısı bulunan Çerkes Nâzi, kemâl-i serbesti ile yanına gelerek “ya binbaşımız Sâlihi salıvirirsin yâhud şöyle böyle yaparız ve yaparlar” gibi tehdîdâtta bulunması üzerine, derhâl onun da elini ayağını bağlatarak, Sâlihın yanına habs idüb ikisini de bir Zabtiye Yüzbaşısına terfikan Edirne Kumandanı Ferik Cemil Paşaya gönderdim. Ve mütecâsiri oldukları ihânete müterettib cezâları görülmesini dahî emr eyledim.

¹⁰⁵ Tefevvüh: 1. Ağza alma, söyleme. 2. Münasebetsiz söz söyleme, dil uzatma.

Mu'ahharan Cemil Paşanın bunları istintak itdirüb itdirmediğini bilemem. Lâkin, Rusların Edirneye duhûllerinden birkaç gün mukaddem mahbûsîn-i sâire ile birlikde merkûm Boşnak Sâlih ile

(Sayfa 86)

Çerkes Nazinin Edirne Habishânesinden tahliye kılındıkları ve mu'ahharan Su'âvi Vak'asında her ikisinin maktûlen geberdiği cümle-i tahkîkât-ı 'âcizîdendir.

Bunları Edirne Dîvân-ı Harbine gönderdiğim sırada 'askerlerini de ordudan def'-u tard¹⁰⁶ eyledim. Merkûm Boşnak Sâlih'in Aykırıçabelde 'asâkir-i mu'âvene-i Çerâkisesinden mâ 'adâ daha bir hayli başı bozuk Çerkes var idiye de bu Çerkesler de ânların kaçışması üzerine yekdiğerine bakarak pek çoğı savuşdı.

Bunlar taburların intizâmsızlığını bir kat daha tezyîd ile Aykırıçabel cihetini tehlike-i 'azîmeye ilkâ eylediler. Nihâyet sâ'at on bire yaklaşmış idi ki düşmanın yüzi yine geri döndi ve Aykırıçabel cihetinin kâffe-i nukâtından savrulub çıkarıldı. Ordugâhdan gönderilen bir tabur piyâde ile üç bölük redif süvârisi ve bir mikdâr da süvâri mu'âvene 'askeri Aykırıçabele daha evvelce yetişmiş olduklarından ânlarla da bir derece tecdîd-i kuvvet eylediler.

Süvârilere burada piyâde hıdmeti gördürülmekde ve piyâde misillü harb itdirilmekde idi. İşte bugününün akşamı sâ'at on ikiye çeyrek kalarak Mehmed Hulûsi Paşanın yazdığı jurnal sûreti şudur:

Huzûr-ı 'Âli-i Hazret-i Müşîr-i Efhamîye

Devletlü Efendim Hazretleri

Tıbkı fermûde-i¹⁰⁷ sâmilere üzere giceye vâsıl olundu ve 'Asâkir-i Şâhâne tutdığı noktayı muhâfaza itmekdedir. Fakat işte sâ'at on iki oldu, Ba'lbeke ve Gazze taburları hâlâ gelmedi. Yâver-i harb-i mün'amîleri¹⁰⁸ dahî gördi; dağ yoluna gitmişler deniliyor fermân.

¹⁰⁶ Def'-u tard: Kovma, sürekli uzaklaştırma.

¹⁰⁷ Fermûde: 1. Emrolunmuş, buyurulmuş. 2. Emir, ferman, irâde.

¹⁰⁸ Mün'am: Çok kıymetli olarak büyütülmüş, yetiştirilmiş.

Sâ'at Dakika

11 45

Vaktâ ki on ikinci günü akşamı oldu. Rusların lâ yenkatı' imdâdı gelerek Aykırıçabele ta'arruzundan ferâğat itmemeleri buldukları nukât-ı hâkimeden ve husûsiyle hatt-ı ric'atlerini tehdid idegelen Aykırıçabel nukâtından 'Asâkir-i Şâhâneyi koğub çıkarmak maksadına müstenid olduğu anlaşıldığından Aykırıçabel cihetini elden çıkarmak ve son dereceye kadar düşmana mukâvemet eylemek tedâbîr-i müdâfa'akârânesine teşebbüs itdim. Bunun için Yerdek cihetinin kumandasını Receb Paşaya terk ile Şâkir Paşayı Aykırıçabel cihetindeki livâlara kumanda itmek üzere sevk itdim.

(Sayfa 87)

Veysel Paşayı dahî taburlarıyla Aykırıçabele me'mûr itdim. Binâen'aleyh Ağustosun on üçüncü günü Aykırıçabel cihetinde yapılacak iş, düşmanın ta'arruz musammemesine¹⁰⁹ müdâfa'a-i mahalliyeden 'ibâret idi. Bu gece Ruslar, Aykırıçabelde vâki' 'Asâkir-i Şâhâne üzerine şiddetli bir top ateşi icrası 'akabinde hücum tecrübesinde bulundularsa da telefât virerek ric'ate mecbûr oldılar. Bugün 'ale's-seher Ruslar, her taraf ve bâ-husus Aykırıçabel 'aleyhine şiddetli top ateşine başladılar ve giceden hazırladıkları hücum kollarını ilerleterek şiddetli bir ta'arruz itdiler. Bunun üzerine 'Asâkir-i Şâhâneye bir mikdâr tezelzül gelmiş ise de mu'ahharan ümerâ ve zâbitânın gayret ve ikdâmıyla sebât ve metânetleri bi'l-idâme müdâfa'a-i mevki'ye için teşcî' ve teşvîk idildi.

'Asâkir-i Şâhânenin sebâtı üzerine düşmanın hücumuna sekte 'ârız oldu. Bu fırsattan li'ecli'l-istifâde ileri hücum idildi.

Rusların Yeşil Tepe ve sâirede elde itdikleri istihkâmın kâmilen ve cebren ellerinden nez' idilerek kendileri de Aykırıçabelden aşağı münhezimen ve makhûran sürüb çıkarıldı.

Bu vak'aya dâir Şâkir Paşanın yazdığı jurnal sûreti şudur:

¹⁰⁹ Musammem: Tesmîm olunmuş, kesin olarak karar verilmiş.

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

Şimdi Gâlib Beyden aldığım tezkirede düşmanın yedd-i zabtında bulunan kâffe-i istihkâmâtı harben hücum ile zabt edilerek düşman sürülüb çıkarılmış ve arkasından biraz şiddetli ateş idildikten sonra hemen ateş kesdirilüb istihkâmâtın ta'mîrine bakılacağı ve ele geçirilen külliyetli tüfek ve cebhâneleri irsâl kılınacağı beyân olunmuştur. Beş dakika evvel aldığım tezkiresinde 'askerin sebât idemiyeceğine dâir bahs var iken bu kadarcık olsun muvaffakiyete secde-i şükrân eyledim. Fakat hâlâ ateş kesilmediği gibi düşmanın bu tepeyi tutmakda olan inhimâki¹¹⁰ dahî ber-kemâl olduğundan yine üçüncü livâ taburlarının sür'at-i i'zâmı niyâzındayım. Tafsîlâtı sonra 'arz olunur. Düşmanın imdâdı gelmekte olduğu ru'yet olduğuna nazaran biz de imdâd göndermek lâzımeden ise de elde 'asker olmadığundan üçüncü livâ taburlarının behemehâl sür'at-i i'zâmı mühimdir fermân.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ'at Dakika

11 45

Bu hezîmet üzerine düşman bitekrâr tecdîd-i kuvvet iderek hücumâ başladı ki müşâr ileyhın olbâbda dahî yazdığı tezkire sûreti bervech-i âti mezkûrdur:

(Sayfa 88)

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki

İleride bulunan taburların üzerine bu gice küçük bir hücum icrâ olunmuş ve düşman çok telefât virerek ric'at eylemiş olduğu 'Ârif Paşa tarafından gelen tezkirede bildirilmiş ve şimdi istihkâma yüz çevrildiği halde solumuz, ya'ni Gabrova cihetine müsâdif olan ormana düşman bir tabur kadar 'asker sevk eylemiş olmağla orada bulunan bölük muhârebeye başladı; talebi üzerine İştîp taburundan dört bölük gönderildi.

Gazze ve Ba'lbek taburları sabahleyin gelüb 'Ârif Paşa cihetine ya'ni ileriye sevk olundu. Toplar yerleşdirildi. Düşman Esveti Nikola tepesinde olan topları aşağıya indirüb, bir sekiz on tabur kadar 'asker cem' eylemiş ve bununla

¹¹⁰ İnhimâk: Bir şeyin üzerine fazla düşme, ziyade düşkünlük.

hücûm tasmîm itmekde olduğı anlaşılmakda bulunmuş olduğı, Şimdi ‘Ârif Paşa tarafından haber virildi. İnşâAllâhü Te’âlâ müdâfa’a olunur fermân.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ’at

12

Veysel Paşanın livâsıyla Aykırıcabele gitmesini emr itmiş idim. Paşa-yı mûmâ ileyh biraz ağır davranmakla beraber Receb Paşanın gösterdiği tas’ibât¹¹¹ üzerinde kendi livâsı taburlarını cem’ idemediğinden on üçüncü günü kable’z-zuhr livâsının üç taburuyla ordugâha indi. Birinci livâdan gelen dört taburu da paşa-yı mûmâ ileyh terfîk itdiğimden ânlarla birlikde Aykırıcabel müteveccihen hareket eyledim. Lâkin Veysel Paşa ordugâha geldiği zaman bir mikdâr ârama mecbûr olduğundan gündüz sâ’at dört râddelerinde idi ki ordugâhdan Aykırıcabele doğru yürüyüŐüne devâm idebilmiŐ idi. Sâ’at ikiye geçmiş idi ki Ruslar bitekrâr ta’arruza başladılar ve Şiddetli hücûm eylediler. Buldukları nukâtdan ‘Asâkir-i Şâhâne müdâfa’a-i mümkineye müsâra’at ve bir hayli mukâvemet eyledi ise de düşman tarafından hücûm dâimâ tecdîd idilmekde idi. Şâkir Paşanın olbâbda yazdığı tezkirenin sûreti bervech-i âtidir:

Huzûr-ı Müşîrilerinedir

Ma’rûz-u Kullarıdır ki

Bu gece atılan top ve tüfek ateşinin tafsîlâtı ve hücûm kollarının hazırlanmakda olduğını ‘arz eylemiş idim. Hücûm başladı. ‘Ârif Paşa livâsı Şiddetli bir muharebeye tutuldu. (. Sayfa 89) Sabahleyin buraya gelen Ba’lbeke ve Gazze taburları gönderilmiŐti. ‘Askeri hayli tazyîk eyledi. Hatta dere içinde birinci alayın ikinci taburundan iki bölüğü silah çatub odun cem’ine gitmiş iken düşman birdenbire silahlarını zapt eylediği işidildi. Tahkîk ider, ma’lûmât viririm. Beşinci ordunun altıncı talî’a taburı hiçbir işe yaramadığını ‘Ârif Paşa Şikâyet idiyor. Henüz bütün bütün çekilmemiş ise de Şiddetli hücûmü def’ idildi. Cenâb-ı Hakkın fazl-u ‘inâyetine Őükürler olunur. Ancak düşman ‘askerin karşısında bi’l-küllîye çekilmemiŐdir. Hâlâ tüfek sesi kesilmedi. Herhalde Veysel Paşa,

¹¹¹ Tas’ibât: GüçleŐtirmeler, zorlaŐtırmalar.

taburlarıyla buraya gelirse taburların işe yaramazları alınır ânlar vaz' olunur. Şimdi ikinci alayın ikinci taburunu da imdâda gönderdim. aralık aralık ateş şiddetleniyor ve kesiliyor; zann iderim hücum tecdîd olunuyor. Fakat İnşâAllah düşman makhûr olur.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ'at Dakika

2 20

Bugün Aykırıçabel cihetinde 'inde'l-hisâb on altı tabur 'asker bulunuyor idi. Bu on altı taburun on biri, iki günden beri ahvâli müştekâ bih olan ve yekdiğerine karıştığı söylenen taburlar idi. Bâkî beşden ikisi dahî Gazze ve Ba'lbe mukaddem taburları idi. Bu taburlar, gerideki ve dört istihkâmından ileride bulunan Mirlivâ 'Ârif Paşa refâkatine sevk edilmiş idi. Bunlar 'Ârif Paşa nezdine vusûlleri sırada idi ki Ruslar tecdîd-i hücum eylemişler idi. Mezkûr taburlar efrâdı bir orman içinden hücum iden Rus 'asâkirini görür görmez ekserisi silâh atmaksızın 'âr-ı firârı irtikâb itdi. Bunların bu hâli diğere taburlara da sirâyet iderek ânlar da terk-i mevki' eylediler. Ve Ruslar da Yeşil Tepe ve sâireyi 'Asâkir-i Şâhâne yedinden nez'-u zabt itdiler. Burada bozulan 'asâkirin bir kısmı Aykırıçabeli terk ile ordugâha doğru firâr itmekde idi. Redvet istihkâmı derûnunda ve etrâfındaki siperlerde bulunan 'Asâkir-i Şâhâne nezdine doğru çekilen kısm-ı diğere ümerâ ve zâbitân tarafından Redvet dâhiline ve siperlere idhâl ve ik'âd olunmakda idi.

Bu hâl pek büyük bir karışıklığı mücib oldu. Hudangerde düşmân Redvet istihkâmındaki 'Asâkir-i Şâhâneyi dahî yerinden oynatacak olursa, işin vehâmeti pek büyük olacağından

(Sayfa 90)

ve Veysel Paşa ile müceddiden yedi tabur sevk olunmuş ise de mezkûr taburların Aykırıçabele vusûli birkaç sâ'ate mütevakkıf bulunduğundan ânların vusûlüne kadar her dürlü hâl ve tehlikenin vukû'ı melhûz ve mütesavver olmadığına binâen hîn-i hâcetde Aykırıçabel dâmen cebeline ateş itmek üzere ordugâhda mevcûd topların kâmilen ileri cerr idilmesini emr eyledim.

Bir taraftan da ‘Asâkir-i Şâhâneyi teşcî’ ve takviye itdim. Ordugâha savuşub gelen efrâd bir taraftan buldırılıub sevk idilmekte ise de ânları kâmilen bulub i’âde idecek elde tabur yok idi. Bu vazîfe ile birtakım perâkende ve mekârî zâbitânı uğraşıyor idi. Ma’mâfih dağılan ‘askerin kısım-ı a’zamı ormanlıklarda saklandıklarından bulunmaları dahî mümkün olamıyor idi.

İşte on ikinci günki vak’a-i müte’essifeye merkûm Boşnak Sâlih sebebiyet virdiği gibi on üçüncü günki hâdise dahî Gazze ve Ba’lbek mukaddem taburlarının cebâneti âsâr-ı seyyi’esindendir. Bunlardan Ba’lbek taburı Binbaşı Mustafa Efendi yalandan çenesini bağlayarak “mecrûhum” diye ordugâha savuşmuş ve kendisinde eser-i cerh bulunmadığı tarafımızdan haber alınması üzerine karargâh kumandanı ve etibbâ ma’rifetiyle ba’de’l-mu’âyene merkûm binbaşığı habs-ü tevkîf ve cezâyı kânûnîsini görmek üzere Dîvân-ı Harbe havâle itdim. Ve taburına başka bir binbaşı nasb idüb kendisini de açığa çıkardım. Benim Şıpka Kumandanlığından infisâlime kadar mevkûfen Dîvân-ı Harbde işine bakılmakta iken halefîm Rauf Paşa tarafından sebîli bi’t-tahliye İstanbula gönderilmiş ve hiçbir mücâzât-ı kânûniye görmeyerek yine istihdâm kılındığı mu’ahharan ma’a’t-te’essûf işidilmiştir. Merkûm binbaşı taburunu bırakub firâr itdiği ve sûret-i firârını setr için kendisini de mecrûh gösterdiği için en ağır cezâyâ çarpılması tabî’î iken hakkında vukû’ bulan müsâmaha-i müfritâne doğrusı devlet için ihânet ile tefsîr olunur bir isâetdir. Aykırıcabeldeki taburların uğradığı hezîmete dâir Şâkir Paşanın birbirini müte’âkib yazdığı iki kıt’a tezkirenin sûretleri bervech-i âtidir:

Huzûr-ı Müşîrilerinedir

Ma’rûz-ı Kullarıdır ki;

Düşman hücumunu tekrâr idüb gâlibâ önümüzde, tepede bulunan ‘askeri püskürdü gibi görülüyor. Bakalım Hudâ ne eyler. Veysel Paşa taburları yetişmelidir.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ’at Dakîka

2 30

3

(Sayfa 91)

Ma'rûzdur ki;

İleriki 'asker kâmilen bozulub aşağı doğru firâr idiyor. Bu taraftan ric'at idenler istihkâmlara konıldı. Zincirle bağlanmış olsa durmuyorlar. Veysel Paşa hâlâ gelmedi. Mevlâ encâmını hayr eylesin.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ'at

4

Bu tezkire-i ahîreyi aldığım sırada idi ki Veysel Paşa Yerdek cihetinden ordugâha henüz inmiş ve Aykırıçabele doğru sevk idilmiş idi. Veysel Paşa livâsının hâvî olduğu sekiz taburdan üçü paşa-yı mûmâ ileyh ile birlikde Aykırıçabele sevk idildi. Bâkî beşi, Receb Paşanın o taburları değışdirmemek için irâe itdiği müşkilât ve ta'annüd¹¹² eseri olarak Yerdek cihetinde kalmış idi. Veysel Paşanın keyfiyeti bize bildirmesi üzerine Receb Paşaya üçüncü livâ taburlarının kâmilen geriye alınmasını ve Aykırıçabel imdâdına sevk idilmek üzere serî'an gönderilmesini mü'ekked bir emr-i ahîr daha daha gönderdim.

Emr-i mezkûra cevâben Receb Paşanın yazdığı tezkire sûreti şudur:

Huzûr-ı 'Âli-i Hazret-i Müşîr-i A'zamîye

Ma'rûz-ı 'Âcizî;

Üçüncü livâ taburlarının gündüzün geriye alınarak aşağıya irsâliyle bakiye ikinci livâ taburlarıyla hâl-i müdâfa'ada bulunulması fermân buyuruluyor. Gündüz tabur çekmek bir vechile mümkün olmadığı vâreste-i tasdîkdir ve bir de ikinci livâ taburlarının mevcûd hâzırı kadîmine nisbetle çok dündür ve üçüncü livânın da burada düşman kurbünde fakat beş taburu vardır. Bunlar da alınır ise buraların hâl-i emniyetini selbi der korkusu hâsıl olur ve buralarını şifâhen 'arz eylemek üzere Erkân-ı Harb Muzaffer Bey gönderildi fermân.

¹¹² Ta'annüd: İnad etme, direnme, ayak direme.

Receb Paşa gerçi tezkiresinde bulunduğı cihetden selb-i emniyet ider yolda idâre-i kelâm itmekde idiye de, Ruslar ta'arruzlarını Aykırıçabel cihetine hasr iderek Yerdek cihetine kat'â müte'arrız olmadıklarından ve ma'mâfih, Receb Paşanın kendi livâsına mensûb olarak yanında sekiz

(Sayfa 92)

'aded muntazam ve müntehib ve harb-dîde taburlar olub bundan mâ 'adâ livâsına mülhık Edirne mustahfız tabûruyla beşinci ve altıncı livâlar mensûbâtından 'Ayıntab mukaddem ve Bolı ve 'Uşak tâlî taburları bulunduğundan cem'an on üç tabura bâliğ olan bu kuvvet ile Ruslar ta'arruz dahî itse, müdâfa'a-i mevki'a muktedir olur idi. Çünkü Aykırıçabel cihetinde önünde o sâ'atde ancak on altı tabur var idi; iki günden beri düşmanın ta'arruzât-ı müteväliyesine 'alâ kadri'l-imbân¹¹³ mukâvemetle henüz muhâfaza-i mevki' itmekde idiler. Ma'mâfih bu taburların bir kısmı muhtellü'n-nizâm olub ekserisi Rauf Paşa ile ve İşkodra fırkalarında def'âtle hezîmetler görerek yılmın ve bir kısmı da hiç harb görmemiş 'acemî takımından idi. Aykırıçabel ciheti ormanlık olduğı cihetle düşmanın ta'arruzâtına müsâ'aid olduğı gibi Yerdek cihetindeki arâzi de düşman tarafının kısm-ı a'zamı açık olduğı cihetle düşmanın açıkdan ta'arruz ve hüçûmuna elvirmez idi. Her ne hâl ise, Receb Paşa galebe-i vehm-ü havf ile Veysel Paşa taburlarını irsâlden imtinâ' itdi. Ve beni de bu bâbda iknâ' itmek üzere Erkân-ı Harb Binbaşısı Mazhar Beyi nezdimize gönderdi.

Muhârebenin bugün kesb itdiği vehâmet dolayısıyla Veysel Paşa livâsına mensûb emniyetli ve harb-dîde taburların behemehâl Aykırıçabelin imdâdına yetişmesi lüzûmunu te'kîd eyledim. Ânın üzerine Receb Paşa, yine emre muhâlefet ile mezkûr taburların mevâki'-i mühimmede olmasından bahs ile i'tizâr ve ânlara bedel beşinci ve altıncı livâlara mensûb mezkûr dört taburı Aykırıçabele yetişmek üzere ordugâha irsâl eyledi. Bu taburların on dördüncü günü sahâba karşı Aykırıçabel kuvvetine iltihâk ve Rusların, on dördüncü günü sabâhı vâki' olan hüçûmunu def' için vukû'bulan muhârebeye iştirâk eylediler. Yukarıda Şâkir Paşanın iki kıt'a tezkiresinde beyân olunduğı vechile Ruslar, 'Asâkir-i Şâhâneyi

¹¹³ 'Alâ kadri'l-imbân: Olabildiği kadar.

püskürterek Sivri Tepeyi dahî elde itdiler. Bunun üzerine püsküren ‘asâkiri ümerâ-yı mevcûde siperlere ve Redvet istihkâmına idhâl ve ik’âd ile ilerleyüb gelen düşmana bir şiddetli ateş icrâ itmeleri üzerine Rusların yüzi yine geri döndi. ‘Asâkir-i Şâhâne bundan cür’etlenerek ta’kîbe kıyâm itmeleri üzerine bitekrâr Sivri Tepeyi elde itdiler. Burada ‘Asâkir-i Şâhâne ile Ruslar, yekdiğerine karışdıklarından pek hûnrîz bir muhârebe vukû’a geldi. Gerçi Ruslar, bu müsâdemede biraz geriledi ve hayli de telefât virdi ise de ihtiyâtda bulunan taburları yine ta’arruza devâmdan fâriğ¹¹⁴ olmadıklarından muhârebe devâm etmekde idi. Şâkir Paşanın bu bâbda yazdığı tezkirenin sûreti bervech-i âtidir:

(Sayfa 93)

Ma’rûz-ı Kullarıdır ki;

Demincek ‘arz eylediğim vechile Sivri Tepe henüz elde idildi. Fakat, herif hücûmdan vazgeçmediğinden muhârebe devâm idiyor. Hayri Beyin ifâdede, biraz müsâmaha itmiş, alınmış olduğunu söylemiş ve fakat tekrâr virilmiş olduğunu söylememiş olduğu anlaşılıyor. Bugün vukû’a gelen muhârebe kadar şedîd hiçbir muhârebe görmedim. Cenâb-ı Hakk yarına hayırlar ihsân ider ve taburlar yetişir ise muzafferiyetin tafsîlâtı ‘arz olunur.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ’at 7

Şâkir Paşa tezkire-i mezkûreyi sâ’at yedide yazmış idi. Geriden celb itdiği kuvâ-yı imdâdiye ile düşman, yedi buçuğa doğru bitekrâr hücûmünü teşdîd ve istirdâd idilen Sivri Tepeyi ve ilerisini ‘Asâkir-i Şâhâne yedinden nez’ iderek Redvet istihkâmıyla önündeki top tabyasına ve siperlerine doğru ilerlemeğe başladı. Bu vak’a-i müte’essife üzerine Şâkir Paşanın yazdığı tezkire de işte şudur:

Ma’rûz-ı Kullarıdır ki;

Düşmanın tevâli-i hücûmundan ‘askerin gözi yılub bir takımı ileriki istihkâmdan doğru ordugâha firâra ve bir takımı da bu taraftaki yollardan dürlü sûretlerle firâr iderken güç hâl ile tevkîf olunabilmiş ise de bu da lâ şey makûlesidir. Veysel Paşa livâsından hiçbir tabur gelmedi; gelmiş olsa da artık

¹¹⁴ Fâriğ: Vazgeçmiş, çekilmiş.

yarın o mikdâr ‘askerle hücûm tertîbinden nâ ümîd oldum. Daha ziyâde telefât virmekden ise muhârebeyi akşama kadar ulaştırabilmek kâbil olur ise, Veysel Paşa taburlarından birazı bu istihkâmlara konularak ric’atimizin, birazı da düşman tarafındaki yolun te’minine konularak akşamdan toplar ve gıce yarısı usûl ile peyderpey taburlar aşağı çekilmek hakkında irâdenize şiddetle muntazırım. Tafsîl-i hâl Hulûsi Paşanın ve Nâdir Beyin ifâdelerinden müneffim olur fermân.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Sâ’at Dakîka

7 0

Şâkir Paşa Yerdek cihetinden Aykırıçabele sevk olunduğı sırada Ayıkırıçabeldeki muhtelif livâların kumandanlığı kendisine ihâle kılınmış idi. Paşa-yı müşâr ileyh gerideki redvet istihkâmını ittihâz-ı mevki’ ile oradan kumandaya başladığından ve mezkûr Redvetde ilerideki taburların

(Sayfa 94)

ihtiyâcâtını tedârik ve sevk itmek ve Başkumandanlık makâmına ‘arz eylemek için bulundırılan Mehmed Hulûsi Paşanın artık ikâmesinde o kadar lüzûm kalmamakla beraber ahvâl-i harbiyece ve husûsiyle düşmanın sabahleyin ilerlediğı sırada ba’zı evzâ’-ı gayr-ı lâyıkasından¹¹⁵ da bana şikâyet idildiğinden mevki’-i harbi terk itmesini Paşa-yı mûmâ ileyhe emr itdim ve on beşinci günü kendisini orduğâhdan dahî çıkararak İstanbulla i’âde itdim.

Şâkir Paşa mezkûr tezkiresinde galebe-i ye’s ile ‘askerin geri çekilmesi vâdîlerinde idâre-i lisân ve ve efkâr itmiş ise de, mu’ahharan muzafferiyet, ‘Asâkir-i Şâhâneye bi’l-intikâl, şekl-i muhârebe değıştiğinden, olbâbdaki ma’rûzunun da ehemmiyeti kalmadı. Şöyle ki:

Tezkire-i mezkûrenin sâ’at-i tahfîrinden sonra düşman hücûmunu bir derece daha şedîd iderek ilerledi. Aykırıçabel nukâtının kısım-ı a’zamını zabt-ü istîlâ ile, ‘asâkir-i mevcûde-i şâhâne, Redvet istihkâmıyla kırk elli hatve ilerisindeki top tâbiyesine ve ânı muhâfız olan siperlere ilticâyâ mecbûr oldu ve

¹¹⁵ Evzâ’-ı gayr-ı lâyika: Liyâkatsiz, kendine, makamına yakışmayan tavırlar, duruşlar, haller.

cesâretini bir derece daha artırarak topları zabt emeliyle tabiyeye ve Redvete ve siperlere dahî nevbât-ı ‘adîde ile hücumlar icrâ itmeğe başladı. Top tabiyesinden dahî peşrev ve endahtıyla lâzım gelen harekât-ı mukâvemetkârâneye kalkışıldı. Ve Rus ‘asâkir-i muhâcemesinden bir haylisi Redvet ve siperler önlerinde uğradıkları yaylım ateşlerin te’sîrâtıyla yerlere serilmekte iken, yine tecdîd-i hücum eylerler idi. Nihâyet akşamın sâ’at onuna kadar bu hücum ve müdâfa’ a harb hûnrizânesi devâm itdi. Siperlerle Redvet içinde bulunan efrâdın ekserîsi, ileriden bozulub gelen ve ümerâ ve zâbitânın cebr-ü ilhâhıyla yerlerinde ik’âd idilen kısımdan idi.

Düşmanın gösterdiği bu şiddet üzerine inzibât ve irtibâtları bütün bütün muhtell oldu. Ânların da muhâfızı oldukları istihkâmâtı terk ile savuşmağa ramak kalmış idi.

İşte o sırada idi ki kendisine terfîk idilen mezkûr yedi tabur ile Veysel Paşa yetişdi ve bilâ tevakkuf itdiği hücumun te’sîriyle düşman yüz çevirerek derhâl ta’kîbe kıyâm eyledi. Redvetde ve siperlerde bulunan ‘Asâkir-i Şâhâne dahî işte o sırada idi ki cür’etlenerik ma’hûd Yeşil Tepeye kadar Ruslar ta’kîb ve mezkûr tepe dahî zabt-u istîlâ idildi.

Yalnız tepenin ucundaki bir sivri kıt’anın nısfı Rusların yed-i işgallerinde kaldı. Bu ta’kîbde Ruslar fenâ sûretde dûçâr-ı inhizâm olarak külliyetli telefât ve esliha terk itdiler.

(Sayfa 95)

Hezîmet-i fâhişe-i mezkûre, Ruslara pek ziyâde te’sîr itmekle, ellerinde kalan Sivri Tepenin bir kısm-ı cüz’îsini gice olduğu halde hâlâ terk itmediler ve yeniden yeniye hücumlar ile harbi temdîd eylediler ise de, beherinde telefât virmekden başka bir şey elde idemediler. Nihâyet gice sâ’at altı buçukda Karahisâr-ı Sâhib tâlî taburunun delâlet itdiği muhâceme-i fedâkârîyle Sivri Tepenin düşman yedd-i zabtındaki kıt’a-i sağîresi dahî istirdâd olundu. Halbuki Ruslar, yine terk-i mevki’ ile savuşmak sûretini iltizâm itmeyerek ‘Asâkir-i Şâhâne ile tüfek tüfeğe ve süngü süngüye gice sâ’at sekiz buçuğa kadar harb-ü cidâl itdiler. Tabur-ı mezkûrun delâlet-i fedâkârânesiyle ‘Asâkir-i Şâhânenin de son bir hücum ve savlet göstermesi üzerine Ruslar, tepeden aşağıya doğru makhûren ve münhezimen yıkılıub gittiler. Ve Aykırıçabel ciheti de kâmilen yine ‘Asâkir-i Şâhânenin yedd-i satvetine intikâl itdi. Gice vukû’bulan harbin bir

kısmına dâir ve sâ'at yediye çeyrek kalarak Şâkir Paşanın yazdığı tezkirenin sûreti de şudur:

Ma'rûz-ı Kullarıdır ki;

Akşam Hayri Bey tarafından huzûr-ı müşîrîlerine 'arz olunmuş olacağı üzere, ma'hûd tepe mu'ahharan yine istirdâd kılınmış ve fakat istihkâmın en ucunda bir mikdâr mahalli düşman elinde kalmış idi. Mu'ahharan gönderilen Karahisar taburunun himmetiyle o nukâd ele geçirilmiş ve düşmanın nokta-i mezkûreyi istirdâd için itdiği hicemâta mukâbeleten muhârebeye devâm olunmaktadır.

Bu kadar muhârebâta cebhâne ziyâde sarf olunmakla iki cinsden külliyetli cebhâne ve yaralılar için sargı bezi ve mekârî gönderilmekle beraber sabahleyin tevdîdi mukarrer olan hücûma mukâbil elde bir tabur bile taze 'asker olmadığından beşinci livâ taburları gelmiş ise ânların bilâ ta'ahhur irsâli mutazarrı'dır. Buradaki taburların saka hayvânâtı oradalarda bulunduğu takdirde, anlârla beraber biraz sakanın ve sal bulunduğu halde biraz da salın irsâli istirhâm olunur.

13 – Ağustos – 93

Şâkir

Gice Sâ'at Dakika

6 45

Yeşil Tepenin bakiye-i mevâki'inden Rusların münhezimen çekilmeleri 'akabinde, 'Asâkir-i Şâhâne ânlardan istirdâd itdikleri noktada dahî derhal siperler inşâsıyla ikmâl-i levâzım-ı müdâfa'a itdiler. Vaktâ ki on dördüncü günü sabâhı oldu. Sabâhın sâ'at onuna doğru Ruslar, tertîb

(Sayfa 96)

itdikleri hücûm kollarıyla bitekrâr Yeşil Tepeye ta'arruza geçdiler. Dökülene, telefâta bakmayarak ta'arruz müfrezeleri, dereden sırta doğru tırmanmağa başladılar ve tâbiyelerinden dahî dâne ve şarapnel ateşleriyle hücûm kollarının harekâtını teshîl itmekte idiler. Lâkin, 'Asâkir-i Şâhâne, nukât-ı hâkimeyi elde itmiş ve on üçüncü günü ihrâz itdikleri muzafferiyet-i ahîreden

gayret ve şecâ'atleri cûş-ı hûşa gelmiş olmakla dilîrâne¹¹⁶ sebât ve müdâfa'a itdiler; her hücumda düşmana telefât-ı fâhişe virdirerek ric'ate icbâr eylediler. Bugün dahî dört sâ'at kadar şiddetli top ve tüfek ateşi ile muhâcemât devâm eyledi. Ruslar, artık muvaffakiyetden kat'-ı ümîd itdiklerinden, sâ'at ikide makhûren ve münhezimen ordugâhlarına çekildiler. Ma'mâfih akşama kadar yine top ateşi devâm itdi.

Garibi bu ki on üçüncü günü sabahdan başlayan harb-i şedîd; top ve tüfek ateşi yalnız on dördüncü gece hemen bir sâ'at kadar fîsal virdi; on dördüncü günü sâ'at ikiye kadar devâm itdi. Ya'ni 'Asâkir-i Şâhâne ile Rus 'asâkiri meyânında yirmi yedi sâ'at muttasılan top ve tüfek ateşi ve hücumlar idilerek mücâdelât hûnrîzâne hüküm sürdü. Bugün bi'l-cümle siperleri dolaşarak kazandıkları muzafferiyetden dolayı 'Asâkir-i Şâhâne'yi taltîf ve tebrîk itdim ve iktizâ iden mahallere müceddiden siperler ve tâbiyeler inşâsıyla Aykırıçabel üzerinde vâki' şühedâ ile Rus maktûlînini defn itdirdim. Taburların lüzumsuzları ordugâha alınarak yalnız liecli'l-müdâfa'a iki livâ 'askerin orada bırakılmasını Şâkir Paşaya emr eyledim. Ağustosun on beşinci günü sâ'at beşe kadar gerek 'Asâkir-i Şâhâne ve gerekse Ruslar istihkâmât ve siperler inşâatıyla iştigâl itdiler.

Receb Paşa Yerdek ciheti taburlarını geri alarak bütün bütün vaz'-ı tedâfi'ye koydı.

Yevm-i mezkûrda, sâ'at beşde Ruslar, bitekrâr top ateşine başladılar. Bugün Ruslar Aykırıçabelin solunda ve Cümûd Tepesi dinmekle meşhûr en yüksek dağın zirvesine bir keşif müfrezesi çıkardılar. Bugün Şâkir Paşa, eyyâm-ı muhtelifede Aykırıçabele sevk idilen yirmi yedi taburdan yirmisini bi'l-ibkâ, yedisini i'âdeye başladı. Aykırıçabel sırtında yirmi taburun tahaşşüdini lüzûmsuz ve fazla gördüğümden Şâkir Paşanın bu fikrini redd ile iki livâ ile idâre-i mevki'iyeyi te'kid ve tevsîye eyledim. Ma'mâfih bu yirmi taburun mevcûdî nihâyet altı bin yedi yüz ve kûsûr kişi idi ki bundan (3900) mevcûdî

(Sayfa 97)

hâvî olan on iki taburı, Şâkir Paşa Yeşil Tepe istihkâmâtı için hasr-u ifrâz eylemiş idi. Ağustosun 16, 17, 18, 19'unda dahî tarafeynin top ve karakol muhârebeleri devâm itdi ve yirminci günü artık iki taraf dahî bi'lüzûm devâm

¹¹⁶ Dilîrâne: Yiğitçesine, mertçesine.

itmekte olan top ve karakol muhârebesinin şiddet-i evveliyesini tahfif ve tebdil itdiler.

Şıpka muhârebesi, Ağustosun dokuzuncu Salı günü ibtidâ eylemiş idi. O günden on dokuzuncu Cum'a gününe kadar, on bir gün zarfında 'Asâkir-i Şâhânenin telefâtı (1602) şehîd ile (5142) nefer mecrûhdan 'ibâretdir. Şühedânın üçü kâimmakâm, üçü binbaşı, biri sağ, biri sol kol ağası, 21'i yüzbaşı ve onu mülâzım-ı evvel ve yirmi dördü mülâzım-ı sâni ve bâkî (1541) neferi de silâh endâzdır. Mecrûhîn¹¹⁷ dahî ikisi miralay, biri kâimmakâm, dokuz binbaşı, yedisi sağ, beşi sol kol ağası, altmış biri yüzbaşı, 36'sı mülâzım-ı evvel, ellisi mülâzım-ı sâni ve (4970) neferi silâh endâzdır. Ma'mâfih mecrûhîn-i mezkûreden beşinci ordu taburlarına mensûb olan efrâddan bir hayli kısmı, sevk-i cebânet ve redâif ile ve mevki'-i harbden kurtulmak kasd-ı le'imiyle, kendi baş parmaklarını ve avuçları içlerini cerh itmiş takımındandırlar. Bu takımların hastanelerde bi'l-mu'âyene mücâzât-ı kânûniyeye çarpılmalarını merkez-i saltanata yazdım. Şıpka cihetinde bulunan taburlar Kızanlık için evvelce celb olunan üç taburla, esnâ-yı harbde mu'ahharan yetişen bir mustahfız taburu da dâhil olduğu halde elli tabura bâliğ idi. Mikdâr cihetiyle dahî ma' ümerâ ve zâbitân (26526) neferden 'ibâret idi. Şehîd ve mecrûh olarak mevki'-i harbden zâyi' olan (6744) nefer tenzîl idildikde Şıpka Ordû-yı Hümâyûn mevcûdî olarak bâkî (19782) nefer kalmış oluyor ki mekârici ve hıdmetçi ve saka ve sâire efrâd-ı gayr-i muhârebe dahî bunlar dâhilindedir.

Ruslar Ağustosun om ikisinden on dördüne kadar ya'ni üç gün giceli gündüzli Aykırıcabelin nez'-ü istirdâdı için itdikleri fedâkârlığın bir semeresini iktitâf¹¹⁸ idememeleri üzerine on altıncı gününden sonra General Radeski, almış olduğu 'asâkir-i imdâdiyeden ikinci fırka ile on birinci fırkanın bir kısmını i'âde itdi.

On dördüncü fırka ile dokuzuncu fırkanın bir livâsını, dördüncü şasur livâsını, Bulgar taburlarını, piyâde kazaklardan bir müfreze ve bir kuvvetli müfrezesi alıkoyarak Şıpkayı

¹¹⁷ Mecrûhîn: Yaralılar.

¹¹⁸ İktitâf: Bir çalışmanın veya işin neticesinden faydalanma, bir çalışmanın meyvesini, yemişini alma.

(Sayfa 98)

hâl-i müdâfa'aya almağa başladı. Bu hâle nazaran bizim de Yerdek, Esveti Nikola Nikola ve Aykırıçabel nukâtını terk ile, Kızanlık önüne çekilmek ve Kızanlık etrâfındaki sırtları hâl-i müdâfa'aya koyarak tahkîm eylemek iktizâ ider idi. Halbuki Ağustosun on ikinci günü, Rusların hılâf-ı me'mûl kuvve-i külliye-i imdâdiyesinin gelmesi üzerine, merkez-i saltanatdan bâ telgraf dört bin nefer piyâde 'acemî efrâd ile on altı tabur imdâd taleb eyledim. Bunların vürûdunda cihât-ı selâse-i mezkûreye perde olarak bir mikdâr 'asker koyub, kuvve-i mütebâkiye ile, Yerdek ve Aykırıçabel taraflarından düşmanın Gabrova hatt-ı ric'atine doğru yürümeği ve Şıpka 'aleyhine bizzat çevirme hareketi icrâsını tasvîm itmiş idim. Merkez-i saltanat dahî benim tasvîmâtımı bi't-tasvîb mikdâr-ı mezkûr 'acemî efrâd ile taburları göndereceklerini va'ad eylediler.

Ağustosun yirmi ikinci gününden i'tibâren peryderpey 'acemî mustahfiz efrâdı gelmeğe başladı. Binâen'aleyh Yerdek ve Aykırıçabel cihetlerinden 'askeri geri çekmeğe lüzûm görmedim. Şâyed bu mevki'ler tahliye idilir de düşman tarafından işgâl olunursa bitekrâr zabtı için bir hayli telefât virmek iktizâ ider mütala'asıyla muvakkaten 'alâ hâlihî ibkâ eyledim. Hayf ki Şıpka Kumandanlığından târih-i infisâlim olan 4 – Eylül târihine kadar, mev'ûd ve müretteb olan on altı taburdan ancak on taburı gelebilmiş ise de, o müddet içinde Plevneye liecli'l-imdâd Şıpka ordugâhından altı tabur sevk idilmiş ve Lofça mevki'i Rusların yedine geçerek Şıpkanın sol cenâhı ilerisinin tehlike ve muhâtarası artmış olduğundan müddet-i me'mûriyetimde planımın icrâsına muvaffak olamadım. Lâkin benim infisâlimden sonra planın icrâsına mahal kalmamış idi.

Bu halde halefîm olan Rauf, Ahmed Eyüb ve Veysel Paşaların ne efkâra mebnî Yerdek, Aykırıçabel ve Esveti Nikola cihetlerindeki 'asâkiri geri almadıklarını bilemeyiz ve buldukları vaz'iyeti muhâfazaya çalışmaları ve gördüklerinden başka bir şey yapmamaları bir sebebe mi müsteniddir, yoksa "nahnü vecednâ 'an âbâinâ"¹¹⁹ kâ'idesine mi imtisâldir? Bu hakîkat mechûlümüzdür.

Ruslar, Şıpka ordugâhlarını vaz'-ı müdâfa'aya aldıkları halde, bizim de hâl-i tedâfi'ye girmekliğimiz ve cibâl-i şâhikada ziyâde 'asker bulundurmamız

¹¹⁹ Nahnü vecednâ 'an âbâinâ: Biz babalarımızdan bu şekilde gördük.

tabî'î olduğundan, Yerdek cihetinin, livâsına mensûb dokuz taburla idâresini Receb Paşaya ihâle itmiş ve üçüncü livânın cihet-i mezkûrede vâki' beş taburının serî'an Aykırıcabele gönderilmesini emr eylemiş idim. Emr-i mezkûra cevâben Receb Paşanın yazdığı tezkire sûreti şudur:

(Sayfa 99)

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i A'zamîye

Ma'rûz-ı 'Âcizî;

Bulduğumuz mevki'in ehemmiyeti vâreste-i tasdîkdir. Husûsiyle burada büyüklü küçüklü on 'aded de top bulunuyor ve hatt-ı müdâfa'amızın tûlu yarım sâ'atden uzuncadır. Husûsiyle fazlası olan Travene ve Bozlıca cihâtı dahî vâreste-i iz'âcdır¹²⁰. Ve buralara hafif bir 'ârıza zuhûr ider ise ve bu gibi mevki'in muhâtarası dâhil-i hisâb idilür ise, düşmanla kurşun menzili dâhilinde bulunan noktaların taburları tebdîl buyurulmasını bi'l-musliha 'arz-u istirhâm eylerim ve burada olan taburların mevcûdı en ziyâde iki yüz ve içinde yüzden nâkısı da sahîhan bulunur. Bu bâbda, burasını yedd-i merhamet-i Hıdîvîlerine havâle eylerim fermân.

17 – Ağustos – 93

Receb

Receb Paşa bu tezkiresinde, taburların mevcûdı en ziyâde iki yüz ve içinde yüzden nâkısı da vardır; diyor! Halbuki bu iş'ârî mübâlağa idi. Livâsında gayr-ı az şühedâ ve mecrûhîn ve hastagân ve perâkendegân Isparta mukaddem taburı gibi beş yüz mevcûdî tabur bulduğu gibi Denizli mukaddem ve İzmir mustahfız taburları efrâdından mürekkeb tabur dahî yedi yüz kûsûr neferden 'ibâret idi.

Yalnız hassa nizâmiye dördüncü alayın üçüncü taburı yüz doksan mevcûda tenezzel itmiş idi. Hal böyle iken, düşman hâl-i tedâfi'ye girdiği halde dahî Receb Paşanın bu merteye irâ'e-i telâş ve feryâdı ile Şâkir Paşanın da Aykırıcabelde yirmi tabur bulundurmak için isrârı beni iz'âc itdi. Nihâyet Aykırıcabelde on yedi ve Yerdekde on üç ve Esveti Nikola önünde üç tabur terk ile Ağustosun yirmi beşine kadar bâkî on altı taburı peyderpey ordugâha celb-ü cem' eyledim.

¹²⁰ Vâreste-i iz'âc: Baş ağrıtmaya, can sıkıtmaya, rahatsız etmeye değmez.

İşte Ağustosun dokuzundan on dördüncü gününe kadar devâm iden ve iki evvelki günü ‘Asâkir-i Şâhânenin ta’arruzuna ve üç sonraki günü Rusların hücumuna ta’alluk idüb bir günü dahî karakol muhârebesiyle geçen eyyâm-ı sitte¹²¹ muhârebât-ı hûnrîzânesini¹²² bervech-i bâlâ ‘arz-u tafsîl eyledik.

Bu Şıpka Muhârebesinde kusûr ve hatâ olmadı diyemeyiz; hayli hatâlar vardır. Lâkin bizim

(Sayfa 100)

beyân ideceğimiz hatîât, Lakerdoryan muharrirlerinin ya cehlen dermiyân itdikleri veyahud şunun bunun lisân-u i’tirâzına tercümanlık iderek yazdıkları hatîât kabîlinden değildir.

Şıpka, Balkan hatt-ı müdâfa’asının yegâne kilidi ve Bulgaristan ‘aleyhine gönderilecek kuvâ-yı ta’arruziyenin tarîk-i sevku’l-ceyşi idi. Ya’ni hem müdâfa’a ve hem de ta’arruz için elde edilmesi lâbüd bir nokta-i mühimme idi. Bu iddi’âmızı Rusyalıların planları dahî tasdîk idegelmiştir.

Rusların Balkanları ibtidâ-yı mürûrda, hedef hareketleri Şıpka oldu. En sonra dahî yine Şıpkadan geçerek Edirneye doğru yürüdiler. Çünkü, Balkan hattının top ve araba ve mühimmât velhâsıl bir muntazam ordu sevkine sâlih başlıca üç tarîki vardır. Bunun biri Kızanlık Caddesidir ki, bu cadde ‘Osman Pazarına doğru mümtedd¹²³ olub gitdiğinden Rusların merkez-i harbine ta’arruz için bize hıdmet idemez idi. Bu caddenin cânib-i şarkîsi, kalâ’-ı erbaa’ ile mahfûz bulunduğundan, Ruslar dahî buradan ta’arruza mütecâsir olamazlar idi.

Bir diğeri, Orhâniye Caddesidir. Bu cadde bizim Plevne sevku’l-ceyş hattımız demek olub oraya göndermek mecbûriyetinde olduğumuz ‘asâkir ve mühimmâtın nakline hıdmet ider idi. Zâten caddenin başındaki Plevneden bida’ ile Sofyaya ve Tatar Pazarcığına kadar elde ise de bu kadar uzun mesâfeden dolaşub cenâhan Bulgaristana ta’arruz itmek hem fîkdân-ı vesâit-i nakliyeden ve hem de sevku’l-ceyş hattının pek uzun olacağından dolayı pek münâsib sayılamaz idi. Bu iki caddenin vasatında ve mesâfesi aksar ve Yeni Zağra şimendifer hattı dahî

¹²¹ Eyyâm-ı sitte: Altı gün.

¹²² Hûn-rîzâne: Kan dökücülükle, zalimce, insafsızca.

¹²³ Mümtedd: Uzayan, uzanan, süren; sürekli.

kendisine yakın olmak cihetiyle en ziyâde tutulması lâ bûd olan ve gerek ta'arruz ve gerekse tedâfi' için elde idinmek vecîbeden bulunan cadde Şıpkaya Caddesi idi.

Ben bu geçidin hâiz olduğu ehemmiyeti bihakkin takdîr itdim ve Yeni Zağrada ikmâl-i tedârikât ile Şıpkaya doğru yürüdüm. Ben, Şıpkaya yürüdüğüm sırada, 'umûm kumandan Mehmed 'Ali Paşa dahî on sekiz taburla 'Osman Pazarı ve Elene üzerinden Tırnovaya doğru ilerleyecek ve Rusların Balkan kuvvetini işgâl edecek idi. Ben de Hâin Boğazından bir mikdâr 'asker geçirerek Mehmed 'Ali Paşanın hareketini teshîl eyleyecek idim. Ben, bu manevranın icrâsına başladığım sırada, Mehmed 'Ali Paşa evvelki kararından nükûl ve "Rusçuğa, Hezargrada düşman hücum edecekdir" şâyi'asıyla bi'l-cümle Tuna Şark Ordusu kuvvetini Hezargrada cem' eyledi. Ve Tırnovaya doğru hareket emrine muntazır duran 'Osman Pazarı ve havâlisindeki on

(Sayfa 101)

sekiz taburu dahî Hezargrada aldırarak Tuna Şark Ordusu cihetinden 'aleyhlerine bir ta'arruz vukû'bulmayacağına dâir Balkanlardaki Ruslara te'mînât vermiş oldu. Binâen'aleyh Şıpkayı isridâd manevrasını becermek için, Rusların Balkan Ordusu mukâbilinde yalnız bırakıldım.

İşte bu, bir büyük ve birinci hatâ idi ve fâ'ili ise 'Umûm Kumandan Mehmed 'Ali Paşa idi.

Yeni Zağradan refâkatimle ilerleyen taburların mevcûdı gerçi otuz bin râddesinde idiye de, Rusların dahî Balkan muhâfazasına me'mûr kuvvetleri, Mehmed 'Ali Paşanın o târihde mevcûd telgrafnâmesinde dahî iş'âr olunduğu vechile kırk bin kişi idi. Bunlar, Eleneden Selviye kadar mevâki'i işgâl itmiş idiler.

Bununla beraber gerek Çaroviç ordusu ve gerekse Plevne karşısındaki Rus ordusu, kendilerine pek yakın ve mevki'leri merkezî bulunduğundan, her iki taraftan da üç dört gün zarfında, bir livâ veya bir fırka 'asâkir-i imdâdiye alabilirler idi. Rus ordularının vaz'iyeti merkezî olduğundan yekdiğerine mu'âvenetleri pek kolay idi. Husûsiyle o sırada bi'l-cümle Tuna Şark Ordusu taburlarını Mehmed 'Ali Paşa, Hezargrada ve Rusçuğa merkezlendirmiş ve vaz'-ı tedâfi'i aldığını i'lân ile beraber cümle-i garâibden olarak Hezargrad pişgâhında, cesîmeye karîb istihkâmât-ı 'adîde inşâsına da başlatarak sabahdan akşama kadar 'asâkiri kazma kürek ile işgâl itmiş olduğundan, Çaroviç ordusu artık Mehmed 'Ali

Paşanın ‘aleyhlerine ta’arruz itmeyeceğinden emîn idi. Binâen’aleyh, müşâr ileyh Çaroviç hîn-i hâcetde¹²⁴ Ceneral Radeskinin imdâdına istediği mikdâr ‘asker gönderebilir idi.

Plevne cihetine gelince, ‘Osman Paşa zâten müdâfa’a hâlinde idi. Müşâr ileyhin ta’arruzundan kat’â havf-u intizârları yokdı; o sebebden idi ki, Selviden bir livâ ‘askeri Şıpkanın imdâdına sevk itmişler idi. Rusyanın Balkan Ordusu, çaroviç ve Plevne ordularına müstenid ve müzâhir olduğu halde refâkatimdeki ordu, hiçbir yerden ümîd-i mu’âvenet ve müzâheret idemez idi. Sağ cenâhdaki Mehmed ‘Ali Paşa, âşikâre vaz’-ı müdâfa’aya girmiş ve mu’âvenetden resmen imtinâ’ itmiş idi. Sol cenâhdaki ‘Osman Paşa zâten hâl-i müdâfa’ada idi. Balkandan İstanbula kadar hiçbir yerde bir tabur ‘asker bile yok idi. Yalnız, levâzımât ve nakliye işlerine bakmak için Edirne, Karapınar ve Yeni Zağrada bir tabur bulunuyor idi [Hattâ o târihte İstanbulda dahî yalnız pâyitahtın inzibâtını muhâfaza için sekiz on tabur ‘asker bulunuyor idi]

(Sayfa 102)

mustahfızların kısm-ı küllîsi daha henüz celb olunmakta idi. Ma’mâfih gelmiş bile bulunsalar, ânlar, kuvve-i zahriye ‘add olunacak ‘asker değil idi. Belki vücûdlarından ‘ademi daha hayırlı idi. Velhâsıl, Balkanları aşarak, münferiden Rusyanın kuvve-i merkeziyesi ortasına kendimi atmak iktidârını hâiz değil idim. Eğer Mehmed ‘Ali ve ‘Osman Paşalar sağ ve sol cenahlardan harekât-ı ‘askeriye icrâsıyla veya hiç olmaz ise karşılarındaki düşmanı işgâl iderek bu Balkanı aşmak manevrasını teshîl ve bu manevraya iştirâki ta’ahhüd itseler idi, o vakit Bulgaristan merkezi üzerine ta’arruz ve tasallutum bir netîceyi müsemmir olur ve belki henüz hâssa orduları gelmediğinden dolayı Ruslar, bir muhâsaraya da uğratılır idi.

Şurasını da söyleyelim ki, ‘Osman Paşa bu arzuda idi, lâkin kendisinin hareketini, Mehmed ‘Ali Paşanın hareketine ta’lîk itmiş idi ve “Eğer Mehmed ‘Ali Paşa, Tırnovaya doğru ilerler ise ben de Selviye doğru hareket iderim” demiş idi. Hayf ki, merkez-i saltanat, iş’âr ve istiş’âr ile vakit geçirerek Mehmed ‘Ali Paşaya emr-i kat’î viremediklerinden düşmanın hâssa ordusu ve Gırnadiye fırkaları gelmezden evvel, icrâsı lâbüd olan bu manevra yapılamayub kaldı; zâten tarafeyn

¹²⁴ Hîn-i hâcet: Gerektiği zaman.

kuvvetinin muvâzenesi esbâb-ı ‘adîde ile hâlel-pezîr¹²⁵ olduğundan ândan sonra da yapılmak imkânı ortadan kalkdı. Mehmed ‘Ali Paşanın bu hatâyı iltizâm itmesinin bizzat kumandasını der’uhde eyleyeceğini gerek merkez-i saltanat ve gerekse bana yazdığı ve bu iş için cem’a ve havâlisinde on tabur ‘asker tahşid eylediğini bildirdiği halde mu’ahharan kararından nükûl itmesinin esbâb-ı cedîdesini lâıykıyla bilemeyiz.

Şu kadar ki, o sırada Viyana erbâb-ı havâdisi ve ‘ale’l-husûs Rusçuk kumandanının iki nefer Bulgar câsusı ile ânlardan rivâyeten sûret-i hayırhâhîde ihtârât için devâir-i devleti dolaşaj ecnebîler, Rusların Hezargrad ve Rusçuk ‘aleyhine hücum tedârikinde bulduklarını neşr-ü i’lân itmişler idi. Şumnu ordugâhında bulunan Mehmed ‘Ali Paşanın erkân-ı meşvereti ki, Rauf Paşa ve mu’ahharan Rum İli-i Şarkîde jandarma kumandanı bulunan iştirâyiker Râşid Paşa ve Bulgaristandaki Nihad Paşa, Mösyö Necib Paşa ve sâire gibi zevâtdan mürekkeb idi, ânlar bu havâdisi derhâl sıhhat-i tâmm ile kabûl ve Mehmed ‘Ali Paşayı bu bâbda tedârikât-ı tedâfi’iyede bulunmağa teşvîk eylediler. Bu havâdisin sahîh ‘add olunması en ziyâde Mösyö Necib Paşanın arzûsuna muvâfık idi.

(Sayfa 103)

Çünkü, Cum’adan hareketi mukarrer olan iki taburun kumandasını o der’uhde idecek idi.

Öyle ciddî muhâtarâta girişmeksizin pek de hoşlanmakla meşhûr olan Necib Paşa, münferiden bir hareket-i ta’arruziyede bulunmaktan ise, Hezargradta Don Kışot vâri hayâli bir müdâfa’a cengi için kendisini hazır göstermeği, daha ziyâde tercîh eyler idi. Hatta fazla olarak “Süleyman Paşa Şıpkayı istirdâd itsin ve oraya bir mikdâr ‘asker koysun da, kuvve-i bâkiyesiyle bizim tahliye itdiğimiz Cum’a ve ‘Osman Pazarı cihetini gelsin, o tutsun... Oradan da Tırnova ‘aleyhine kendisi ta’arruz itsin..” kararını yine bu erkân-ı meşveret virmiş idi. Böyle menba’ı Frenkistan olub İstanbuldaki ecnebî hayırhâhlarından tavsiye kılınmış ve ecnebîden veya ecnebîleşmiş takımdan olan erkân-ı meşveretin dahî tasdik ve i’tirâfını kazanmış olan ânifü’z-zikr¹²⁶ yolda bir ihtâr zâten Fransa kolonilerinden olan Almanyalı Mehmed ‘Ali Paşanın husn-i telakkîsini kazandı ve derhal müşâr ileyh Tuna Şark Ordusu taburlarının Hezargrada merkezlenerek istihkâmât

¹²⁵ Hâlel-pezîr: Hâlel bulucu, bozulucu.

¹²⁶ Anifü’z-zikr: Biraz evvel bildirilen.

inşasıyla meşgûl olmaları emrini virdi; kendisi de kâin bir iş görecek gibi kalktı Hezargrada gitti. Halbuki bu havâdisin sıhhate iktirân ve ‘adem-i iktirânını muvâzene, pek sehil idi.

Mehmed ‘Ali Paşa 22 – Temmuz târihinde Balkan Harekâtına iştirâk için i’zârı şâmil bana bir telgrafnâme yazmış idi. Benim mu’ahharan Balkan geçidlerinin kâmilen zabtı mutlakâ Tuna Şark Ordusundan bir kuvvetin, Balkanın şimâlinde ilerleyerek harekât-ı istirdâdiyeye iştirâk itmesine mütevakıf olduğunu ve Mehmed ‘Ali Paşa bu işden çekindiği halde geçidleri elde etmek gayr-ı mümkün bulunduğuna dâir gerek kendisine ve gerekse merkez-i saltanata yazdığım müte’addid telgrafnâmeler üzerine 31 – Temmuz târihli bir telgrâfiyle Cum’a ve Hezargradan nümâyîş-i ‘askerî icrâ itdireceğini cevâben iş’âr itmiş idi. Halbuki o nümâyîş dahî vukû’ bulmadı. Velhâsıl Mehmed ‘Ali Paşa, bana mu’âvenetini Temmuz gâyesinde külliyen redd itmiş idi.

Halbuki Temmuz gâyesine kadar Rusyalılar Plevnede istihkâmât ‘aleyhine üç def’a hücumlarının vukû’bulan acı tecrübelerini tatmışlar idi. Ma’mâfih, Plevne istihkâmât-ı muvakkateden ‘ibâret idi.

Ruşuk ise istihkâmât-ı cesîme ile ve büyük çapda toplar ile mahfûz olduğu gibi

(Sayfa 104)

Hezargradın metâneti dahî ândan pek dûn değil idi. Üç kere telefât-ı külliye virerek çekilmiş ve Eflak ve Boğdan Emâretinden istimdâda bi’t-tenezzül Gurko Kol Ordusunu Balkandan geri çeküb imdâdiyesi gelinceye kadar vaz’-ı tedâfi’i almayı tasarlamış olan Rus Ordusunun Rusçuk ve Hezargrad gibi istihkâmât-ı cesîme ve metîne ile mahfûz ve mevki’lere hücum itmesi kâbil-i tasavvur ve i’timâd olabilir mi?

Mehmed ‘Ali Paşa, eğer bu havâdise inandı da âna binâen Balkan geçidlerini istirdâd için icrâ eylediğim harekâta iştirâkden imtinâ’ itdi ise, hiç behre-i ‘askeriyesi olmadığına hukm olunur. Böyle olmayub da ta’ammüden imtinâ’ itdi ise ihânet ve cebânetine i’tâ-yı hukm-ü karâr tabî’idir. Şöyle de vârid-i hâtır olabilir ki: “mâdem ki Mehmed ‘Ali Paşa Balkan geçidlerini istirdâd hareketine iştirâk itmedi ve Süleyman Paşa 25 – Temmuz – 93 târihli telgrafnâmesiyle ‘umûm kumandan Mehmed ‘Ali Paşaya, eğer kendisine Tuna

şarkından mu'âvenet olunmaz ise Balkan geçidlerinin kâmilen istirdâdı ile cenûb ve resânının Rusyalılardan bi'l-küllüye tahlîsi kâbil olamayacağını yazmış ve Mehmed 'Ali Paşanın dirîğ-i mu'âveneti hâlinde Şıpka istirdâdının müşkilâta uğrayacağını daha evvelden keşf-ü tahmîn itmiş idi; bu halde niçün yine 'aleyhine hareketden fâriğ olmadı? Yeni Zağradan mevcûd ma'iyyetiyle 'Osman Pazarına giderek Tuna Şark Ordusunun sol cenâhını veyahud Sofya tarîkiyle Lofça cihetlerine yayılarak Tuna Garb Ordusunun sağ cenâhını teşkil ve müdâfa'a ve oralardan Tırnova veya Selvideki Ruslar 'aleyhine ta'arruz iderek Şıpkadaki Rusları o sûretle tazyik itse idi, daha münâsib olmaz mı idi?"

Hayır, olamaz idi; çünkü, ben Dedeağacına çıktığım vakitte, taraf-ı devletden bana bir ta'lîmât virilmiş idi ki, o da Balkanın bu cihetinde ve üstünde ya'ni cenûb ve resânında bulunan düşmanın serî'an def'-u tenkîli kaziyesinden 'ibâret idi.

"Osman Pazarına veya Lofçaya gidilerek Balkanın şimâl cebhesinden harekât icrâsıyla yine emr-i mezkûrun icrâsı kâbil değil mi idi?" hâtırasına karşı dahî, kâbiliyetini tasdik ve i'tirâf ile beraber diriz ki murâd-ı devlet o değil idi.

İslimiyeden Karlova ve İzladiye kadar Koca Balkan ve Karacadağ dâmenindeki bi'l-cümle Bulgar köyleri silâh-bidist-i 'isyân¹²⁷ idi. Kazakların kuvvet ve i'ânesiyle Bulgarlar, Koca Balkanın bu yüzünü, silahhâneye döndürdüklerinden maksad-ı devlet Balkanın bu yüzünde devâm iden mukâtele-i hûnrîzânenin

(Sayfa 105)

önünü almak ve Rusları Balkanın öte yüzüne def' ile beraber müdâhil-i ta'arruzlarını sedd itmek idi.

Emr-i mezkûrî 'umûm kumandan Mehmed 'Ali Paşa 10 – Temmuz – 93 târihli telgrafında:

"Ve her ne yapılırsa yapılsun bir kadem-i akdem hazırlanarak, sür'at-i mümkinine ile mezkûr Balkan üzerine giderek, vücûd-i levs-âlûd¹²⁸ düşmandan tathîriyle ba'de mezkûr Balkanın beri tarafına geçüb Tırnovaya doğru harekete

¹²⁷ Silah-bidist-i 'isyân: Silahlı isyan çıkartmaya karış kala, isyana hazır.

¹²⁸ Levs-âlûd: Pislige bulaşmış, murdar, pislik.

bezl-i mukadderet buyurularak ...” ve 23 – Temmuz târihli telgrafında: “Ferdiç ve Hain Boğazlarını zabta muvaffakiyet husûlünden sonra mezkûr boğazların tahkîm ve muhâfazasına kuvve-i kâfiye terk ile bâkî kuvvetin Tunca Ordusundan Kızanlık ve Şıpkaya sevki...”

Ve 25 – Temmuz târihli telgrafında:

“Sür’at-i mümkinine ile Ferdiç ve Hain geçidlerinin ve ba’de Şıpka boğazının zabtıyla Tuna Şark Ordû-yı Hümâyûnuna kesb-i irtibâtı...”

Ve 27 – Temmuz târihli telgrafında:

“Süleyman Paşa ordusunun münferiden Balkandan sarkması muhâtaralı ve gayr-ı câiz olub, Ferdiç ve Hain geçidlerinden sonra Şıpka boğazının müşkilât ve su’ûbetiyle¹²⁹ beraber zabtına sarf-ı kudret olunması...” gibi evâmir-i mütetâbi’¹³⁰ a tastîr dahî itmiş idi.

Emr-ü maksad-ı devlet Balkanın bu yüzünden def’-i düşman olduğına ve o zaman Balkan ve Şıpkaca merkez-i saltanatın efkâr ve maksadına dâir ma’lûmâtı âtiyü’z-zikr¹³¹ muhtıra-i seniyye câmi’ ve musavver olduğundan bervech-i âtî, o dahî zikr idildi:

Muhtıra-i Seniyye Sûret-i Münîfesidir

Ma’lûm olduğu üzere Süleyman Paşanın Edirneye vusûlünden sonra ittihâz ettiği hareket iki esâsa mübtenîdir. Bunun birisi, Balkan eteklerine yayılmış olan düşmanı def’ etmek ve ikincisi Balkan istihkâmâtında bulacağı düşmanı dahî def’ ile Balkanı geçüb Tırnova üzerine yürümek ve ol vakit Mehmed ‘Ali Paşa ve ‘Osman Paşa tarafından dahî kendisine mu’âvenet olunmak velhâsıl ‘askerimiz üç cihetden düşman üzerine yürüyüb veyahud cihât-ı selâsedan düşmanı kendine celb idüb harbin tamâmiyetini hâsıl eylemek idi. Süleyman Paşa birinci hareketinde muvaffak oldu; ya’ni ibtidâ Eski Zağraya ve sonra Yeni Zağraya gidüb oraları düşmandan ve düşmanla birleşen Bulgar eşkıyâsından tathîr eyledi; fakat ândan sonra tutacağı usûl def’aten kâbil-i ta’yîn

¹²⁹ Su’ûbet: Güçlük, zorluk.

¹³⁰ Evâmir-i Mütetâbi’a: Birbiri ardınca gelen emirler.

¹³¹ Âtiyü’z-zikr: Aşağıda zikredilen, aşağıda sözü geçen.

(Sayfa 106)

olmayub, bir mütâla'a-i 'amîka¹³² ile kesdirilebilir idi. Ya'ni birdenbire Balkan istihkâmâtına yürümesi meçûl bir nefice üzerine ateşe sokulub fâidesiz veya fâidesini istihsâl itmek pek düşvâr¹³³ olan bir cesâret-i 'azîmeyi göze kesdirmek demek olacağından, maksadı hâsıl itmek için, daha kolay ve tehlikesiz bir yol olub olmadığını düşünüb âna göre teşebbüs itmek lâzım gelirdi. Çünkü, müşâr ileyh "Kızgan" [Kıran] tarafından ileriye gidüb 'Osman Pazarında tahaşşüd itmekde olan diğer 'askerle birleşerek Tırnova üzerine gider ve Tırnovayı alır ve orayı almağa muvaffak olmasa bile, harbi kazanır ise, Şıpkada tahassun idecek Rusya 'askeri bi't-tabi' teslîme veyahud ric'ate mecbûr olacağından, bu tarîk ile hem maksad hâsıl olub hem de Şıpka istihkâmâtına hücum itmekden tahaddüs idecek tehlikeye mahal kalmayacağından bu tarîkin tercihi hakkında müte'addid mahallerden birçok mütâla'ât ve ihtârât vukû bulmakla, Süleyman Paşanın Şıpkaya teveccühünün men'i ve bulunduğu yerde tevkîfi ile şu iki mes'eleden birinin tercihi kararı virildikten sonra kendisine ta'lîmât gönderilmesi arzu olunarak bunun için hey'et-i vükelâ ve meclis-i 'askerî ve erkânı iki kere cem' ile 'akd-i meşveret dahî olunmuş ise de, Süleyman Paşanın Şıpkayı alması öyle zann olundığı kadar güç bir şey olmadığı ve bunda biraz güçlük olsa bile, Şıpkanın teshîrinden sonra 'Osman Paşa ordusuyla ve husûsen Selvide bulunan fırka-i 'askeriye ile birleşmek kolaylaşarak asıl harekât-ı 'askeriye bir muharric-i selâmet bulunması dahî âna mütevakıf olmakla, Şıpka Muhârebesi esnâsında biraz telefât virilse bile, göze alınması lâzım geleceği husûslarında ittihâd-ı ârâ zuhûra gelmekle bu böyle gidilmiş ve Süleyman Paşa Ferdiç ve Hain Boğazlarını düşmandan hâlî bulduğundan, oralarını tahkîm ve bunlara birkaç tabur 'asker ikâmesiyle Şıpkaya gitmiş idi. Müşâr ileyh'in iş'ârât-ı mütevâliyesinden anlaşıldığı üzere geçen haftanın Salı gününden bida' ile tam altı gün geceli gündüzlü ve bilâ fâsıla düşmanla muhârebe idilmiş ise de, Şıpka istihkâmı Rusyalıların eline geçtikten sonra nihâyet Drahadâ tahkîm olunarak istihkâmâtın kâffesinin hendekleri gâyet 'amîk ve siperleri mürtefi' bulunduğundan ve düşmanın lâ yenkatı' gelen imdâd ve mühimmâtıyla 'asâkir-i mustahfizası kuvvet bularak, istediklerinde tahaffuz ve istediklerinde şiddetle tehâcûme muktedir bulduklarından 'askerimizin bu istihkâmı üzerine vukû'bulan muhâcemât-ı

¹³² Mütâla'a-i 'amîka: Derin okuma, tetkik, düşünce.

¹³³ Düşvâr: Güç, zor.

şedide-i fedâkârânesi bir netîce-i hayriyeyi münettic olamadıktan başka şimdiki halde yapılan istihkâmât-ı hafife içinde vaz'iyet-i tahaffuziye ittihâzına mecbûriyet

(Sayfa 107)

hâsıl itdiği ve ma'mâfih düşman şu hâl-i tahaffuziye ihtiyâra icbâr iden noksan kuvvete vâkîf olub da şimdiki kuvvetiyle veyahud Gabrovadan imdâdına gelen 'askeri artub da daha ziyâde kuvvetle 'askerimize hücum idecek olursa Ma'âzAllâh mahv-u tehlike mukarrer bulunduğundan, bunun çaresi, hatt-ı ric'atini tehdîd itmek için Mehmed 'Ali Paşa ve 'Osman Paşa ordularının ta'arruzî hareketleri ve husûsen Plevne ordusunun Selviyi işgâl eylemesi maddesi olub, bu sûretler kâbil olamaz ise, Plevneden müfrez bir firkanın gâyet şiddet ve sür'atle ve Selvi ve Gabrovaya doğru ilerleyüb düşmanın hatt-ı ric'atini kesmek farz hükmünde gösterilmiş ve şu eyyâm-ı sitte muhârebesinde telefâtımız, Süleyman Paşanın tahmîn ve beyânına göre beş yüz kadar olub mecrûhların mikdârından bahs kılınmamıştır. İşte şu ahvâl üzerine Mehmed 'Ali Paşa ve 'Osman Paşa ile bi'l-muhâbere ne yapılmak lâzım geleceğinin ta'yîni yirmi dört sâ'at evvel dâire-i 'askerîye teblîğ kılınmış ise de, netîce-i teşebbüs ma'lûm olamayub, hâlin ehemmiyeti ise ta'rîfden müstağnî olduğundan ve bu işin tedbîrini müzâkerede bir sâ'at vakit zâyî' olsa, ândan dolayı pek 'azîm tehlikeler zuhûrı muhtemelâtdan olduğundan ve ittihâzı lâzım gelen tedbîr, şekl-i maddeye nazaran es'ile-i âtiyenin halli ile meydâna çıkacağından, es'ile-i mezkûrenin hemen meclis-i 'askeriyece nazar-ı mütâla'aya alınarak, harekât-ı harbiyeye dâir kararlarda tafsîlden ziyâde, mes'elenin ta'yîni fâideli olacağı cihetle bu madde hakkında dahî yalnız su'allere cevâb virilerek, teşrih-i maslahat maksadıyla daha başka tenbîhâta lüzûm görülür ise ayrıca 'arzı lâzım gelir:

S – Kumandanlar harekâtında muhtâr iseler de makâm-ı ser'askerî ve hey'et-i müşâveresi olan meclis-i 'askerî, harekât-ı harbiyeye savâb göreceği şeyleri bir kere kumandanlara teblîğ iderek, yalnız o mütâla'anın takdîr ve 'adem-i takdîrinde kendilerini tahyîr idebileceğinden, buna binâen, makâm-ı ser'askerî ve meclis-i 'askerî dahî Hezargrad ve Plevne ordularının hareket-i ta'arruziyece ibtidârlarını münâsib görür mü?

S – Su'al-i sâbıkda beyân olunan hareket-i ta'arruziye münâsib 'add olunmaz ise, bundan ihtirâz, esâsen ve mücmelen neye mübtenî olabilir?

S – Mezkûr orduların hareket-i ta'arruziyeye ibtidârları redd olunduğı halde, Süleyman Paşanın beyân itdiği tedbîr-i mutlak-ı âhir – ki Plevneden ifrâz olunacak bir firkanın gâyet şiddet ve sür'atle Gabrovaya yetişmesidir – meclis-i 'askerî, kendi mütâla'asınca, bu tedbîri tasvîb ider mi?

(Sayfa 108)

S – Su'al-i sâbıkda beyân olunan tedbîr dahî kabûl idilmez ise, Süleyman Paşaya buradan başka bir tedbîr irâ'esi lâzım geleceğinden ve o dahî âtiyü'z-zikr su'allerin ta'yîniyle hâsıl olacağından es'ile-i âtiyenin hangisi münâsib görülür ise cevâbında ânın münâsib olduğunun beyânı ve eğer ânın hâricinde bir tedbîr hâtıra gelir ise, ol tedbîrin isbât kılınması lâzım gelir.

Evvelen, Süleyman Paşanın bulunduğu mevki'de kalub, son dereceye kadar düşmanla uğraşması;

Sâniyen, Şıpka istihkâmının karşısında lüzûmı kadar 'asker bırakarak ve bu sûret kâbil değil ise, ma'iyetindeki 'askeri kâmilen alarak geriye çekilmesi ve o halde bulunacağı noktalar nereleri olmak lâzım gelir ise, mütâla'a kabîlinden olarak kendisine beyân kılınmak üzere ta'yîni;

Sâlisen, Süleyman Paşa, 'Osman Pazarında veya Cum'ada tahaşşüd idecek diğer 'asâkir-i şâhâne ile birleşerek, düşmanın üzerine gidecek olur ise, Tırnova havâlisinde bulunacak düşman 'askeri, ânlarla uğraşmağa mecbûr olarak, Şıpka istihkâmâtındaki 'askerine imdâd idemeyeceğine ve o halde Şıpkadaki 'askerinin mevki' ve hâli müşkil olacağından; geçende olduğu gibi, Edirne üzerine veya daha ileriye tecâvüz itmek gibi bir tasavvuru ihtiyâr idemeyeceğine dâir ba'zı mütâla'ât olub, Mehmed 'Ali Paşa ve Mısır Cihâdiye Nâzırı Hasan Paşa dahî bu efkârda bulduklarından, meclis-i 'askerînin kendi mütâla'asına göre, bu tedbîr-i müstakîm olub da Süleyman Paşanın geriye çekilerek müşâr ileyh Hasan Paşa ma'iyyetiyle Balkanın öte tarafında tecemmu' itmekte olan 'Asâkir-i Şâhâne ile birleşerek, müşâr ileyh ile müttefikan hareket itmesi lâzım gelir.

Râbi'an: yine Edirne üzerine Şıpkadan veya Şıpka geçidlerinden Rusya 'askerinin gelmesi ihtimâli olub ve Edirneye geldiği halde musâlahadan başka çâre görülmeyüb de bu mahzûrları def' için, Süleyman Paşanın her halde Balkanın bu yüzünden ileriye geçmesi lâzım gelir.”

Bundan mâ ‘adâ Ağustosun on sekizinci günü Ser’asker Mustafa Paşadan vârid olan telgrafnâmenin bu bahse ta’alluk iden fıkrası dahî, yine muhtıra-i seniyyeyi mü’eyyeddir. Şöyle ki:

“Edirneye vusûl-ı ‘âlinizden sonra itdiğiniz hareket iki esâsa mebnî olub, bunun birisi Balkan eteklerine yayılmış olan düşmanı def’ etmek ve ikincisi, Balkanın beri tarafındaki düşmanı tard-ü tenkîl itdikten sonra Balkanın öte yüzünde îcâb iden harekât-ı ‘askeriyeyi Mehmed ‘Ali ve ‘Osman Paşalar ordularıyla beraber icrâ eylemek idi. Bihavlihî Te’âlâ, birinci

(Sayfa 109)

hareket-i devletlerinde istihsâl-i muvaffakiyetle ibtidâ Eski Zağraya ve sonra Yeni Zağraya gidüb oraları düşmandan düşmanla birleşen Bulgar eşkıyâsından tathîr iderek ve Şıpkı Balkanına çıkarak, muhârebât-ı müte’addidede dahî mazhar-ı muzafferiyet olmaları, tezyîn-i sahâyif-i tevârîh idecek âsâr-i bergüzîde ve mebrûreden olarak ne derecelerde ‘arz-ı teşekkür olursa azdır.”

Şimdi, bâ irâde-i seniyye hâiz olduğım vazîfeyi ve ‘umûm kumandanın evâmîr-i mezkûresini, ve maksad ve arzuları devleti bir tarafa bırakarak, Sofyaya ve ‘Osman Pazarına gidebilir mi idim? Balkanın cenûb yüzünü bir müddet daha Kazaklar ile Bulgar mezâlim-i vahşiyânesine terk idebilir mi idim?

Gerek ‘Osman Pazarına ve gerek Lofça tarafına giderek düşman ‘aleyhine oradan ta’arruz etmek, aradan lâ ekall on beş yirmi gün zaman geçmesine mütevakıf olub bu zaman, Bulgar ‘usâtına kazandırılmış olacak idi.

Bunlardan da sarf-ı nazar, ‘Osman Pazarı tarîkiyle Tırnovaya veya Lofça üzerinden Selviye ta’arruz imkânını farz itsek bile, vesâit-i nakliyenin ordumuzdaki mefkûdiyeti, bu faraziyât hükümsüz bırakırdı. Yüz bin müşkilât ile elde itdiğim vesâit-i nakliye, Şıpkada iken iki günlük mesâfede vâki’ Yeni Zağra şimendifer istasyonundan nakl-i zehâir ve mühimmâta bile kâfi değil idi.

Velhâsıl ba’zı (Lakerdoryan – Şark Muhârebesi) muharrirlerinin ve husûsiyle mü’ellif mösyönün didiği gibi ben vezâif-i esâsiyemden tegâfûl ile, Sofya veya ‘Osman Pazarı cihetlerine gitmek iktidârını hâiz değil idim; Tunca Vâdisi tarîkiyle Şıpkı ‘aleyhine harekete ve o cihetden ta’arruza mecbûr idim. Hatâ ise benim o hareketim zamanında, Mehmed ‘Ali Paşanın Tırnova ‘aleyhine

icrâ ideceği hareket manevrasından nükûl ve ferâgati ile beraber fazla olarak Hezargrada çekilüb bi'l-cümle Tuna Şark Ordusını vaz'-ı müdâfa'aya koymas ve düşmanı o cihetden emîn bulundırması idi.

Eğer Ceneral Radeski 'Asâkir-i Şâhânenin 'Osman Pazarından Elene ve Tırnova 'aleyhine geleceğini ümîd itse idi, kuvvetini oralardan kaldıramaz ve Ağustosun on ikinci ve on üçüncü günleri Şıpkaya imdâd yetişdiremeyeceğinden muhâfızları mevkî'-i mezkûrı mecbûren terk ve teslîm iderler idi. Mehmed 'Ali Paşanın mu'âvenetinden kat'-ı ümîd itmekliğim üzerine, İslimyenin ilerisinde vâki' Demir Kapu geçidi önünde ve Ahmedli cihetine birkaç tabur 'askerle bir mikdâr başıbozuk 'asâkir-i mu'âvene sevk ve Şıpkaya hareket itdiğim sırada, ânların da düşmanı

(Sayfa 110)

iğfâl ve kuvvetlerini yerlerinde tutdırmak için, Bebrova ve Elene üzerine ta'arruz nümâyiş icrâ itmelerini emr itmiş idim. Bu emrimiz icrâ olundu. Hatta Bebrova karyesi dahî ihrâk olunduğu sırada Ceneral Radeski, bunu bir hareket-i ciddiye 'add ile, derhal Tırnovadan Eleneye gitmiş ve o cihete tahşîd-i kuvvet itmiş idi. Mu'ahharan bunun bir müfreze-i cüz'ie ile olduğu anlaşılması ve Mehmed 'Ali Paşanın 'Osman Pazarı ile Cum'adaki 'askeri Hezargrada çekerek o cihetden havf-u telâşa mahal bırakmaması ile Şıpkadaki Rus 'asâkirinin de imdâd ve mu'âvenetine şiddet-i ihtiyâcları görülmesi üzerine, Ceneral Radeski, bilâ tereddüd kuvve-i mevcûdesini yığmak itdi.

Ya'ni ben, Bebrovaya ve Rus Balkan Ordusunun sol cenâhına doğru bir müfreze sevk itdim ve sağ cenâhı imdâdına yetişememesi için tedâbir-i iğfâliye icrâsıyla Mehmed 'Ali Paşanın fâ'ili olduğu hatâ-yı 'azîmi 'alâ kadri'l-imekân tashîh ve ta'mîr eylemek istedim ise de rahne büyük ve yama pek küçük olduğundan, benim bu yoldaki tedâbir-i cüz'iyem bir husn-i te'sîr hâsıl idemedi.

Hatânın ikincisi, Ağustosun dokuzuncu günü Şıpkâ 'aleyhine tertîb idilen ta'arruz planıdır: Şıpkâ silsile-i mevâki'ini müdâfa'a ider istihkâmâtın kısm-ı a'zamı Mali Yerdek cihetiyle Gabrova cihetine yapılmış olduğundan en za'if cihet Aykırıçabel tarafı bulunmuş idi. Bu cihet cibâlinin ormanlarla ve yekdiğerini müdâfi' dere ve tepelerle muhât olması ta'arruzı bi't-tabi' teshîl ideceğine binâen hücûm-ı hakîkîye me'mûren Receb ve Veysel Paşalarla sevk itdiğim on altı taburı

bidâyeten Aykırıçabel sırtına göndermeli ve Yerdek cihetine de liecli'l-iğfâl iki üç taburluk bir müfreze sevk itmeli idim. Gerçi Ağustosun on birinci günü bu hatâyı bir mertebe tashîh itdim ise de, yevm-i mezkûr akşamı arkadaşlarının imdâdına yetişen Rus 'asâkiri bu tashîhin zamânı geçmiş olduğunu ifhâm itdiler.

Hatâya sebebiyet bahsine gelince, ben Şıpka mevâki'ini zâten bilmez idim. Plan tertîb itmek için esâs ittihâz ittiğim ma'lûmât-ı mevki'iyeye, elimdeki Avusturya harîtasıyla, evvelce Şıpkada bulunan Erkân-ı Harb Mirlivâsı Mehmed Hulûsi Paşa ve Erkân-ı Harb Yüzbaşısı Mehmed 'Ali Efendinin şekl-i arâziyi ta'rîfâtından 'ibâret idi. Ağustosun sekizinci günü akşamı, Kızanlık önünde 'akd olunan meclis-i harbde, mûmâ ileyhimâ erkân-ı harblerin virdiği ma'lûmât-ı hücumun Mali Yerdek cihetinden vukû'ı daha suhûletli olacağını beyândan 'ibâret idi. Mûmâ ileyhimânın

(Sayfa 111)

bu ifâdelerini yevm-i mezkûrda liecli'l-keşf, iki taburla cihet-i mezkûreye gönderilen Erkân-ı Harb Re'isi Miralay 'Ömer Bey dahî tasdik itmesi üzerine artık hücum-ı hakîkinin Mali Yerdek cihetinden lüzûm-ı vukû'ını cezm-u hukm itdim. Hulûsi Paşa ile Mehmed 'Ali Efendi Rusların dahî Şıpkaya Mali Yerdek cihetinden hücum itmiş olmalarını kendilerine sened 'add idiyorlar idi. Halbuki Yerdek ciheti açık ve mevâni'-i tabî'iyeye¹³⁴ ile mahfûz idi. Aykırıçabel tarafı ise ormanlık olduğundan, hücum kollarımızı, bir derece düşmanın ateşinden ve nazarından setr ider idi. Benim bu bâbdaki hatâm, mûmâ ileyhim erkân-ı harblerin re'ylerini ma'mûlün bih¹³⁵ 'add iderek hücum-ı hakîkiyi Mali Yerdek cihetinden tertîb itmekliğimdir.

Erkân-ı Harb Re'isi Miralay 'Ömer Beyi keşf-i ta'arruziye gönderdiğim sırada kendim de birlikde gitse idim, cihet-i mezkûreden hücumun ne kadar müşkil olacağını keşf-ü tahmîn iderek Hulûsi Paşa ile Mehmed 'Ali Efendinin Yerdek cihetinden hücum hakkında dermiyân itdikleri re'yi cerh ider idim.

Mu'ahharan işitildiğine göre, mûmâ ileyih 'Ömer Bey, Mali Yerdek cihetinin keşfini de lâyıkıyla icrâ idememiş. Şıpkayı beyânlara ma'lûm olacağı vechile mîr mûmâ ileyih, refâkatindeki iki taburla Receb Paşanın bulunduğu sırta

¹³⁴ Mevâni'-i tabî'iyeye: Doğal engeller.

¹³⁵ Ma'mûlün bih: Kendisiyle amel olunan, yürürlükte olan, hükmü geçer.

avcı harekâtıyla teveccüh itdiği sırada, orada bulunan Rus ileri karakolları, yavaş yavaş geri çekilmeğe başladılar; şu kadar ki Receb Paşa cihetinin topları ta'biye kılınan Sivri Tepeciği terk itmemişler, o halde Sivri Tepenin aşağısındaki sırtlardan 'Ömer Bey görebildiği kadar mahalleri görüb çarçabuk 'avdet eylemiş ve Rusların siperlerini muhâfız ve müdâfi' olan 'amîk dereleri 'amûdî siperlerle kayalıkları velhâsıl mevâni'-i tabî'iyeye ve sun'iyeden hiçbirini görememiştir; hatta bu bâbda bir harîta-i keşfiye dahî yapub, bize takdîm idememiştir.

Velhâsıl ben, bu bâbda ister ma'zûr, isterse mes'ûl olayım, hücum-ı hakîkinin Mali Yerdek cihetinden tertîb olunması, ikinci bir hatâ idi.

Üçüncü hatâ, benim tertîb itdiğim ta'aruz planının icrâsındaki tesâmuh idi. Bunun erbâb-ı tesâmuhı dahî Şâkir, Receb ve Veysel Paşalar idi. Bunun da esbâbı ile keyfiyet vukû'ı da yukarıda 'âid olduğu bahisde mufassalan zikir idildi.

Dördüncü hatâ, Ağustosun on birinci günü gerek Yerdek ve gerek Aykırıçabel tarafındaki

(Sayfa 112)

taburların hîn-i ta'aruzlarında livâ paşaların 'askerleri başı ucunda bulunmamalarıdır. Bu husûsa dâir olan tafsilât dahî müte'allık olduğu bahisde geçdi.

Beşinci hatâ, mâdem ki Ağustosun on birinci günü Aykırıçabelden ta'aruz lüzûmını tasmi'im itmiş idim, Râsim Paşa ile cihet-i mezkûreden altı taburluk bir kuvvet göndereceğime, gerek yevm-i mezkûrda ve gerek Ağustosun on ikinci ve on üçüncü günleri yekdiğerini müte'âkib sevk itdiğim on taburı da o altı tabura terfikitse idim de Ağustosun on birinci günkü mu'âmelât-ı harbiyeye sabahleyin on altı taburla başlasa ve kendim bizzat başlarında bulunsa idim, yevm-i mezkûr akşamı Rusların kuvve-i imdâdiyesi gelmeksizin belki Şıpka istirdâd olunur idi. Bu hatâyı henüz Aykırıçabel cihetinin ehemmiyetini lâıyıkıyla takdir idemediğimden on birinci gününün ta'aruzunda Şâkir ve Receb ve Veysel Paşaların bir iş görebilmelerine hâlâ ümidvâr olduğımın, Aykırıçabele gönderdiğim 'askeri "bakalım bunlar ne yapabilirler ve o cihet ne hâl ve vaz'iyetdedir, gitsinler de anlaşılınsın" gibi bir mütâla'a-i mütereddidâne ile sevk itdiğimden böyle Tırnova ile Eleneye doğru yayılmış olan Ceneral Radeski kuvvetinin müddet-i kalîle zarfında Şıpkanın imdâdına imkân-ı müsâra'atlerini

hatırlamadığımdan dolayı ihtiyâr-ı irtikâb itdim. Bu cümleler ile beraber şimdi anlaşılıyor ki, ne merkez-i saltanat, ne ‘umûm kumandan Mehmed ‘Ali Paşa ve ne de ben, düşmanın ahvâl-i hakîkiyesinden aslâ haberdâr değil idik. Eski Zağra vak’asından sonra Şıpkanın istirdâdını ‘azm-ü tasmîm itmiş olduğum halde, bir takım gavâil¹³⁶ ve mevâni’in veche-i ‘azîmetimi nasıl Yeni Zağra tarafına çevirdiğini yazmış idik. Eski Zağra vukû’âtından Ferdiç ve Hain Boğazlarına hareketime kadar, düşmana dâir aldığım ihbâr meyânında Rusların Plevne hücûmunda uğradıkları hezîmet-i külliye en mühimi idi.

Bunun iktizâsınca, Rusların yeniden imdâd alıncaya kadar bir hareket-i tecavüz-kârânede bulunmamaları tabî’i iken 22 – Temmuz – 93 târihiyle ve Eski Zağradan Yeni Zağraya gider iken makâm-ı ser’askerîden âtiyü’z-zikr me’alde bir telgrafnâme aldım:

“Viyanâ Sefâret-i Seniyyesinin iş’ârına göre, Rusların on dokuzuncu fırkasıyla sekizinci fırkası, Balkanların cihet-i cenûbiyesindedir.

Sekizinci ve on birinci fırkalar dahî, Balkanın öbür tarafındaki Ceneral Gurkoya ‘alâ cenâhi’l-isti’câl yetişüb, Edirneye yürümek için emir almışlar... berâ-yı ma’lûmât beyân olunur.”

(Sayfa 113)

Mehmed ‘Ali Paşanın bugünkü târih ile yazdığı bir diğer telgrafın hulâsası dahî: “Şu bir iki gün zarfında Rusyalı planını tebdîl ittiğinden, yeni sülûk ideceği harekâta muttali’ oluncaya kadar, buraca Hain Boğazından tertîb olunan fırka-i seyyâre-i ta’arruziyenin hareketi te’hîr idildi.

Artık siz, Biminneh Te’âlâ muvaffakiyetden sonra Ferdiç ve Hain Boğazlarının tahkîm ve muhâfazasına kuvve-i kâfiye terk ile, bâkî kuvvetin Tunca ovasından Kızanlık ve Şıpkanın dahî dahî zabtına teşvîki ve İnşâAllah bunlar da düşmandan istirdâd eyledikde, ol vakit Balkanın Tuna ciheti için icrâ olunacak manevraları bi’l-muhâbere elbirliğiyle icrâsına karar viririz.”

Me’alinden ‘ibâret idi. Ya’ni “biz size yardım idemeyeceğiz ve Balkanın öte yüzünden icrâsını va’ad ittiğimiz mu’âveneti, Rusların planı değişmesinden

¹³⁶ Gavâil: Dertler, sıkıntılar, felaketler, musibetler, belalar.

dolayı yapamıyacağız, Balkan geçidlerini siz kendiniz zabt idiniz de, sonra da bize mu'âvenet eyleyiniz, Ruslar planlarını tebdil itdiler. Biz ihtirâz idiyoruz” demek idi. Yine bugünkü târihli bir telgrafıyla Mehmed ‘Ali Paşa İstanbula dahî âtiyü’l-me’al telgrafi yazmış idi:

“Grandük Nikola karargâhını, Tırnovadan Beleye nakl itdiği ve Rusçuğun üst tarafında “Buğatin” Adasına müceddid bir köprü inşâsına başladığı ve planını tebdil ile Balkanın cenûb tarafındaki ‘askerini geri çekerek, yalnız Balkan geçidlerini muhâfaza ideceği ve var kuvvetini Plevneye ve ‘ale’l-husûs Rusçuk ve Hezargrad üzerine virmek efkârında bulunduğının ‘akıldan ba’id olmadığı, Viyanadan Bâb-ı ‘Âliye mevrûd havâdislerde görüldü ve köprü maddesi, Rusçukdan dahî tasdik olunuyor ve hayli büyük kerestelerin de Bele tarîkiyle sevk idildiği Cum’adan tahkik idildi.

Artık Rusyalı ba’demâ Balkanı tecâvüz idemez. Binâen’elyh, Plevne ve Hezargrada fevkalâde teyakkuz ve intibâh üzere bulunmak iktizâ ider.

Süleyman Paşanın Eski Zağrada külliyetli bir düşmana rast gelmediği de bu havâdisi te’yîd idiyor. Balkanın öte yüzünden tasmîm idilen ta’arruz manevrası için Ferik Necib Paşa ma’iyyetiyle on dört tabur piyâde ve bir alay süvâri ve dört batarya topdan müretteb bir fırka teşkil idilmiş idi. Diğer emir virilinceye kadar bunların Cum’ada kalması Necib Paşaya yazıldı. Bugün ve yarın alınacak habere göre Balkan manevrasının devâmı câiz ise, ‘Osman Pazarına sevk olunur.

(Sayfa 114)

düşmanın bile civârında bir kuvve-i külliyesi tecemmu’ı tahakkuk ider ise, fırka-i mezkûre, Hezargrada mu’âvenet idebilir.”

Müşâr ileyh Mehmed ‘Ali Paşa Temmuzun yirm dördü târihiyle de bana işbu âtiyü’z-zikr me’alde telgrafi yazmış idi:

“Düşmanın Tunadan geçirdiği sekiz kol ordunun dördü Hezargrad kol ordu-yı hümâyûnı üzerine hücûma hazırlandığı tahkikât-ı mevsûkaya müsteniden sefâretlerden yazıldı.

Rauf Paşa zamânında Balkanın öte yüzine li-ecli’l-mu’âvene dokuz tabur gönderilmiş imiş. Bunları i’âde idiniz ve Hezargrada vukû’bulacak

muhârebelerin mes'ele-i hâzıraya bir netîce vireceği derkârdır. Siz hemen sür'at-i mümkin ile Ferdiç ve Hain Boğazlarını zapt idiniz. Ândan sonra İslimye ve Kazan tarafından Tuna şark Ordusuyla kesb-i irtibâta himmet ve yanınızdaki kuvve-i cesîmeden bir kısmıyla da bu tarafa mu'âvenet idiniz.

Bugünkü târih ile meclis-i 'askerî ve makâm-ı ser'askerî dahî me'ali âtiyü'z-zikr telgrafnâme-yi yazmış idi:

“Ruslar, gerek İslavlar ve gerek sâir şark Hıristiyanları için her dürlü şerâit-i muzırrayı cebren kabûl itdirmek için bu muhârebeye kıyâm itdi ve Zıştoviden geçmek ve Tırnova ve sâir mahalleri zapt iderek Balkana gelmekle bu maksadı hâsıl olamaz ve Balkanın berisinde olan memleketler, Devlet-i 'Aliyyenin yedd-i zabtında oldukça teşebbüsâtı yarım kalarak, hem maksadından mahrûm ve hem de Avrupaca nâmusu muhtell olur ve Rusyalı, kibr-ü nahveti¹³⁷ iktizâsınca bu hâle tahammül idemez. Binâen'aleyh, olanca kuvvetini cem' ile Şıpka tarafından beri cânibe mürûr ider ve devletin beri taraftaki kuvvetini çığneyerek sür'atlı yürüyüş ile Edirne üzerine hücum ve takrîb ile Balkanın bu yüzünde olan memâliki istilâ iderek devleti bir hâl-i 'acze ilkâ eyler. Düşmanın bu yolda bir tedbîrden hâlî olmadığı bî-iştibâhdır¹³⁸ ve posta ile tarafınıza gönderilen gazetelerin tercümeleri dahî, bu zannı te'kîd idiyor ve bu makûle ahvâlde kemâl-i teyakkuz ve intibâh üzere her vukû'ata hazır bulunmak, farîza-i hâlden ve kâ'ide-i hikmet iktizâsındandır. Balkanın bu tarafına düşmanın öyle bir kuvve-i cesîme ile hücumı vukû'unda mukâbele olunabilmek için, ne mikdâr kuvvete muhtâc olacak iseniz, bi'l-mütâla'a iş'âr...¹³⁹ Paşa ile de muhâbere idiniz”

(Sayfa 115)

Yeni Zağraya geldiğimin ferdâsı günü, İslimye tarîkiyle mezkûr 22 ve 24 – Temmuz – 93 târihli telgrafları almış idim; çünkü Yeni Zağraya henüz telgraf muhâberâtı bida' itmemiş idi. Plevne ve Eski Zağrada gördüğü hezîmetler üzerine Rusların yine Rusçuk ve Hezargrada hücum ideceğine ve Balkanları bi't-tecâvüz Edirneye doğru yürüyeceğine dâir 'umûm kumandanın ve merkez-i saltanatın virdiği evâmîr-i 'acîbe, Karadağdan ayağı tozuyla gelerek dâru'l-harbe henüz ayak

¹³⁷ Nahvet: Kibir, gurur, büyüklenme, ululanma, kurulma, böbürlenme.

¹³⁸ Bî-iştibâh: Şüphesiz.

¹³⁹ Müsveddelerde burasını fare yemiş olduğu cihetle okunamamıştır.

basmış ve hasbe'l-mevki' bu bâbda kimse ile de görüşmemiş olduğumdan zihnimi tağlît eylemiş idi.

Ma'mâfih, havâdisin sıhhat ve 'adem-i sıhhatini hiç cây-ı bahs itmeyerek Mehmed 'Ali Paşanın Balkan geçidlerini istirdâd hareketine müşâreket itmesi lüzûmını, gerek merkez-i saltanata ve gerek Mehmed 'Ali Paşaya yazmakta Ruslar Balkanı bir daha geçmek tecrübesinde bulunacak olurlar ise, mukâbeleye çalışacağımı bildirmekte idim. Geçidlerin musammem olan istirdâd planını dâimâ ve müte'addid telgraflarla ileri sürerek ânlar tarafından yazılan mezkûr muğâlatanâmelere o kadar kulak virmez idim.

26 – Temmuz – 93 târihli bir telgraf-ı ser'askerî, Balkan geçidlerini tutmak ve iktizâ iden yerlere istihkâm yapmak için mufassal sûretde evâmiri ihtivâ idiyor idi.

Mehmed 'Ali Paşanın 27 – Temmuz – 93 târihli telgrafı dahî “düşman Plevne ve Hezargrad Kol Ordularını mağlûb itmedikçe, Balkandan geçemeyeceği ve geçidleri hâl-i tedâfi'ide bırakarak Plevne ve Hezargrad Kol Ordularına yükleneceği bedihîdir ve siz me'mûriyetinize, ya'ni Tunca ovasından giderek Ferdiç, Hain ve Şıpka geçidlerini istirdâda muvaffak olursanız sâir ordulara da muzafferiyet kapısı açmış olursunuz. Lâkin Ferdiç ve Hain geçidlerinin zabtı bu sırada Şıpkadan gelmesi melhûz olan düşman kuvvetine karşı bir kuvvet ifrâzından sonra Şıpka geçidinin ele geçirilmesi elbette de güç bir manevradır; siz, Balkan geçidlerini düşmandanaldıktan sonra o vakit bi'l-ittifâk düşmana ta'arruz çâresine bakarız. Sizin münferiden Balkandan sarkmanız muhâtarayı da'vet ideceğinden geçidleri aldıktan sonra bizim ile muhâbere idiniz ve mümkün ise Plevneye de birkaç tabur i'âne gönderiniz” me'alinde idi.

Müşâr ileyh Mehmed 'Ali Paşanın 27 – Temmuz – 93 târihli bir telgrafnâmesi dahî:

“Düşman Hezargrad karşısında üç kol ordu cem' itdi. Hezargrad üzerine

(Sayfa 116)

hücûm ve belki de Rusçuğı muhâsara efkârında olduğu cümle-i tahkikâtdandır. Hatta bu havâdis üzerine size on sekiz taburla Balkanın ötesinden ideceğimiz mu'âvenetden de sarf-ı nazar itmiş idik. Siz, bir an evvel Ferdiç ve

Hain Boğazlarını zabt iderek, o sırada melhûz olan düşman harekâtına karşı bir kuvve-i kâfiye bırakmanızı ve işbu iki boğazı ele geçirdikten sonra Şıpka Boğazının dahî zabtına müsâra'at itmenizi yazmış idim. Bu boğazların zabtı için pek zahmet çekmeyeceğiniz akvâ-yı me'mûldür. Ândan sonra Balkandan Tırnova ovasına ineceğiniz vakit düşmanın kuvve-i külliyesine tesâdüf olunur. İşte o zaman bi'l-muhâbere ve'l-ittihâd bir güzel manevraya karar virilmek lâzımdır. Siz, Balkan geçidlerini zabt itdikten sonra ovaya inmek için el birliğiyle bir manevraya karar virmek üzere muhâbere idiniz. Buraca mümkün olan mu'âvenet ve teshîlâtın îfâsında da aslâ te'ennî olunmaz" me'alinde idi.

25 – Temmuz – 93 târihli emirnâme-i ser'askerî, hedef maksada ya'ni geçidlerin istirdâdına isti'câl-i hareket olunmasını âmir idi. Mehmed 'Ali Paşa, bugünkü târihli bir telgrafıyla, Balkanın şimâl tarafından va'ad itdiği mu'âveneti icrâ idemediğine ma'a'l-i'tirâz, Hain ve Ferdiç boğazlarının zabtı için ittihâz olunan tedâbiri ve düşmanın Şıpka geçidinden melhûz olan sarkıntısına karşı nerelere ne mikdâr kuvvet ta'yîn idileceğini su'al idiyor idi.

İşte benim Yeni Zağradan Ferdiç boğazını işgâl için hareketim ve mezkûr boğazı yevm-i işgâlim olan 30 – Temmuz – 93 târihine kadar düşmanın kuvvetine ve harekât-ı mütesavveresine dâir gerek merkez-i saltanattan ve gerek 'umûm kumandan Mehmed 'Ali Paşadan aldığım ma'lûmât husûsât-ı mebsûtadan 'ibâret idi. Bu ma'lûmât icmâl idilir ise "Rusların Hezargrad ve Rusçuğa hücum itmeleri muhakkaktır. Binâen'aleyh, Balkan geçidlerinin istirdâdı için Süleyman Paşanın mübâşir olduğu harekât-ı harbiyeye Tuna Şark Ordusunun iştirâki gayr-ı mümkündür. Bir de Rusların Şıpka geçidinden ilerleyerek Edirneyi zabt itmek fikrinde olduğu da müstahberdir. Bu halde Süleyman Paşa serî'an Ferdiç ve Hain geçidlerini zabt itsin ve bu sırada Şıpka cihetinde icrâsı melhûz olan düşman harekâtına karşı da bir kuvvet ifrâz itsin; boğazların zabt-u tahkîminden sonra Tunca vâdisinden giderek Şıpkayı istirdâd eylesin; bundan sonra dahî Balkandan münferiden sarkmasın; 'umûm kumandan Mehmed 'Ali Paşa ile bi'l-muhâbere, el birliğiyle Tırnova ovasına inmek için karar virilecek bir manevraya ittibâ'an hareket eylesin; şu müddet içinde,

(Sayfa 117)

'Osman Paşaya da birkaç tabur göndererek mu'âvenet itsin. Düşmanı Balkanlardan geçirmesin; Edirneye yürümesine meydan virmesin ve Mehmed 'Ali

Paşa ile de Kazan tarafından irtibâtını muhâfaza ya'ni mevcûd ma'iyyetinden oralara da biraz 'asker sevkiyle, Mehmed 'Ali Paşa ordusunun sol cenâhını te'mîn eylesin" demek idi.

Bakalım Ferdiçden Şıpkaya vusûlüme kadar geçen müddet ki sekiz gündün 'ibâretidir, o müddet zarfında aldığım evâmir ve ma'lûmât neden 'ibâret idi:

31 – Temmuz tarihiyle Mehmed 'Ali Paşanın bana yazdığı telgrafın hulâsa-i me'ali:

“Sizin Ferdiç Boğazında düşmana tesâdüf itmemeniz, Rusların Hezargrad ve Plevne 'aleyhine kuvve-i külliye cem' itmesindedir. Hain Boğazında da düşmana rast gelmemeniz veya mezkûr boğazı kolaylıkla zabt itmeniz me'mûl-i kavîdir. Boğazlar tamâmen yedd-i zabtımıza geçtikden sonra Tunanın her tarafından 'umûmî bir hareket icrâ olunacaktır. O vakit bizimle muhâbere itdikden sonra birlikte îcâb-ı hâle teşebbüs lâzımdır. Sizin hareketinizi teshîl için, Cum'a ve 'Osman Pazarı taraflarından nümâyîş-i 'askerî icrâsını kumandanlarına emir virdim.”

İfâdesinden 'ibâret idi.

Yine bugünkü târih ile Mâbeyn-i Hümâyûndan bana yazılan emir dahî:

“Düşmanın kuvve-i imdâdiyesi gelmeden evvel, sağ ve sol cenahdaki 'askerlerimizin ta'arruzda lüzûm-ı müsâbakati hakkında ba'zı taraftan vukû'bulan ihtârât, Mehmed 'Ali Paşaya tebliğ kılınmış idi. Alınan cevâbda, Rusyalılar, Balkanın öte tarafında kuvve-i külliye cem' itmekte olmasına nazaran arzu olunan ta'arruzun icrâsını, refâkatine on dört tabur daha 'askerin gönderilmesine mütevakıf olduğunu gösteriyor; bir de ta'arruzda sizin de müşâreket ve bi'l-ittihâd ta'yîn idilecek bir vakit ve ânda ileriye hareketiniz lüzûmundan bahsi diyor. Müşâr ileyhin bu arzûsı bâ irâde-i seniyye ihtâr kılınır.”

Me'alinde idi.

Yine bugünkü târih ile Viyana Sefâret-i Seniyyesinden naklen makâm-ı ser'askerîden yazılan telgrafnâme “Ceneral Gurdetrek Plevneden Tersinike ordugâhını nakl itdiğini ve Rusların Rusçuk önündeki Parayan ve Maçkada köpri

inşâ itmekte olduklarını ve Sırbistan ile Yunanistanın dahî muhârebe-i hâzıraya iştirâk ideceklerini” ihtâr idiyor idi.

(Sayfa 118)

2 – Ağustos – 93 târihiyle Mehmed ‘Ali Paşanın merkez-i saltanata ve bana yazdığı telgrafnâmesinin bu bahse ta’alluk iden kısmı “bizim taraftan yapılacak ta’arruz Dersa’âdetden tertîb olunan mustahfiz taburlarının vürûduna ve o taburların kal’alarda bulunan nizâmiye ve redif taburlarıyla icrâ-yı mübâdelesine mütevakıftır. Ândan sonra dahî ideceğimiz ta’arruz manevrasını iki şık olmak üzere tasavvur idiyoruz. Bunun biri, Hezargrad ve Cum’ayı müdâfa’â hâline alarak, bâkî elde kalacak yirmi beş taburluk bir kuvvet ile Tırnova üzerine hareket itmek ve sizin kuvvet ile birleşmeğe çalışmak ve diğeri, ‘Osman Pazarından nümâyîşle bi’l-iktifâ, Hezargrad ve Cum’adan “Lum” ve “Yantara” üzerine ta’arruz itmekdir.

Bunlardan hangisi hayırlı olacağı da henüz bizce takarrür itmedi. Bu bâbda re’yinizi sorarız. Eğer biz Lum ve Yantara üzerine harekete karâr virecek olur isek ma’iyyetinizde olan kuvvetden ne kadarlık bir müfreze bi’t-tefrîk ‘Osman Pazarındaki altı tabur ‘askerimizle birleşmek için gönderebilirsiniz? Ve ‘acabâ bu yoldan Tırnova üzerine ‘askeri sevk mümkün olur mı?”

Me’alinde idi.

Ağustosun ikinci günü Mehmed ‘Ali Paşa, bize me’al-i mezkûrda ve Mâbeyn-i Hümâyûnun emr itdiği ta’arruzı sallamak ‘azminde olduğunu müş’ir bir telgraf yazdığı halde, Ağustosun birinci günü, Mâbeyn-i Hümâyûna yazdığı telgrafda “Rusyalılar, Dikilitaş’a yapılan köprüden dün sabahdan beri yirmi sekiz bin piyâde ile elli kıt’a top geçirdiler. On bin nefer de geçmek üzeredir. Ağustosun on ikinci günü Rusçuk ve Hezargrad üzerine hücum ideceklerdir. Bu havâdis Rusçuk hafiye me’mûrının Rusçuk kumandanlığına virdiği ma’lûmâtdır.”

Me’alinde idi.

Bu kabîlden olub Viyanadan neşri dilen evvelki havâdisler dahî zâten mesmû’-ı ‘âlî olduğundan, düşman kuvvetinin tezâyüd itmekte olduğu ve âna göre hareket itmek lüzûmı hakkındaki irâde-i seniyye Ağustosun üçüncü günü Mâbeyn Baş Kitâbetinden bana emr olundu.

Bugün Makâm-ı Ser’askerîden, Şıpkanın istirdâdından sonra sağlı sollu düşman ordularına ta’arruz için yapılması lâzım olan manevra hakkında benim re’y ve planım düstûru’l-‘amel tutulmak ve Mehmed ‘Ali Paşa ile ‘Osman Paşaya da o yolda emirler virilmek üzere su’al olunmuş

(Sayfa 119)

idi. Mehmed ‘Ali Paşanın 5 – Ağustos – 93 târihiyle bana yazdığı telgraf “düşman Rusçuğun dört sâ’at ilerisinde Dikilitaşta yaptığı Köprüyü ikmâl itdi; beş altı kolordusunu Hezargrad ve Rusçuk tarafına cem’ iderek Hezargrad üzerine şiddetli ve kuvve-i külliye ile hücum idecek ve Rusçuğa hasr-u tazyîk iderek az bir vakitte işe netice virecektir. Düşmanın bu emelini siz de tasdik idersiniz. Balkanca olan meşgûliyetinizi ‘ahd-i karîbde bitiriniz de, bize mu’âvenete hazır olunuz.”

Fıkarâtından ‘ibâret idi.

İşte Ferdiç Boğazından Şıpkaya târih-i vusûlüm olan 8 – Ağustos – 93 târihine kadar benim ma’lûmâtım ve aldığım evâmîr gerek merkez-i saltanatın ve gerek ‘umûm kumandan Mehmed ‘Ali Paşanın yazdığı mezkûr telgraflar münderecâtından ‘ibâret idi. Mehmed ‘Ali Paşanın telgraflarının hulâsası “Ferdiç ve Hain Boğazlarının zabtından sonra Şıpkanın da istirdâdı ve ândan sonra Tuna Şark Ordusuyla birlikde karar virilecek ta’arruz manevrasına mübâşeret olunacağını; benim münferiden Balkanın şimâline sarkmaklığım gayr-ı câiz olduğundan geçidlerin zabtından sonra bi’l-muhâbere tevhiid-i harekât idilmesi ve Ruslar Hezargrad ve Rusçuk üzerine hücum ideceklerinden o cihetlerin hâl-i tedâfi’iye alındığını” beyândan ve merkez-i saltanatın telgrafları ise “Şıпка geçidini istirdâd itdikden sonra Tuna Şark ve Garb Ordularıyla birlikde; Rusların ‘asâkir-i imdâdiyeleri gelmeksizden üzerlerine bir ta’arruz-ı ‘umûmî icrâsını ve buna müteferri’ husûsâtı tavsiyeden” ‘ibâret idi.

Şimdi gerek merkez-i saltanat ve gerek ‘umûm kumandan Mehmed ‘Ali Paşa, benim Şıpkaya harekâtım esnâsında Rusların ta’arruz ideceğine ve o iktidârda bulunduğuna kâil idiler.

Lâkin merkez-i saltanatın, bu ta’arruzun Balkan ‘aleyhine ve Edirneye doğru olabilmesinden havf-u telâş itmekte ve Mehmed ‘Ali Paşa dahî “Ruslar Balkanı tecâvüz idemezler... bu fikir yanlıştır; ânlar, Rusçuk ve Hezargrad

üzerine hücum edeceklerdir” diye yaygara eylemekde idi. Benim bu bâbda yapmağım icâb iden harekâta gelince, gerek merkez-i saltanat ve gerek ‘umûm kumandan Mehmed ‘Ali Paşa, Ferdiç ve Hain ve ba’de Şıpka geçidlerinin zabtını emr-u tavsiye idiyorlar idi. Mehmed ‘Ali Paşa Şıpkanın tarîk-i istilâsını da ta’yîn iderek Tunca vâdisinden gidilmesini ihtâr

(Sayfa 120)

Eyliyor idi. Lâkin Şıpkadaki düşman kuvvetinin mikdârını bilmeyor idi. Binâen’aleyh, Hain boğazını işgâl edeceğim sırada düşmanın Şıpkadan melhûz olan sarkıntısına karşı o tarafa bir kuvvet ifrâzını bana tavsiye eyliyor idi. Halbuki Şıpka muhâfızlarının topı on taburdan ‘ibâret bir kuvve-i cüz’iyye olduğımı bilse idi, ânların ta’arruza kudretyâb olabileceklerini tasavvur itmez ve o tasavvurına müsteniden bir takım ihtirâzî emirler virmez idi. Mehmed ‘Ali Paşa Şıpka geçidinin istirdâdından sonra oraya bir kuvvet ifrâzını ve kuvve-i mütebâkiye ile Tuna Şark Ordusuna iltihâkı bana tavsiye ve ihtâr itmekde ve merkez-i saltanat ise, Şıpka zabt olunduktan sonra Rusyanın kuvve-i imdâdiyesi gelmeksizin, Ruslar ‘aleyhine sağdan, soldan bir ‘umûmî ta’arruz icrâsı lüzûmunu dermiyân ile olbâbda Mehmed ‘Ali Paşa ile bi’l-muhâbere ta’arruz matlûbî kararlaştırmağı bize de emr-u iş’âr eylemekde idi.

Rusyalılara gelince, bunlar ne Rusçuk ve Hezargrada ta’arruz fikrinde idiler ve ne de Gurkonun vakitsiz olan Balkan tecâvüzi harekât-ı nâ-münâsibini bir daha tekrâr eylemek ‘azminde bulundılar. Ânlar, kuvâ-yı imdâdiyeleri gelinceye kadar hâl-i hâzırı ve Balkan geçidlerini muhâfaza itmek ve ba’de Plevneyi ‘alâ tarîki’l-muhâsara zabt itdikten sonra Balkanları geçerek Edirneye yürümek fikrinde idiler. Şu halde bizim yapmağımız lâ bûd olan manevra her ne tedbîr lâzım ise bi’l-icrâ Balkan geçidlerini zabt iderek Koca Balkanın nukât-ı mühimmesini elde itmek ve Balkanın her iki yüzine hâkim olan nukâtı ba’de’t-teshîr Mehmed ‘Ali Paşa ile ‘Osman Paşaya ve bana bir ta’arruz-ı ‘umûmî emri virerek düşmanın kuvve-i imdâdiyesi gelmeden hezîmeti esbâbını istihzâr eylemek idi. Ma’a’t-te’essûf beyân olunur ki, gerek Mâbeyn-i Hümâyûn ve gerek merkez-i saltanatın bu bâbda ihtârâtını – ki me’alen yukarıda yazmış idik – Mehmed ‘Ali Paşa husn-i telakkî itmedi ve ta’arruzı icrâdan alıkoymak için Şıpka harekât-ı istirdâdiyesinde lâ bûd olan mu’âveneti benden dirîğ eylediği gibi düşmanı Tuna Şark Ordusu cihetinden me’âmün bırakarak Şıpkadaki mahsûrüne imdâd itmelerine müsâ’ade eyledi. Bundan başka, şâyed Şıpkayı alıvirir isem yine ‘adem-i icrâyaya bir

vesîle olmak üzere işi, kendisine on tabur daha gönderilmesine ve mustahfiz taburlarının nizâmîye taburlarıyla mübâdelesine ta'lik eyledi. Garibi bu ki, o târihte topu topu Tuna Şark Ordusunda on kûsûr tabur mustahfiz var idi. Böyle bir ta'arruz-ı 'umûmîde ta'arruz kollarının yekdiğerine irtibâtı elzem ve vâcib iken, 'acabâ 'Osman Pazarından mı, yoksa Lum ve Yantara cihetinden mi ta'arruz itmeli? Gibi, bir fikr-i mütereddîâne ortaya koydı.

(Sayfa 121)

'Osman Pazarından ta'arruza da ancak yirmi beş tabur ifrâz idebildi.

Velhâsıl devletin en kıymetli ve her dakikası hayâtını kâfil olan evkât ki, Temmuz ve Ağustos aylarının müsâ'id olan sâ'at-i mebrûkesidir.. bu eyyâm, Mehmed 'Ali Paşanın sû-i efkâr ve niyyâtı yolunda telef ve zâyi' oldu. Bu dakîka ba'den li't-tiyâvâleti ya'ni Rusların hâssa ordusu ve Granadiye firkaları gelmeğe başladıkdan sonra bir mertebe anlaşılarak, Mehmed 'Ali Paşanın harekât-ı mu'avvakânesi¹⁴⁰ câlib-i iğbirâr-ı¹⁴¹ 'âlî oldu ve kendisi 'azl idilerek yerine 'umûm kumandan ta'yîn kılındım ise de hayf ki, o eyyâm fırsat elden giderek düşmanın 'asâkir-i imdâdiyesi gelmeğe ve fasl-ı şitâ¹⁴² dahî Tuna sevâhilinde hukmüni icrâyaya ve noksâni-i edevât-ı nakliye ile bir hâl-i 'acze dûçâr olan Ordû-yı Hümâyûnı 'avâriz-ı tabî'ye-i mevsim dahî bir derece daha tes'ib ve işkâle başlamış idi.

İstitrât

Bir takım lakerdoryan muharrirleri ve ânları mukallid bulunan enzâr-ı sathîye ashâbı ve hattâ beni muhâkeme iden Dîvân-ı Harb Erkânı "Şıpka hareket-i istirdâdiyesi, Mehmed 'Ali Paşanın rızâsı hılâfındadır, o, Şıpkaya hücum olunmayacağını emr itmiş iken Süleyman Paşa, 'adem-i itâ'atle gitdi; bu kadar 'asker telef itdi. Merkez-i saltanat dahî Süleyman Paşanın bu hareket-i hod-sirânesine müşârik değildir. Bu mes'ûliyet kâmilen Süleyman Paşaya râci'dir" gibi mürtekib oldukları isnâdât-ı müte'arrızânededen şu telgrafları okuyub da utanmazlar mı? Veyahud vicdânen olsun, irtikâb itdikleri gurur ve bühtândan dolayı 'acabâ muzdarib olamazlar mı?

¹⁴⁰ Mu'avvak: Ta'vik edilmiş, geriye bırakılmış, askıda bırakılmış [iş].

¹⁴¹ İğbirar: 1. Gubarlanma, tozlanma. 2. Kırılma, gücenme.

¹⁴² Fasl-ı şitâ: Kış mevsimi.

Biz, lakerdoryan muharrirlerini bir dereceye kadar ma'zûr görürüz. Kabahat ânların Mehmed 'Ali Paşa sofrasında bâdenûş-ı iğtifâl¹⁴³ olan muhbirlerindedir. Bunlar, harekât-ı harbiyeye dâir Mehmed 'Ali ve Rauf Paşalarla 'avânelerinden her ne işitdiler ise, sahîh olmak üzere bi't-telakkî, merci'lerine de o yolda 'arz-ı ma'lûmât itdiler. Bizim ordugâhda da muhbirler var idi; lâkin, ben bunların şahıslarını himâyet ve ri'âyet beraber harekât ve manevra-i harbiyeye dâir ânlarla kat'â söz itmeğe tenezzül itmez ve hatta vukû'ât-ı yevmiye-i harbiyeye dâir ba'zı def'a vukû'bulan mürâca'atlarına dahî "ne gördünüz ise ânı yazarız.. benim resmî vireceğim ma'lûmâtı zâten gazetelerde okursunuz. Ânın için size şimdi ânları bildirmeğe lüzûm yokdur. Lâkin meşhûdâtınızı doğru yazmanızı isterim" dir idim.

(Sayfa 122)

işte Ağustosun dokuzuncu gününden on dördüncü gününe kadar Şıpkanın altı gün devâm iden muhârebât-ı hûnrîzânesi, tafsilât-ı müteferri'asıyla yukarıda zikr olundu. Ağustosun on dördüncü günü sabâhın sâ'at ikisinden sonra her iki tarafın yekdiğeri 'aleyhine ta'arruz ve hüçûm idebilecek kudreti kalmamakla beraber bitâb düşdüklerinden ve kuvve-i hâliyeleriyle diğelerini mevki'inden çıkarmak imkansızlığını da anladıklarından, bi't-tabi' şiddet üzere devâm iden muhâsamâtı bir mertebe ta'dîl ve tahfif itdiler; lâkin, bu ta'dîl-i muhâsamât, piyâde 'askerine kâin bir müsâ'ade-i mahsûsa gibi idi.

Topçular, yine ateşlerine devâm iderler idi. Ekseriya geceleri bile ta'dîl olunamayan bu top ateşi, Ağustosun on dokuzuncu gününe kadar devâm itdi. Nihâyet yirminci günü, o da şemâtetini tahfife karâr virdi. Şıpkanın cihât-ı selâsesine sevk itdiğim ve husûsiyle Aykırıcabele giden ve nizâmları birbirini müte'âkib muhtell olan taburların şühedâ ve mecrûhîninin mikdâr-ı sahîhi, Ağustosun on dokuzuna kadar ma'lûm olamamış idi. Çünkü yukarıda zikr olunduğı vechile taburlar efrâdından bir takımını dağılub, kimi ordugâha savuşmuş ve bir takımları da yaralı götüreceğiz diyerek Kızanlığa ve daha ilerideki hastanelere kadar gitmiş olduğundan gayr-ı mevcûd görülen neferât şühedâ veya mecrûh mı düşmüşdür, yoksa yaralılara mı karışub gitmiş veya bir yere mi ihtifâ itmişdir? Burası mechûl idi. Ma'mâfih şurasını söyleyelim ki, Ağustosun dokuzuncu günü vukû'bulan şühedâ ve mecrûhîn ma'lûm idi. Gerçi Şâkir Paşanın sahte hüçûm kolı

¹⁴³ Bâde-nûş-ı iğtifâl: Gaflete düşme, yanılma şarabını içen.

yanlılık itdi ve intizâmsız bir halde ilerlediyse de, mahal ve mekân mahdûd ve oraya sevk idilen taburlar bir dereceye kadar muntazam ve mazbût olduğundan orada kimler şühedâ ve mecrûh düşdü ise ‘ale’l-esâmî mütebeyyin idi. Hücûm-ı hakîkiye me’mûr olan Receb Paşa kolu dahî yine böyle idi. Ağustosun onuncı günü de Rusların ‘ale’s-seher Yerdeki cihetine hücûm nümâyişi icrâ itdikleri sırada biraz tüfek parırdısı oldu. Bâkîsi top şamatasından ‘ibâret olduğundan yevm-i mezkûrda vukû’bulan şühedâ ve mecrûhîn pek cüz’î idi. Lâkin Ağustosun 11, 12, 13’üncü günleri, Aykırıçabel cihetinin gayr-ı muntazam harekâtı ve ba’zı taburların nâmûs-ı ‘askerîyi ve şeref-i İslâmiyeti hetk ider sûretde gösterdikleri evzâ’-ı hâtır-hırâşâne¹⁴⁴, taburları birbirine hemen karışdırmış ve cebel-i mezkûrî hâile-i mahşere döndürmüş idi.

(Sayfa 123)

Akşam olub da tabur binbaşılıarı veya bölük zâbitlerinin mevcûd jurnali yapmaları veya sathî bir tam haberi almaları mümkünsüz idi. Gerçi o binbaşının veya yüzbaşının yanında taburundan veya bölüğünden zâbit veyâ efrâd var idi; lâkin diğer taburlardan da beş on nefer beraber bulunuyor idi. Bunun gibi beş on nefer de kendi taburundan başka tabur nezdinde kalıyor idi. Din ve nâmusunu tanımayanlardan bir takımları ise, ormanlara sokulub ihtifâ itmiş olduğu gibi teşkilât-ı sıhhiyenin noksanından nâşi bir kısmı da yaralılara katılarak taburundan veya mevki’-i harbden bir iki gün gaybûbetinden istifâde aramakta idi. Bir yaralının yanında behemehâl dört beş nefer gider idi.

Halbuki ba’zı yaralılar için bu dört beş neferin gitmesi elzem ve zarûrî idi. Çünkü yaralı efrâdı taşıyacak hasta teskeresi yok idi. Aykırıçabel gibi ordugâha iki sâ’ati mütecâviz mesâfedeki ormanlı ve dik bir dağ tepesinden ağırca yaralı bir mecrûh dört beş kişiden aşağı adamların mu’âvenetiyle inemez idi; belki değışdire değışdire götürmek için sekiz kişi lâzım idi. Lâkin bu hesâbımız ağır yaralılar içindir. Ya yarası hafif olursa, ya’ni bir adam i’ânesiyle gitmeğe muktedir olan bir mecrûhun yanına böyle ‘an hîletin beş altı adam katılır ise hatt-ı harb, o altı adamın beşini zâyi’ itmiş demek olur. Bu kabîlden olan yaralılar ne kadar ta’addüd ve tekessür ider ise hatt-ı harbin zâyi’âtı dahî o nisbetde tezâyüd ider. Tabur veya bölük zâbitânı bu fenâlığın def’ine ne için himmet itmeli dincek olur ise,... harb, sûret-i muntazamada cereyân ider de taburlar, nizâm-ı harblerine halel

¹⁴⁴ Evzâ’-ı hâtır-hırâş: Gönül kırıcı, gönül incitici tavırlar, haller, duruşlar.

getirmemiş bulunurlarsa, bu bâbda takayyüd itmeleri tabî'idir. Lâkin Aykırıçabel cihetinin intizâmsızlığı Ağustosun on birinci günü icrâ olunan hücumlardan bida' itmiş ve yukarıda tafsîl olunduğu vechile Ağustosun on ikinci gününden on dördüncü gününe kadar Rusyalının ta'arruzât-ı mütemâdiyesine mebnî i'âde-i intizâmları çâresi istihsâl idilememiş olduğundan bu bâbda tabur ve bölük zâbitânı bir dereceye kadar ma'zûr idiler.

Ma'mâfih bu ifâdemizden, yaralılar ile savuşmak veya ormana ihtifâ eylemek rezîlesini irtikâb iden bî-'âr ve hicâb efrâd nazar-ı tecessüs ve takayyüdden kurtuldu da birkaç gün harb âzâde kaldılar zann olunmasın. Bu misillüler, bir taraftan yine taburları zâbitânı ma'rifetiyle ve diğer taraftan virdiğim evâmîr-i şedîde üzerine karargâh kumandanı Mirliya Husni Paşa tarafından toplatdırılıb kıt'alarına sevk edilir idi.

(Sayfa 124)

esnâ-yı muhârebede bu misillü şeyler ile uğraşmak vasf-ı harbin bir de bu nev'i müstekreh noksanını buldurmağa çabalamak 'Asâkir-i Şâhâneye ümerâ ve zâbitânı için pek ağır ve mâ lâ yutak¹⁴⁵ bir zahmetdir. Bununla beraber, öyle bir karışık zamanda o yolda muhtefi ve hilekâr efrâdı kâmilten bulub da saff-ı harbe idhâl itmek hemen de mümkünsüz gibidir. Bizim 'asâkirin muhârebelerinde bulunmamış ve husûsiyle hücum veya ric'at harekâtını görmeyüb de yalnız nazariyât-ı harbiye ile mütefennin geçinen arkadaşlarımızdan ba'zıları, ihtimâl ki ümerâ ve zâbitânımızı bu bâbda ma'zûr görmedikleri gibi, bizi de o yolda serd itdiğimiz mütâla'âtdan tahti'e iderler. Halbuki teşkilât-ı 'askeriyemizle beraber 'askerliğimizin o kadar noksanı vardır ki, ta'dâdına kalem utanır. Avrupa 'askerine kıyasla bizimkine ancak başıbozuk nâmı virilebilir. Bu nakâyıs ıslâh olmadıkça ta'lîmhâne meydanında olduğu gibi neferâtımıza her vakt-ü zamân muhâfaza-i intizâm itdirilemez. Bizim 'askerin esnâ-yı harbde en muntazam vaz'ı hâl-i müdâfa'ada ve siper arkasında bulunduğu zamanlar görülebilir. O vakit bile her bölükden suya, odun toplamağa, yemek pişirmeğe, ümerâ angaryasına, mekâriye, hastahâne hıdmetçiliğine gitmiş ve saff-ı harbden ya'ni düşmana tüfek atmak vazîfesinden ta'dîl idilmiş bir hayli neferât görürüz. Hücum ve ric'at harekâtının nasıl olacağını hengâm-ı hizada efrâdı değıl zâbitânı ve belki ümerâsı bile 'aynen görmemiş ve böyle münferid hıdemât-ı mütenevvi'a ile zâten bölüğünden,

¹⁴⁵ Mâ lâ yutak: Takat getirilmez, dayanılmaz.

takımından ayrılmağa tab'an alışmış ve on başı ve çavuş ile neferât beynindeki revâbit-ı 'askeriyeyi vaktiyle hiç öğrenmemiş, bir bölük, bir tabur veya bir alay, esnâ-yı muhâcemede cüz'î bir tezelzül ile derhal yekdiğerinden ayrılır. Meğer ki, zâbitânı pek muktedir ve tehdîdini îkâ'a kâdir olsun da, neferât havfından o rabıtayı muhâfazakârlık dâ'iyesinde bulunsun.

Hele ric'at esnâsında, düşmanın ta'kibe inhimâki ve ta'kîbin kulûb-i 'asâkire vireceği dehşet o karışıklığı dû-bâlâ¹⁴⁶ ider. Binâen'aleyh, 'asâkir beyninde bu misillü karışıklıklar vukû'unı men' için, devlet, Avrupanın tensîkât ve teşkilât-ı ahîresini kâmilen ve 'aynen kabûl ile beraber, vakt-i hazarda her sene büyük manevralar yaparak 'askeri her nev'i muhârebeye ve 'ale'l-husûs hücûm ve ric'at harekâtını bi'l-icrâ, harekât-ı mezkûrenin muntazaman icrâsına alışdırmalıdır. Yoksa bu kâ'ide-i tabî'iyeye ri'âyet olunamaz ve bu yolda ta'lîmât ile vakt-i hazarda terbiye-i 'askeriyesi ikmâl idilmiş zâbitân ve efrâd tedârik ve ihzâr idilmez ise kumandanlar ile ümerâ, esnâ-yı harbde ne derece sırf gayret itseler yine Avrupa devletlerinin 'askerliğinden aldıkları semerâtı, biz hiçbir vakitte iktitâf idemeyiz.

(Sayfa 125)

Zaman olur ki, gayret-i dîniyye ve şecâ'at-i fitriyemizden müstefid olur isek de intizâmsızlık, kâ'idesizlik, revâbit-ı 'askeriyenin fîkdânı, kavâ'id-i harbiyeye tatbîk-i ef'âl kudretsizliği, ekseriyâ o imtiyâzımızdan çâre-i imkân göstermez.

Rusların gerek hücûm ve gerek ric'at harekâtı terbiye-i mükemmele-i 'askeriyelerinin netâyic-i mahsûli olduğu için pek muntazam ve sezâvâr-ı gıbtadır. 'Askerimizdeki sâika-i gayret-i dîniyye ve şecâ'at-i fitriyede ânlar da bulunsa idi, doğrusı dünyânın birinci 'askeri olabilirler idi. Hamd olsun ki bu meziyet-i 'âliyeden hemen bi'l-küllîye mahrûm dınecek bir hasîsa-i redî'e¹⁴⁷ ile mûtehâllikdirler. Ma'mâfih sâika-i intizâm ve inkıyâd ile ekser harekâtda yine muvaffak oluyorlar. Hulâsa-i kelâm ordularımız, Avrupa devletlerinin vaz' itdikleri kavâ'id-i 'askeriyeden ve tensîkât-ı ahîrelerinden dahî hissedâr-ı istifâde olsa ve ambulanslar ve mükemmel sıhhiye teşkilâtı bulunsa idi yaralı taşımak vazîfesi ashâbına terk idilir ve bu yoldaki fenâlıkların vukû'na esâsen mahal ve

¹⁴⁶ Dû-bâlâ: İki kat.

¹⁴⁷ Hasîsa-i redî'e: Kişinin kendine mahsus olan, başkasında bulunmayan kötü, fena haller.

imkân kalmaz idi. İnşâAllah bundan böyle dide-i intibâhımız açılır da Avrupanın terakkiyât-ı ‘askeriye ve fezâil-i harbiyesinden istifâdeye husûl-i muvaffakiyet bize de nasîb olur. Velhâsıl ahvâl-i mezkûre cümle-i ilcâatdaından olarak Ağustosun on dokuzuncı günü, ordunun şühedâ ve mecrûhîninin mikdâr-ı sahîhini bilmeğe ancak zafer bulabildim ki mikdârı da bâlâda söylendiği vechile (1602) şühedâ ile (5142) nefer mecrûhdan ‘ibâret idi.

Dimek ki, şühedâ ile mecrûhîn bir ile üç nisbetinde idi. Ordu mevcûdî (26526) kişiden ‘ibâret olmasına nazaran mecmû’ kuvvetin dörtde birinden noksan bir mikdârını zâyî’ itdim dimekdir. Gerçi, asıl zâyî’ât mikdâr-ı şühedâ ise de bir ‘askerin mevki’-i harbden gaybûbeti o ordu kuvvetinin zıyâ’ı ile tefsîr olunabilir. Yoksa hakîkat-i hâlde zâyî’ât, mezkûru’l-mikdâr şühedâ ile beş bin ve kûsûr mecrûhîn miyânında hastanelerde tutulan istatistiklerin virdiği netâyice ve tecâvüz-i vâkı’aya göre içlerinde mevte mahkûm olan bin ve kûsûr kişiden ‘ibâret idi.

Şu halde Şıpka ordusunun telef-i hakîkîsi ağır mecrûhîn dahî dâhil olduğu halde (2600) kişiyi tecâvüz itmez ki, ordunun semeni dimekdir.

Şimdi bakalım Mösyö mü’ellif benim orduca virdiğim zâyî’ât hakkında ne diyor:

“Ağustosun dokuzuncı günü Türkler (3000), Ruslar (200) telefât viridi.”
Diyor;

Onuncu günki telefâtдан bahs itmeyor. Fi’l-hakîka yevm-i mezkûrda ciddî bir muhârebe olmamış

(Sayfa 126)

ise de ‘ale’s-seher hücûm nümâyîşi icrâ iden Ruslar, epeyce zedelenmiş ve top muhârebesinden dahî bi’t-tabi’ telefât olmuşdur.

“Ağustosun on birinci günü Türklerin telefâtı: (8000) ve Rusların (2000) kişidir” diyor.

Şu halde Ağustosun dokuzuncı ve on birinci günlerinde ‘Asâkir-i Şâhânenin mecmû’-ı telefâtı (11000) ve Rusların (2200) kişi dimek oluyor!

Harb-i ahîr ve istihkâmâtı tercüme iden cerîde-i ‘askeriyenin 334’üncü sahîfesinin ikinci sütununun fırka-i evvelîsi Ağustosun yirmi birinci gününden yirmi üçüncü gününe kadar telefâtın bahs idiyor ki, bizim Ağustos Rûmî hesâbınca Ağustosun dokuzuncu ve onuncu ve on birinci günleri demek oluyor. Halbuki bunda sehv-i tercüme var, çünkü, eyyâm-ı mezkûrenin telefâtını evvelce söylemiş idi.

Ve hem de muhârebenin en şiddetli günleri, Ağustosun on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü günleri ya’ni bi’l-hisâb Efrenci 24, 25 ve 26’ncı günleridir ki eyyâm-ı mezkûrede Ruslar, kırılana dökülene bakmayarak pek şiddetli hücumlar icrâ itmişler idi.

Şu halde, sahîfe-i mezkûrede mübeyyin telefât ayın yirmi dördünden yirmi altısına kadar olan günlerin telefâtı dimekdir. Öyle olsa, bu üç gün zarfında, ‘Osmanlılar (10000) ve Ruslar (4000) kişi zâyî’ itmiş oluyorlar. Binâen’aleyh mösyönün hesâbınca, eyyâm-ı sitte muhârebâtında, ‘Asâkir-i ‘Osmâniyeden (21000) ve Ruslardan (6200) telefât vukû’bulmuş demek olacak.

Halbuki bizim şühedâ ve mecrûhîn hesâbımız, Ağustosun dokuzundan on dokuzuncu günü gâyesine kadar olan mikdârı mu’arref idi. Bu halde, vukû’ı lâbûd ve tabî’î olan (300) telefât dahî Ruslara zamm idilirse, Rusların cümle-i telefâtı (6600) kişiye bâliğ demek olur. Mösyönün telefât dimesi maktûl demek olacağı âzâde-i iştihâhdır. Şimdi mü’ellif mösyönün i’tirâfıyla dahî sâbit oluyor ki, Ruslar, Şıpkâ muhârebesinde (6600) telefât virmişler. Bizim ise on bir günlük şühedâmız mecmû’ı (1602) nefer idi. Bu halde mü’ellif merkûm bizim mikdâr-ı telefâtımıza (19398) kişi daha ‘ilâve itmiş olur. İşte bu gibi mösyöler veyahud bunlara o yolda ma’lûmât i’tâ ve isâl iden rukabâmız¹⁴⁸, hatırlarda kaldığına

(Sayfa 127)

göre “Süleyman Paşa Şıpkâda yirmi bin kişi telef itdi” gibi neşr-u erâcîf itdiler ve bu şâyi’a-i kâzibelerini sem’-i hümâyûna kadar bi’l-isâl tahkîkine bile adam irsâline mecbûriyet-i seniyye hâsil eylediler idi. Gerçi şâyi’a-i mezkûrenin esâssızlığı nezd-i pâdişâhîden ma’lûm idi ve ordumuzun mevcûdî (26000) ve kûsûr neferden ‘ibâret olduğına ve Şıpkâ Muhârebâtı hasebiyle vukû’bulan zâyî’ât-ı meşrûha dolayısıyla mevcûd-ı mezkûr (19000) ve kûsur nefere tenezzel itdiğine

¹⁴⁸ Rukabâ: Rakipler.

dâir olan jurnaller, hem nezd-i hümâyûnlarında ve hem de Bâb-ı Ser'askerîde mevcûd ve tarafımızdan dahî def'âtle ve resmen muharrer ve mektûb idi; lâkin, ezhân-ı 'âmme bu misillü erâcîf ile tağlît ve ifsâd idildiğinden, it'imnân-ı 'avâm için tahkîk me'mûrî ta'yîn buyurulmuş idi.

İşte Şıpka muhârebâtının tafsilâtıyla olbâbdaki plan ve teşebbüsâtımızı ve harbin kesb itdiği şekil ile âna müte'allık ma'lûmât ve mütâla'âtımızı zikr-ü beyân eyledik.

Mü'ellif mösyönün bu bâbdaki silsile-i ifâdâtını bir nazar-ı tedkîkden geçirecek olur isek, ifâdâtında bir hayli tenâkuzlarla beraber ittirâtsızlıklar ve zevâid ve nekâyıs da görülür.

Mikdâr ve fiyatça gösterdiği ittirâtsızlığı yukarıda bahs-u muhâkemeye çekmiş idik.

“Efrençî Ağustosun yirmi yirmi üçüncü ya'ni Ağustos-ı Rûmînin on birinci günü Yerdek tarafında bulunan Receb Paşa ma'iyetindeki on altı taburun cümlesi hücûm itdi” diyor. Halbuki o günün ta'arruzuna muhtelif evkât ve mevâki'de olarak ancak on tabur iştirâk itmiş ve bâkî altısı hücûma idhâl idilmemiş idi.

Bir de mü'ellif: “Ağustos-ı Efrençînin yirmi dördüncü ya'ni Ağustos-ı Rûmînin on ikinci günü sol cenâh ya'ni Aykırıçabel ta'arruzuna başladı” diyor.

Bu kadar noksani-i vukûfla halka ma'lûmât fûrûşluk iden ecnebî mü'elliflerine insan diyecek bir söz bulamaz. Ruslar da bilir ki Aykırıçabelin 'Asâkir-i Şâhâne tarafından istirdâd ve istilâsı Ağustos-ı Rûmînin on birinci ve efrençînin yirmi üçüncü günüdür. Ruslar, Ağustosun on ikinci günü gâib itdikleri bir cenâh-ı mühimi elde itmek için ta'arruz ve hücûma kalkışdılar ve bu ta'arruz on dördüncü gününe kadar devâm itdi.

Mü'ellif: “Ağustosun 24'üncü günü Ruslar yirmi bin kişiye bâliğ oldılar” diyor.

(Sayfa 128)

Bizim o vakitki ma'lûmât-ı mahsûsamız, Rusların iki fırka ve bir livâ 'asker tahşid itmiş olmalarıdır. Bunı da efrâd i'tibâriyle (30000) kişiden ziyâde

farz-u tahmîn itmiş idik, artık bu mikdâr fırka ve livâ yirmi bin kişi mi daha ziyâde mi ider? Burasını biz kesdirmeyerek Rus erbâb-ı tedkîkinin bu bâbda yazacakları târih-i harbin zaman-ı neşrine terk ideriz.

Mü'ellifin siyâk ifâdesine göre Ağustos-ı Eferncînin yirmi altısından ya'ni Rûmînin on dördüncü gününden sonra on dört gün her iki taraf tahkîm ve tersîn ile uğraşmakla vakit geçirmiş oluyor.

Halbuki vukû'ât-ı yevmiye-i harbiye, mü'ellifin bu ifâdesini de kâzibdir.

Şöyle ki:

Eyyâm-ı sitte-i mezkûreyi ta'kîb iden beş gün ki Ağustosun on dokuzuncu günü gâyesine kadardır. Bu müddet içinde her iki tarafda top ve karakolların tüfek muhârebâtı devâm itdi. Gerçi Ağustosun on dördüncü günü sâ'at ikiden on beşinci günü sâ'at beşe kadar Ruslar, sükûnet hâli gösterdiler ise de, ândan sonra yine tüfek ve top ateşine başladılar. Hatta Ağustosun on altıncı günü düşman bizce mechûl bir sebebe mebnî top muhârebelerini pek şiddetlendirmiş idi. Ben ise Ağustosun yirminci günü musammem olan çevirme hareketi tarîkini keşif için, Gabrova kurbünde vâki' Yeşilağaç karyesine ve düşmanın sağ cenâhı gerisine doğru bir keşif müfrezesi gönderdim. Gönderilen müfreme henüz Yeşilağaç karyesine varmaksızın Rusların piyâde ve süvâriden mürekkeb ileri karakollarına tesâdüf itmesiyle üzerlerine bi'l-hücûm muhârebe itdiler. Bu keşif muhârebesinde bizden (13) şehîd ile (25) mecrûh vukû'buldı.

Rusların telefâtı daha ziyâde idi. Bugün düşmanın nazar-ı dikkatini işgâl için sabahın on birinden bida' ile bi'l-cümle hatt-ı harb üzerinde top ateşi icrâsını emr itdim ve sâ'at dörde kadar tarafeynin top muhârebesi devâm itdi. Hatta Rusların bir topı bütün bütün körlenüb numro efrâdının kâmilen mahv olduğu görüldü.

Ağustosun 21, 22, 23, 24, 25 ve 26ncı günleri, tarafeynin top muhârebesiyle piyâdelerin karakol kavgaları devâm itdi. Ağustosun yirmi üçüncü ve 'ale'l-husus yirmi altıncı günü Rus piyâde 'askeri, bize mechûl bir sebebe mebnî pek şiddetli ve sürekli

(Sayfa 129)

bir tüfek ateşi icrâ itdiler. Ağustosun yirmi yedinci günü tarafeynin hâli yine minvâl-i sâbık üzere idi.

Ağustosun yirmi sekizinci günü düşmanın sağ cenâh gerisini çevirmeğe sâlih olan “Travana” tarîkini keşf için gönderdiğim müfreze, Ruslar ile üç sâ’at mütemâdi harb ile yedlerinde bulunan Bozlıca tepe istihkâmını zabt-u işgâl itdiler.

Ağustosun yirminci günü düşmanın sağ cenâhı gerisinde vâki’ Yeşilağaç tarafına doğru mezkûr keşf-i ta’arruzîyi icrâ itdirdikten sonra yirmi ikinci günü Yerdek cihetine giderek Receb Paşaya dahî “Travna” tarîkinin keşfi dilmesini emr itmiş idim.

Paşa-yı mûmâ ileyh “hava sisli” gibi bahânelerle bu emrin infâzını te’hîr itmesi üzerine hiddet iderek Miralay ‘Osman Bey kumandasıyla bir tabur piyâde, bir bölük nizâmiye süvârisi ve beş yüz kadar Çerkes mu’âvenesi ve Yerdek cihetinden Kâimmakâm Mehmed Bey kumandasıyla iki tabur piyâde, bir bölük nizâmiye süvârisi ve bir dağ topını Bozlıca tepeye sevk itdim. Bunlar mezkûr tepede vâki’ Rusları tard-u def’ ile keşfîyât-ı lâzımeyle bi’l-icrâ ‘avdet itdiler. Bu keşif ta’arruzı harbinde, Çerkeslerden iki şehîd ile beş mecrûh vukû’buldı. Rusların mikdâr-ı telefâtı meçhûlümüzdür. İşte bu tafsîlâtımızdan, mü’ellif mösyönün didiği gibi, eyyâm-ı sitte muhârebâtını ta’kîb iden on dört gün dahî top ve tüfek şamatasından hâlî bir sükûnet ile geçirilmedi.

Belki iki de ciddi kavgalar vukû’buldı. Ya’ni Ağustos-ı Rûmînin yirmi sekizinci ve Eylül-i Efrencînin dokuzuncu gününe kadar tarafeynin vaz’-u hâlî ta’rîf itdiğimiz minvâl üzere idi.

Mü’ellif : “Ayın üçünden on altısına kadar nukâd-ı müte’addidede bir hayli mestûr bataryalar te’sîs ve inşâ iden ‘Osmanlılar Rusya mevâki’ini ve bâ-husûs Sen Nikola istihkâmını topa tutmağa başladılar ve Rusyalılar dahî kemâl-i şiddetle mukâbelede bulundılarsa da bu top muhârebесinden bir netîce-i mühimme hâsıl olmamışdır.

Nihâyet Eylülün on altıncı akşamı ‘Osmanlılar mukaddem hücûm ile zabt idemedikleri Sen Nikola mevki’-i meşhûrını ‘ale’l-gafle zabta teşebbüs eylediler. Hücûm-ı mütesavveri hazırlamak üzere evvel emirde gâyet şiddetli bir top ateşi icrâ iderek bu müdhiş mevki’i bir anda üç cihetden kuşatdılar. Bu üç koldan birisi bî-nihâye ve gayr-ı kâbil-i ta’rîf meşâk ve mesâ’îden sonra mevki’in cenûb

(Sayfa 130)

cihetini teşkil idüb en menî' ve rasîn ve binâen'aleyh ihtiyâc müdâfa'a ve muhâfazadan müstağni olan (65) metre irtifâ'ında; hemen de gayr-ı kâbil-i mürûr kayaları tırmanmağa muvaffak oldu. Bir def'a ayakları düze basınca, Ruslar üzerine kemâl-i şiddetle hücum göstererek gafletde bulunan müdâfi'leri iki istihkâmdan çıkardılar. Bunu müte'âkib boğaz boğaza bir şiddetli muhârebe bida' eyledi. Her iki tarafın gösterdikleri sebât ve mukâvemet ve eser-i şecâ'at ve besâlet hakîkaten muhayyeru'l-'ukûl denilecek sûrettedir. 'Osmanlılar evvel emirde üstün gelerek haylice yer kazanmışlar ve ba'zı kayaları dahî kabza-i tasarrufa geçirecek beraberce getirdikleri toprak sepetleri ile bunları der'akab hâl-i müdâfa'aya vaz' eylemişlerdir. Bu sırada ikinci kol dahî gayr-ı kâbil-i mürûr olmak üzere tanılıb muhâfaza olunmayan cenûb-ı garbî cihetindeki kayadan baş gösterdi.

Üçüncü kol ise, Rusyalılar tarafından görölüb vazîfe-i me'mûresini ancak bir çok vakit gâib iderek bir hayli zâyi'ât virerek îfâ idebilmişdir. İşte böylece sabâhın sâ'at altısında üç kol dahî Sen Nikola tepesinde bulunuyor idi.

Rusyalılar gâyet te'ennî ile terk-i arâzi iderek düşmanlarının pek ziyâde terakkî eylemelerini men' idiyorlar ve mütemâdiyen kuvve-i imdâdiye vürüd itmiş olduğundan bâkî kalan istihkâmlarına tahassun iderek mukâvemet-i şedîdede bulunuyorlar idi. Bir haldeki, bunları bu mevki'lerden büsbütün çıkarabilmek için, 'Osmanlıların ya yeniden yeniye imdâd almaları veyahud daha şiddetli bir çevirme hareketi icrâsı lâzım gelir idi. Receb Paşanın kumandası altında bulunan diğer bir dördüncü kol dahî cenûb-ı şarkîde bulunub pek ziyâde kâbil-i teshîr olan Rusya mevki'ini zabta me'mûr idi. Bu kol hareket ider itmez, Rusyalılar tarafından meşhûd olduğundan bir şedîd ateşe dûçâr olarak ve çelik batarya ile Yeşil Dağ istihkâmâtı üzerine sevk olunan âsâkir dahî muvaffakiyete nâil olamayarak tekrâr tekrâr hücumdan sonra püskürtülmüşdür.

Bu halde Sen Nikolayı zabt itmiş olan 'asker yalnız başına kalub, hatt-ı ric'atleri dahî hemen geçilemeyecek sûretde su'ub idi. Rusyalılar derhal bunların hâline âgâh olarak, üzerlerine taraf taraf kuvvetli muhâceme kolları saldırdılar; me'yûsâne bir mukâvemet-i hayret-efzâdan sonra bu bir avuç kahramanlar kayadan aşağı inmeğe mecbûr oldılar. 'Osmanlılar mevki'-i mezkûrî altı sâ'at kadar muhâfaza eylediler." Diyor.

Mü'ellifin bu mebhasdeki sehvi, diğerlerine nazaran daha azdır. Kolların tertîbâtı ve îfâ-yı

(Sayfa 131)

vezâifce olan nekâyısı bir dereceye kadar vâkı'a mutâbıktır. Lakin, benim olbâbda virdiğim ta'lîmât ahkâmı ve Esveti Nikola kollarıyla Receb ve Veysel Paşalar cihetlerindeki hücum kollarının vezâifi ve bunlar için 'ale'l-husûs Esveti Nikola için müretteb taburların mikdârı, mü'ellifce ma'lûm olmadığından, Esveti Nikolanın imdâd almasına lüzûm gösteriyor ve oradaki 'askeri "bir avuç kahramanlar" diye yâd idiyor.

Bervech-i âti ta'lîmâtda görüleceği vechile Esveti Nikolaya sekiz tabur me'mûr idi. Esveti Nikola kayalığının cebhesi ancak dört bölük istî'âbına kâfi olabildiğinden diğer taburlar sağ, sol cenahlara ve ileriye hücum ile tâbiyeler zabt iderek kendilerinin dâire-i işgâllerini tevsi' ve temdîd idecekler idi. Bunlar esbâb-ı âtiyü'z-zikr dolayısıyla ilerleyemediklerinden, birbiri üzerine yığıldılar, kaldılar. Zâten bu sekiz tabur, Esveti Nikola kayalığının havsala-i istî'âbının sekiz on misli fevkinde bir sıkışıklık ile o kayalar arasında yığılmış durur iken daha nereye ve ne lüzûm üzerine imdâd gönderilebilir idi. Ateş hattının yüzi pek kısa idi. Bunların muvaffakiyetini Receb ve Veysel Paşa kumandalarındaki kolların husn-i îfâ-yı vezâif idememeleri dûcâr-ı işkâl itdi; lâkin bu hakîkatin muhâkemesine kable's-şurû', evvelâ bu hareket-i ta'arruziyeden maksadım ne olduğımı, olbâbda virdiğim ta'lîmâtı, 'askeri ne yolda teşvîk ve tahrîs itdiğimi ve ba'de kol kumandanlarının ne yaptıklarını ve her kumandanın îfâ-yı vezâif idememelerine dâir mühürleri altında gösterdikleri esbâb-ı ma'zereti ve erkân-ı harb re'isi 'Ömer Beyin olbâbdaki mütâla'âtıyla 'umûm kolların hatîâtına dâir dermiyân itdiği esbâbı zikr idelim de ândan sonra harekât-ı vâkı'ayı nazar-ı tedkîk ve muhâkemenen geçirelim:

Ruslar, Ağustosun yirmi birinci günü âle's-seher Lofçaya ta'arruz itmişler; Lofça kumandanı Rif'at Paşa da, 'Osman Paşadan istimdâd itmiş idi. 'Osmân Paşa yirmi ikinci günü ikindiye doğru yirmi iki tabur piyâde iki alay süvâri ve iki batarya top ile Lofçanın imdâdına müteveccihen Plevneden hareket itmiş idi. O giceyi Plevnenin biraz uzağında bir yerde geçirdi. İrtesi günü Lofçaya doğru yürümüş ise de vaktiyle yetişmediğinden Lofça düşman eline geçmiş ve muhâfızı bulunan Mirlivâ Rif'at Paşa ile sekiz tabur dahî Plevneye doğru çekilmiş idi.

Ağustosun yirmi dördüncü günü Plevne kumandan vekili ‘Âdil Paşa, Lofçanın Ruslar (**Sayfa 132**) eline geçdiğini ve ‘Osman Paşa ‘askerinin geç yetiştiğini ma’a’l-hikâye, Ağustosun yirmi üçüncü günü ‘Osman Paşa taburlarıyla Ruslar beyninde biraz avcı muhârebese edildiğini ve bugün ya’ni yirmi dördüncü günü ‘Osman Paşanın Lofçayı istilâ iden düşman üzerine hücum ideceğini; vukû’bulan talebi üzerine Plevneden beş taburla îcâbı kadar cebhâne ve peksimet gönderildiğini bâ telgraf bize yazmış idi.

Ağustosun yirmi beşinci günü ‘Osman Paşanın bana vârid olan bir telgrafnâmesi Lofçayı istirdâda muvaffakiyeti gözine göstermeyerek bilâ harb Plevneye ‘avdet eylediğini müş’ir olması üzerine ben, Şıpka ‘aleyhinde tasmiin ide geldiğim çevirme hareketinin icrâsından ve ‘ale’l-husûs o sırada ‘Osman Paşa cihetinden bekleyeceğim mu’âvenetin dirîğ olunacağından me’yûs olarak kendi kuvve-i mevcûdemle Şıpka ‘aleyhine fedâkârâne bir çevirme hareketi icrâsını hatırlamış idim. Bunun üzerine Ağustosun yirmi altıncı günü Aykırıçabel cihetine giderek erkân ve ümerâyı orada cem’ eyledim.

Çevirme hareketinin icrâsı için İstanbuldan vürûdî intizârında olduğumuz taburlar ile efrâdın cümlesi gelmedi ise de kısmen vâsıl olarak ordu mevcûdunun sunûf-ı selâsesi mecmû’ı otuz bin mevcuda yaklaştığından ve gerçi buradan yarın Plevneye beş tabur imdâd gönderilecek ise de ânın yerine İstanbuldan âsker irsâl kılınacağından bahisle hareket-i mezkûrenin suret-i icrâsını mevki’-i müzâkereye koydum.

Vesâit-i nakliyenin fıkdanıyla beraber kuvve-i mevcûdenin dahî çevirme hareketinin icrasına kifâyet itmeyeceği ümerâ-yı mûmâ ileyhim tarafından makâm-ı mülâhazada dermiyân olunması ve bir gice baskını hareketiyle bu işin daha kolaylıkla husûl bulacağını Şâkir ve Veysel Paşaların ta’ahhüd itmesi hasebiyle ben de ekseriyet-i ârâya ittibâ’an gice baskını hareketinin icrasına rûy-ı rızâ ve muvâfakat gösterdim. Ma’mâfih gice baskınındaki ümîd-i muvaffakiyeti ma’a’t-teslîm huzzâra ve hususiyle Şâkir Paşaya hitâben “bizim ümerâ, zâbitân ve neferâtımızın ta’lîmât mucibince hareket idebileceklerine kuvvet-i kalb ile emin olamadığımı” beyân ve “cüz’î bir karışıklık, hem bizi maksada vusulden men’ ve hem de birtakım fenâlıkları ve zâyi’âtı intâc ider; ben doğrusı ma’iyyetimizin öyle bir iş becerebileceklerinden ümîdvâr olmadığımı” dermiyân ile mütâla’ât-ı şahsiyemi ityân eyledim ise de “İnşâAllah sayenizde şöyle olur, böyle gelir”

diyerek alkışda devâm itdiklerinden, ben de ma'at-tereddüd bu şıkkı kabul eyledim.

(Sayfa 133)

Mevcüd ümerâ ve erkân-ı harbiye re'isi ile bi'l-müzâkere olbâbda bir kıt'a ta'lîmât kaleme alarak göndermesini Şâkir Paşaya emir itdim. Ve “siz hatırınıza gelen şeyleri yazınız, sonra ben de görür ve îcâbına göre ‘ilâvât veya ta'd'îlât icrâ iderek neşr-ü i'lân iderim..” didim.

Baskın icrasına me'mûr olacak 'asâkirin doğrudan doğruya taburlardan i'tibâren taburlar cem'i suretiyle tedârik idilmesine o gün ittîfâk-ı ârâ ile karâr virildi; yevm-i mezkûrdan i'tibâren taburlar birer fedâi defteri açarak, istek iden zâbitân ve neferâtı kayd itmeğe başladılar. Nihayet fedâilerden üç tabur teşkil idilebildi. Bunların gerisinde, ikinci hatda hareket itmek üzere merkezde beş tabur birinci Sâlih Paşa livasından ve sağ cenahlarından hareket itmek üzere dört tabur Receb Paşa kumandasından ve sol cenahlarından hareket itmek üzere altı tabur dahî bizzat Veysel Paşa kumandasıyla sevki kararlaştı.

İşte olbâbda kaleme alınub tarafımızdan dahî ba'zı ta'dîlât ve 'ilâvât ile bi't-tanzîm hücumu me'mûr ümerâ ve zâbitâna nesh-i müte'addide ile neşr-u telkin idilen ta'lîmâtın bir sureti bervech-i âtidir:

Esveti Nikola Tepesi İçin Tertîb Olunan Gice Baskına Dâir Ta'lîmâtdır

Madde 1. Baskına asıl me'mûr olanlar, taburların zâbitân ve efrâdı içinden kendi husn-i rızasıyla 'arz-ı nefes iden fedâilerdir. Ancak, 'umûm üç cihetin hücum kolları, bunların harekâtını teshil ve kazanacakları muzafferiyeti tekâmîl itmedikçe, bu tekellüfden bir şey hâsıl olamayub yine maslahat neticesiz kalır. Benâbirîn, işbu ta'lîmâtda fedâilerden mâ 'adâ üç cihet livâlarının harekâtından dahî bahs olunmak lâzım gelmiştir.

Madde 2. Aykırıcabel cihetinde bulunan taburlardan müfrez fedâilerin yekûni iki taburı doldırabileceği cihetle, üçüncü orduya mensûb ve Rum-ili ahalisinden ma'dûd olanlardan her kaç kişiye bâliğ olursa, bir tabur teşkil olunub kumandası Binbaşı Ahmed Efendiye ve Anadolu ahalisinden olarak birinci ve ikinci orduya mensûb taburlar fedâilerinden diğer iki tabur teşkil olunarak

kumandası diğer münasibine tefviz ve karargâhdan teşkil olunacak diğer bir tabura, işbu iki tabur bi'l-ilâve, üçünden bir fedâî alayı teşkil olunarak kumandası Kâimmakâm İbrâhîm Beye virilmiştir.

(Sayfa 134)

Madde 3 . İşbu alayın me'mûriyeti Esveti Nikola Tepesinin zabtına giden hücum kollarının mukaddidemtü'l-cüyûşluğu idüğünden bunlar baskın idilmesi tasmim olunan gice, hiç gürültü itmeksizin ve düşmana kat'â ser-rişte¹⁴⁹ virmeksizin, birinci livâ istihkâmının solı ilerisine kadar varub gurûb-ı kamere ya'ni gice sâ'at yedi buçuğa kadar orada istirâhat ideceklerdir.

Madde 4. Sâ'at yedi buçuğa geldiği gibi taburlardan biri, Karaman ve Kula taburlarının hücum itdiği noktanın sağ tarafından ve diğeri o taşlığın soluna düşen çukurun iki yanlarından yukarı doğru çıkmağa ve üçüncü tabur dahî ânların daha solunda bulunan ufak piyâde siperlerini tutmak üzere en yukarı giden yoldan yürümeğe başlayacak ve tâ yukarı çıkmadıkça, düşman nöbetçisi ateşitse ve hatta yukarıda bulunan piyade istihkâmları ateşe başlamış olsa bile, kendi buldukları noktayı düşmana göstermemek ve bu cihetle düşmanın ateşinden hasar görmemek için kat'â ateş itmeyeceklerdir ve yukarı doğru çıkar iken mümkün olduğu halde yere eğilüb dört ayak çıkmağa velhâsıl düşmanın çok müddet ateşine uğramamak için yukarıya yaklaştığı gibi koşarak istihkâma girmeğe ikdâm ve düşman 'aleyhine yalnız süngü isti'mâl ideceklerdir.

Madde 5. Yukarıya çıkan fedâiler, hemen tepenin en mürtefi' mahalinde mevki' tutarak ve top istihkâmında bulunan topçuları telef iderek, karşılarından gelebilmesi muhtemel olan düşman 'askerine mukabeleye hazırlanırlar ve dost ya düşman olduğunu fark için, hücum gicesi kendilerine tevdi' olunacak sirr-i leyli sık sık yâd iderler ve bu "sirr-i leyli"¹⁵⁰ dahî "Ka'be"dir.

Madde 6. Yukarıda bulunan düşmanı püskürtdükleri gibi taşlıktan ve ânın solundan çıkan sağdaki iki tabur ikinci livâ cihetine yüz çevirüb, biri tepenin o cihetinde bulunan piyâde siperlerini tutmak ve sağ taraftan gelebilmesi melhuz olan düşmana mukâbele itmek ve diğeri ihtiyât olmak üzere yürüyecektir ve diğer

¹⁴⁹ Ser-rişte: İpucu, tutamak.

¹⁵⁰ Sirr-i leyli: Gece sırrı, parola.

bir tabur dahî gerisinde biraz ihtiyât bırakmak şartıyla ön tarafda bulunan piyâde istihkâmına yerleşecektir. Fakat

(Sayfa 135)

işbu sağa giden tabur birinci ve ikinci livâlardan müretteb olan hücum kollarını düşman zann idüb bir hatâ olmamak üzere bigâyet dikkat iderek ve ânlar tarafından çalınması meşrut olan “selam dur” boru işâreti çalınmadığı halde, gelenlerin üzerine ateş idecektir.

Madde 7. İşbu fedâi alayının zikr olunduğı üzere en ziyâde dikkat ideceğı şey, birincisi yukarı çıkıncaya kadar ateş itmemek olduğı gibi bunların bir zamanda ve muhtelif cihetlerden kısm-ı a’zaminin yukarıda bulunması istihsâl-i neticenin mevkuf-ı ‘aleyhi olduğından yukarı hücum esnâsında toplı bulunmağa ve taburun kısm-ı a’zamı birden, hücum idecekleri noktaya varmağa dikkat olunmak şart-ı a’zamdır. Yukarı çıkıldığı gibi geriye dönmeğı hatıra getirmeyüb her taraftan müretteb olan diğere hücum kollarının vürûdına kadar gelecek düşmanı kahr-u tenkil itmeğe ve bulunduğı noktayı terk itmeyüb sebât eylemeğe çalışmak lâzımdır. Zîrâ ‘asker hücum ider iken düşmana tüfek atmayacaklarından düşman ânları görmeyüb her ne kadar ateş itse fedâilere isâbet idemeyeceğı derkâr ve bu cihetle hücum esnâsında pek az telefât virileceğı âşikârdır. Ma’âzAllah sebât itmeyüb de ric’at olunur ise, düşman cür’etlendirerek pek büyük hasâr vireceğı îzâha muhtâc değıldir.

Benâbirin her halde tutulan mevki’de sebât idilmek lâzım gelir.

Birinci Livânın Hareketi

Madde 8. Birinci livanın Esveti Nikola altında bulunan istihkâmı muhafazasındaki taburlar, kemâ kân muhâfazada kalmak ve Ma’âzAllah emir bir ‘akis olur ise hücumu giden ‘askerin ric’atını muhâfaza eylemek üzere yerlerinde ibkâ olunduktan başka fedâiler, sol taraftan tepeye çıkdıktan sonra sağ taraftan ve şose yolunun altından ve üstünden münâsib yerlerden hücum itmek üzere beş taburdan ‘ibâret bir hücum kolı tertîb ve akşam karardıktan sonra zikr olunan istihkâmın sağına yakın münâsib bir mahalde ikâme olunarak düşmana hiss itdirmemek üzere sigara içmekden ve yekdiğeriyle sohbetden velhâsıl sadâ çıkaracak her nev’i hareketden kaviyyen men’ olunacaklardır. Bu halde vakt-i

merhûnüne¹⁵¹ kadar orada istirâhat idüb fedâiler soldan hareketinde, taburlar kâmilten hazır bulunacak ve fedâiler yukarı çıkub taşın üstünde ‘arbede kopdığı gibi kat’â vakit geçirmeyüb taburların ikisi birinci hat ve diğer ikisi ikinci hat ve biri ihtiyât olarak şose tarikinın sağından ve solundan

(Sayfa 136)

çıkılabilecek mahallerinden bilâ tereddüd hücum idüb sağ tarafda bulunan istihkâma dâhil olurlar ve bu aralık ânların üstüne doğru gelmesi lâzım gelen fedâi taburlarıyla birleşmek üzere “selam dur” boru işâretini birkaç kere tekrâr ider ve istihkâma dâhil olduğunu bildirmek üzere, sağ taraf dahî “ikinci livâ ileri” borusunu çalar; istihkâma dâhil olduğu gibi, dört tabur istihkâmı zabt için orada kalub ihtiyat taburı, zikr olunan “selam dur” boru işâretini çalarak, fedâi taburlarının imdadına gider; herhalde istihkâmın müdâfa’ olunacak mahallerine ‘asker yerleşdikden sonra fedâi taburlarıyla birleşmek ve artık düşmanın göstereceği şiddet-i müdâfa’aya mukâbele için müttehiden hareket eylemek lâzım gelir. Bu zamana kadar, ikinci livadan gelecek hücum kolı dahî gelmiş olacağından derhal Gabrovaya karşı arâzinin hâline muvafık bir hatt-ı müdâfa’ a teşkili, beş taburı sevk iden kumandanın vezâifindedir. Birinci livanın mezkûr beş taburı bi’t-tabi’ Sâlih Paşanın kumandasında ise de ber-mûceb-i ta’lîmât ânları sevk-ü tahrike Erkân-ı Harb Binbaşısı Hamdi Bey me’mûr ve icrâât-ı vâkı’adan mîr mûmâ ileyh mes’ûldür.

Madde 9. Gerek birinci livâ hücum kolı ve gerek fedâiler Aykırıcabelden ilerideki Yeşil Tepeye sevk olunacak hücum kollarını nazardan düşürmemesi ya’ni ol tarafda olacak ateşin cihetinden hangi tarafın düşman ve hangi tarafın dost olduğunu fark iderek âna göre davranması lâzım gelir. Bir de şafak sökmedikçe düşmanı ta’kibe kalkışmaması lâzım gelir.

Madde 10. Geriden gelecek süvari ve topçının teshil-i mürûrî için şose tariki üzerinde düşmanın bozduğu mahaller, lüzûmı kadar ‘amele ile tesviye olunmak kezâlik birinci livâ hücum koluna ‘âiddir.

¹⁵¹ Vakt-i merhûn: Beklenen çağ, zaman.

İkinci Livâ Hareketi

Madde 11. Gice karanlığında bel üzerinden ve yanlardan doğru sessizce yürüyerek, düşman istihkâmına karîb bir mahalde vakt-i merhûnüne kadar pusuya yatırmak üzere, dört taburdan mürekkebe bir hücum kolu tertîb idecektir.

İşbu hücum kolu, birinci livadan tertîb olunan hücum kolunun harekâtına tâbi' olub, ânlar ileri gittikçe, bunlar dahî istihkâma yaklaşub ikinci livâ "ileri" borusuyla istihkâma dâhil ve birinci livanın taburlarıyla müttehiden düşmana mukâbil olurlar. Bu hücum kolu, Miralay

(Sayfa 137)

Ahmed Bey kumandasında olub ber-müceb-i ta'limât icrâ-yı harekâtına nezârete ve sevkine de Erkân-ı Harb Binbaşısı Mazhar Bey me'mûrdur.

Aykırıcabel Cihetinin Hareketi

Madde 12. Aykırıcabel fırkası vakt-i ma'hûdda hareket itmek üzere altı taburdan mürekkebe bir hücum kolu tertîb ve fedâiler 'arbedeyi kopardığı gibi, bu hücum kolu ileriye sevk ile hiçbir şeye bakmayarak önlerindeki Küçük Yeşil Tepeyi zabt ile düşmanın Gabrova cihetinden gelebilecek imdadına hâil olmak üzere ta'biye olunur. Bu kol bizzat Veysel Paşa kumandasıyla hareket idecektir.

Madde 13. İşbu hücum kolu ilerideki dört tepenin zabtına me'mûr olduğundan, oradan hemen ileriye gitmeleri lâzım gelirse karanlıkta bu hareketin icrâsı mahzurdan sâlim olamayacağından şafak başladıktan sonra düşmanın kesb ideceği hale göre ileriye doğru hareket idecektir.

Madde 14. Bu tepenin zabtında düşmanın külliyetinden dolayı imdâda ihtiyâc görünüe ise, birinci ve ikinci livâ taburlarından istimdad idecek veyahut bunlar sol tarafa doğru hücum ider iken, birinci ve ikinci livâ taburlarından müretteb hücum kolu da sağ taraftaki tepeye hücum idecektir.

Mülâhazât-ı 'Umûmiye

Şafakla beraber birinci livâ istihkâmâtının arkasında havan tâbiyesi civarlarında lüzûmı kadar süvâri ve bir de hafif dört fundalık süvâri bataryası bulundurulması lâzımdır.

Bu tedâbir arâzinin uzakdan görünen hâline göre hâtıra kabilinden olub, İnşâAllahü Te'âlâ oraya çıkıldığı vakitte, mevki'a ve düşmanın alacağı vaz'iyete ve göstereceği mukâvemeteye göre, zamanın îcâb itirdiği surete tevfik-i hareket olunmak, kumandan olanların dirayetine havâle olunur. Her cihet hücum kolları, düşman mevâki'inde birleşmeğe veya düşmanın yedindeki istihkâmâtı kısmen veya külliyyen zabta muvaffak olduklarında, cümlesinin kumandasını Veysel Paşa der'uhde idecektir.

Bu ta'lîmâtın birer suretleri cihet ve kol kumandanlarında ve erkân-ı harblerde bulunacağı gibi, herkesin icrâ ideceği vezâif dahî yine ayrı ayrı yazdırılarak, bi'l-cümle tabur

(Sayfa 138)

âmirlerine ve ânlar da bölük zâbitânına virecekler ve zâbitân-ı mûmâ ileyhim dahî küçük zâbitân ve efrada ders virir gibi ta'lîm ideceklerdir.

Süleyman

İşte bu ta'lîmât-ı mevcûdenin her taraf kolları evâmir-i lâzımeymi almış ve fedâiler dahî birinci livanın yanına ve Esveti Nikola Kayalığı altına sevk olunmak üzere karargahda ictimâ' itmiş idi.

Bunların hepsine fedailik 'alâmet-i fârikası olan beyaz bezi dağıtarak kollarına sardırdım ve muvakkat fedâi taburlarını teşkil ve fedâi zâbitânından tabur ve bölük kumandanlarını ta'yîn itdim ve salât-ı mağribi¹⁵² ba'de'l-edâ cümlesini Şıpka karyesinin arkasında bir meydanlığa cem' iderek ben de beraber olduğum halde cemâ't ile cümlesine iki rek'at hâcet namâzı kıldırtdım ve 'akab-i nam'azda evvelâ Bâyezîd dersi'âmlarından olub edâ-yı ferîza-i cihâd için orada hazır bulunan Hâce Mustafa Efendiye fezâil-i cihâd mübeyyin bir va'z-u nasihat itdirdim. Ba'de gayet belîğ ve mü'essir bir nutuk îrâd iderek bi'l-cümle zâbitân ve efrâddan 'ibâret olan fedâi hey'et-i mecmû'asını bilâ ihtiyâr ağılatdım. Ândan sonra 'Asîr müfti-i sâbıkı olub niyet-i hayriye-i cihâd ile ordugâhda bulunan efâzil-i 'asırdan Ahmed Hıfzı Efendiye dahî bir du'â itdirerek kulûb-i hâzîrîni tenvir eyledim.

¹⁵² Salât-ı mağrib: Akşam namazı

Bi'l-cümle fedâi zâbitân ve efrâdı beni pederleri gibi tanıdıklarından ellerimi eteklerimi öperek sevk olundukları bu muhârebede fedâ-yı nefis-ü hayât ideceklerini 'ahd-ü kasemler ile huzurumda 'ahd-ü te'mîn itdiler. Ben de her birerlerini hallerine göre taltif ve tatyîb itdim. O sırada ortalık dahî kararmış olduğundan, kumandanları Kâimmakâm İbrâhim Bey refakatiyle tabur tabur birinci livanın yanına ve Esveti Nikola Kayalığı altına sevk olundular. Bu gice doksan dört sene-i Hicriyesi Ramazân-ı Şerîfinin onuncu gicesi idi. Kamer, sâ'at yedi buçukda gurûb idecek idi. Binâen'aleyh, 'akab-i gurûb-ı kamerde kesâfet-i zulmet-i leylden bi'l-istifâde baskın hareketine başlanmasını bermûceb-i ta'lîmât kol kumandanlarına emr-ü te'kîd itmiş idim. Fedâi alayı kumandanı Kâimmakâm İbrâhim Bey her nasılsa, sür'atle davranamayarak emr-i mezkûrun hukmüni te'hîr ile baskın hareketinin emr olunan vaktinde icrâ olunamamasına sebebiyet virdi. Lâkin, kendisi virdiği takrir memhûrunda, bermûceb-i emr yedi buçukda başladığını iddi'â

(Sayfa 139)

idiyor. Bu kadar i'tinâ ve dikkat ve bu mertebe şevk-u tâm ile hareket olunmuş iken, bu işe me'mûr olan ümerâ ve zâbitânın tesâmuhı¹⁵³ ile 'adem-i dikkati ve efrâdın inzibât ve irtibât-ı 'askerîye ri'âyetsizliği ve hususiyle Yerdek ciheti kumandanı Receb Paşanın hukm-i ta'lîmâtı tefhim ve irâ'ede ve ma'iyeti kolunun istihâl-i muvaffakiyeti yolunda meşhûd olan kusûr ve rehâveti, beni korkduğuma uğratarak, arzu itdiğim neticeye vusulden yine mahrum itdi.

Kol kumandanlarının hatîâtını kable'z-zikr bu bâbda bunların virdikleri jurnalleri birer kere gözden geçirelim:

Fedâi Kumandanı İbrâhim Beyin Jurnalı

“Şıpka Boğazında Esveti Nikola nâm tepenin zabtına gönüllülerden teşkil olunan fedâi alayıyla çâkerleri ta'lîmâtımız mucibince ordugâhdan hareketle birinci livanın bulunduğu mahale varılıb kamerin gurubuna değin ikâmet ve gurûb-ı kamerde oradan hareketle livâ-yı mezkûrun en ileride bulunan istihkâmına gidilüb ta'lîmât-ı mezkûrenin ahkâmı mucibince birinci tabur mukaddemâ Karaman taburuyla Kula taburunun hücum ittiği mahalden ve ikinci tabur ânın soluna düşen çukurun iki yanlarından ve üçüncü tabur dahî ânların daha solundan

¹⁵³ Tesâmuh: 1. Müsamaha etme, hoş görme, hoşgörü. 2. Dikkatsiz, kayıtsız davranma.

ve en yukarı giden yoldan gitmek üzere tabur binbaşılara tenbîhât ve te'kîdât-ı lâzîme îfâ kılınarak ibtidâ üçüncü tabur, ânın arkasından ikinci ve daha arkadan birinci tabur çıkartdırılıub bu veçhile istihkâmdan sevk-u îfâ-yı vazife idilmiş ise de birinci taburun sekizinci bölüğü istihkâmından çıkdıkda düşman ateşe başlayub neferât telâş ile birbirlerine karışarak kayalığa hücum ile kayalık tutulub ön ve sağ ve sol taraflarından ateşe başlanılmış ise de taburların doğrudan mahallerine gidememesi ve neferâtı kayalıktan ileri hücum itdirilememesi ta'lîmât-ı mezkûrenin sâir bendlerinin icrasına mâni' olarak muvaffak olunamadığının 'arz-u beyanına cür'et kılındı olbâbda emr-u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir."

6 – Eylül – 93

İbrâhim

Fedâî Alaylarının Arkasından Hareket İdecek Birinci Livânın Beş Taburını Sevke Me'mûr Erkân-ı Harb Binbaşısı Hamdi Beyin Jurnalı

“Mâh-ı hâlin dördüncü Pazar günü akşamı birinci livâ cihetinden hücumla me'mûr olan beş taburdan hassa birinci talî'a ile Balıkesir mukaddem taburı birinci hat, altıncı talî'a

(Sayfa 140)

ile Beyrut mukaddem taburı ikinci hat ve mukaddem Karaman taburı dahî ihtiyât olmak üzere tertîb olundu. Ve gidecekleri mahal ve istikâmet ta'lîmâtın kırâ'etiyle beraber kırâran tefhim ve irâ'e olundu. Vakt-i ma'hûdda evvelâ gönüllü taburlarından mesâfesi ziyadece olan üçüncü tabur sevk olunub ânı müte'âkib ikinci ve ba'de birinci tabur sevk olundu. Ber-mûceb-i ta'lîmât bunların her birerleri mu'ayyen olan mahâl ve istikâmetlere gitmeleri lâzım gelir iken birinci livanın istihkâmlarından çıkar çıkmaz hemen dereye döküldiler. Her ne kadar çevirmeğe derece-i nihâyede cehd olundıysa da, gice hâliyle bir dürlü mümkün olamayub kendi bildikleri gibi gitdiler. Bir takımı dereye kalarak bâkîsi taşlığın cebhesinden ve bir mikdârı solundan hareketle yukarıya çıkdılar. Ma'hûd taşlık tepenin ateşi kesildiği anda hassa birinci talî'ayı yolun solunda vâki' top istihkâmına ve Balıkesir mukaddem taburı dahî yoldan hareket iderek yol üzerinde ve solunda vâki' piyâde istihkâmlarına gitmelerini binbaşı ve kol ağalarına ekîden tenbîh eylediğim gibi esnâ-yı sevkde birinci livâyı istihkâmlarından çıkarmak için değnek ve kılınc ile darb iderek çıkarıldığı misillü çıkarıldıktan sonra da vüs'-i kudretimin yetdiği mertebe istikâmetlerine gitmeleri için sa'y-u gayret olundu ise

de bir te'sîri olmayub bunlar dahî bi'aynihî gönüllüler misillü dereye doğru giderek bir takımı derede kaldıktan sonra bâkîsi, gönüllülerin çıktığı mahalden taşa çıktılar. İşbu iki taburı müte'âkib sevk olunan ikinci hat ile ihtiyât için hayli tenbîhât; hayli ikdâmât icrâ olundu ise de, bunlara kemâ fi's-sâbık¹⁵⁴ hareket iderek taşa çıktılar. Mârrü'z-zikr¹⁵⁵ mehâzîrin başlıca esbâbı neferâtın gayet gönülsüz olarak hücumu gitmelerinden nâşi yüzbaşılar bölüklerini bilemeyüb şaşırub kalmalarından neş'et itmiş bir keyfiyet olduğu 'arz-u beyân olunur. Olbâbda ve her halde emr-u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.”

5 – Eylül – 93

Erkân-ı Harb Binbaşısı

Hamdi

Aykıricabel Cihetinden Rusların Gatrova Hatt-ı Ric'atini Kat'a ve Yeşil Tepe İstihkâmını Altı Taburla Zabta Me'mûr Mirlivâ Veysel Paşanın Jurnalı

“16 – Eylül – 93 târihli şerefvârid olan emirnâme-i cenâb-ı müşîrânelerinin cevâbı bervech-i zîr beyân olunur; şöyle ki:

(Sayfa 141)

Bu hücum için tanzim olunub nezd-i 'âli-i müşîrîde kırâ'et olunan ta'limât mucibince fedâiler efradından tanzim ve tertîb olunan üç tabur Pazar irtesi gecesi sâ'at yedi buçuk râddelerinde birinci livanın en ileride olan istihkâmından hareketle Esveti Nikola tepesine üç koldan hücum ya'ni tepe-i mezkûrun önünde vâsi' taşlıktan ve diğeri taburı dahî ânın solundaki boğaz gibi yerden ve diğeri mezkûr ikinci taburun solunda vâki' sırttaki Aykırıcabel tarafına olan düşmanın bir mikdar ufak tefek piyâde siperleriyle biri biri üzerine dört 'aded top tâbiyesi boğazına doğru hücum ile mezkûr üç tabur bu hareketi tüfek atmaksızın süngü ile düşmana müsâdeme ile tepe-i mezkûrun üzerine çıkub ve bu 'arbede tepe üstünde görüldüğü anda birinci livâ mahalli ta'yîn olunan yerden beş tabur ve kezâ ikinci livadan dahî dört tabur ve Aykırıcabel tarafından dahî altı tabur hücumu me'mûr idilmiş ise de her nasılsa fedâi taburları vakt-ü zamanıyla hareket idemeyüb sâ'at dokuz râddelerinde üçü birden olduğu halde bir yerden ya'ni yalnız kayalığa hücum

¹⁵⁴ Kemâ fi's-sâbık: Eskisi gibi.

¹⁵⁵ Mârrü'z-zikr: Zikri (yukarıda) geçmiş olan.

ile tüfek atmamak maddesi dahî geriye kalarak düşman karakollarına tüfek atmağa başladıkları görülmüş ve yalnız taşığa kadar çıkabildikleri ra'ye'l-'ayn-i müşâhede olunmuş; ma' hâzâ kayalıkla mukâbilinde olan sâlifü'z-zikr topla Yeşil Tepeye ve o aralıkda mezkûr taburlar hücum itmeğe her nasılsa muvaffak olamadılar ise de ta'limâtda olduğu gibi fedâilerin yukarıya çıkmaları Aykırıçabel tarafından olunacak hücumu beklemeyerek hemen yedimizde bulunan Büyük Yeşil Tepenin önündeki yedd-i zabtında bulunan Küçük Yeşil Tepeye hücum etmek üzere bizim Yeşil Tepede evvelce müretteb ve müheyyâ bulunmuş olan altı taburun kumandanlarıyla kâimmakâm beylere ta'limâtın ahkâmı bitamâmihâ ve bi'd-defa'ât tefhim-ü beyân olduğu halde birinci hat olmak üzere iki tabur Kâimmakâm Husni Bey ve ikinci hat olmak üzere bunların kırk elli hatve arkasında Kâimmakâm Mehmed Bey ile diğer iki tabur sevk idilmiş ve iki tabur ile Selanik mu'âvenesi ihtiyât olmak üzere 'âcizleriyle beraber bulunmuş idi.

Mezkûr tepe bizim tepeye nihâyet beş altı yüz hatve bu'ud ve mesâfede olub taburlara birden hücum itdirmeye mevki'in vüs'ati olmadığı cihetle bu tertibât ihtiyâr olunmuş idi ve mu'ahharan bir mikdar sonraca bir tabur daha sevk idildi ve mezkûr taburlarla gerçi düşmanın istihkâmını zabt itmeğe muvaffak olamadılar ise de istihkâmın yanına kadar yaklaşub

(Sayfa 142)

sebât itmişlerdir. Egerçi Esveti Nikola karâr mucibince zabt olunmuş olsaydı, mezkûr tepenin dahî zabtı mümkün olabilecekti. Birinci mahzur fedâilerin geç hareketi bizim hareketimizi te'hîr ve şafak sökmeğe karîb bir vakte tesâdüf itdirmiş idi. Bu da pek büyük mahzurdan olmayub fedâilerin sâ'at dört sularına kadar mezkûr kayalıkda durub mukâbilinde olan Yeşil Tepeye hücum itmeyüb mu'ahharan ric'at itmeleri ile, bizim cihetin dahî ric'at itdirilmesi tabî'i bulunduğundan taburlar, 'âcizlerinden vâki' olan emir üzerine ric'at itdiler ve egerçi düşmanın elinde bulunan mezkûr Küçük Tepe zabt olunmuş olsa idi bile mâdem ki Esveti Nikola Tepesi tutulamadı; orada bulunan 'asker ric'at eyledi, bizim cenâh mezkûr Küçük Tepede barınmak gayr-ı mümkün olduğu gibi pek çok telefât ve belki taburların cüz'-ü a'zamları telef ile yine ric'at eylemek emr-i tabî'i bulunduğının 'arz-u ifâdesi bâbında emr-u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir."

Veysel Paşanın Ma'yyetindeki Taburların Kumandanlarıyla Kâimmakâm Mehmed Beyin Jurnalı

“Hücum gicesi hücum me'mûr olan taburların tabur âmirleriyle alay kumandanlarını livâ kumandanı Veysel Paşa cem' iderek suret-i hareketimizi beyân ve tefhim itmiştir; şöyle ki:

Fedâiler, yedi buçukda hareketle üç koldan Esveti Nikola Tepesini zapt ve ba'de birinci livâ tarafından beş tabur sevk ve tepeye çıkıldığında birinci livâ tarafından “selam dur” borusuyla ve ikinci livaya “gel” borusuyla hücum ideceği ve fedâiler Esveti Nikola Tepesine çıkub ‘arbeye olunduğu hengâmında bizim dahî bulunduğumuz Yeşil Tepeden ileride düşmanın zabtında bulunan Küçük Yeşil Tepeye hücum ideceğimizi, Küçük Tepe zapt olunub ve şafak atıncaya kadar orada sebât ideceğimizi, ve sirru'l-leylin “Ka'be” olduğunu tefhim ile vakt-ü zaman-ü hareketimizi ileride kumandan mûmâ ileyh tarafından başkaca emir virileceğini emr-u tenbîhât eylemiş idi. Bu hücum kolunun suret-i tertîbâtı ise birinci hat Karahisar tâlî ve Bolu taburlarıyla kumandası Kâimmakâm Husni Beye tevdi' olunmuş idi ve bu birinci hattın hareketi iki taburdan üçer bölük ileri avcı ve diğer bölükler kol ile tabur hey'etiyle ilerlemeleri

(Sayfa 143)

ve ikinci hat dahî iki taburdan 'ibâret olub birinci hattın kırk elli hatve gerisinde ve bunlar üçüncü ordu ve dördüncü alayının birinci taburu ile redif-i sâlis Urfa taburı olub kumandası Kâimmakâm 'izzetlü Mehmed Beye vedî'a olunmuş idi. Ve üçüncü ordu beşinci alayının ikinci ve Selanik 'asâkir-i mu'âvene ve Tarsus taburlarından müretteb olub bizzat kumandan mûmâ ileyhin refâkatinde bulunacağını beyân itmiş idi. Ancak, vakt-i hücum ise bizlere akşam virilen tenbîhât mücibince bir mikdâr Esveti Nikola tepesine vukû'bulan hücum gecikerek sâ'at dokuz râddelerinde te'hîr olunmuş ve fedâiler taşlığa çıktıklarında bizim hücum kolı dahî ber-mûceb-i ta'lîmât sevk olunmuş ve matlûb olan ileride vâki' Yeşil Tepeye tüfek atmaksızın otuz hatve takarrüb iderek ateşe başlamış ise de 'asker, düşman ateşine bakmayarak düşman istihkâmına hücum itmiş ve düşmanın birinci kademedede ve Yeşil Tepede vâki' Sept istihkâmına kadar varılıb dış taraf istihkâmı zapt olunmuş, düşmanın üç tarafından bizlere kemâl-i şiddet üzere enfaht olunan top ve tüfek ateşi istihkâmın içerisine girmeğe mâni' olmuşdur. Ancak mezkûr Sept istihkâmı arkasında çok vakit sebât olunmuş ise de sonra her

ne hâle müstenid ise sâ'at dört sularında geriye ric'atimiz taraf-ı kumandâniden emir buyurulması üzerine hâl-i intizâmda ric'ate mecbûriyet hâsıl olmuşdur. Ve o halde ric'at ider iken düşman dahî top ve tüfek ateşine şiddetle devâm ve efrâd-ı şâhânenin ekserîsinin dahî 'acemî bulunması hasebiyle ba'zıları mezkûr tepenin sağ tarafında vâki' dere içerisinde diğeri dahî Yeşil Tepe istihkâmına ric'at itdirildiği ma'rûzdur”.

8 – Eylül – 93

Ordu 2 Alay 4	Ordu 2 Alay 6	Ordu 5 Redif T 1
Nizâmiye T 1	Redif T 1 Bolı	Tâlî Karahisar
Kol Ağası	Binbaşı	Binbaşı
'Osman	Ca'fer	'Ali Rıza
Tabur Tarsus	Ordu 3 Alay 5 T 2	Ordu 5 Redif
Binbaşı	Binbaşı Vekili	Sâlis Urfa
Mecrûhen Hastahânedede	Mahmûd	'Ali Hamdi

“Tabur kumandanlarının bâlâ-yı takrîrlerinden keyfiyet bi'l-etrâf müstebân olacağı üzere, sûret-i harekâtımız paşa-yı mûmâ ileyh tarafından tamamıyla tefhîm ve teblîğ olunmuş ve vakt-i mezkûrda ileriye hareket idilmiştir. Birinci hat düşmanın istihkâmına bi't-takarrüb ateşe devâm itmekde

(Sayfa 144)

iken Kâimmakâm Husni Beyin vukû'bulan istimdâdı üzerine şiddet-i lüzûmı lede't-tahkîk refâkât-i 'âcizîde bulunan taburlar ileriye sevk ve kâ'ide-i ihtiyâtiyeye ri'âyeten kuvve-i münâsebenin gönderilmesi bi'l-vâsıta paşa-yı mûmâ ileyhe beyân kılındıkda hemen bir tabur 'asker göndermiş ve muhârebeye devâm ve sebât idilmiş ise de bilâhare her ne sebebe mebnî ise kumandan mûmâ ileyh tarafından vâki' olan emir üzerine 'asâkir-i mevcûdeye ric'at itdirilmiş ve hîn-i mu'âvedetde düşman tarafından endaht olunan şarapnel ve tüfek ateşlerinin şiddet

ve sür'atine harbi görmeyen 'acemî 'asker dayanamayub ba'zıları dere tarîkiyle ric'at ve ekserîsi Yeşil Tepe istihkâmına doğru çekilmiş oldukları ma'rûzdur.”

8 – Eylül – 93

Kâimmakâm

Mehmed Reşîd

Yerdek cihetinden harekete me'mûr dört tabur kumandanı Miralay Ahmed Bey ile mezkûr taburları sevke me'mûr Erkân-ı Harb Binbaşısı Mazhar Beyin jurnali:

Huzûr-ı Celîl-i Müşîriye

“Liva kumandanı Receb Paşa bendelerinin icrâ olunacak hücum hakkında virmiş olduğu emr-u ta'rîf ve hareket şudur; şöyle ki:

Cihetimizden tertîb olunan dört taburı gurûb-ı kamerden sonra ber-takrîb ve şamatasızca birinci livâ ile müttehiden yürümeğe ve düşmanın kayalık cihetindeki sağına münâsib hücum icrâ olunmağa müsâ'id ve elverişli olan yere sokulub kalındı. Fakat gicenin karanlığı ve güzergâhımızın dik bayır ve iniş ve dere ve ormanlık bulunmasından dolayı taburlar efrâdından bir cüz'î yollarını şaşırarak görülmüş ve toplatdırılmış idi. Bu halde şafak söküb ortalık göründü. Fedâilerin sağ tarafa gelerek orayı zabt edecek iken, gelmeyüb yalnız kayalık üzerinde kalmaları ve birinci livâ şose tarafında kayalığın sağına doğru ilerleyüb bizi boru ile da'vet edeceklerinden, buna nazaran harekâtımızın icrâsı lâzım geleceği paşa-yı mûmâ ileyhın muktezâ-yı teblîğâtından iken, bunların hiçbirini görülüb yapılmadığı tahakkuk itmiş ve düşman bizim bulduğumuz mahalli görmesiyle tabyalarından şiddetli peşrev ve tüfek ateşiyle altmış, yetmiş arasında yaralı ve şehîd vukû'una sebebiyet virdiği halde yine ileri hareketden

(Sayfa 145)

vazgeçmeyerek ilerletmeğe çalışıldı ise de, bulunduğumuz cihetin hücumu zâten fedâilerin taşlıktan ilerleyüb ve birinci livâ hücum kolunun dahî şosedan ileriye hareketle düşman kuvvet ve ateşinin bir kısmını kendi taraflarına celb ve ba'de bize boru işâreti virmelerine mütevakkıf iken, bâlâda 'arz olunduğu üzere fedâilerin taşlıkta kalmaları ve birinci livâ hücum kolunun ise mine'l-kadîm buldukları istihkâmdan ileriye geldiği kat'iiyen görülemeyüb yalnız birinci

livânın havan tabyasından “ikinci livâ ileri” borusu çaldırmaları üzerine düşmanın ikinci livâ cihetine nâzır olan mikrasvâri ateş itmekde bulunan istihkâmâtın ateşi altında epeyce ilerlenmiş ve daha ileri gidilmeğe çalışıldığı sırada taşlıkda bulunan fedâilerin mezkûr taşığığı terk itdikleri görüldüğü halde bile, bir müddet daha bulunduğumuz noktada kalınmış ise de, artık cihât-ı sâirenin harekât ve muvaffakiyetinden eser görülemediği cihetle ‘asker aşağı dere içine indirilüb akşam sâ’at on iki râddelerinde karargâha ‘avdet olunmuştur.

Mevki’in müstahkemliği ve düşmanın mikrasvâri¹⁵⁶ ateşi münâsebetiyle ikinci livâ cihetinden düşman üzerine hücum olunmak husûsı mücerred fedâiler ile birinci livâ hücum kolunun ilerlemesine mütevakıf olub yalnız başına hücumun mümkün olamayacağı geçenlerde idilen tecrübedeb dahî meydâna çıkmış olmasıyla şart-ı mezkûr bizim kol için esâs hareket ittihâz buyurulmuş olduğu halde ol vechile ileri hareket idememiş olmaları vüs’-ı iktidârın yetiştiği merteye gayret idildiği halde ikinci livâ hücum kolunun dahî bi’t-tabî ‘adem-i muvaffakiyetini intâc eylemiş ve fedâiler ile birinci livânın ilerlememelerinin esbâb-ı mûcibesi ise buraca mechûl bulunmuş olmağla olbâbda ve her halde emr-u fermân hazret-i men lehü’l-emrindir.”

8 – Eylül – 93

Erkân-ı Harb Binbaşısı Miralay

Mazhar

Ahmed Tevfik

Baskın kollarının ‘adem-i muvaffakiyetleri esbâbından bâhis Erkân-ı Harbiye Re’isi Miralay ‘Ömer Beyin jurnali:

Huzûr-ı Hazret-i Müşîr-i Ekramîye

Devletlü Efendim Hazretleri

“Sandıklı taburuyla beraber en ilerideki istihkâmlara vusûl-i ‘âcizânemde fedâî alayıyla

¹⁵⁶ Mikras: Kesecek alet, makas.

(Sayfa 146)

birinci livâ hücum taburlarının karışık bir halde ma'hüd kayalıktan aşağıya ric'at itmekte olduğunu müşâhede itdiğimde Sandıklı taburunu gerideki ikinci hat istihkâmlarına yerleştürüb, birinci hatda bulunan taburların kemâl derece sebât itmelerine dâir vesâyâ ve tenbîhât-ı lâzıme virilmiş ise de, râci'inin perakende olarak istihkâmlar üzerine muhâcemelerinde derûn istihkâmda bulunanlar dahî çözülmeye başlamış iken cümlemiz tarafından tabanca ve kılınçlar ile 'askere icrâ idilen ihâfeden ve semere-i nesâyihden Hamden Lillâhi Te'âlâ gerek evvelce istihkâmlarda bulunanları ve gerekse kayalıktan gelen perakendelerin birazını sebât ile ateş itdirmeğe muvaffak olduk. Şimdiki halde buranın birinci hatt-ı istihkâmlarında muntazam olarak Muğla mustahfiz ve Urfa taburuyla Bergamanın dört bölüğü vardır ve ikinci hat istihkâmlarında dahî Balıkesir taburuyla havan tâbiyesi siperinde, dağılmış olan Sandıklı taburu mevcûddur. Bunlardan başka her taburdan; fedâi gürûhundan biraz perakende var ise de fâidesizdir. Gice lüzûmî mikdâr-ı muntazam taburları alıkoyub ve ta'biye idüb bâkîsini gönderdim.

Fedâiler ile birinci livâ hücum kolları fevkalâde şecâ'atle yalnız kayalıkla sağ ve solunu tutmuş ve sâ'at beşe kadar orada sebatla muhârebe itmiş ise de birkaç sebebden nâşi mu'ahharan terk-i mevki' itmeğe mecbur olmuşlardır.

Birincisi: İkinci livâ taburları gûyâ yolu şaşırılmış oldukları cihetle kendilerine ta'yîn ve irâ'e olunan düşmanın sol cihetinden tâbiye üzerine yürümeyüb 'âdetâ boyundan ve dereden birinci livâ birinci hat istihkâmlarının ucuna gelmiş ve her ne kadar burada Kâimmakâm 'İzzet Bey tarafından yanlış geldiklerinden bahs ile hücum idecekleri tâbiye ve gidecekleri şose gösterilmiş ise de, Binbaşı Necib Bey gitmeyüb geriye 'avdetle Receb Paşanın top tâbiyesine gitmiş; bu cihetle ikinci livânın hücum taburlarından hiçbir fâide görülememiştir ve bunların böyle evvelce geriye dönmeleri kayalıkda bulunan 'askerin kalblerine havf irâs itmiştir.

İkincisi: Üçüncü livâ hücum kolunun önündeki Yeşil Tepeyi zabtından sonra, düşmanın ateşi ziyâdeleşmesinden; gâlibâ imdâdı gelmesinden nâşi her nasıl ise geriye bocalamış olduğunu bu cihetin kayalıkdaki 'askeri görmesi ve ânlardan dahî bir fâide hâsil idememesidir. Üçüncüsü dahî, süvarilerin kâffesinin daha 'ale's-sabah firâr itmiş ve hatta buranın

(Sayfa 147)

istihkâmlarını tahrîb iderek savuşmuş olmalarından piyâdenin dahî bunları görüb ric'ate cesâret almalarıdır.

Ve en nihâyet terk-i mevki' itmelerinin sebebi: düşmanın sağından giden fedâi taburunun bozulmasıdır. Buna te'essüf itmemek elden gelmez. Fakat takdîr-i Hudâ kuvve-i bâzû ile dönmez. İnşâAllah Cenâb-ı Allah âhir sûretle mansûr ve muzaffer eyler. Tahmîn-i 'âcizâneme göre, bizden beş yüz kadar şehîd ve mecrûh var ise de düşmanın dahî ol mikdâr olduğu ve istihkâmlarının içi lâşe dolduğu ifâdâtından anlaşılışdır. Toplarımız, gerideki top tâbiyesinde olub, ileriye alınmamış olduğu ve havanlarımız dahî yerinde ise de, hazır dânesi burada mevcûd bulunmadığı cihetle ateş itdirilemediğini 'arz ile düşmanın kayalıkda galebeliği ziyâde olmasından havanların hasar vireceği zamanda ateş kesilmesi gayr-ı câiz bulunduğundan lutfen memlû dâne yetiştirilmesi irâde-i devletlerine mütevakıfdir. Tâli'-i 'âcizî çend def'adır böyle 'arbede nihâyetine müsâdefetden müte'essif isem de 'askeri sebâta muvaffak olduğumdan bahtiyarlığımı müteşekkirim. Fermân hazret-i men lehü'l-emrindir."

4 – Eylül – 93

Erkân-ı Harbiye Re'isi

Miralay

'Ömer

Ma'rûz-ı Ahîr,

Her ne kadar havan dânesi olmadığı 'arz olunmuş ise de hîn-i tahrîrde elli üç dâne geldiği ve fakat ekserisinin çürük olduğunu topçılar haber verdiler.

'Ömer

İşbu jurnalın mütâla'a idildikde, hulâsa-i ahkâmı, Esveti Nikoladan sevk idilen fedâi kollarının ta'limât mûcibince tahrîkine, kumandanı İbrâhim Beyin muvaffak ve muktedir olamaması ve birinci livâ ta'aruz kolunun dahî ânların intizâmsızlıklarına ittibâ' eylemesi ve süvari mu'âvene 'askerinin düşmandan gördüğü bir yaylım ateş üzerine geriye pûskürerek ordugâha kadar alabildiklerine kaçmalarının kayalıkdaki 'askere havf-u dehşet virmiş olması ve Mali Yerdek

ciheti kumandanı Receb Paşanın ta'limâtın ta'yîn itdiği hücum mahallini lâyıkiyla irâ'ede rehâvet ve bu baskın

(Sayfa 148)

hareketinde kendisine ta'alluk iden vazîfeyi 'âdetâ hiç mühimsememesi ve kumandanları Miralay Ahmed ve Erkân-ı Harbleri Mazhar Beyin fedâi taburlarının kayalığa sardığı sırada ma'ıyyetlerini ilerletmeyüb fecir vaktine ve düşmanın görebileceği zamâna kadar havfen te'hîr iderek düşman ateşine uğratmağa ve bütün bütün îfâ-yı vazîfe olunamamasına sebebiyet vermeleri ve Veysel Paşanın sâ'at yedi buçukda hareketi lâ bûd iken fedâi alayının hatâsına ma'a'l-iştirâk vakit geçirerek Küçük Yeşil Tepeye hücumu te'hîr ve düşman tarafından görülünceye kadar beklemesi ve bunlara müteferri' hatîâtının vukû'bulduğu anlaşılıyor. Erkân-ı Harb Re'isi 'Ömer Beyin olbâbda tanzîm itdiği jurnal, en ziyâde vukû'-ı hale muvâfik gibidir. Fi'l-hakîka, fedâi alayı kumandanı Kâimmakâm İbrâhim Bey, kumandanlığına terattüb iden vezâifi husn-i îfâ idemeyerek ta'limâtta irâ'e olunan mahallerden 'askeri sevk idemedi ve ekserîsi dereye döküldüler.

Buraya dökülen efrâdın da hakîkaten gönüllü ve fi Sebîlillâh mücâhid olan kısmı bitekrâr dereden kayalığa tırandılar ise de vakit geçti. Ma'mâfih dereye dökülen efrâdın ekserîsi oralarda ihtifâ ve birtakımları da karargâha ve şuraya buraya dağıldılar. Bunların da kısm-ı a'zamı, beşinci ordu dâiresinin 'Arab kısmından olub ismini gönüllü defterine kayd itdirmiş namussuzlar idi. Ve bâhusûs kısm-ı ağlebi Kudüs sâlis taburı efrâdından idi. Ben beşinci ordu efrâdından münâsibü'l-emniye iken bunların böyle fedâi kayd idilmesine nazar-ı ta'accüble bakmakta ve "zâhir 'urûk¹⁵⁷ gayret ve himmetleri harekete geldi" gibi tahayyül itmekte idim. Meğerse ânların fedâi yazılmaktan maksadı o vesîle ile beş on gün tabur hıdemâtından kurtulmak ve vukû'ını muhakkak bildikleri muhârebede asıl kendi bölük zâbitlerinin nazar-ı dikkat ve pîş-i nezâretlerinden uzak kalarak şehîd ve mecrûh düşmemeğe çâresâzlık ve vikâye-i nefis itmek imiş!

Hatta bunlardan bir takımları evvelki ta'aruzda olduğu gibi, ihtifâ itdikleri dere ve ormanlık aralarında kendi avuçlarını ve parmaklarını cerh iderek "mecrûh düşdük" diye karargâha 'avdet eylediler. Galebe-i hiddetinden bu misillülerin yaralarına bakılmamasını etibbâya emr-u tenbîh ve makâm-ı ser'askerîye de 'arz-u hâl ve iştikâ eyledim.

¹⁵⁷ 'Urûk: Irklar, kökler.

İşte fedâi kumandanı Kâimmakâm İbrâhim Beyin vazîfesini eşkâl iden bu kısım neferât idi. Ânların gözleri bir tarafa ihtifâ ile mühlike-i harbden nefislerini kurtarmak denâetine

(Sayfa 149)

ma'tûfi olduğundan, âmirleri “haydi ileri” diye kendilerini kayalığa sevk itdiği sırada, ânlar muvakkat zâbitlerinin dahî nazar-ı dikkatlerinden savuşmak için kesâfet-i zulmet-i leyden pek güzel istifâde ile dereye doğru savuşdular.

Bunların ne maksad-ı hâinâne ile dereye döküldüklerini bilmeyen ve “şâyed oradan yol vardır” kıyâs iden Rum ili ve Anadolu ahâlisinin efrâd-ı sâdedilânından bir kısmı dahî ânlarla ittibâ'an aşağı indikleri halde mu'ahharan sevk-i hamiyet ile yine kayalığa sarıldılar.

Gerek doğrudan doğruya ve gerek dereden çıkanlar birleşerek, Rusların Esveti Nikola kayalığı müdâfa'alarına gazanferâne saldırarak hemen dil kurtulmamacasına cümlesini telef itdiler ve topçılarını dahî telef ile toplarını zabt itdiler. Lâkin, hayf ki, mu'ahharan topların olduğu yeri Ruslar bitekrâr istîla itdi.

Ma'mâfih bu firâîlerin cümlesini de “beşinci ordu efrâdındandır” dimeyiz. Bunlar o mel'anete pîşvâ olduktan sonra diğer efrâddan da kendilerine pâdâşlık¹⁵⁸ iden bulundu. Velhâsıl ta'arruz bu intizâmsızlıkla ibtidâ itdi. Süvâriiler ile topçının, birinci livâ taburları yanında hazır bulunmamasını ber-mûceb-i ta'lîmât emr itmiş idim. Maksadım, şâyed düşman Şıpkadan çıkarılır ise Gabrovaya doğru arkalarından ta'kîb için idi. Lâkin refâkatimdeki nizâmiye süvârisi pek cüz'î olub o da ba'zı karakollar ve devriyelere ve zahîre nakliyesine gönderildiğinden kısm-ı bâkîsiyle, gösterdikleri şiddet-i arzu üzerine Çerkes mu'âvene atlısını ve Şam mu'âvene süvârisini bu işe ta'yîn itmiş idim. Daha doğrusu ben, yalnız yüz, yüz elli kadar nizâmiye süvârisiyle iktifâ fikrinde iken, hayvanını kamçılaman Çerkes ve ovada güzel dizgin iden Şamlı ‘Arab atlıları, “biz de gideriz” gibi Esveti Nikola şosesine doğru alabildiğine koşduklarından ve o sırada ‘Asâkir-i Şâhâne dahî kayalığı henüz tutmuş bulunduğundan, ma'a'l-kerâhe

¹⁵⁸ Pâdâş: 1. Mükâfât. 2. Ayakdaş.

ve ümitsizlik ile ânların bu koşuşmalarına sükût-i ıstıbâr¹⁵⁹ itdim. Bu nâzenînler, o hız ile Şıpka şosesinden Esveti Nikola deresine kadar çıktılar.

Kayalığın gerisinde piyâdenin muzafferiyetine intizâran beklemeleri virilen emir iktizâsından iken süvâri kumandanı bunlara bir dürlü söz anlatamayub kayalıkdaki ‘Asâkir-i Şâhâneyi dahî ileri geçerek kayalık ile Rusların gerideki siperleri arasındaki vâsi’ meydanlığa ve Rusların gerideki istihkâmlarına doğru hücum itdiler.

(Sayfa 150)

bâri bu hücumlarında ilerleseler ve kırılana ve dökülene bakmayarak bakiyesi siperlere doğru saldırsa idi belki hılâf-ı intizâr bir muzafferiyet vücûda gelir idi. Lâkin Ruslar, bunlar meydana çıkar çıkmaz üzerlerine şiddetli bir top ve tüfek ateşi yağdırdıklarından hayvanının başını çeviren Çerâkise ve Şamlılar geldikleri gibi bir sür’atle geriye kaçışmağa başladılar.

Eğer fedâi kumandanı Kâimmakâm İbrâhim Bey bir muktedir adam olsaydı, kayalıkdaki ‘asâkiri bunların üzerine ateş itdirerek kaçışmalarına müsâ’ade itmez ve ma’iyyeti ‘asâkirinin de havf-u dehşete uğrayarak, elde itdikleri muzafferiyetin neticesiz kalmasına sebebiyet virdirmez idi.

Her ne ise bunlar alabildiğine kaçarak karargâha kadar geldiler. Bu hal kayalığı işgâl iden ‘asâkire başlıca havf-u fütûr virdi. Ma’mâfih, kayalıkdaki fedâiler, daha evvelce ye’s-ü fütûr içinde idiler. Yerdek cihetinden ta’arruza me’mûr olan kolun hatt-ı ta’arruzı mü’ellif mösyönün dahî tasdik itdiği vechile daha sehil idi. Şu şartla ki, düşman kesâfet-i zulmet-i leylden bunların geldiğini göremeyüb, süngü ile ilerlemiş ve karşılarında siperi zabt itmiş olsunlar. Bu kol kumandanı her nasılsa ta’yîn kılındığı noktaya ya ‘amden veya sehven gitmedi.

Birinci livânın Esveti Nikola kayalığının altındaki hücumu me’mûr beş taburı sağ cenâhda ve hiç ta’arruz olunmayacak bir yere geldiler. Her ne kadar o beş taburla birlikde bulunan Kâimmakâm ‘İzzet Bey, yanlış geldiklerini ve nokta-i ta’arruzları daha ötede olduğunu kirâran¹⁶⁰ ihbâr eyledi ise de müsemmir olmadı; tamâm-ı fecr-i sâdik başlayub ortalık ağarmağa yüz tutduğu zaman, karşılarında ve

¹⁵⁹ Istıbâr: 1. Sabretme, katlanma. 2. Sebat etme, dayanma.

¹⁶⁰ Kirâran: Tekrar olarak, tekrar suretiyle, tekrar tekrar.

siperdeki Rus ‘asâkiri, bunları görerek üzerlerine bir yaylım ateş yağdırdılar ve o ateşin sadmesiyle bunlar bütün bütün zedelenerek, ileri gitmekden ferâğat itdiler. Bundan sonra yapacaklarını su’al için, içlerinden Binbaşı Necib Bey Receb Paşanın yanına gitdi.

Paşa-yı mûmâ ileyh dahî, ‘avdetleri emrini virdiğinden, ânların da böyle vazîfelerini bilâ icrâ çekilmeleri kayalıklaki ‘askeri me’yûs ve muzdarib itdi. Veysel Paşa dahî sol tarafda ‘aynı mûnâsebetsiz bir hareket itdi. Fedâi taburları vâkı’â sâ’at yedi buçukda, gurûb-ı kamerde ta’arruz idecekler idi. Lâkin ‘askerin uyumuş olması, kaldırmak için biraz vakit zâyî’ itirdiği gibi mu’ahharan dereye dökülenlerin bitekâr kayalığa tırmanması da

(Sayfa 151)

Biraz daha vakit fevt itirdiğinden ve Veysel Paşa ise “fedâiler ile birinci livâ taburları işi hazırlasınlar, düşmanın sağ cenâhına ve kendisine doğru biraz ilerlesinler de ben ândan sonra Küçük Yeşil Tepe istihkâmına ta’arruz ideyim” gibi âmâl-i menfa’at-cûyâne¹⁶¹ ile vakit geçirdi. Vaktâ ki sâ’at dokuzı geçdi.. ve fecr tulû’ itdi.. ândan sonra ma’iyyeti taburlarını takrîri vechile ilerletdi ise de, o halde mütesammem olan gice baskını bir gündüz hücûmı şekline tahavvül itmiş demek olduğundan istihkâm müdâfi’leri olan Ruslar, şiddetli bir top ve tüfek ateşiyle ânların dahî yüzlerini geri çevirdiler. Esveti Nikola kayalığındaki ‘askerin muzafferiyetinin netîce-bahş olması ise, ta’lîmâtın birinci bendinde yazılmış olduğu vechile, cihetlerin hücum kollarının, bunların harekâtını teshîl ve kazanacakları muzafferiyeti tekmîl itmesine meşrût ve mu’allak idi.

Cihet kolları muvaffak olamaz ise bu tekellüfden bir şey hâsıl olamayacağı zâten ta’lîmâta derc itmiş idim. Husûsuyla Ruslar, Esveti Nikola kayalığının cenâhından ve ilerisinden yağmur gibi gülle ve kurşun yağdırdıkça, orayı muhâfaza hâric tok beşer bulunduğundan ‘Asâkir-i Şâhânenin kayalıkda durması, cenâh kollarının çekilmesi üzerine ‘abes hukmüni aldı.

Binâen’aleyh bunların suhûletle ve ‘ale’l-intizâm ric’at itmeleri için Erkân-ı Harbiye Re’isi Miralay ‘Ömer Beyi gönderdim. O sırada idi ki, Ruslar da Esveti Nikola kayalığında bulunan ‘asâkir-i şâhâne üzerine bir hücum kolı sevk iderek tazyik eylemekte idi. ‘Ömer Bey henüz oraya vusul bulmak üzere olduğu bir

¹⁶¹ Âmâl-i menfa’atcûyâne: Kar, yarar arayan işler, fiiller.

vakitde, ‘Asâkir-i Şâhâne dahî, cenâh kollarının çekilmesi üzerine zâten hayret ve fütür içinde kaldıklarından Rusların hücumu te’sîriyle derhal terk-i mevki’ iderek, geri çekilmeğe başladılar.

Bunların hatt-ı ric’atlerini te’mîn için Esveti Nikola Kayalığı altına dört tabur ta’biye itmiş idim.

Kayalıktan ric’at en güç bir hareket idi. Her ric’atde olduğu gibi bunda dahî kayalık gâzîleri, biraz telâş itdiklerinden ve kendilerini müdâfa’a iderek çekilmeyi tahattur ve tedbir idemediklerinden içlerinden epeyce zâyi’ât vukû’buldı. Bereket virsin ki, benim geride siperler ta’biye ittiğim taburlar ric’at iden ‘asâkiri ta’kîb itmek isteyen Rus ‘asâkiri üzerine bir güzel şiddetli yayılım ateş itdiklerinden ânlar da mecburen kayalıkları arasına ihtifâ itdiler.

(Sayfa 152)

Esveti Nikola Kayalığı sabahın sâ’at onundan dört buçuğa kadar ‘Asâkir-i Şâhânenin yedd-i işgâlinde kaldı. Bu muhârebede şühedâmız bir kâimmakâm, bir yüzbaşı ve bir mülâzım ile yüz altmış beş silah endâzdan ve mecruhumuz dahî bir binbaşı, üç kol ağası, otuz bir yüzbaşı ve mülâzım ve bin otuz sekiz silah endâzdan ‘ibâretidir.

Yirmi şehîd ile otuz iki mecrûh dahî Sûriye ve Çerâkise ‘asâkir-i mu’âvenesinden vukû’buldı. Lâkin şühedâ ve mecrûhînin ekserîsi hîn-i ric’atdeki intizâmsızlıkta vukû’bulduğu gibi mecrûhîn meyânında bir hayli de kasden parmaklarını ve ellerini sakat iden beşinci ordu efrâdı vardır.

Velhâsıl ta’lîmât ahkâmının icrâsına muktedir ümerânın fîkdânı ve ‘askerin intizâm ve irtibatsızlığı bu teşebbüs-i ahîrede dahî beni me’yûs ve nevmîd¹⁶² bıraktı. Bu vak’ada fevka’l-hadd muzdarib ve müte’essir oldum.

Veysel Paşa bu gice baskınının müşevviklerinden biri iken, kendisinin en gevşek davranması pek ziyâde efkârıma dokunduğundan olbâbda tahkîkât-ı evveliye icrâsı için kol kumandanlarından ve Erkân-ı Harbiye zâbitânından vukû’-ı hâli bâhis-i memhûr birer jurnal istedim. Ba’zıları bu jurnalleri vaktiyle virdiler ise de, Veysel Paşa galebe-i evhâmından ancak üç gün sonra, ya’ni Eylûlün sekizinci

¹⁶² Nevmîd: Ümitsiz, ümidi kırık.

günü virebildi. Bunları bi'l-mütâla'a âna göre tahkîkât ve tedkîkât tasavvurunda ve muvaffakiyeti tas'îb ve eşkâl iden ümerâ ve zâbitânın meydâna çıkarılması teşebbüsünde iken beş gün sonra, ya'ni Eylûlün on dördüncü günü 'uhdemde Tuna sâhili ordu-yı hümâyûnları kumandanlığı tevcih olunmakla Şıpkayı terk ile mahal-i me'mûriyet-i cedîdeme müteveccihen hareket eyledim.

Benim, mebhûs gice baskınından bir maksadım dahî Plevne üzerine musallat olan düşmanın nazar-ı dikkatini Şıpkâ cihetine çevirerek o tarafın yükünü mümkün mertebe tahfîf ve tehvîn¹⁶³ idi.

28 – Ağustos târihiyle ser'asker kâimmakâmı paşadan aldığım bir ihtâr ile ânı müte'âkib Sadra'zam Edhem Paşanın ihtarnâme-i telgrafisi bu maksadımı te'yîd ve tervîc eylemiş idi.

Hayf ki, Receb ve Veysel Paşaların hukm-i ta'lîmâtı icrâ idememeleri maksad-ı 'âli-i mebhûsa vusûli dûçâr-i eşkâl itdi.

Eylûlün beşinci günü, gerek Mâbeyn-i Hümâyûn cânib-i 'âlisine ve gerek makâm-ı Ser'askerîye

(Sayfa 153)

yazdığım işbu telgrafnâme-i âtî vak'anın sûret-i nukûlüyle olbâbdaki 'adem-i muvafaakiyet esbâbını sûret-i mücmelede mukayyed olmakla bervech-i âtî zikr olunur:

Huzûr-ı Kâimmakâm-ı Ser'askerîye

Şıpkâ istihkâmâtında mütehasın düşmanı tehdîd ve mümkün olur ise ellerindeki istihkâmâtı zabt ve teshîr itmek üzere, bir gice baskını yapmak tasmiin ve 'azm olunmuş ve binâen'aleyh Esveti Nikola istihkâmı karşısında olan Sâlih Paşa kumandasındaki birinci livâ ve ânın sağ tarafındaki cebelde kâin Receb Paşa kumandasındaki ikinci livâ ve Aykırıcabelde bulunan Veysel Paşa kumandasındaki üçüncü ve beşinci ve altıncı livâdan îcâbı kadar hücum kolları tertîb ve her birinin ilerleyecekleri cihetler ile basacakları mahaller irâ'e ve ta'rîf olunarak müsteniden Binusretillâhi Te'âlâ gice sâ'at yedi buçukda bu hareketin icrâsına mübâderet kılınmışdır ve birinci livânın hücum kolı 'avn-i Hakk ile tüfek

¹⁶³ Tehvîn: Kolaylaştırma, kolaylaştırılma, hafifletme, hafifletilme, ucuzlatma, ucuzlatılma.

atmaksızın düşman karakollarını çiğneyüb itlâf iderek Esveti Nikola zirvesindeki düşmanın istihkâmâtına bir savlet-i cansiperâne ile bağteten çıkub ve oradaki düşmanı kâmilen mahv eyleyüb toplarıyla beraber istihkâm-ı mezkûrı bu sabahleyin sâ'at onda yedd-i zabtına geçirdi ve diğer istihkâmâtından kemâl-i şiddetle ve top ve tüfek ateşiyle müdâfa'a itmekde olan düşmana fedâkârâne mukâbele iderek mezkûr Esveti Nikola Taşlı tepenin zirvesindeki düşman istihkâmı altı buçuk sâ'at kadar sâlifü'z-zikr birinci livâ hücum kolunun yedd-i zabtında kaldı ise de ikinci ve üçüncü livâlardan müretteb hücum kollarının her nasılsa ta'yîn olunan vakit ve gösterilen cihâta ilerleyemediklerinden ve bu cihetle Esveti Nikola istihkâmını zabt iden birinci livâ hücum kolunun sağ ve sol tarafları irtibatsız ve muhâfazasız kalub evvelce bozulmuş ve bakıyyetü's-süyûfî geride kalmış ve istihkâmâtına kaçmış olan düşman kendisini çeküb, çevirme ve bir taraftan da 'asâkir-i külliye-i imdâdiyesi yetişüb Esveti Nikola zirvesindeki birinci livâ hücum kolunun üzerine ve yanlarına kemâl-i şiddetle hücum itmiş ve gerçi bu hücum kollarının ön tarafından daha tabur yetiştirilmesiyle tezyîd kuvveti kâbil ise de ikinci ve üçüncü livâların hücum kolları ta'yîn olunan mahallere ilerleyüb zabt-ı hatt-ı harblerini birinci livâ hücum koluna rabt itmedikçe çünkü düşman gerideki kuvvetiyle hasbe'l-mevki' birinci livânın hücum kolunu yan taraflarından urması tabî'î olmakla, binâen'aleyh birinci livânın arkası ne kadar beslense müfid olmayacağından ve bu hâl ile Esveti Nikola istihkâmında sebât, zâyî'ât-ı kesîreyi

(Sayfa 154)

müstelzim olacağından ve zâten düşmanı tehdîd da sâye-i risâletpenâhîde hâsıl olduğundan artık düşman istihkâmının yine 'alâ hâlihî terkiyle birinci livâ hücum kolunun geriye çekilmesine mecbûriyet elvermiş ve binâen'aleyh hatt-ı harb-i aslîmizde vâki' istihkâmâta çekilmiştir. Şimdi 'Asâkir-i Şâhâne yine hatt-ı harb-i aslîdeki nukât-ı mühimmede sâbit ve mukîmdir. Dilberân-ı 'Asâkir-i Şâhânenin bu muhârebede dahî gösterdikleri âsâr-ı fedâkârî ve cansipârî hayret-bahş-ı yâr-u ağyâr olmuş ve her ne kadar jurnaller henüz toplanamamış ise de tahmîne göre zâyî'âtımız yüz şehîd ile iki yüz mecrûhı tecâvüz itmemiştir ve düşmanın ise mikdâr-ı telefâtı hakkında pek mübâlağalı rivâyetler var ise de hele bin neferi mütecâviz olduğunda iştibâh yokdur. İnşâAllahü Te'âlâ imdâd-ı rûhâniyet-i Cenâb-ı Risâletpenâhî ve teveccüh-i celîl-i pâdişâhî ile yine düşmanı kahr-u tenkîle ve mütehasşın bulunduğu istihkâmâtı kâmilen zabt-ü teshîre husûl-i muvaffakiyetimiz itlâf-ı mâ lâ nihâye-i Sübhâniyeden müteferri' ve mes'ul idüğü ma'rûzdur.

Bu telgrafnâmede ‘Asâkir-i Şâhânenin telefâtını, henüz jurnalleri aldığım cihetle yüz şehîd ile iki yüz mecrûh mikdârı göstermiş isem de mu’ahharan jurnalleri ahz ittiğim zaman tashîh-i keyfiyet eyledim.

Mü’ellif: “Eğer Şıpka geçidinin karşısında hîme-nişîn olan müte’addid taburların birkaçı mevki’-i mezkûrî yedd-i zabta geçiren kolların imdâdına gönderilmiş olsa idi böyle çarçabuk elden çıkarmayub büsbütün zabt itmiş olacaklar idi. Bu muhâcemede ‘Osmanlılar üç bin ve Rusyalılar bin nefer zâyî’ât virmişlerdir” diyor. Esveti Nikola mevki’inin elde tutulması cenâheynde ve karşısındaki tâbiyelerin dahî elde idilmesine mütevakkıf ve mu’allakdır.

Madem ki Receb ve Veysel Paşa kolları ifâ-yı vazîfe idemediler, doğrudan doğruya Şıpka caddesinden ne kadar ‘asker gönderilse Rusların anfilâd ateşlerine ânları fedâ itmekden başka bir netîce hâsıl olamaz idi. ‘Ale’l-husûs Esveti Nikola kayalığının cebhesi ve ateş hattı bir taburı bile isti’âba gayr-ı kâfi idi. Bunlar dâire-i işgâllerini tevsi’ idemediklerinden, oralarda yığılmış durmuş olan sekiz tabur ‘asker bile mu’attal bir halde idi. Bunlara bir mikdâr daha tabur ‘ilâvesi, düşmanın gülle ve şarapnel sadmâtına daha ziyâde mikdârda

(Sayfa 155)

bir hedef teşkil etmek demek idi. Receb ve Veysel Paşa kollarının bir iş beceremediklerini haber aldıktan sonra Esveti Nikoladaki ‘askerin dahî terk-i mevki’ ile çekilmesini emr itmiş idim.

Çünkü Ruslar, ellerindeki istihkâmât ve husûsiyle Esveti Nikolanın karşısı ilerisinde ve meydanın ötesindeki Rus istihkâmâtı mevki’an Esveti Nikola kayalığına hâkim ve ânın içini görmekte idi. Binâen’aleyh Rusların elinden o istihkâmâtı almadıkça Esveti Nikola kayalığında barınmak hâric-i tasavvur ve imkân idi.

Bu istihkâm bermûceb-i ta’lîmât birinci livânın hücum kolları tarafından zabta çalışıldığı sırada Veysel Paşa da o vakte kadar Yeşil Tepe istihkâmını zabt itmiş bulunacağından, ânların ta’arruzını teshîl ve istihkâmı elde itmeğe çalışacak idi. Halbuki ne birinci livânın hücum kolu ve ne de Veysel Paşa, o istihkâma takarrüb idemedikleri gibi, vakit geçdikden sonra, o istihkâmdaki Rus müdâfi’leri,

Küçük Yeşil Tepe istihkâmına hücum tecrübesi icrâ iden Veysel Paşa taburları üzerine bir güzel şarapnel ateşi yağdırdılar.

Yalnız Çerâkise ve Sûriye mu'âvenesi idüğü, sabahleyin dürlü dizgin bu istihkâm üzerine saldırdı ise de, yirmi şehîd ile otuz yaralı virince gözleri yılarak dört na'la kaçışdılar.

Allah belâlarını virsin; az kaldı ki 'Asâkir-i Şâhâneyi dahî yerlerinden oynatarak bir büyük fenâlık vücûda getirecekler idi.

Mü'ellif: "“Asâkir-i Şâhânenin üç bin telefâtı vardır” diyor! Telefâtımız ma' 'asâkir-i mu'âvene yüz seksen sekiz kişiden 'ibâretidir. Mecrûhînimiz dahî yine ma' mu'âvene bin doksan yedi kişidir. Şu halde şehîd ile mecrûh cem'an bin iki yüz seksen beş kişi idiyor. Bunun bin sekiz yüzünü nasıl 'ilâve eyledi!?"

Bizim o vakit ra'ye'l-'ayn gördüğümüz Rus telefâtı, ya'ni maktûlü yedi yüze bâliğ idi. Ya'ni bizimkinin dört misline karîb idi. Bir hayli de görmediğimiz olacaktır. Hem ne hâcet, mü'ellif dahî Rusların telefâtını bin kişidir; diyor. Bu halde bizim beş mislimizden ziyâde telefât virdikleri, mü'ellifin taht-ı tasdik ve i'tirâfında dimekdir. Eğer bunun mektûmâtı da var ise 'Asâkir-i Şâhânenin muhâcim ve hem de Şıpka kayalıkları gibi bir yere ve bin müşkilât ile muhâcim olduğu halde, yine düşmanından beş on misli telefât vukû'a getirmesi kendileri için medâr-ı iftihârdır.

(Sayfa 156)

Mü'ellif: "İşte bugünden i'tibâren tarafeyn-i muhâsımîn top muhârebesiyle iktifâ iderek bir gûna hareket-i ta'arruziyede bulunmaksızın, birbirlerinin karşısında yekdiğerinin harekâtını tarassud ile vakit geçirmeğe başladılar. Bu sırada Süleyman Paşanın yerine Rauf Paşa ve mu'ahharan dahî Veysel Paşa nasb-u ta'yîn olundu. 'Asâkirin kışlaması için ittihâz olunub fakat bi't-tabi' mikdâr-ı kifâyede olamayan tedâbîr-i ihtiyâtkârâne ile beraber yine te'sîr-i bürûdetle bu yüksek mevâki'de tarafeynden binlerce adamlar dökmüşdür; Ruslardan dört bin kişi dökdüğü tahkik olunmuşdur" diyor.

Fi'l-hakîka, benim infisâlimden sonra, Şıpka kumandanları karşılarındaki düşmanı ta'cîz itmek istemeyerek zamanlarını gürültüsüzce geçirmek şikkını tercih ve ihtiyâr eylediler. Yalnız burası cây-ı su'al ve ta'accübdür ki, ben, o hatt-ı

tavîl-i müdâfa'ayı, Şıpkaya 'aleyhine ta'arruz için elde tutuyor idim. Şıpkaya ta'arruz niyetinde bulunmadıktan sonra sekiz on sâ'at muhîtinde bir hatt-ı müdâfa'a tutarak 'askeri dağıtmaklığın ne muhassenâti hatırlanabilir? Bize kalırsa, ahlâfım bulunan kumandanlar, oradan sıyrılmaktan ve İstanbul'a ve Edirneye çekilerek istirahat 'âleminde vakit geçirmekten başka bir şey düşünmediklerinden, kumandan ta'yîn olundukları günden i'tibâren "nasıl bu yükü üzerimizden atarız?" diye düşünmeğe ve o yolda a'mâl-i tedâbirü'l-hîl ile vusûl-i merâma hasr-u fikr-ü meşgûliyet itdiler; fi'l-hakîka, merâmlarına nâil oldılar. Ra'uf Paşa altmış beş gün ve Ahmed Eyüb Paşa yirmi bir gün Balkan Kumandanlığını iderek, Edirnenin mevhum ihtiyât ordusu kumandanlığına nakl itdiler. Kumandan-ı ahîr Veysel Paşa dahî, yirmi gün kumandanlık idebilerek, ba'de sû-i tedâbir uğruna 'askeriyle birlikde Ruslar eline esir düşdi.

Velhâsıl, Şıpkadaki kumandanlık müddetim Ağustosun dokuzundan Eylülün on üçüne kadar ya'ni otuz beş gün kadar bir müddet idi. Şu müddetcik içinde düşmana huzûr ve râhat göstermeyerek ve Şıpkaca muvaffakiyet husûlüne cansiperâne çalışarak, ifâ-yı vazîfe eylediğim halde, ahlâfım 'izzet-i nefislerinden başka bir şey tasavvur ve mütâla'a itmediler. Ahmed Eyüb Paşanın müddet-i idâresi pek kısa olduğundan, mü'ellif, ânın kumandanlığını mutlaka haber alamamış ki, ismini bile zikr itmeyüz. Benim infisâlimden sonra yüz bu kadar günden 'ibâret olan ahlâfım müddetinde 'asâkir-i şâhânededen de adam döndü mü, ne mikdar döndü? Burasını bilemez isem de,

(Sayfa 157)

tahkîk itdiğime göre nöbet mahallerinde cüz'iyât kabîlinden olarak bir iki sakatlıktan başka bir şey zuhûr itmemiştir.

Ruslardan dört bin kişi döndüğünü mâdem ki mü'ellif i'tirâf idiyor; biz de inanırız. Rusların mevâki'i, 'asâkir-i şâhânenin tutduğu mevâki'a nazaran daha yüksek olmakla beraber çıplak ve rüzgarın en ziyâde işlediği bir boğaz idi. 'Asâkir-i Şâhânenin ekserisi ormanlık içinde olmakla beraber, çıplak yerlerde bulunan taburlar dahî yine ormanlardan ihtitâb iderler idi ve husûsiyle cümlesi zeminlikle içinde bulunuyor idi.

Mü'ellif "Plevnenin sükûtuyla beraber Grandük Nikola, 'Osmanlıları büsbütün Şıpkaya boğazından çıkarmağa karâr virdi ve bu kararını mevki'-i icrâyaya

koymak üzere dahî kendisine pek ziyâde imdâd gelmiş olan Ceneral Radeskinin cebheden icrâ eyleyeceği hücum ile beraber, iki kolun dahî çevirme hareketi icrâ eylemesi karârgir oldu. Bu kollardan Ceneral, “İskoblof” kumandası altında bulunanı, garb tarafına “Selesndrova” ve Ceneral Mirskinin kumandası altında bulunan ikincisi dahî şark tarafına “Travna” üzerine sevk olundu. Bu kollar pek ziyâde müşkilâta tesâdüf eylediler. Dağları setr iden iki metre sehninde karlar, topların naklini dâire-i imkân hâricine çıkardığından, bunları arabalarından ayırub kızaklar vâsıtasıyla nakle mecbûriyet elvermişdi. Bu iki cenah kolunun hücumuna muntazıran Ceneral Radeski, Şıpka mevki’indeki mevâki’de duruyor idi.

1878 senesi Kânûn-ı Sânîsinin yedisinde Ceneral Mirski, Kızanlıkdan yedi kilometre bu’ud ve mesâfede vâki’ “Güzova”ya ‘Osmanlılar tarafından görülmeksizin muvâsalat eylemiş ve İskoblof dahî “İtmili”ye kadar sahrâyı aşağı itmişdi. ‘Osmanlılar, çevirme hareket icrâsına me’mûr olan bu kolları nihâyet görmüşler ise de, asıl hücumun Şıpka mevki’inden vukû’ bulacağına kâni’ olduklarından, bu harekete ednâ bir ehemmiyet ‘atf itmemişler ve binâen’aleyh cenâhlarını muhâfaza ve müdâfa’a itmek üzere ne ‘asker ifrâz itmişler ve ne de bir gûnâ tedâbir ittihâz eylemişlerdir.

Ayın sekizinci günü, Ceneral Mirski, karşısında kendisinden kuvvetli ve güzel sûrette mütehasın bir düşman bulunmakla beraber hücum icrâ iderek dört redvetden birisini ve üç kıt’a top zabt itmiş ve fakat bu sırada bin beş yüz kişi zâyi’ iderek, cebhânesi dahî tükenmiş idi.

(Sayfa 158)

bu kuvvetle beraber bir zamanda hücum idecek olan Ceneral İskoblof, sarf eylediği mesâ’î ve ittihâz itdiği tedâbir ile beraber Şıpka ovasına muvâsalat idememiş idi. Binâen’aleyh, sol cenâh kolunu çok vakit mevki’-i tehlikede bırakmış olmak için çevirme hareket icrâsına me’mûr olan kolların harekâtını teshîl maksadıyla, cebheden bir hücum ‘ikâ’ına karar virdi.

İşte ayın dokuzuncu günü hücum-ı ‘umûmî şu sûretle vukû’ bulmuş idi:

Sabahın sâ’at beşinden öğleye kadar, ‘Osmanlılarla Mirski fırkası arasında epeyce şiddetli bir top muhârebesi vukû’buldı. Öğle vakti cebhe hücumu ibtidâ eyledi. Bu hücumda muvaffak olmak için, Rusyanın Şıpka ‘askeri gibi muhârebe görmüş geçirmiş ve karşılarında olan düşman kumandanının dahî iktidârdan

kalmış olması lâzım gelirdi. Birinci istihkâm ile ikinci hat çabuk ve fakat telefât-ı külliye virerek zabt olundu. Lâkin bu hücum kolı üçüncü hat istihkâmı zabt idemeyüb, ‘Osmanlılar tarafından gösterilen şiddetli ateşin altında hemen büsbütün mahv-u perişan oldu. Bu sırada bir çok taze ‘asâkir-i imdâdiye yetişmiş olduğundan, Rusyalılar daha ileri gitmeğe muvaffak olmamakla beraber zabt eyledikleri istihkâmlar dâhilinde dayanabildiler. Hava o kadar sisli ve fırtına o kadar şiddetli idi ki, ‘Osmanlı mevâki’ini çevirmek üzere gönderilen kollar, yollarını gâib idüb, diğer iki kolun muvaffakiyetini te’mîn itmek üzere oldukları yerlerde sebât idüb kaldılar. Rusyalılar üç sâ’ati tecâvüz itmeyen bir müddet zarfında burada bin yedi yüz kişi zâyî’ât virdiler. Fakat bu hareketleriyle hiçbir korkacak cihet olmadığını Veysel Paşaya inandırdıklarından müşâr ileyh taht-ı tehlikede olan Senve ve Guzova mevki’lerine ‘asâkir-i imdâdiye irsâline lüzûm görmedi. Bu sırada Ceneral İskoblof dahî, on iki tabur piyâde, bir alay Kazak ve dört kıt’a dağ topuyla muvâsalat eyleyerek, mu’âmele-i müşterekede kendisine ‘âid olan vazîfeyi îfâdan geri durmamak üzere, derhal Senve mevki’-i müstahkemine hücum göstermekde tereddüd göstermedi.

Eğer hava sisli olmamış olsa idi, Ceneral için bu hareket-i cür’etkârânesi pek bahalıya mal olacak idi. Sevk eylediği birinci kol, evvel emirde fevkalâde şiddetli bir ateşe tesâdüf eyleyerek, bir müddet çekilir gibi oldu ise de, mu’ahharan çekilmemekliğin imkansızlığını görerek ileri hareketine devam itmiş ve sıçraya sıçraya kat’-ı mesâfe idüb

(Sayfa 159)

hissi dilecek mikdârda telefât virdikden sonra birinci hat istihkâmâtı önüne vâsıl olmuş idi.

İşte burada başlayan muhârebe, en müdhiş muhârebelerden oldu. Ruslar; ‘Osmanlılar, birbirlerine karışub boğaz boğaza, süngü süngüye ve tüfek kundaklarıyla öyle bir muhârebe oldu ki, ta’rîfi gayr-ı kâbil;.. lâkin ‘Osmanlılar, bu kahramânâne sebât ve mukâvemetle beraber Rusların kesretine karşı mağlûb olarak, birinci hatt-ı müdâfa’ayı Ruslara terke mecbûr oldu. Artık pây-ı sebâtları mütezzelzil¹⁶⁴ olan ‘Osmanlı ‘askeri, Ruslar tarafından ta’kîb olunarak, siperden sipere, istihkâmdan istihkâma, çekilmeğe mecbûr oldular.

¹⁶⁴ Mütezzelzil: Titreyen, ırgalanan, sarsılan, sallanan, oynayan, zingırdayan.

Bu sırada İskoblofun diğer ‘asâkiri dahî meydân-ı muhârebeye girdiklerinden ‘Osmanlılar artık büsbütün bîtâb kalarak her taraftan çekilmeğe ve Kızanlık üzerine doğru ric’ate mecbûr oldular.

Kumandan Veysel Paşa dahî ‘askeriyle beraber üç taraftan kuşatıldığını görünce, henüz pây-ı sebâtları mütezil olmadan yirmi tabur ‘asker ile dahî mukâvemetin bir fâide viremeyeceğini anladığından, bilâ şart ‘arz-ı teslimiyet eylemeği tercîh eyledi. Bu muhârebeye tarafeynden beş bin kişiyi mütecâviz telefât vukû’a gelmiş ise de, ‘Osmanlılar, düşmanların eline otuz bin esir, yüz kıt’a top, mikdâr-ı küllî tüfek ve zehâir terk eylemiştir.

Vâkı’â şu yukarıdan beri vasf-u ta’rif idilen muhârebâtdan istihsâl olunan muvaffakiyet, Rusya ‘askeri tarafından gösterilen şiddet ve gayret-i mukâvemetkârânen ve kendilerine kumanda eyleyen Cenerallerin mahâretinden ileri gelmiş olduğu kâbil-i inkâr olamaz ise de, ‘âlemde misli bulunmaz o kıymetli ‘Osmanlı ‘askeri, husn-i sûrette kumanda idilmiş olsa idi, Balkanları mürûr itmiş olan iki Rusya kolu, büsbütün mahv-u mün’adim olunabilir idi.

Bundan başka ‘Osmanlılar, bi’n-nisbe sehlü’l-müdâfa’a rasîn bir mevki’de bulunuyorlar idi. Bir haldeki bir iki sâ’at zarfında hutût-ı müdâfa’asının bir başından diğerine gidilebilir ve cebhesi ise, geçid cihetinde hemen de gayr-ı kâbil-i teshîr bir mevki’ ile mestûr bulunur idi. İşte altı aydan az sürmeyen bu devler muhârebesi, bu vechile hıtâm buldı. Rusların burada istihsâl eyledikleri muvaffakiyet, Plevnede istihsâl eyledikleri muvaffakiyetden daha muvâfık idi. Zîrâ Şıpkanın sükûtuyla memâlik-i ‘Osmâniyenin ikinci hatt-ı müdâfa’ası dahî kırılmış ve ba’de-ezîn Rusya ordularının Edirneye kadar inmesine mâni’ olacak hiçbir mâni’a kalmamış idi” diyor

(Sayfa 160)

Plevnenin esâretinden sonra, Rusların veche-i ta’arruzı Şıpkaya çevirmeleri tabî’î ve zarûrî idi. Binâen’aleyh, Plevnenin sükûtundan sonra yapılabilecek bir şey var ise, o da bi’l-cümle taburları Edirneye merkezlendirerek Yanbolı, Edirne ve Rodop Balkanı beyninde bir vaz’-ı müdâfa’a almak idi. Hayf ki, ben bu emelimi icrâyâ muvaffak olamadım. Balkan hatt-ı tavîl-i müdâfa’ası elden çıkarılmak için, merkez-i saltanatın ibrâm ve ilhâh-ı nâ-becâsı, hem o hattı cebren ve kerhen elden çıkardı ve Şıpkayı da Plevne esâretine bir lâhika-i

mükeddere yaptı; hem de Edirne'de tutunamayarak bakiyye-i kuvvet, Rodop Balkanlarına çekilmeğe mecbûr oldu. Ruslar da ciddî bir mukâvemetle uğramaksızın bilâ mâni' İstanbul suruna kadar geldiler. Grandük Nikola bu kararını icrâ için, bir hayli imdâd almış olan Ceneral Radeskiyi yerinde bırakarak cebheden hücumla me'mûr itdi. Çevirme hareketinin icrâsı için dahî Ceneral İskoblof ve Ceneral Mirski kumandalarıyla sağ ve sol cenhadan iki kol me'mûr ittiğini bizim mü'ellif söylüyor. İşte mü'ellif merkûm ve âna hem-zebân¹⁶⁵ olan kavâ'id-i nâşinâslar¹⁶⁶ anlaşıyor ki, çevirme hareketi böyle icrâ olunur. Bir mevki'i çevirecek olan kumandanın o işe me'mûr ittiği kuvvet, düşmanın mevcûd ve li-ecli'l-imdâd geleceği melhûz olan kuvvetinin üç dört misli olmalıdır. Şıpkadaki 'Asâkir-i 'Osmâniye kırk tabur idi. Rusların kuvvâ-yı mecmû'ası ise gayr-ı ez süvârî, topçî ve istihkâm seksen taburî mütecâviz idi.

Ve bir de Şıpkanın gerisinde İstanbul'a kadar ve hatta nefsi İstanbul'da bile o târihte üç beş 'acemî taburdan başka 'asker yok idi. Ânın için, Ruslar bu çevirme hareketini emniyet-i kalb ile ve hiçbir mâni' olmadığını bilerek ta'lîm manevrası yapar gibi icrâ itdiler.

Mü'ellif "Kânûn-ı Sâni-i Efrencînin yedisinde – ki Kânûn-ı Evvel-i Rûmînin yirmi altısına müsâdifdir – Ceneral Mirskinin Kızanlık ovasına indiğini" yazıyor. Fi'l-hakîka öyledir. Rus orduları 'Umûm Kumandanı Grandük Nikola Kânûn-ı Evvelin yirmi dördüncü günü karargâhı olan Boğdandan Şıpkayı çevirmeğe me'mûr kollara hareket emri 'umûmîsini i'tâ itdi.

Sofyadan Edirneye 'avdet itdim. Şâkir Paşanın Kumarlı Geçidinin muhâfazasına kudret-yâb olamayarak geri çekilmesi ilcââtından olmak üzere, Sofyanın tahliyesi kararı virildiğinden, her dürlü vukû'ât-i melhûza-i vahîmeye karşı ittihâz-ı tedâbir eylemek üzere Kânûn-ı Evvelin on sekizinci günü Sofyadan Edirneye 'avdet eylemiş idim. Gerçi ben, Ruslar

(Sayfa 161)

hatt-ı müdâfa'amızın hangi cihetini yarub geçeceklerini sûret-i mutlakada ta'yîn ve teferrûs itmedim ise de "Kazan" ile "Prasadım" derbendi arasındaki geçitlerin birinden ta'arruz ideceklerinde iştibâh itmeyerek merkez-i saltanata

¹⁶⁵ Hem-zebân: 1. Dilleri bir olan, aynı dili konuşan. 2. Ağzı bir olan.

¹⁶⁶ Kavâ'id-i nâşinâs: Kural, kaide bilmez, tanımaz.

yazdım. Edirne'de bulunmaktan maksadım ise, düşman herhangi cihetden hatt-ı müdâfa'ayı zorlayub geçer ise, derhal o noktanın cenâheynindeki mevâki' taburlarını, bu'ud ve mesâfelerine göre bir hisâb ve nisbet-i ma'kûle ile geri ararak Edirneye merkezlendirmek idi. Bu vazîfeyi bilâ ifâte-i vakt¹⁶⁷ icrâ itmek için hutût-ı telgrafiye merkezi, yahud ta'bîr-i âharla hutût-ı kumanda mecmu'ı olan "Edirne"den başka mahal yok idi.

Ser'asker Kâimmakâmı bulunan Ra'uf Paşa ise, merkez-i saltanatı birtakım desâyis-i gaddârâne ve 'alkamiyâne ile iğfâl iderek, beni Edirneye 'avdetimden beri merkez-i kumandadan kaldırmağa ve telgrafsız ve ifâ-yı vazîfe idemeyeceğim bir yere göndertmeğe münhemikâne çalışıyor idi.

Edirneye 'avdetimin sebep-i zarûrîsini her bâr-ı 'arzdaki geri durmadım ise de Ra'uf Paşanın ilkâat-ı fesâd-âmizânesi¹⁶⁸ bir kere tağlîz-i fikr-ü zihin itdiğinden behemehâl Edirnedeki kalkub Tatarpazarcığı ilerisine gitmekliğim bâ irâde-i seniyye bana emr-u teblîğ kılındı. Ânın üzerine ben: "Umûm kumandanlık vezâifi üzerimde iken 'umûma kumanda olunamayacak ve telgrafsız bir yere gider isem karîben bozulacağı muhakkak olan hatt-ı tedâfi' üzerindeki 'askerlerimizi yekdiğerinin hâline tatbikan ma'a't-tanzîm geri çekmeğe lâ bûd olacak bir zamanda bi't-tabi' bir kenarda bulunacağım cihetle, o tanzîmâta muvaffak olamam ve bilâhare nazar-ı pâdişâhîde mağzûb¹⁶⁹ olurum ve hakîkati anlatmak da mümkün olamayacağı hasebiyle nezd-i milletde dahî menfûr ve mahcûb kalırım. Binâen'aleyh 'umûmiyet kumandayı birine tevcîh idiniz; ben de Pazarcığın ilerisine gideyim. Zîrâ, hal pek mühim, nâzik ve vahîmdir. Ben Pazarcığın ilerisine gider isem, yapabileceğim iş, ma'iyetime alabileceğim fırkayı kurtarmaktan 'ibâret kalır. Ben Pazarcığın ilerisindeki fırka ile uğraşır iken vesâit-i muhâberenin imkânsızlığı, cihât-ı sâirece [Şıpka ve sâire] pek büyük tehlikeler i'dâd ideceği i'tikâd-ı kavîsindeyim; eğer 'umûmiyet kumanda üzerimden selbi dilmeksizin Pazarcığın ilerisine mutlaka 'azîmetim fermân buyurulur ise nihâyetinde haml-i kabâhatle nâ-hak yere nâmussuzluğu takınmaktan ise, şimdi nâmusumla ve ağlaya ağlaya isti'fâ ve merhamet-i müsellime-i hazret-i pâdişâhîye ilticâ ider ve irâdât-ı seniyye-i cevâbiyesine intizâr eylerim" diyor.

¹⁶⁷ Bilâ ifâte-i vakt: Vakit kaybetmeksizin.

¹⁶⁸ İlkâat-ı fesâd-âmizâne: Fesat karıştıran, oyunbozanlık eden telkinler, yönlendirmeler.

¹⁶⁹ Mağzûb: Gazab olunmuş, kendine kızılmış olan.

(Sayfa 163)

Ânın üzerine Ra'uf Paşa: “Umûmiyet kumandanın şimdilik makâm-ı ser'askerîden idâre olunmasına ve sizin Tatarpazarcığı ilerisindeki mevâki'-i harbiyeye 'azîmetinize irâde-i seniyye ta'alluk itdi. Haydi hemen kalkınız gidiniz.” Didi. Bu muhâberât-ı telgrafiye Kânûn-ı Evvelin yirmi üçüncü gününün akşamından sonra başlayarak, gice sâ'at sekize kadar imtidâd itdi. Velhâsıl Kânûn-ı Evvelin yirmi dördüncü günü sabahı 'umûmiyet-i kumandayı bâ irâde-i seniyye İstanbulda mukîm Râ'uf Paşaya terk iderek Tatarpazarcığı ilerisinde vâki' “Otluk” köyüne müteveccihen hareket itdim.

İşte Rus 'umûm kumandanı Grandük Nikola, benim himmet-i Ra'uf ile kumanda merkezinden kaldırdığım bugün, o da Şıpka 'aleyhine çevirme manevrasının icrâsı için hazırladığı kollara hareket emrini viridi. Düşmanının hâlimden bu mertebe haber alabilen bir 'umûm kumandanın muvaffakiyeti hiçbir vakit mahal tereddüd ve iştibâh olamaz. İşte benim, Otluk köyüne yevm-i vusûlüm ki, Kânûn-ı Evvelin yirmi altısıdır, o gün Ceneral Mirski ile Ceneral Skoblof Kızanlık ovasına inmekde idiler. Nice bin ızdırâb ve halecân¹⁷⁰ ve te'sîrât ile terk-i kumandaya icbâr idildiğimden netîce-i vehâmeti mütefekiren ve devletimin ve vatanımın uğrayacağı muhâtarâtı müte'emmilen Otluk köyünde ağlamakda idim.

Bugünün irtesi ya'ni, yirmi yedinci günü, Rus Başkumandanı Grandük Nikola “Boğoti” terk ile “Lofça”ya ve otuzuncu günü Gabrovaya ve otuz birinci günü de Kızanlığa geldi.

Kânûn-ı Evvelin onuncu günü, ahvâl-i hâzırının göstereceği ilcâata hazırlık olmak üzere, hatt-ı müdâfa'a üzerinde bulunan kumandanlara, müstakbelen virilecek emirde icrâsı tabî'î olan ric'at harekâtına hazırlıkda bulunmalarını emr ittiğim sırada Şıpka kumandanı Veysel Paşaya dahî böyle bir emir virmiş idim. Veysel Paşa bu emri sû-i telakkî ile telâş gösterdiği gibi, Yerdek cihetinde üç havan ile on iki sahrâ topı ve Esveti Nikola cihetinde on havan ile sekiz sahrâ topı ve Aykırıcabelde beş havan ile on dört sahrâ topuyla iki kıt'a on üç fundalık büyük sehpa'lı top bulunduğımı ma'a'l-beyân bunların geriye aldırılmasının 'adem-i imkânını yazdı.

¹⁷⁰ Halecân: Çarpıntı, titreme.

Meğerse bu kadar külliyetli top ve havanı Şıpka kumandanlığı zamânında Ra'uf Paşa çıkartmış

(Sayfa 163)

itmiş! Ben o kadar ta'arruzlar itmiş olduğım halde yukarılarda birkaç sahrâ topuyla iki üç havan bulundurub bâkîsini karargâhda alıkor idim. Hatta cümle-i garâibden olarak Ra'uf Paşa Şıpka kal'a topçuları nâmıyla bir topçı taburı teşkîli için dahî irâde-i seniyye istihsâl itmiş. Genç fikirliliğin ve kûtah-bînliğin¹⁷¹ bu mertebesi, 'asker formasını lâbis olan zevât içinde zann ideriz ki ancak Ra'uf Paşa da bulunur. Şıpka kumandanı Veysel Paşanın istiş'ârına cevâben “Şıpkaca çekilmek hareketi sol tarafınızda vâki' Karlova, İzladi, Kumarlı, Sofya ve Şehirköy mevâki'inde taburların ric'atinden sonra olacağından şimdiden bir hazırlıkda bulunmaları için ihtâr-ı keyfiyet olundu” diye yazmış idim.

Mü'ellif “Rusların cebheden hücum ideceklerine Veysel Paşanın kâni' olduğımı ve Rusların çevirme hareketine me'mûr kollarından ahz-ü ma'lûmât idemediklerini” beyân idiyor.

Fi'l-hakîka Kânûn-ı Evvelin yirmi beşinci günü Ceneral Mirskinin kolundan haber alamamış ise de İskoblof kolundan ma'lûmâtı var idi.

Şu kadar ki ağleb-i ihtimâl olmak üzere Şıpkaya hücum ideceklerini zann ve ma'mâfih Kalufer, Turyan ve Derbend geçidlerinden birine doğrudan doğruya ta'arruz idebilmesi ihtimâlini dermiyân idiyor idi. Eğer Ceneral Mirskinin sağ tarafından geçmekte olduğunu haber alabilse idi, o gün tabî'î diğer geçidlerden ta'arruz fikrini hatırlamaz ve hareketin Şıpka 'aleyhine vukû'bulacağını cezm ider idi.

İşte Kânûn-ı Evvelin yirmi beşinci günü Veysel Paşa telgrafnâme ile meşhûdâtını, 'umûm kumandanlığı der'uhde iden Ra'uf Paşaya bervech-i âtî yazdı; o sırada 'alâ tarîki'l-ihityât¹⁷² bir sûretini de bana gönderdi. Lâkin telgraf-ı mezkûrî, ben yirmi altıncı günü Otluk köyüne çıkmak üzere iken Pazarcıkda aldım.

¹⁷¹ Kûtah-bîn: Kısa gören, neticeyi görmeyen, basiretsiz.

¹⁷² 'Alâ tarîki'l-ihityât: İhtiyat, tedbir yoluyla.

Makâm-ı ‘Âli-i Ser’askerîye

“Bugün ‘ale’s-sabah düşman Selvi tarikiyle piyâde, süvâri ve topçı ‘askerinden müretteb bir kuvve-i külliye ile bizim cenâhımıza ve ya’ni Aykırıcabelin solı ilerisinde ve Yeşilağaç dinilen mahallin sol tarafına doğru ilerlemekte olduğu görülmüş ve rûş-ı hâle göre düşmanın işbu hareketi ya Aykırıcabele hücum itmek veya soldan tehdîd ile bir geçid bulabildiği halde oraya inüb ordugâhımızın solundan ta’arruz itmek muhtemel bulunduğu veyahud bize bir nümâyişle Kalufer,

(Sayfa 164)

Makara, Turyan ve Derbend geçidlerinin birine ta’arruz itmek velhâsıl bu bir iki gün zarfında Şıpka veyahud mezkûr mahallerin birisine ta’arruzı kaviyyen anlaşılıyor. Egerçi ‘avn-ü ‘inâyet bâri ve imdâd-ı rûhâniyet-i Hazret-i Peygamberî ile mukâvemet olunacağı derkâr ise de, buranın hâli ise ‘arz-u beyândan âzâde olduğu üzere cihetler yekdiğerine mu’âvenet idemeyeceği gibi, ordugâh dahî dört taburdan ‘ibâretdir. Binâen’aleyh buranın hâli tezyîd-i kuvvete muhtâc bulunduğu ma’rûzdur.”

25 – Kânûn-ı Evvel – 93

Kumandan-ı Şıpka

Veysel

Süleyman Paşa Hazretlerine

Şıpka kumandanı Veysel Paşa Hazretlerinin şimdi alınan telgrafnâme bâlâyâ naklen beyân olunmuşdur. Me’aline nazaran oraların hâl-i tehlikeye konulmaması esbâbının istihsâli himem-i mahsûsa-i kumandânîlerinden muntazırdır.

25 – Kânûn-ı Evvel – 93

Ra’uf

Ra’uf Paşa Veysel Paşanın bu mürâca’atına hiç cevâb virmedi ve ‘umûm kumandanlık vazîfesini der’uhde itmiş olduğu halde, utanmadan telgrafın bir sûretini bâlâyâ alarak; “Oraların hâl-i tehlikeye konulmaması esbâbının istihsâli himem-i mahsûsa-i kumandânîlerinden muntazırdır” diyerek bir telgrafnâme yazdı.

Ben, bunu da Kânûn-ı Evvelin yirmi altıncı günü Otluk köyüne gider iken yolda, “Karalar” nâm karyede aldım; Ra’uf Paşaya lâzım gelen cevâb-ı reddi yazmakla beraber Pazarcıkta iken Veysel Paşaya da sûreti âtiyü’z-zikr telgrafnâmeyi yazmış idim:

Şıpkada Veysel Paşa Hazretlerine

“İş’ârât-ı ‘aliyyelerinden ve Husni Beyin Turyan tarafında vukû’u hikâye itdiği bir ufak müsâdemeden düşmanın geçidlerinden birinden geçmek ‘azminde bulunacağı istidlâl olunuyor. Turyan geçidine ve Karlova tarafına dört beş tabur nakl eylesesini Prasadım derbendindeki İskender Paşaya şimdi yazdım. Lâkin oraya telgraf hattı mümettid olmadığından ancak iki güne kadar eline

(Sayfa 165)

vâsıl olur. Siz dahî ‘âdetâ her cihet muhâfızlarının mevcûd-ı hâzırını nısfâ tenzîl ve topların kısm-ı a’zamını dahî aşağı indirerek orada kuvvetlice bir fırka teşkîl ile düşman herhangi taraftan baş gösterir ise ve gösterdiği haber alınır ise, seyr-ü serî’ ile o cihete yetişdirüb düşmanı çarpmağa gayret ve lüzumsuz mevâki’de süvârilere var ise derhal ânları da celbe hemen şimdiden himmet buyurmaları ve ben bugün sâ’at üçden i’tibâren Otluk köyü tarafına hareket eylediğim ve kırk sekiz sâ’atden sonra ‘avdet ideceğim cihetle o müddet zarfında vukû’bulacak mürâca’at-ı ‘âcileleri için dahî makâm-ı ser’askerî ile makine başında muhâbere eylemeleri lüzûmı tavsiye ve ihtâr olunur.”

26 – Eylül – 93

Süleyman

Bu cevâbnâmede Turyandan dahî böyle bir haber aldığımı beyân ile o tarafı takviye için emir virdiğimi ve ma’mâfih yukarıdaki taburların nısfâlarını ve topların kısm-ı a’zamını aşağı indirerek ovada kuvvetlice bulunmasını ve düşman hangi taraftan baş gösterir ise gösterdiği haber alınır ise, seyr-ü serî’ ile o cihete ‘asker yetişdirüb düşmanı çarpmağa gayret itmeği ve lüzumsuz mevâki’deki süvâri topları toplamayı ve Otluk köyünde bulunduğu müddetce ‘umûmiyet kumanda vezâifini ‘uhdedâr olan Ra’uf Paşaya mürâca’at lüzûmını ihtâr itdim.

Hayf, sad hayf ki Veysel Paşa benim bu ihtârıma ehemmiyet virmedi ve daha doğrusu böyle bir tedbîr-i fe’âlânede bulunmağa cesâret idemeyerek bir uyuşukluk ve meskenet ile âlûde olduğu halde şaşırıldı kaldı.

Eğer benim ihtârım vechile, cihetlerdeki taburları ve topları aşağı karargâha atsa idi, karagâh zâten müstahkem ordugâh hâlinde olduğundan, düşmanın ta'arruzundan istifâde idebilmesi biraz müşkilât kesb ideceği gibi, cümle-i ihtimâlâtдан olmak üzere, mü'ellif mösyönün didiği gibi, benim teşkîlini tavsiye itdiğim seyyâr fırkalar dahî, evvelce Mirski ve sonra da İskoblof fırkalarını çarparak, birer muzafferiyet vücûda getirebilirler idi ve hiç olmazsa, cihetlerdeki 'askerin nısfıyla topların kısm-ı a'zamını indirmiş bulduklarından, pek sıkılırlarsa, nihâyet cihetlerde üç beş top terk ile muntazaman Kızanlığa doğru çekilebilirler idi. Veysel Paşanın cenâhları müdâfa'a itmek üzere 'asker ifrâz itmeyişi,

(Sayfa 166)

mü'ellifin zannı gibi cenahlardan Şıpkaya hücum olunacağına 'adem-i kâiliyetden ileri gelmeyüb benim tertîbim üzere cihetlerden aşağıya taburlar indirmeğe cesâret idememesinden ve karargâhda bulunan yedi buçuk tabur ile Rusların iki mükemmel koluna karşı müdâfa'aya mecbûr olmasından ileri gelmiştir. Rusların harbe ne mikdâr 'asker idhâl itdiklerini bilemeyiz. Lâkin Şıpkada Ruslar ile harb iden 'asâkir, karargâhdaki üç buçuk ve cihetlerden aldirdığı dört ki cem'an yedi buçuk tabur ile Esveti Nikola kayalığı cihetindeki yedi buçuk taburdan 'ibâret idi.

Yerdeki cihetindeki taburlar ile Aykırıçabeldeki taburlar, Veysel Paşanın esâreti üzerine bilâ harb teslîm oldılar.

Garîbi bu ki, Ra'uf Paşa mezkûr telgrafnâmeysi bana yazarken sonra âtiyü'z-zikr telgrafı dahî Veysel Paşaya yazmış imiş:

Şıpkada Veysel Paşaya

25 – Kânûn-ı Evvel – 93 târihli telgrafnâmeleri alınarak, keyfiyet Süleyman Paşa Hazretlerine iş'âr kılındı. Müşâr ileyh hazretlerine mürâca'atla taraflarından virilecek ta'limâta tevfikân hareket buyurulması lâzımdır efendim.

Süleyman Paşa Hazretlerinin Huzûr-ı Sâmillerine

Bâlâda menkûl emirnâme-i ser'askerîden müstebân buyurulacağı ve zâten keyfiyet dahî huzûrlarına 'arz olunmuş idi. Bu bâbda vukû'bulacak emirlerine intizâr olunur fermân.

25 – Kânûn-ı Evvel – 93

Kumandan Şıpka

Ferîki

Veysel

İşbu telgrafı dahî evvelki telgrafnâme ile birlikde ve 26 – Kânûn-ı Evvel sabahı Pazarcıkda almış idim. Ra'uf Paşanın olbâbda Veysel Paşaya yazdığı cevâb:

“Keyfiyet Süleyman Paşaya yazıldı. Âna göre mürâca'at ile tarafından virilecek ta'lîmâta tevfikân hareket idiniz”den 'ibâret idi.

Baş Kumandanlık vazîfesini müte'ahhid olan Ra'uf Paşa, beni bâ irâde-i seniyye telgrafnâmesiz olan Otluk köyüne göndermiş olduğu halde, yine bana mürâca'at tavsiye itmesi, ya hiç

(Sayfa 167)

harbin mehâlik ve istikbâlini tasavvur kudretine 'adem-i mâlikiyetden veyahud 'amden devlet ve millete kasd-ü ihânet ve Ruslara arzu hıdmetinden başka neye mahmûl olabilir?

Şıpka kumandanı Veysel Paşa: “Düşman etrâfımı sarmak üzeredir, ne yapayım?” diyor. Ra'uf Paşa dahî hem beni telgrafhânesiz olan Otluk köyüne sevk-ü i'zâmda devâm idiyor ve hem de Veysel Paşaya: “Süleyman Paşaya mürâca'at idiniz” emrini viriyor! Halbuki ben, mahall-i mürâca'atda değilim. Tatar Pazarcığından Otluk köyü dokuz sâ'atdır. Tatar Pazarcığına benim nâmıma gelen bir telgrafın cevâbı ne kadar iltizâm-ı sür'at olursa, yirmi dört sâ'at sonra alınır. Ra'uf Paşa ya bir irâde-i seniyye daha istihsâl iderek, beni Tatar Pazarcığı ilerisindeki Otluk köyüne gitmekden alıkoymalı idi veyahud Veysel Paşaya bana mürâca'at emri virmemeli idi. Her ne ise... Ra'uf Paşa, gerek cehlen ve gerekse 'amden böyle bir esâ'et irtikâb itmiş ve esâetiyle beraber Veysel Paşaya:

“Süleyman Paşanın vireceği ta’lîmât üzerine hareket idiniz” emrini de virmiş. Benim virdiğim ta’lîmât, cihetlerdeki ‘asâkirin nısfının ve topların a’zamının aşağı indirilmesi olduğundan, Kânûn-ı Evvelin yirmi altıncı günü, Yerdek cihetindeki on iki taburun altısını ve Aykırıçabel cihetindeki on altı taburun sekizini ve topları derhal aşağı almalı idi.

O halde Ruslar ile çarpışmak için karargâhda, elde yedi buçuk tabura bedel on yedi buçuk tabur bulunur ve topları ve süvâri cihetleri cenahlara alarak ve orta koldaki yedi buçuk taburu da birleştirilerek yirmi beş tabur ile harben kendisi ovadan Kızanlığa doğru çekildiği sırada, Yerdek cihetinde kalan taburlar, Keçidere sırtından ve Aykırıçabelde kalan taburlar dahî Kızanlık ovasına inemezler ise Maryan gediğine doğru ormanlıktan ve silsile-i cibâl üzerinden Filibe cihetine doğru sarkmak için bir yol bulabilirler ve hiçbir vakitte düşmanın zill-ü esâretine dâcâr olamazlar idi. Belki birkaç top terk olunur idi; lâkin ‘asâkir-i şâhâne kurtulur idi. ‘Ale’l-husûs Hâin ve Ferdiç Boğazında on tabur ile Mirliva Hasan Paşa bulunduğu için âna da derhal telgrafla emir virilerek, Ceneral Mirskinin arkasından urmağa me’mûr idilir ve muvaffakiyet ümidi bir mertebe daha takviye kılınur idi. Velhâsıl nasıl olsa Karacadağ Balkanı tutulur ve ric’at olunur idi.

Cümle-i ‘acayibâtдан olarak, Veysel Paşa: “Bu bâbda vukû’bulacak emrinize intizâr

(Sayfa 168)

olunur” diye bana yazdığı ve emri de aldığı halde icrâsına muktedir olamadı. Veysel Paşanın telgrafnâmesine mezkûr cevâbı yazdıktan sonra, bermûceb-i irâde-i seniyye Otluk köyüne müteveccihen hareket itmiş idim.

Yolda “Karalar” karyesine geldiğim zaman Ra’uf Paşanın mâre’l-beyân telgrafını aldığımın ‘akabinde, gündüz sâ’at yedide diğer bir zabtiye ile Veysel Paşadan dahî işbu âtiyü’z-zikr telgrafı aldım. Veysel Paşa, bu telgrafında bir iki vukû’ât-ı harbiye ile beraber düşmanın külliyyetli görünmekte olmasından bahs ediyor idi. Bu telgrafnâme Kânûn-ı Evvelin yirmi altıncı günü sâ’at dördte Şıpkadan yazılmış ve bana üç sâ’at sonra vâsıl olmuş demek oluyor.

Devletlü Süleyman Paşa Hazretlerine

Şıpkadan : Sâ'at

4

Karlova kumandanlığından bu gice alınan tahrîrâtlar me'aline nazaran, dünki gün Turyan cihetinde akşama kadar devam iden muhârebede düşmanın bir mikdâr telefâtıyla hayli mecrûhı olub, üç 'aded tüfek iğtinâm olunduğı ve Mari Gediğı cihetinde düşmanın külliyetli görünmekde ve oralara istihkâm inşâ itdirerek ta'arruz itmek beyninde bulunduğı ve mezkûr gedikte olan altı bölükden mâ 'adâ 'asker olmayub, aşağısında bulunan Kızanlık karyesindeki istihkâmâtımızın karşı tepelerinde kezâlik istihkâm yapmakda ve beş altı kadar topı olub külliyetli düşman görünmekde ve bu cihetin sâ'at be-sâ'at kesb-i ehemmiyet eylemekde olduğı 'arz olunur fermân.

26 – Kânûn-ı Evvel – 93

Kumandan Şıпка

Ferik

Veysel

Ben derhal işbu cevâbnâme-i telgrafiyi yazarak zabtiyeyi Tatar Pazarcığa i'âde itdim:

Şıpkada Veysel Paşa Hazretlerine

26 – Kânûn-ı Evvel – 93 târihli telgrafınızı dahî aldım. Bu sabah diğeri telgrafla yazdığım vechile hareket ve üç gün kadar Otluk Köy ve civârında bulunacağım cihetle muhâberemiz

(Sayfa 169)

mümkün olamayacağından, böyle mevâdd-ı mühimme ve 'âcile için şu üç gün içinde Zât-ı Vâlâ-yı Ser'askerîye mürâca'atla ândan emir almaları cevâben beyân olunur.

Süleyman

Bu cevâbnâmede dahî “sabahki yazdığım vechile hareket idiniz. Ben üç gün Otluk Köy ve civârında bulunacağım. Orada telgraf yokdur, muhâbere idemeyiz. Bu müddet içinde ahvâl-i mühimme ve ‘âcile zuhûrunda, ya’ni Ruslar üzerinize gelecek olursa, o halde ne yapmak lâzım geleceğini Ra’uf Paşadan sorunuz” diyorum.

Şimdi hatıra gelir ki “Süleyman Paşa niçün Şıpkadaki ‘askere o gün çekilmek emrini virmedi?”

Elcevâb:

“O târihde İstanbulun fikri, Balkan hatt-ı müdâfa’a-i ahîrini tutmak idi. Hatta ben mevcûd ma’iyyetiyle Şâkir Paşayı, Tatar Pazarcığının ilerisindeki Otluk Köyüne tesbît için oraya gönderilmiş idim. Ma’mâfih, bir taraftan da Sofya, Şehir Köyü ve civârındaki mevâki’ taburları Samakova doğru çekilmekte idi.

Kânûn-ı Evvelin yirmi ikinci günü, gerçi Sofya tahliye kılındı ise de, yirmi dördüncü günü ancak “Dubince”ye ve yirmi altıncı günü Samakova gelmişler idi. Binâen’aleyh, hatt-ı müdâfa’a-i ahîrin tutulması emrinden merkez-i saltanatın hılâf-ı rızâsı olarak, tecâhül ile yine ric’at hareketine devâm idecek bile olsam, madem ki Rusların Şıpkayı çevirmek manevrasına mübâşir olduğunu sûret-i muhakkakada bilemiyorum. O gün, ‘Osman Paşa da henüz Samakova dâhil olmakta idi. O halde Şıpkanın sol cenahında vâki’ Karlova, İzladi, Otluk Köy, Kapucuk ve Samako mevâki’indeki taburlar yerlerinde durur iken, Şıpkadaki ‘askere terk-i mevki’ ile ric’at emri virmek nasıl kâbil-i tasavvur olabilir idi?”

Bir taraftan da Otluk Köy ile civârındaki taburlar yerlerinde sebât ve “Şakir Paşa da kumandanlık vezâifini husn-i îfâ idemiyor” diyerek o kadar gürültü ve şemâtet ile Ra’uf Paşa Zât-ı Şâhâneyi bi’l-ağzâb makine başına getirmiş ve benim Otluk Köyüne ‘azîmetim için irâde-i kat’iyye-i seniyye istihsâl itmiş idi. Bundan başka li-ecli’l-iğfâl ‘umûm kumandanlık vezâifini de der’uhde iderek beni zor ile ve ağlaya ağlaya Otluk Köyüne göndertmiş idi.

(Sayfa 170)

Bu kadar irâdât-ı ‘adîde-i şâhâne ile tutdırılmağa çalışılan Karlova, İzladi, Derbend, Otluk Köy, Kapucuk, Yanya ve Samako hatt-ı müdâfa’asının bilâ istîzân ve bir haber-i muhakkak almaksızın terkiyle ric’ate nasıl muktedir olabilir idim?

Şu kadar ki Otluk Köyünden ‘avdetden sonra ya’ni Kânûn-ı Evvelin yirmi sekizinci günü ve Samakodaki taburlarla Sofya ciheti muhâcirîn-i İslâmiyesinin arkası alındıktan sonra esbâb-ı mübreme¹⁷³ göstererek ‘umûma bir ric’at hareketi emri virilmesini merkez-i saltanata ‘arz edecek idim. Halbuki âtîde zikri geleceği vechile yevm-i mezkûrdan bir gün mukaddem ric’at-i ‘umûmiye keyfiyetini bi’l-mecbûriye ‘arz dahî itdiğim halde müsâ’ade olunmayarak mütâreke emri virildi.

Mü’ellif, Kânûn-ı Evvelin yirmi altıncı günü, Veysel Paşanın Ceneral Mirski kolundan haber almadığına zâhib oluyor. Vâkı’a yevm-i mezkûrda sâ’at dörtde bana yazdığı telgraf dahî bunu işrâb ider. Halbuki, sâ’at yedide bana yazdığı âtiyü’z-zikr telgraf ol tarafdandan da düşman gelmekte olduğunu bildiriyor. Bu halde Veysel Paşa Kânûn-ı Evvelin yirmi beşinci günü, Ceneral İskoblof kolunun hareketini ve yirmi altıncı günü sâ’at yediye doğru dahî Ceneral Mirski kolunun hareketini haber almış dimekdir.

Suret-i Telgrafnâme:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Bugün sâ’at üçde, düşman Aykırıçabel solunda kâin yüksek silsileden; Hamidli üzerinden oraya inmek üzere hareket itmesi görülmesiyle hemen üzerine dört bölük piyâde ‘askeri sevk idilerek muharebeye mübâşeret edilmiş ve düşman bu sâ’atde Bozluca civârında da görüldüğü ve mezkûr tepeler üzerine cem’iyetle toplanmakta oldukları ve buraya top da yerleşdirmekte idüğü görülmüş olmağın ‘arz olunur.

26 – Kânûn-ı Evvel – 93

Kumandan-ı Şıpkâ

Veysel

Bu telgrafnâme gerçi Kânûn-ı Evvelin yirmi altıncı günü sâ’at yedide Şıpkâdan yazılmış ise de, ben o sırada Otluk Köyüne gitmek üzere yolda bulunduğumdan ve zabtiye vaktiyle yola çıkarılmakla beraber gece de köyün birinde yatdığından telgrafnâme-i mezkûr, Kânûn-ı Evvelin yirmi yedinci günü sâ’at sekizde Otluk köyünde elime vâsıl oldu. Ben, bu telgrafnâmeyi

¹⁷³ Esbâb-ı mübreme: Kaçınılmaz, önlenemez sebepler, vasıtalar.

(Sayfa 171)

alır almaz Rusların Şıpkayı çevireceklerini cezm itmekle ve muvaffak olurlar ise artık Otluk Köyünde barınmak ‘adîmü’l-ihimâl olmakla hemen Şıpkâ ile beraber cümle mevâki’ taburlarının Edirneye çekilmeleri emrini istihsâl itmek üzere, derhal hazırlandım: ve Tatar Pazarcığına müteveccihen hareket itdim. İki sâ’atlik mesâfeyi hemen bir sâ’atde kat’ itmek gibi bir sür’at-i fevka’l-‘âde ile gidiyor idim. Nihâyet akşam sâ’at on ikide “Karalar” karyesine vâsıl oldum. Otluk Köyünden sâ’at dokuzda çıkmış idim. Altı buçuk sâ’atden ‘ibâret olan bu mesâfeyi üç sâ’atde kat’ itdim. Fırka-i mezkûrede hayvanları dinlendirmek üzere bir miktar ârâm ittiğim sırada idi ki bir zabtiye yediyle Veysel Paşa ve Şıpkâ Erkân-ı Harbiye Re’isi Kâimmakâm Gâlib Beyin telgraflarıyla Ra’uf Paşanın âtiyü’z-zikr şifreli telgrafnâmesini aldım:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Düşman Hamidli tarafından külliyyetli olarak zuhur itdiği İsve tarafından dahî külliyyetli düşman zuhur eylediği haber virildi. Ve tedâbir-i mukteziye¹⁷⁴ ifâ olunmakta ise de hâl pek iyi görünmemektedir. Hemen Cenâb-ı Hakk nusret ihsân buyursun fermân.

26 – Kânûn-ı Evvel – 93

Kumandan-ı Şıpkâ

[Vusûli: 27 – Kânûn-ı Evvel – 93 ‘avdetde; esnâ-yı râhda] Veysel

Şıpkâdan şimdi virilen îzâhât zîrde ‘aynen ‘arz olunur:

Dünki gün ‘ale’s-sabah düşman Selvi tarikiyle bir kuvve-i külliye ile Aykırıçabelin solunda kâin yüksek silsileye iki koldan ya’ni biri mağara gediğinden ve diğeri Hamidli karyesinden ta’arruz itdikleri ve arkası alınmayub peyderpey gelmekte oldukları görülmüş idi. Bugün sâ’at üç râddelerinde Hamidli üzerine yürüyen kol, bir taraftan silsile-i mezkûr üzerinde mevki’ tutarak ve bir taraftan Esveti Nikolanın soldaki ormanları etekleri üzerinde toplanarak, avcılarını Hamidli karyesine kadar indikleri görülmesiyle, hemen ordugâhdan dört bölük ‘asker karye-i mezkûr üzerine sevk ile eteklerde îcâb iden mevki’ler tutdırılıb muhârebe idilmekte olduğu gibi şimdi dahî Bozlu Yaylanın sağındaki İsve tarikiyle

¹⁷⁴ Tedâbir-i mukteziye: İcab eden, gerekli tedbirler, önlemler, yollar, çareler.

diğer bir kuvve-i cesime ile aşığı ovaya kadar inmiş ve yukarıya toplar vaz' iderek avcılarını bizim orada bulunan karakollarımız ile muhârebe itmekte ve bir taraftan Kızanlık üzerine doğru

(Sayfa 172)

yürümekte olduğu ve mâre'l-'arz sol taraf kolundan müfreze mağara gediğine doğru yürüyen koldan henüz bir ma'lûmât alınmadığı ve Ferik Paşa Hazretlerinin şimdi İsve tarafına gittikleri 'arz olunur fermân.

Kâimmakâm-ı Erkân-ı Harb

Gâlib

Süleyman Paşa Hazretlerine

Düşmanın mâre'l-'arz iki koldan idilen hareketine nazaran Şıpkanın hatt-ı ric'atini tutmaktan ve buradan dahî cihetine hücum itmekden 'ibâret olduğu anlaşılmuş olmakla hemen Karacadağ silsilesiyle Yeni Zağra silsilesinin lüzûmî mikdâr 'asker ile tutdurılması lüzûmî münâsib mütâla'a kılınmış ve bu bâbda iktizâsı menût-ı re'y-i devletleridir¹⁷⁵.

27 – Kânûn-ı Evvel – 93 Karalar Karyesi

Kumandan-ı Şıpka

Vusûli akşam sâ'at 12

Ferik

Veysel

Süleyman Paşa Hazretlerine

Düşmanın Şıpka Balkanının Ahmedli ve Keçidere ve Müflisler ve İsve taraflarından kuvve-i külliye ile tecâvüz itdiği mesmû' ve ma'lûm-ı 'âlîleri olmuştur. Bu halde Şıpkadaki 'askerimizin düşmanı işğâl ve ileriye tasallutunu men' için yine Şıpkada sebâtı mı yoksa toplarla mermiyâtı ihfâ ve zahireyi imhâ eyleyerek Edirne cihetinde bir kuvve-i müdâfa'a teşkil itmek üzere mahall-i mezkûra veya Yanbolıya veya âhir bir münâsib mevki'e çekilmeleri mi hayırlı olur?

¹⁷⁵ Menût-ı re'y-i devletleri: Devletlerinin, makam sahibi olan kimsenin görüşüne, düşüncesine, kararına bağlı, tâbi.

Sâniyen: Sâbit Paşa fırkası Kapucuk derbendini muhâfaza itdiği gibi Otluk Köyü ve Tatar Pazarcığı taht-ı muhafazaya alınmış ise de, düşmanın Kumarlı tarafından İhtimana ve Mara Geddiğinden Kızanlık ovasına ta'arruz itmekde olmasına nazaran bir taraftan Otluk Köyünden İhtimana kadar ta'biye olunan firak-ı 'askeriyemizi arkadan urmak ve hazr-u tazyik itmek hallerine teşebbüsle beraber, Samakoyı tutan 'askerimizin beri ile ittisâlini men' ideceğinden, Sofyayı tahliye olan fedakârlık ve maksudun zâyi' olacağı ve bu halde Edirne'de bir kuvve-i kâfiye hâsıl olur ise, düşman böyle bir kuvveti bir tarafa bırakarak pâ-yi tahtına doğru hareket idemeyeceği mütâla'alarına binâen Tatar Pazarcığında ve civarında bulunan ahâlinin serî'an Edirne cihetine nakilleriyle ve şimendüfer

(Sayfa 173)

hattının tahribiyle Zât-ı Devletlerinin oradaki kuvve-i 'askeriye ile Edirneye teşrifleri ve Samakodaki 'askerin orayı ve Köstendil cihetlerini muhafazaya çalışmaları fâidesiz mesâ'iden olacağına nazaran böyle otuz üç taburluk bir kuvveti elden çıkarmamak için, ânların dahî Edirne cihetine nakl-ü cem'lerine çalışılması husûsunda re'y-ü tedbir-i müşîrîleri hey'etce istifsâr ve ta'cîl olunur.

26 – Kânûn-ı Evvel – 93

Ra'uf

Vusûli: 27 – Kânûn-ı Evvel – 93 Akşam sâ'at 12 Karalar Karyesi

Veysel Paşanın mezkûr telgrafnâmelerini alub da Ra'uf Paşanın da şifresini hall idince vehâmet-i encâm gözümün önünde 'arz-ı suret ve hakikat itmekle, artık ric'atin behemehâl vukû'ı lâ bûd olduğunu ve İstanbulun da başka dürlü emir virmesi kâbil-i tasavvur olamayacağını zann-ü cezm iderek, hemen altı sâ'at mesâfe geride bulunan Otluk Köyündeki Şakir Paşaya, Otluk Köy ve civarındaki taburların 'ale'l-'acele Tatar Pazarcığına ric'at itmeleri için Karalar karyesinden yâver-i mahsus çıkardım. Hususiyle merkez-i saltanat erkânı dahî Edirne cihetine cem'-i kuvvet için benim re'y-ü tedbirimi su'al idiyorlar ve siyâk-ı telgrafnâmeye nazaran işi benim re'yime ta'lik idiyorlar; demek gibi anladım. Şifrenin halli tekâmül olunca, derhal Karalar karyesinden Tatar Pazarcığına müteveccihen hareket itdim ve sâ'at üçe doğru idüğü Tatar Pazarcığı telgrafhanesine dâhil oldum.

Cümle-i ittifakât-ı müte'essifeden olarak o gice bir sâ'atden mütecâviz müddet İstanbul telgraphânesini almak ile uğraşıldı ve nihayet gice sâ'at dörtde Ra'uf Paşaya işbu âtiyü'z-zikr cevâbnâme-yi yazdım:

Makâm-ı Ser'askerîye

26 – Kânûn-ı Evvel – 93 târihli Mâbeyn-i Hümâyûndan keşide buyurulan telgrafnâmelerini bugün akşam sâ'at on ikide Karalar karyesinde aldım ve bundan mukaddem gündüz sâ'at sekizde düşmanın Hamidli ovasına indiğine dâir Veysel Paşanın vârid olan telgrafi üzerine, Otluk Köyünden hareket itmiş idim. Düşmanın Şıpka Balkanını ve Ahmedli ve Keçidere ve Müflisler ve İsve taraflarını tecâvüz itdiğini dün, Otluk Köyüne gönderdiğiniz cihetle sizden mukaddem haber alamıyacağım tabî'idir. Şıpkadaki 'askerimiz düşman Kızanlığı zabt iderse orada

(Sayfa 174)

duramaz. O 'askerin imkân müsâ'id olursa, Eski Zağra tarihiyle doğruca Edirneye gelmesi ve olamaz ise Yeni Zağra ve İslimye tarihiyle Edirneye çekilmesi ve Hain Boğazı ve Ferdiçdeki taburların dahî Keçidere İstiraka ve Ahmedliden çekilen taburlarla birleşüb, Yanbolıya tahaşşüdi iktizâ ider. Kazan mevki'i dahî sebât idemez ise, oradaki on taburumuz da Yanboluya çekilmelidir. Bu halde Yanboluda otuz taburdan mürekkeb teşekkül idecek bir fırka, İstanbul üzerine yürüyecek olan Rus fırkalarının hareketine nezâret ider. Otluk Köy ve Kapucuk ve Samako fırkalarının ise, artık eğer düşman sahîhan Kızanlık ovasına girdi ve Keçidereden geçdi ise, mevki'lerinde sebâtlarında hiçbir ma'nâ kalmayub, şimdi bizim için yapılacak iş hemen bu taburları Pazarcığa toplayub Edirne ile Filibe arasına girmekte olan düşmanla bir meydan muhârebesi itmektir. Vâkı'â Edirneye 'azîmet-i çâkerânem emir buyurulmuş ise de, bu akşamdan taburlara celb emri virsek, ancak dört güne kadar Pazarcığa ictimâ' idebilirler ve buradan bir günde de Filibeye gidilir ve Filibeden Edirneye ancak yedi günde varılabileceğinden, hâsılı bizim Edirneye vusulümüz on üç on dört güne mevkûfdur. Düşman ise eğer Şıpkadan geçer ise bizden evvel Edirneye dâhil olur ve Edirnedeki kuvvetimizi terk idüb de pây-i tahta yürümesi bahsine gelince, düşman kuvve-i 'askeriyeden hâlî olan Dersa'âdete otuz kırk tabur gönderse kâfidir. Ânın için biz, Edirneye gelsek bile İstanbul taht-ı emniyete alınmış 'add olunamaz. Hâsılı şimdi Otluk Köy, Kapucuk ve Samako cihetlerindeki taburlarımızın Pazarcığa sür'at-i celb-ü cem'lerinden ve hâsil olacak kuvvetle,

düşmanla çarpışmaktan başka çare kalmadığından serî'an oralardaki taburlarımızın celbleri için emir virilmesi muntazırdır.

27 – Kânûn-ı Evvel – 93 : Pazarcıkdan

Süleyman

Bunu müte'âkib Mâbeyn-i Hümâyûnda sâ'at beşi çeyrek geçerek işbu telgrafnâme-i âtiyi 'arz itdim:

Mâbeyn-i Hümâyûna

Dün gice sâ'at onda, Mâbeyn-i Hümâyûnlarından Ser'asker Paşa bendeleri imzâsıyla çekilen bir telgrafnâmeyi, Otluk Köyünde bulunduğum cihetle bugün akşam sâ'at on ikide alabildim.

(Sayfa 175)

Kulunuzca düşman, Şıpka hattını yarub Kızanlığı istilâ eylediği halde, artık Otluk Köy ve Kapucuk ve Samako muhafazasının ehemmiyeti kalmayacağından, buralarda bulunan taburları cem' idüb düşman ile (Edirne-Filiba) beyninde bir meydan muhârebesi idüb son derecede bir kere daha çarpışmaktan başka çare mütesavver değildir. Ma'mâfih, bizim buradan toplanub Edirneye gitmekliğimiz on üç on dört güne mevkuflub, düşman ise süvarisinin kesreti ve ma'mâfih gideceği tarikin buraya nazaran daha aksariyeti hasebiyle daha evvelce Edirneye dâhil olabilmesini tahmin eylediğim gibi, Ser'asker Paşa bendelerinin telgrafnâmesinde, Keçidere ve Ahmedli cihetlerinden dahî düşmanın külliyyetle geçdiği haber virildiğinden ve o cihetden geçen düşmanın veche-i ta'arruzı İstanbul olmak lazım geleceğinden, bizim ânlara yetişebilmekliğimiz bütün bütün mümkünsüzdür. Demincek Ser'asker Paşa bendelerine yazdığım veçhile, Hâin ve Ferdiç ve Keçidere ve Demirkapu ve İstirâka ve Ahmedli ve Kazan kuvvetleri, Yanbolıda ihtişâd idebilirse, otuz taburdan mütecâviz bir fırka teşkil itmiş olacıklarından, ânlar İstanbula müteveccih fırka-i ta'arruziye-i a'dâyı ta'kib idebilirler ve bizim cem' ideceğimiz taburların Edirneye müteveccih düşman ordusuna ve 'arz ittiğim firkanın İstanbula müteveccih düşman kuvvetine vukû'bulacak müsâdemesi bu muharebenin en son müsâdemesi olacaktır. Ve Cenâb-ı Hakdan neticesinin hayra makrûniyeti müsted'â ise de, düşmanın Meriç vâdisini tahribine meydan virmeksizin, bi'd-defe'ât 'arz eylediğim veçhile, efendimiz doğrudan doğruya ve İngilizlerden muntazır istifadeden fâriğ olarak Rusyalılara mürâca'at buyursalar devlet ve vatan ve ahâli-i Müslime için daha

hayırlı olacağını son def'a olarak yine 'arz ider ve birkaç güne kadar eğer Kızanlık düşman eline geçerse şimendüfer hattımız ve hutut-ı telgrafıye dahî münsedd ve muhâbere ve munkatı' olacağını dahî delâlet-i karâin ile 'arza ictisâr eylerim fermân Zât-ı Şevketsimât-ı Efendimiz Hazretlerindir.

27 – Kânûn-ı Evvel – 93

Süleyman

Emr-i ehemm kumandanın ne dürlü keşâker-i ârâ¹⁷⁶ ile düçâr-ı ihtilâl olduğına¹⁷⁷

(Sayfa 176)

kumandanlık mütenâkızı'l-ma'âni¹⁷⁸ evâmir-i 'adîdenin tatbik-i fi'iliyâtına ya'ni 'abese çalışmaktan 'ibâret bir temeshur¹⁷⁹ hükmünü kesb itdiğine şu âtide yazacağım fikra zann iderim ki bir delil-i munkatı' ve vâzıhdır: haniya Ra'uf Paşa Grandük Nikolanın Şıpka 'aleyhine hareket emr-i 'umûmîsi virdiği günü ya hıyâneten veya işin pîş-ü pesini¹⁸⁰ düşünmeyerek makâm-ı hılâfeti bi'l-iğfâl bâ irâde-i seniyye beni 'umûmiyet kumanda merkezi olan Edirnedan kaldırtarak hatt-ı telgrafisi bulunmayan Otluk Köyüne gönderdi ve kendisi de yine bâ irâde-i seniyye 'umûmiyet kumanda vezâifini 'uhdedâr oldu idi ya!. O halde 'umûmiyet kumanda ahkâmını bi'l-fi'il ve bilâ tereddüd icrâ itmesi lâzım iken böyle bir emr-i mühimme kudret-i fitriyesinin müsellemler olan noksanı işi birtakım tereddüdata ve 'askerlikden ve fûnûn-ı harbden bî-behre¹⁸¹ bulunan ve düşmanın kuvvetiyle bizim karşısındaki 'asâkirimizin derece-i mukâvemet ve iktidârını muvâzene içi aslâ salâhiyet-i 'ilmiye ve nisbiyesi olmayan bir takım kesânın ârâ-yı müzebzebesine düşürdü. Şöyle ki: Ra'uf Paşanın 'arzu üzerine Şıpka ile sol cenahtaki taburların Edirneye çekilmesi mi yoksa yerlerinde sebâtı mı lâzımdır?...

¹⁷⁶ Keşâkeş-i ârâ: Çekişmeli, münakaşalı görüşler, reyler, oylar.

¹⁷⁷ Şu sırada en ziyâde merak ittiğim husus Şıpkanın ahvâl-i hatırnâki idi. Halbuki o kadar uğraşdığım halde, Çırpandan ileri hutut-ı telgrafıyeyi alub da muhabereye muktedir olamadım. Eski Zağra telgraf me'mûrı uyumuş zann olunmakta idi. Mu'ahharan; bu gice sâ'at yedide mütâreke teblîği için bulduruldukda "Dünki gün Kızanlık açık idi, muhâbere olunuyor idi, bugün teller kırıldı, ne olduğımı bilmiyoruz, biz de haber intizârındayız" cevâbını virmekle ızdırâb ve halecânım bütün bütün müştedd oldu.

¹⁷⁸ Mütenâkızı'l-ma'âni: Birbirine zıt, muhalif olan, çelişen manalar.

¹⁷⁹ Temeshur: Maskaralanmak, maskaralık etmek.

¹⁸⁰ Pîş-ü pes: Arka ve ön.

¹⁸¹ Bî-behre: 1. Behresiz, nasipsiz, mahrum. 2. Değersiz..

Bunun için Kânûn-ı Evvelin yirmi yedinci gicesi hâne-i sadâretpenâhîde bir meclis-i ‘umûmi-i vükelâ in’ikâd itdi. Zübdetü’l-hakâyık, bu meclisi sehven meclis-i ‘askerî diye yâd itmiş ise de imzâlarından dahî anlaşılacağı veçhile bu zevât meclis-i ‘askerî a’zâsından değil idiler. Bu meclis a’zâsı beyninde ârâca muhâlefet vukû’bularak ekalliyet Edirneye çekilmek şıkk-ı musîbini re’y itdilerse de ekseriyet hatt-ı ahîr-i müdâfa’ada sebât cihetini iltizâm itdiğinden, eskeriyetin karârı hükmiyle mezkûr ekalliyet kararnâmesi ibtâl idildi. Ma’mâfih Kânûn-ı Evvelin yirmi altıncı gicesi sâ’at onu kırk dakika geçerek Ra’uf Paşanın Mâbeyn-i Hümayûn telgrafhanesinden keşide itdiği mezkûr telgrafnâmede, bana “hey’etce bu bâbdaki re’yiniz istifsâr ve ta’cîl olunur” diye yazılı idi ve benim merkez telgrafîsi olmayan Otluk Köyüne gönderilmiş olduğum da cümlece ma’lûm idi. Çünkü ben, ‘umûmiyet kumanda merkezinden cebren kaldırdığım günü ekser vükelâyâ ‘arz-ı keyfiyet itmiş idim. Binâen’aleyh, benden cevâb vürûdına kadar işi ârâ-yı ‘umûmiyenin tezezbüb-i tabî’isine düşürmemek elzem idi. Bir taraftan kumandana sorulur iken taraf-ı diğerdan de hey’et-i vükelâdan böyle bir şey su’al olunması, ‘aynı ‘illet-i hummaya tutulmuş bir hastaya müdâvât için tabibe haber gönderildiği sırada ânın vürûdını beklemeksizin hastalığı teşhise ve müdâvâtını tertibe vücûhla iktidârı olmayan mahalle ahâlisini

(Sayfa 177)

toplayub da re’ylerini sormak kabilindendir. Efkâr-ı selîme ashâbından birkaçı delâlet-i hiss-ü zekâ ile re’ylerinde isâbet itseler dahî ekseriyetin idememesi tabî’îdir. O meclis-i ‘umûmîde hazır bulunan zevâtdan ekalliyetin karâr mazbatası ki musîb idi, işte budur:

Ekalliyetin Kararnâmesi

“Rusyalıların Şıpka ve civarından kuvve-i külliye ile tecavûze Edirneyi tehdide teşebbüsü ahvâl-i harbiyeyi bigâyet uğraşdırmış olduğundan bâ irâde-i seniyye bu gice hâne-i ‘âcizide ictimâ’ iden meclis-i vükelâda, Zât-ı Vâlâ-yı Sıpahsalarîleri dahî hazır oldukları halde icrâ kılınan müzâkerâtın neticesinde: Çünkü Devlet-i ‘Aliyyenin teşebbüsât-ı hâriciyesi her ne şekl-ü derecede olur ise olsun, düşmanın bu suretle muhâceme-i şedîdesine karşı tedâbir-i ‘askeriyece en son mertebe ne yapılmak lâzım gelir ise ânı bilâ ifâte-i vakit mevki’-i fi’ile getirmek farzu’l-‘ayn olduğu misillü devletlü Süleyman Paşa Kasretlerinin iş’ârâtından ve teblîğât-ı Ser’askerîlerinden anlaşıldığı üzere Samako ve Pazarcık

cihetlerinde ve Şıpka istihkâmâtıyla Hain Boğazı ve Kazan taraflarında mevcûd ‘askerin mikdârı iki yüz tabura varub bunun kısm-ı a’zamını müddet-i kalîle zarfında Edirne cihetine geçirmek ve orada bir hatt-ı kuvve-i müdâfa’a teşkiliyle muhâtarât-ı melhûzayı def’ itmek imkânı devletlü Mehmed ‘Ali Paşa Hazretlerinin tebliğâtıyla dahî karîn-i istidlâl olduğundan ve buna muvaffakiyet hâlinde devletçe arzu olunan musâlahanın şerâiti tahfif ve ta’dile ve biraz vakit kazanmağa medâr olacağı dahî müsellemler bulunduğundan cihât-ı fenniyesi ve suret-i ta’biye ve idâresi hey’et-i ‘askeriyeye ‘âid olmak üzere gerek Balkanın beri tarafında ve gerek Tuna Vilâyeti cihetinde mütehaşşid kuvâ-yı ‘askeriyenin sür’at-i kâmile ile bu yolda ya’ni Edirne ile pâ-yi tahtın muhâfazası emr-i mefrûzunda istihdâmı için her nev’i tedâbir ve teşebbüsât-ı ‘askeriyeye ve hey’et-i harbiyenin ona göre intihâb ve ta’yînine me’mûriyet-i kat’iye-i devletleri karâr-ı mahsus-ı müzâkerât icâbından olduğu beyanıyla tezkire”

4 – Muharrem – 95

İmzâ

İmzâ

İmzâ

İmzâ

İmzâ

İmzâ

Bahriye Nâzırı

Serkâtib

Server Paşa Kemal Paşa Sa’id Paşa Kânî Paşa Münif Efendi Sa’id Paşa

(Sayfa 178)

Ekseriyetin Karâr-nâmesi

Çünkü düşmanın teşebbüsât-ı vâkı’ası Balkanın bu tarafındaki firak-ı ‘askeriyemizi mevâki’-i müttehizede tevkif ile bî mehâbâ ilerlemek maksadına mübtenî görüldüğünden ve şu hareketin neticesi Edirnenin bilâhare pâ-yi taht-ı devletin muhâtarâ-i harbiye içinde kalmasını mücib olacağından mes’eleyi geldiği yere bağlayub bitirmek mülâhazasınca, tavassutı kabul iden İngiltere devletine tebliğ olunmak üzere Londra Sefâretine bir telgrafnâme tastîr olunarak me’alinde düşmanın şu suretle olan tehâcümü Devlet-i ‘Aliyyeyi terk-i muhâsamaya ve benâbirîn doğrudan doğruya Rusyaya mürâca’atla işi bitirmeğe mecbur ideceğinin kat’iyyen bildirilmesi hâtıra olarak dermiyân kılınmakla bunun üzerine cereyân iden müzâkerede Rusyalılar galebe-i vâkı’aları neticesini kendilerince pek nâfi’ ve bizce gayet muzır bir musâlaha ile istihsâle sâ’î olacakları mertebe-i bedâhetde bulunmasına ve diğer taraftan İngiltere vükelâsı beyinde bir çok ihtilâfât var iken

daha yakında bu tarafa mütemâyilü'l-efkâr olanlarının ittihâdı hâsıl olmağa başlamasına nazaran devlet-i müşâr ileyhâya öyle bir tebliğin icrâsı mevcûd olan tavassut-ı muslihane râbitasını bi'l-küllîye kırmak demek olacağı gibi ol halde Rusyalılara bilâ vâsita olunacak mürâca'at dahî mehâlik-i 'azîmeyi da'vet ideceği ve harbin devâmında korkulan şeyleri kolayca meydâna getireceği ve ma' hâzâ İngiltere vükelâsı mütâreke şerâiti hakkında Rusya devletiyle icrâ itdikleri muhâberât üzerine müzâkerât ile meşgul olub bugün yarın; belki birkaç sâ'at sonra Londradan cevâb alınacağı mülâbesâtıyla hâtıra-i ma'rûza tarafına gidilmek câiz olamayub bulunduğumuz hale göre yapılacak şey tedâbir-i 'askeriyece en son derecede mukâvemet ve sebât ve müdâfa'aya hasr-u niyetle Edirne taraflarının muhafazasına müsâra'at kılınması ve o tarik ile düşmanın hareketine, imkân müsâ'id olduğu kadar sekte virilerek metânentle vakit kazanılması sureti idüğü müttefikân îrâd olundu."

Bu yolda hâtıralara gelen teşebbüsât, esâsen dâire-i 'askeriyenin vezâifine müte'allık olub gerek kumandaca ve gerek sevk-ü ta'biyetü'l-ceyş maddelerince hey'et-i müşâvere-i harbiyenin karâr-ı kat'îsi ile hareket olunmak lâzım geleceği ya'ni hey'et-i mezkûrede hemen bi'l-müzâkere müdâfa'a-i a'dâ için müsâra'aten davranılması imkânı musaddık olduğu halde bunun tarik ve vesâili kararlaştırılıub merkez-i fi'ile îsâl olunmak üzere makâm-ı ser'askerîye tebliğât-ı kat'iyye ve serî'a icrâsı 'icâb ideceği dahî zikir kılındı ve fakat bu suret hakkında beyne'l-huzzâr ittihâd-ı efkâr hâsıl olamayub

(Sayfa 179)

ba'zı re'yler düşmanın hareket-i hâzırasındaki sür'ate karşı bi'l-müsâra'a Edirne istihkâmâtını tutmak için ilerideki kuvvetlerin ve daha sâir yerlerde bulunan taburlardan lüzûmı kadarının celbi gibi müfredât-ı maslahata ta'alluk iderek; diğer re'yler ise işin bu kadar müfredatına girişmek müzâkerât ve ma'lûmât-ı 'askeriyeye mevkuf ve kumandaca ve tertîb ve sevk-i 'askerce yapılacak tedâbîrden dâire-i 'askeriye mes'ûl olduğundan yalnız maksad-ı aslî, sebât ve müdâfa'a kaziyesinin tebliğiyle tertîbât ve sevkîyât-ı 'askeriyenin makâm-ı ser'askerîye tefviz ve tevdî'i tarafında bulunmakla bu iki surete tevfiқан başka başka tezkire müsveddeleri kaleme alınarak suret-i ahîreye zâhib-i ârâda eskeriyet hâsıl olmuş ve müsveddeler gerek ekseriyet ve gerek ekalliyet tarafından imzâ olunub ekseriyetle kabul olunan müsvedde mucibince taraf-ı sipahdârîye tezkire yazılmışdır ve bu karar sırasında mütâreke maksadını ta'cile medâr olmak

ve İngiltere vükelâsına tebliğ olunmak üzere düşmanın tecâvüzât-ı tehdîdânesini hâvî ittifâk-ı ârâ ile Londra Sefâretine bir telgrafnâme keşide idilmiştir.

Ma'mâfih Ra'uf Paşa, bana mezkûr 26 – Kânûn-ı Evvel – 93 târihli telgrafnâmeyi yazmazdan mukaddem yevn-i mezkûrda gündüzün Şıpkada Veysel Paşaya işbu telgrafnâmeyi yazmış:

Veysel Paşa Hazretlerine

“Yakında bir mütarekenin tarafeyn devletleri beyninde mukarrer idüğünden leffen bulunduğımız noktanın elden çıkarılmamasını sizden ve ‘umûm arkadaşlarımızdan devlet ve millet nâmına olarak ricâ ider ve hatt-ı ric’atinizin dahî açık bulundurulmasına himmet buyurulmasını ayrıca tavsiye eylerim.

26 – Kânûn-ı Evvel – 93

Ra'uf

İşte Veysel Paşa, Ra'uf Paşanın tebliğ itdiği bu mütâreke ve muhâfaza-i mevki' emr-i mecnûnânesine istinaden, hatt-ı ric'atinin kat' olunduğunu ra'ye'l-'ayn gördüğü halde, ordusunun necât ve selâmeti için hiçbir tedbir-i fe'âlânedede bulunmadı ve ma'iyetindeki kırk taburdan yalnız on dört buçuk taburunu harbe idhâl idüb, bâkîsini de bilâ harb yedd-i düşmana teslîm itdi.

Rum ili dâru'l-harbinden bu suretle yirmi iki bin bu kadar ‘asker daha eksilerek tarafeyn-i muhâribeyn muvâzenesi bir kat daha bozuldu. Velhâsıl Kânûn-ı Evvelin yirmi yedinci günü ve gicesi Şıpka Kol Ordusu mütâreke ve muhâfaza-i mevki' emr-i muğfilânesine ‘âmiyâne ittibâ’ için, ordusunu

(Sayfa 180)

ve nâmusunu fedâ idedursun, bir taraftan İstanbul “Şıpka yerinde dursun mı? Çekilsin mi?” gibi münâkaşât ile zaman geçirmekde, taraf-ı diğerdende “Aman Şıpkadan çekilsin... biz de hemen çekilelim”; diyerek Tatar Pazarcığı telgrafhânesinde kemâl-i halecânla çekilmek için emr-i serî' i'tâsına intizârda iken, Ra'uf Paşadan iki buçuk sâ'at sonra işbu cevâb-ı garîb geldi:

Pazarcıkda Süleyman Paşa Hazretlerine

Rusya devletiyle karargîr olan mütarekenin, ya'ni terk muhâsamâtın tarafeyn-i muhâribeyn kumandanlıkları beyninde hemen icrâsı husûsuna İrâde-i

Seniyye-i Cenâb-ı Pâdişâhî şeref-sunûh ve sudur buyurulmuş ve keyfiyet devlet-i müşâr ileyhâ tarafından kendi kumandanlıklarına dahî iş'âr kılınmış olmakla; mezkûr baş kumandanları tarafından kumandanlarımıza başkaca bildirileceğinden iktizâ-yı hâle göre usûli veçhile tarafınızdan dahî Rusya kumandanlıklarına mürâca'at olunması bu bâbda idilecek mürâca'at ve mükâleme için bir beyaz bayrak keşidesiyle bir nefer borazan ve bir de lisân-ı âşinâ bir zâbitin i'zâmı lâzım geleceğinden âna göre icâbının icrâsı ve lâzım gelen şerâit diğere telgrafnâme ile iş'âr kılınacağından şimdilik yalnız tarafeyn-i muhâribeyn 'askerinin buldukları mevki'lerde ikâmetle terk-i muhâsamât olunması beyân olunur.

27 – Kânûn-ı Evvel – 93

Râ'uf

Ben makine başında, çekilmek emrine intizâr ider iken, hılâf-ı intizâr, mütâreke emrinin zuhûrî, mevâki' kumandanlıklarına teblîğ-i keyfiyete beni mecbur itdi ve o sırada, Tatar Pazarcığına üç sâ'at mesafeye gelmiş olan Otluk Köy ve civârı taburlarına da, yâver göndererek yerlerine i'ade eyledim ve Ra'uf Paşanın daha Şıpkaya mütâreke telgrafını bir gün evvel virdiğine zâten muhbir olmadığından ve “Şıpkâ hatt-ı telgrafisinin Eski Zağradan ötesi bozuktur” cevâbını, Filibe telgraf me'mûrlarından aldığımdan, Hain Boğazı telgraf merkezini elde iderek, ma'hûd mütâreke telgraf suretinin bir zâbit vâsıtasıyla Şıpkaya teblîğ idilmesini, Hâin Boğazı kumandanı Mirliya Hasan Paşaya emr itdim. Meğerse o vakit, Şıpkadaki kuvve-i hayâtiye-i 'Osmâniye hâlet-i nez'ade imiş! İşte, ifâdât-ı mebsûtamızdan anlaşılacağı vechile,

(Sayfa 181)

Şıpkanın esâreti, mü'ellif mösyönün zannı gibi Veysel Paşanın oraya ta'arruz olunmayacağı zannından münba'is değil idi. Grandük Nikolanın ta'arruz emrini virdiği gün, vezâif-i kumandan benî ıskât itdiklerinden ve öyle en muhâtaralı günlerde devlet ordularının kumandası, muhârebeyi panoramalarda bile görür iken, “Aman gözlerim karardı” diye hîn-i cebîn¹⁸² ızdırâb gösteren vükelâmızın ârâ-yı garibesine 'arz-u havâle olunmasından ve Ra'uf Paşa gibi fitraten mahrum-ı iktidâr bir Don Kışotun irâ'e itdiği cu'uli bir iki hulûskârlığa iğtifâlen, “Ben 'umûm kumandanlığı idâre iderim” dimesine inanılmasından ve Veysel Paşa dahî muhâtarayı gördüğü ve çaresi dahî pek kolay ve elinde olduğu halde, mütâreke telgrafnâmesi sened ittihâz iderek ifâ-yı vazîfede tekâsül ve

¹⁸² HIn-i cebin: Korku anı.

rehâvet göstermesinden neş'et itmişdir. Mü'ellif mösyö, Veysel Paşanın otuz bin esir virdiğini dermiyân idiyor! Halbuki Veysel Paşanın kâffe-i mevcûdı, yirmi iki bin ve kûsur kişi idi ve içlerinden bir takımı, harben şehîd düşdüğü gibi, süvârileri de 'ale'l-'umûm firâr itdiklerinden, mikdâr-ı üserâ, bi't-tabi' yirmi binden dûn olmak lâzım gelir. Şıpkadaki toplar mikdârını dahî yukarıda söylemiş idik.

Mü'ellif mösyö, mülâhazât-ı 'umûmiyesinde dahî, "sevku'l-ceyş nokta-i nazarından bakdığımız takdîrde, Süleyman Paşanın Gurkoyu Balkanların öbür cihetine tard idildikten sonra Sofya üzerine yürüyüb de ba'de Balkanları Meric menba'ına karîb bir yerde mürûr ile, Plevnede bulunan 'Osman Paşa ile birleşmediğinin sebebini bir dürlü kesdiremiyoruz; çünkü, kendisi böyle bir hatt-ı hareket ittihâz eylediği takdirde, bir gûnâ tehlikeye dûcâr olmakdan başka, hatt-ı ric'ati dahî her vakit taht-ı teminde bulunacak idi" diyor.

Mü'ellifin evvelce dahî bu bâbda dermiyân itdiği i'tirâza cevâb olarak "Hâlen ve vazîfeten böyle bir manevra icrâsına muktedir ve me'zûn olmadığımı" yazmış idim. Bu 'âciz, o târihde merkez-i saltanat ile 'umûm kumandanın virdikleri vazîfe ve ihtâr dâiresinde hareket mecbûriyetinde bir ma'iyet-i kumandânî olduğumdan, ef'âl ve icrââtımda muhtâr ve müstakil ve murahhas değil idim. Vazîfem, düşmanı Balkanın cenûbundan tard ile medâhilini sedd-ü ândan sonra Tuna 'umûm kumandanı ile bi'l-muhâbere, Tuna şark ve garb ordularıyla müttehiden icrâ-yı harekât itmek ve birlikde Balkanın öte yüzüne aşmaktan 'ibâret idi.

Böyle bir emr-ü ihtâr ile mukayyed olan bir kumandan, Gurkonun, Balkanın şimâline geçmesini

(Sayfa 182)

müte'âkib; Şıpkı Ruslar elinde iken, hodserâne¹⁸³ ve bâ-irâde-i seniyye aldığı ta'lîmât ile beraber baş kumandanandan mevrûd telgrafnâmeler ahkâmına muhâlif olarak Plevneye gidemez idi. Vâkı'â ben de Plevne ile birleşmek tehâlikinde idim; lâkin, bu arzumu Şıpkayı ba'de'l-istirdâd Tuna şark ve garb ordularıyla birleşerek mümkün olursa Rusları Tuna sevâhilinden çıkarmağa çalışmak için besliyorum idim. Ne çare ki, Şıpkanın istirdâdı husûsunda Mehmed 'Ali

¹⁸³ Hod-serâne: Serkeşçesine, dikbaşlılıkla.

Paşa tarafından bana dirîğ-i mu'âvenet ve ta'bîr-i âhir ile Ruslara müsâ'ade olduğundan beslediğim o arzuda, Şıpka istirdâdı gibi hayâlât hukmüne geçti.

Bir de mü'ellif, bizim ordularımızı, Avrupa orduları gibi zann-ü kıyâs idiyor; nakliye kâfileleri ve arabalarını hâzır ve müheyâ farz ve zu'm idiyor!...

Ben, Sofya cihetinden dolaşarak Plevneye gitmek için ne kadar vesâit-i nakliyeye muhtâc idim? Plevneye gittikten sonra iki ordunun mühimmât ve zehâyiri nasıl celb-ü cem' idilecek ve hangi vesâit ile bunlar i'âşe idilecek idi?.. Buralarını aslâ hâtıra getirmiyor.

Eğer Şıpka istirdâd olursa idi, o halde aksar-i tarîk¹⁸⁴, Gabrova, Selvi ve Lofça caddesi olduğundan Plevnede tahşîdi arzu olunan orduların erzâk ve mühimmât müverridi te'mîn ve ihtisâr idilmiş olur idi.

“Süleyman Paşa, Sofya tarîkiyle ilerlese idi, hatt-ı ric'ati her vakit emîn olur idi” diyor.

Plevne hatt-ı ric'atinin me'mûn kalabilmesi Rusların ta'arruz itmesiyle meşrût idi. Balkandan yirmi sâ'at uzakda olan öyle bir hatt, hiçbir vakit emîn olamaz. Hatta, (Gabrova - Lofça) tarîkiyle, Balkanlara müstenid olduğu halde yine emin 'add olunamaz. Mü'ellifin bu i'tirâzı, ma'lûmât-ı mevki'iyeye ve ordularımızın ahvâl-i 'askeriyesine vukûfa müstenid olmayub, öyle câhilâne bir ma'lûmât-fürûşluktan¹⁸⁵ 'ibâretidir.

Mü'ellif: “Yukarıdaki tafsîlât sırasında Süleyman Paşanın dahî Gurkonun hareketine geçerek Rusyalıları arkadan urmak lâzım geleceğini işrâb itmiş isek de, mahallî olmamak münâsebetiyle, tafsîlât-ı zâideye girişememişdik. Halbuki Süleyman Paşa bu hareketi ittihaz idecek yerde, on beş gün kadar bilâ hareket kaldıktan başka, boğaza dâhil olduğu vakitte dahî, bir 'inâd-ı musırrâne ile Rusların istihkâmâtına cebheden hücumlar gösterdi” diyor.

¹⁸⁴ Aksar-ı tarîk: En kısa yol.

¹⁸⁵ Ma'lûmât-fürûş: Malumat, bilgi satan, bilgiçlik taslayan.

(Sayfa 183)

Benim, Gurkonun harekâtına mûmâsil bir hareket ittihâz idemeyeceğimin delâilini ve hâlen ve vazîfeten ve mevki'an öyle bir iktidârı hâiz bumunmadığımı yukarıda ta'dâd ve tafsîl itmiş idim.

Vâkı'â ben, Hâin Boğazından bir mikdâr 'asker geçirecek ve Mehmed 'Ali Paşa ile gelecek on sekiz tabura terfik idecek idim; lâkin, Mehmed 'Ali Paşa kararından nükûl ile Hezargrada çekilerek vaz'-ı müdâfa'a aldığımı 'umûmâ i'lândan ve bana da "Tunca vâdisiyle Şıpkaya git ve Balkandan münferiden sarkma... Şıpkanın istirdâdını müte'âkib bize bildir... Balkanın şimâline geçmek manevrasını birlikde icrâ ideriz." Emrini virdikden sonra merkez-i saltanatın emr-i 'umûmîsi de:

"Balkanın bu yüzünde ve üstündeki düşmanın tardıyla müdâhalenin seddi ve ândan sonra Balkanın öte yüzüne tecâvüz idilmesi" mevâdından 'ibâret olduğu halde, 'acabâ ben, nihâyet otuz bin kişiden 'ibâret ve nısfına karîb kısmı i'timâda gayr-ı şâyân 'askerden mürekkeb bir galebeliği, Hain Boğazından geçirerek tâ Şıpkaya kadar Karacadağ ve Hain Boğazı ve Kılfar ve Dranova ve Gabrova gibi yerlere dağıtub parçaladıktan sonra ne kadar kuvvet ile Şıpkaya çevirme hareketi icrâ idecek idim?

Bu parçaladığım müfrezelerin Ruslar tarafından ta'arruz görmeyeceğine ve Rusların Balkan ordusu bunlara ilişmeyeceğine beni kim te'mîn idecek idi?

Rusların Panze veya Plevne ordularından birkaç livâ veya fırka, meydanda birer av demek olan bu müfrezelerin saydı için nihayet üç dört günlük bir sefer nasb-u zahmetini göze aldirmayacakları neden ma'lûm idi?

'Ale'l-husûs, gerek Mehmed 'Ali Paşanın ve gerek 'Osman Paşanın vaz'-ı müdâfa'ada buldukları, Ruslarca pek iyi biliniyor idi. Gurkonun hâlini, vaz'iyetini bana kıyâs itmek, kıyâs-ı ma'a'l-fârıkdır¹⁸⁶. Gurkonun refâkatinde dört bin muntazam nizâmiye süvârisi olduğundan, Bulgar dostlarımız, Balkanın bu yüzünün, tâ İstanbula kadar, 'askerden havlini kendisine haber virmeseler bile o, süvârisinin kuvvetiyle, düşmanın her hal-ü vaz'ından cebren haber alabilir idi;

¹⁸⁶ Kıyâs-ı ma'a'l-fârık: Birbirine benzemeyen şeyler arasında kıyas yapma, karşılaştırma yapma.

vesâit-i nakliyesi mevcûd ve mükemmel idi. Mu'ahharan da arkası bir Balkan ordusuyla tahkîm ve te'mîn idilmiş idi. Fazla olarak Tuna mecrâsına kadar da, Panze ve Plevne orduları var idi ve hîn-i hâcetde ânları da mu'âvenetde istihdâm idecek Grandük Nikola gibi bir baş kumandanları da var idi.

(Sayfa 184)

Benim refâkatimde, Şıpkaya gider iken ancak dört yüz kadar nizâmiye süvârisi bulunub düşmanın vaz'ından, kuvvetinden ve nerelere ne kadar 'asker tahşîd itdiğinden ve niyet ve merâmından külliyyen bî-haber idim ve cebren haber almağa da istitâ'atim¹⁸⁷ yok idi. 'Ale'l-husûs ârâda Balkan da var idi. Düşmanın halinden benim değil, devletin ve baş kumandanımın da haberi yok idi. Sağ cenah ilerisindeki Mehmed 'Ali Paşa, öyle bir iş görülecek sırada hâl-i müdâfa'aya girerek harekete iştirâkden müctenib ve sol cenah ilerisindeki 'Osman Paşa ise, harbi düşmanın ayağına gelmesi halinde kabul itmek vaz'iyetinde idi.

Ordunun arkasında tâ İstanbula kadar ve hatta nefsi-i İstanbulda bile bir kuvve-i ihtiyâtiye ve muhâfaza yok idi. Bunlardan fazla aldığım evâmir, ta'lîmât ve ihtârât Balkanın şimâline aşmamaklığımı mûsî idi. Gurkoyu Balkanın cenûbuna sevk iden Grandük Nikola kumandan-ı mutlak ve murahhas idi. Ben ise kumandan-ı mukayyed ve mahdûdü'l-vazîfe idim.

İşte gerek bu mü'ellif ve gerekse bu yolda efkâr-ı sahîfe beyân iden lâkerdoryan muharrirleri ile ânları taklîd itmek kendilerine şîn iken şân-ı 'adâyiden ve kudret ve vukufsuzlukdan dolayı lâkerdoryanlardan bi't-tercüme bana su'al tertîb iden dîvân-ı harb erkân-ı kem-bizâ'ası¹⁸⁸ bu husûsdan dolayı hakkımda bigayri hakkın ta'rîzâtında bulunurlar. Benim Yeni Zağrada altı gün müddet kalmaklığımın ve Eski Zağradan doğruca Şıpkaya gitmek için musammem olan manevra ve plandan hangi esbâb-ı mücbire ile ferağat iderek mü'ellifin ve redd-i lisân itdiği on beş günün ne suretle zâyî' olduğumın esbâbını yukarıda söyledim. Mü'ellifin, cebheden hücumdan murâdı eğer Esveti Nikola cebhesi ise, bu hücumun benim rızâma muhâlif olarak vukû' bulduğunu da bâlâda zikr eyledim. Eğer "Bu da niçin çevirme hareketi icrâ itmedi" i'tirâzına ma'tûf ise, o bahis de geçdi. Ma'mâfih, benim tertîb itdiğim hücum planının icrâsında kusur olmakla beraber, eğer Ağustosun on birinci günü Ceneral Radeski, Şıпка mahsûrîninin

¹⁸⁷ İstitâ'at: Takat, kudret, güç yetme, güç yeterlik.

¹⁸⁸ Kem-bizâ'a: 1. Sermayesi kıt. 2. Bilgisi zayıf, az okumuş.

imdâdına yetişmese idi, on ikinci günü Şıpkadaki Ruslar bilâ-şart teslim mecbûriyetinde bulunacağından her halde münettic-i muvaffakiyet idi.

Ve Şıpkanın istirdâdı için, öyle Hâin Boğazından geçib de ‘askeri tefrika ve tehlikeye düşürmeğe kat’â lüzûm yok idi. Mü’ellif, Ceneral Radeskinin yirmi bin kişi imdâd yetiştirdiğini söylüyor.. Farz idelim ki Ruslar Panze ve Plevne ordularından hiç ‘asker kımlıdatamasınlar, bu yirmi bin kişi de mikdârca doğru olsun, Hain Boğazından

(Sayfa 185)

geçe idim, Balkanın öte yüzünde Şıpkanın imdâdına yetişen, mü’ellifin bu yirmi bin moskofu, beni karşılamayacak mı idi?

Ben daha Şıpkayı çevirmezden evvel, bunlar bi’t-tabi’ Kılforda ve Tırnova yanlarında önüne çıkacaklar ve ben eğer bunları tarassud için Kılforda kuvvetli bir müfreze bırakmaz ve Hain Boğazı yolunu te’mîn itmez isem, bilakis ânlar beni çevirirler idi. Hem de o sûretle ki, ne bir yerden bize mühimmât ve erzâk gelebilir idi ve ne de vaz’-ı müdâfa’aya giren Mehmed ‘Ali Paşa ordusuyla zâten müdâfa’a hâlinde bulunan ‘Osman Paşa ordusu, muktedir bile olsalar ve ne kadar da cehd etseler, on beş günden aşağı bize imdâd idebilirler idi.

Hezârgraddan mühimmât ve erzakıyla birlikde hareket idecek ve ‘Osman Pazarı, Elene, Tırnova tarîkiyle Kılfar da bizim imdâdımıza yetişecek bir livâ ‘asker, müretteb toplarıyla ve mühimmât ve erzak arabalarıyla ‘Osman Pazarına ancak on bir, on iki günde gelebilir idi. Ve bu müddetin kısm-ı a’zamını ‘Osman Pazarı ile Ahmedli arasındaki yolsuzluk izâ’a ider; oradan da yolcu gidişiyile, ancak dört günde Tırnovaya, Kılvara varılır. Ma’mâfih, Bebrovada, Elenede, Kisrovada, Tırnovada düşmanın kuvveti olduğunu unutmayalım.

İşte Mehmed ‘Ali Paşa tarafından imdâdımıza gelecek olan o bir livâ ‘asker, mevâki’-i mezkûredeki düşman kuvvetlerinin cümlesine galebe çalarak harekete devam itse, yine Kılfar ve civârında hatt-ı ric’ati kat’ idilmiş olan ordumuza yirmi günde yetişebilir idi.

Plevneden Tırnovaya gelen tarîk daha muntazam olduğu cihetle belki Plevneden imdâdımıza çıkacak bir livâ ‘asker, on günde bize iltihâk ider idi. Lâkin Evde, Selvide, Gabrovada, Dranovada bulunan Rus müfrezelerine ve husûsiyle

Plevne Ordû-yı Hümâyûnunu müterassıd Rus ordusundan ânı ta'kîbi tabî'î bulunacak Rus fırkasına galebe ile meşrûtdur. Velhâsıl, mü'ellif mösyönün ve havadarlarının ihtâr itdiği manevra, hâlen, mevki'an, hukmeten, kâ'ideten muvâfık-ı maslahat değil idi.

Mü'ellif: “Hulâsa doğru söylenecek olursa, Şıpka ‘Osmanlı ‘askerinin pek cesûrâne davranub pek ziyâde çalışmış ve son derece de eser-i itâ’at göstermiş oldukları nazar-ı dikkat önünden uzak tutulmamalıdır ki, re’isleri dahî muktedir ve mâhir olmuş olsaydı başka netîceler istihsâl eylemeleri dahî imkân dâiresi dâhilinde idi” diyor.

(Sayfa 186)

Mü'ellifin bu sözü dahî muvâzenesiz ve bürümeden ve ‘âmiyâne bir sözdür. Şıpka ‘Osmanlı kumandanının mahâretsiz ve iktidârsız ‘add olunmasını, eğer çevirme hareketi manevrasına kalkışmadığından dolayı ise, bunun esbâb ve ‘avâız-ı ledünniyesini yukarıda ber-tafsîl söyledik. Ruslar, çevirme hareketini gerek ilk Balkanı tecâvüzlerinde ve gerekse en sonraki Şıpka esâretinde, baş kumandanları Grandük Nikolanın emr-ü tertîbi ile ve âna müzâheret ve istinâd ile ve Şıpkadan ta İstanbula kadar, hiçbir yerde ‘asâkir-i müdâfa’a ve ihtiyâtiye olmadığını muhakkak surette haber alarak bilâ fütûr icrâ itdiler. ‘Osmanlı Baş Kumandanı Mehmed ‘Ali Paşa ise bilakis beni, çevirme hareketinin icrâsından ferâgate icbâr ve tasmîm eylediğim bu hareketin teshîli için, bizzat beraberce getireceği on sekiz taburı dahî ‘Osman Pazarı ve Cum’adan Hezargrada aldırarak, bana da Tunca vâdisiyle hareketi emir ve münferiden Balkanın şimâline aşmaktan nehy eyledi. Yok, eğer bu söz Şıpka muhârebesindeki hatîât-ı müteferri’aya mahmûl ise, bunların müsebbiblerini de senedât ve edile-i resmiye ile yukarıda irâ’e ve işâret eyledim.

Bununla beraber, defa’âtle söylediğimiz vechile, eğer Ceneral Radeski, Ağustosun on birinci günü akşamı Şıpkaya kuvve-i imdâdiye yetiştirmese idi, Rusların dahî taht-ı tasdîk ve i’tirâfında olduğu vechile on ikinci günü Şıpkadaki Rus ‘asâkiri kâmilen esir olacak ve mevki’ de istirdâd idilecek idi. Eğer bir mahâretsizlik veya kudretsizlik var ise, o da Şıpkadaki Rusları çevirme için tertîb itdiği on sekiz taburı, düşman Hezargrada hücum idecek şâyî’a-i kâzibesini üzerine geri aldırarak, bir vazife-i mühimme ve mukaddeseden ta’tîl iden ve Şıpka müdâfi’lerine imdâd ve mu’âvenet için Balkan kumandanı Ceneral Radeskiye

serbesti ve müsâ'ade viren 'Osmanlı Baş Kumandanı Mehmed 'Ali Paşa da olabilir. Hatta biz o kudretsizlik ve mahâretsizlik ta'bîrleri yerine, sadâkatsizlik ve ihânet kelimelerini de bu baş kumandan için isti'mâl idebiliriz. Evet, biz de mü'ellifin kavlini tasdik ideriz.. Eğer Mehmed 'Ali Paşa, on sekiz tabur ile bermûceb-i karâr Balkanın öte yüzünden ve Elene tarafından Hain Boğazının ilerisine gelse idi, benim o sırada Ferdiç ve Hain Boğazlarında terk itdiğim dokuz tabur ile Demirkapunun ilerisinde vâki' Ahmedlideki dört tabur ve o havâli başıbozukları dahî bi't-tabi'

(Sayfa 187)

Mehmed 'Ali Paşa ile birleşeceklerinden, otuz bir tabura bâliğ olacak olan bu kuvvet, çevirme hareketinin icrâsını teshîl iderek 'ale'l-husûs Ceneral Radeskiyi de başının çaresine bakmağa ve Elene ve Tırnovayı muhâfazaya icbâr ider idi. Ben de yine, o kırk yedi tabur ile Şıpkaya gelir ve Ağustosun on ikinci günü, mü'ellifin kavlince, yirmi bin ve bizim ma'lûmâtımıza göre otuz bin 'asâkir-i imdâdiye yetişdiren Ceneral Radeski, Şıpkanın esâreti haber-i elîmini muhakkak sûretde alır idi.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Hatıralar, tarihin subjektif kaynaklarındanr. Belge hükmü taşınamakla birlikte, yaşanan hadiselerde belirli bir fikir edinebilmek için, parçaları birleştirmekte araştırmacılara yardımcı olmaktadır.

Süleyman Hüsnü Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladığı zaman Balkanlardaki en yüksek kıdemli komutanlardan biriydi. Süleyman Hüsnü Paşa “Şıpka Kahramanı” olarak tanınmaktadır. Bu anlamda Şıpka Geçidi Muhaberelerine değinmek gerekmektedir. Şıpka Geçidi Muharebeleri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ve Rus birliklerinin çok büyük bir stratejik önemi olan Şıpka Geçidi'ni ele geçirmek üzere yaptıkları dört değişik muharebeden oluşan bir muharebeler dizisidir.

Şıpka Geçidi günümüzde Bulgaristan'ın sınırları içinde yer alan Balkan Dağları üzerindeki bir geçittir. Şıpka Geçidi Tuna nehri boylarındaki Rusçuk kentinden başlar ve Edirne'ye kadar uzanır. En yüksek noktasında 1.150 metrelik bir rakıma ulaşan Şıpka Geçidi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Balkanları aşarak İstanbul'a doğru saldırıya geçmiş Rus ordusu için büyük bir engel oluşturuyordu. Şıpka Geçidi ele geçirildiği takdirde Edirne'ye kadar Rus ordusunun önü açık olacaktı. O yüzden burada Osmanlılar ve Ruslar arasında 4 değişik muharebe yaşandı.

Osmanlı kumandanı Süleyman Hüsnü Paşa 1877 yılının Haziran ayında birliklerini Karadeniz yoluyla Dedeğaç'a nakletti. Sayıları 4.000-5.000 arasındaki Osmanlı orduları Dedeğaç'tan kara yoluyla Şıpka Geçidi'ne ulaştılar. Bu arada Temmuz ayında Rus generali İosip Gurko'nun kumandası altındaki bir birlik Tuna Nehri'ni geçerek Şıpka Geçidi'ne ulaştı.

I. Şıpka Geçidi Muharebesi: (17-19 Temmuz 1877), İosip Gourko Şıpka Geçidi'ni ele geçirdi.

II. Şıpka Geçidi Muharebesi: (21-26 Ağustos 1877), Osmanlılar Şıpka Geçidi'ni geri almak için taarruza geçtiler ama geri püskürtüldüler.

III. Şıpka Geçidi Muharebesi: (13-17 Eylül 1877), Osmanlıların ikinci bir taarruzu geri püskürtüldü.

IV. Şıpka Geçidi Muharebesi: (5-9 Ocak 1878), Bu sefer İosip Gurko son bir taarruza geçerek Şıpka Geçidi'ni saran Osmanlı ordularını kesin bir yenilgiye uğrattı.

Bu muharebelerde yenilgiye uğramasına rağmen savunmada gösterdiği cesareten dolayı Süleyman Hüsnü Paşa önce Şıpka Geçidi Kahramanı olarak görüldü. Ancak sonradan yenilgiden sorumlu tutularak Taşkışla'da hapsedildi. Bir yıl süren bir yargılamadan sonra idama mahkûm edildi, tüm rütbe ve madalyaları geri alındı; ama cezası daha sonra II. Abdülhamit tarafından sürgüne çevrildi. 14 yıl Bağdat'ta sürgün hayatı yaşayan Süleyman Hüsnü Paşa 1892 yılında orada öldü. İleri görüşlü, inkılâpçı, meşrutiyet taraftarı, milliyetçi duygularla dolu olan Süleyman Paşa, kimsenin Hunlar, Göktürkler, Avarlar gibi Türk devletleri hakkında bilgi sahibi olmadığı bir devirde milli tarihimizi mektep kitaplarına koyan ve bizde milliyetçilik şuurunun uyanmasına çalışan ilk Türkçülerimizdendir.

Son derece üretken, başarılı ve milleti için hem askerî hem de eğitim ve kültür alanında üstün yararlılıklar gösteren bir düşünce ve devlet adamının rütbelerinin elinden alınarak Bağdat'a sürgün gönderilmesi ve on dört yıl gibi koca bir zamanı orada hiçbir şey yapamadan geçirmesi milletimiz için büyük bir kayıp olmuştur.

Süleyman Hüsnü Paşa, araştırmacı ve yenilikçi bir düşünce sistemine sahiptir. Mebani-ül İnşa ve Tarih-i Âlem isimli eserlerinde o zamana kadar rastlanmayan konuları ele alması ve özellikle Bağdat'ta sürgün bulunduğu yıllarda bir yandan Umdetül Hakayık'ı kaleme alırken, diğer taraftan din, dil, eğitim, kültür, ekonomi, ticaret, maliye, askerlik ve şehircilik konularında istatistik değerler vererek hazırlanmış olduğu Hıttâ-ı Irakîyye Lahiyası titiz bir gözlemci ve araştırmacı olduğunun belgeleridir.

Tez çalışmasına konu olan, “Umdetü'l-Hakâyık” isimli eserin ikinci cildini, Süleyman Hüsnü Paşanın, Şıpka Geçidi, Eski Zağra, Yeni Zağra, Çıranlı, Şumnu, Aşağı Karapınar, Sofular, Kızanlık, Ferdiç Boğazı,

Elene Geçidi, Hain Geçidi, Tırnova, İslimye, Arabacı Köyü, Aykırıçabel, Esveti Nikola, Radine ve sâir yerlerdeki vazifesinden ve emir- komutası altındaki Veysel, Recep, Rauf, Hulusi Paşalar ve Ferik Selim Paşa ve sâir teşrik-i mesai ettiği diğer komutanlarla olan irtibatsızlık, birbirinin emrini hafife alma, ağır davranma gibi esbâb üzerinden mezkur şahısları tenkid ettiği, tarih önünde kendini haklı çıkarmak üzere kaleme aldığını görmekteyiz. Vazifeden alındıktan sonra selefi olan Rauf Paşa'nın hatalarını, Başkomutan Mehmed Ali Paşa ile olan anlaşamamazlıklarını da askeri stratejiler üzerinden dile getirmiştir. Eseri transkribe ederken, komutanlar arasındaki olumsuzlukların, savaşın seyrini de etkilediğini, Şıpka'nın öneminin geç anlaşıldığını, -yazarın ifadesine göre: Şıpka'nın İstanbul'un kilidi olduğunu- bunun da koca bir Balkan Yarımadası'ndaki mağlubiyetimize mal olduğunu bu ciltte tespit etmiş bulunuyoruz.

Bu cümleden olmak üzere; Ruslarla bu mıntıkada sıcak temas yaşanmadan önce, Hidayet Paşa'nın Dobruca köylerini ve Pazarcık'ı, Rauf Paşa'nın Pazarcık'a çekildikten sonra Şıpka Geçidini Ruslara karşı korumakla vazifeli olduğunu görüyoruz. 18 Temmuz 1877 tarihinde General Gurko Yeni Zağraya taarruz etmesine rağmen, Rauf Paşa'nın müdahale etmediğini, 19 Temmuz'da da Rusların Eski Zağra'daki Müslümanları katliama tabi tuttıklarını, binâenaleyh Süleyman Paşa'nın Eski Zağra'yı Ruslardan aldığını görüyoruz. Rauf Paşa'nın cephanesinin az olması sebebiyle, Rusların Aşağı Karapınar'ı aldıktan sonra, 22 Temmuz'da Şıpka Boğazı ve Sofular Karyesi'ni, 23 Temmuz'da da Ferdiç Boğazı, İslimye, Karacadağ Balkanı'ndan Takalifer cihetine kadar Tuna Ovası'nı ele geçirdiğini öğreniyoruz. Bu başarıları bir anda tadan General Gurko, 25 Temmuz'da Tırnova'ya çekilmiştir. Osmanlı askerleri ise, peksimet ve cephane sıkıntısından dolayı, 29 Temmuz'a kadar peyderpey saltanat merkezinden gelecek desteği beklemek zorunda kalmışlardır.

Ayrıca 19 Temmuz 1293'ten 4 Ağustos 1293 tarihine kadar herhangi bir çatışma, savaşın olmamasına rağmen Süleyman Paşa'nın muharebenin seyrini değiştirecek hamle veya hamleler yapmaması da tarihçiler tarafından eleştirilmiş, mezkur paşa yine kendisini savunmuştur.

“Rauf Paşa hezîmeti, Mûsâ Kâzım Beyin Karapınar jurnali, Gurkonun Yeni Zağraya doğru çekilmiş zann olunması, nakliye

vasıtalarının olmayışı, yiyecek azlığı ve mühimmâtın durumu” Süleyman Paşa’yı tereddüde düşürmüş ve Şıpkayı geri almak için manevra yapmaktan alıkoymuştur. Durumun bu şekilde olacağını bilseymiş, Şıpkaya gider ve eğer Gurko, Han Boğazı içine çekilmek hareketini icrâ edecek olsaymış, Süleyman Paşa Filibe ve civârından beş on günlük peksimet ile biraz cephâne tedârik edip, Selvi ve Lofçaya doğru ilerleyerek ‘Osman Paşa ordusuyla birleşmiş ve asıl maksadı da buymuş’.

Yerdek, Çıplaktepe, Esveti Nikola, Aykırıçabel cihetlerinde Balıkesir, Birinci Tali’a, Beyrut, Urfa ve Kula Taburları’nın isimleri geçmekte, ayrıca başı bozuk Çerkeslerin Şıpkaya karyesi girişinde bazı evleri yaktığı da anlaşılmaktadır. Mezkur yerlerde yapılan muharebelerdeki başarısızlığın müsebbibi olarak Şakir Paşa ve Erkan-ı Harb Binbaşısı Hamdi Bey görülmekte ve Süleyman Paşa tarafından ağır bir dille azarlanmaktadırlar.

Başkomutan Mehmet Ali Paşa’nın, Süleyman Paşa ve emrindeki askerleri Tırnova, Kızanlık ve Şıpkaya Geçidi’ni korumakla vazifelendirmesi, İstanbul’un emrinin hılafına Balkanların ötesine sarmak, Plevne’de Osman Paşa’ya destek olmakla savaşın kaderini değiştirebilecek bir birliğin Şıpkaya Geçidi Muharebelerinde eriyip gitmesine sebebiyet vermesi de ayrı bir garâbettir.

Ağustosun yirmi ikisinde yapılan muharebelerde, Malı Buruk Tepesi, Sen Nikola ve Aykırıçabel cihetlerinde Rusların konuştuğu yerlere faydasız tüfek atışlarıyla ilerleyen Osmanlı askerleri 3.000 kayıp vermiş, Ruslara 200 kayıp verdirmiştir. Bu ahvale göre, Süleyman Paşa’nın lüzumsuz yere bunca kayıp vermesinin savunulacak bir tarafı yoktur.

Esveti Nikola Kayalığı’nda konuşlu düşmana sahte taarruz-hakiki taarruz taktiğiyle oyun edilip, müstahkem mevkinin el geçirilmesi hedeflenmiş, ama yine birbirlerinden habersiz olaraktan taktik hılafına yapılan hücumlar, Osmanlı askerinin mahvına sebebiyet vermiştir.

Her ne kadar Süleyman Paşa, hatıratında emri altındaki askerlerin yaptığı hatalardan sızlansa da, telafi etmenin yollarını aramak yerine,

kendini temize çekmenin, iyi polis – kötü polis tarzında bir tarihi sunum yapmaya çalışmaktadır. Zaten kendi hatalarından yana da bu hakikati dillendirmiştir. General Gurko ve ona tabi birliklerin müstahkem mevkiilerde konuşlandığı bir vasatta, geçit muharebeleri yapmak akıllara ziyan bir davranıştır. Hem cephanenin, hem erzakın, hem zamanın, hem de askerin ziyan edilmesinden başka bir şey değildir.

Şıpka Geçidi Muharebeleri'nden yola çıkarak 93 Harbi'nde Şıpka Geçidindeki başarısızlıkları yorumlayacak olursak;

- İlk etapta, emir komuta hususunda ciddi problemler olduğu, yazışmalar ve hatıralardan belli olmaktadır. İstanbul'dan gelen emrin, Şıpka Geçidi'nden ileriye geçip Balkanların kuzeyine doğru Plevne'de Osman Paşa'ya yardımcı olunması, yani bulunulan mevkiden ileriye geçmeyi ister tarzda olmasına rağmen, Başkomutan Mehmet Ali Paşa'nın Süleyman Paşa birliklerini Şıpka'da konuşlandırması ve sadece o havaliyi savunmaya hasretmesi de ayrı bir taktik hatasıdır. İstanbul'un emrini çiğnemektir. Bu hususta emri altındaki komutanlara havale etmek yerine bizzat cephenin her hususunu takip etmek, emirleri aksatan, uygulamayan komutanlarında vazifeden alınması en münasip karardır. Disiplinli askerin yine disiplinli komutanla mümkün olacağına bilinmesi fehvasınca, emredilen işin emredilen saat ve yerde yapılması savaş zamanında hayati önem taşımaktadır. Savaştan sâkit olmak için erbaş ve askerin kendini işe yaramaz hale getirmeye çalışması, sıkıyı görünce mücadele etmek yerine kaçması da ordunun ne denli kokuşmuş olduğunun birer belirtisidir.

- İkinci olarak; savaş sanatı üzerine tecrübesi olmayan bir ekip tarafından Şıpka Muharebeleri'nin icra edildiğini görüyoruz. Bulunduğu yerden daha yüksek bir yeri kuşatmanın ve bu kuşatmada ağır topların yukarıya doğru çıkarılması, manevra ve savaşta alınacak pozisyonların tam anlatılamaması ve anlaşılabilmesi sebepleri neticesinde teçhizat, lojistik ve insan gücünün yanlış kullanımı yahut israfı göze çarpmaktadır. Düşmanı kuşatan Osmanlı askerinin kuşatmadaki gevşekliği, Rusların nasıl ağır zayıatlar verdirerek Osmanlı ordusunu püskürttüğünü ve Şıpka Geçidi bölgesinde mevkiileri birer birer ele geçirmesini tevhit etmiştir. Cephe taarruzundan, kuşatmadan, süngümlü göğüs göğüse çarpışmadan, düşman

yaylım ateşine karşı alınacak vaziyetten habersiz askerlerin varlığı, bütün ordunun kuvve-i maneviyesini bozmaya yetmiştir.

- Üçüncü olarak; birçok tarihçinin Süleyman Paşa'yı eleştirdiği noktada bir eleştiride bulunacak olursak; Süleyman Paşa, Rusları daha ilerilerde karşılamak, Plevne'ye doğru sarkıp Osman Paşa'ya yardım etmek hususunda tasarrufunu kullanmadığı, dört ayrı muharebede Şıpka Geçidi'nde yaşanan hayal kırıklıkları neticesinde Rusları cesaretlendirdiği ve taze birliklerle daha da güçlenip İstanbul'a giden yolda Rusların yolunu açtığı için 93 Harbi'nin en can alıcı mevkisinde harbin kaderini etkileyen hatalar yapmıştır.

Dikkate değer bir nokta olarak da, “Çırağan Vakası”ndan sabıkalı Boşnak Salih'in Şıpka Muharebeleri'nde Rusların ve Kazakların çok olduğunu, güçlerinin Osmanlı'dan fazla olduğunu, buradaki herkesin boşu boşuna öleceğini belirtip Çerkeslerin gayretlerini kırması ve toplu firarların, düşmandan korkarak kendisini yaralayıp cepheden kaçmanın yollarını arayan askerlerin yaptığı hataların da ateşleyicisi olmasıdır. Her ne kadar, Süleyman Paşa bu şahsı tutuklatıp Edirne'ye yollasa dahi, çıkardığı fitnenin, kargaşanın, irtikap ettiği ihanetin neticesinde müstehak olduğu cezaya çarptırılmamıştır.

Muharebelerde talimli, disiplinli askerlerin yanında, talimsiz, ne amaçla savaştığının şuurunda olmayan askerler ve komutanların varlığı da hakikatler cümlesindedir. Binbaşı Mustafa Bey'in savaş dışı kalabilmek için kendini yaralaması, askerlerin “düşman geliyor” sözleri üzerine daha bir silah sesi dahi işitmeden kaçması da bu cephedeki vaziyetin vahametini görmemiz açısından manidardır.

Süleyman Paşa Şıpka üzerine yürüdüğünde Umum Kumandan Mehmet Ali Paşa, Osman Pazarı, Tırnova ve Elene üzerine yürümeyip Hezergrad'da konuşlu vaziyette beklemiş; ilerleyen süreçte de bu hatadan dönmemesi, vazifeden alınmasıyla neticelenmiş, hem Şıpka'daki mücadeleyi, hem de Plevne'ye yardım etme umutlarını söndürmüştür.

Ayrıca, 4 Eylül 1293 tarihinde Süleyman Hüsnü Paşa vazifeden alınmış, Lofça Rusların eline geçmiştir. Plevne'ye yardım için sadece 6 tabur asker gönderilebilmiştir.

Süleyman Paşa'nın halefi olan komutanlar da sebat edememiş, Rusların akınları karşısında, taarruzlar ve mevki muharebelerinde ciddi zayıflar vermişler, Aykırıçabel mevki'indeki gece baskınında ise, beceriksizlikler neticesinde üç koldan yapılan baskın felaketle neticlenmiştir. Veysel Paşa'nın komutasında Şıpka Geçidi, Rusların kendi ordusunu çevirme yaptığını anladığı halde gerekli tedbirleri almamış, geri çekilmemiş ve 30.000 askerle silah dahi kullanmadan esir duruma düşmüş ve bundan ötürü de önu alınamaz bir şekilde Ruslar önce Edirne, ardından da İstanbul'a ulaşmışlardır.

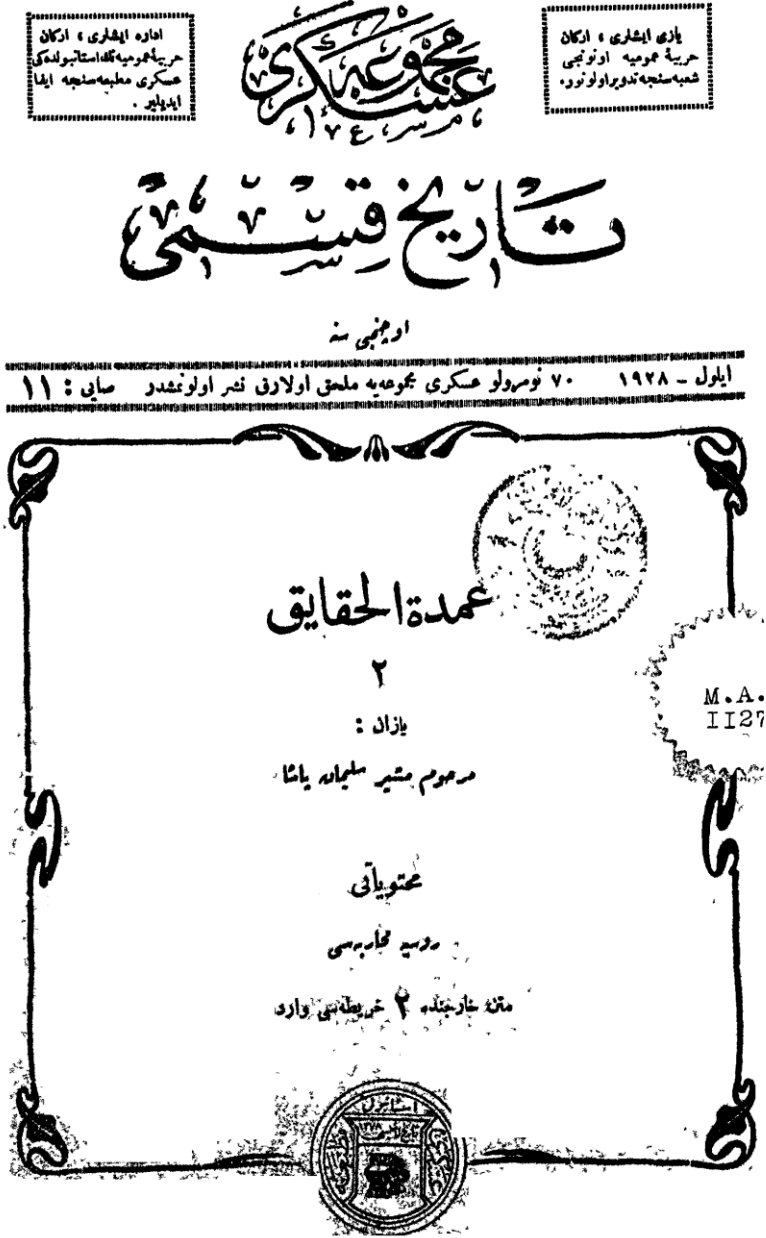
Sonuç olarak; tarihte 93 Harbi denildiğinde meşhur Şıpka Geçidi Muharebeleri'nin mahiyetini -subjektif bir şekilde-, Umdetü'l-Hakâyık'ın ikinci cildinden kavramamız mümkündür. Diğer paşaların, Osmanlı Devleti'ne ait belgelerin, Rus ve Bulgar ve Komutanlarının devletlerinin yazışmaları ve belgeleri, meseleyi objektif halde öğrenmemize yardımcı olacaktır. Tarihin esas gayesi ders ve ibret alıp hataların tekrar edilmemesiyse, askerlik sanatını deruhte eden her askerin ibretle okuyup, kendisine birçok dersler çıkaracağı bir eserle karşı karşıyayız. Bu eseri sadece tarihe kazandırmanın, araştırma sayesinde akademik camiaya sunmanın değil, bizlere hatalardan ders almanın da rehberliği ışığında yaklaşmak elzemdir.

KAYNAKLAR

- Akn, Ömer Faruk, 1977, *Namık Kemal ile Süleyman Paşa'nın Bağdad Srgnlğ Sırasında İlk Mektuplaşmaları*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,s.1-36.
- Devellioğlu, F. 1970, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lgat, Ankara.
- Efe, Aydın, 2004, Süleyman Paşa'nın Tarih Anlayışı, Kazım Karabekir Paşa Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, 207-215.

EKLER

Ek 1: Orijinal Metinler

اداره ایشلری ، ارکان
حریه عمومیه نکه استانبولده کی
عسکری مطبعه سنجه ایشا
ایدیلیر .

مجموعه عسکری
مارس ۱۹۲۸

یازی ایشلری ، ارکان
حریه عمومیه اونونجه
شبه سنجه تدویر اولونور .

تاریخ قسطنطنیه

اوچونجی سنه

۱۹۲۸ - ۷۰ نومرولو عسکری مجموعه به ملحق اولارق نشر اولونمشدر . صافی : ۱۱

عمدة الحقایق

۲

یازان :

مردوم مشیر سلیمانیه یاشا

محتویاتی

روسیه محاربه سی

متن خارجنده ۲ خریطه سی وارد

عمدة الحقائق

۲

يازان : مرھوم مشير سلیمانہ ياشا
مستنسخى : سليمان باشا حفيدى مهندس سمرى

روسية محاربهسى

روسية محاربه سنك اوائلى حقنده مؤلفك بر خيلى تقصائى معلوماتى اولهسى عندالقياس متين ايسده ، بو محرر عاجزك اوزمانلر وقواتنه حقيه اطلاع اولمادىغندن ردوتصحيحى ، او غوائلك بالفعل ايجنده بولونان آراقداشلىرىمزه حواله ايله ، يالكز كندى بولوندىغىمز زمانه متعلق وقواتى تصحيح و اكالم ايله مشغول اوله جغز .

مؤلف : « تشرىن اولك اون يدىسنده بر قافله نك ضبطندن باشقه بوفره هيچ بر ايش كورمه دى . تشرىن ئاينىك نهايته دوغرو متحرك قوللر ايله بر خيلى يىك كشفلر دىخى اجرا ايديلهرك عثمانلىلر ايله بعض اهميتسىز مصاولاتده بولوندى و بو صيراده عثمانلىلر ، بازار جغه قدر رجعته مجبور اولدى ، ديبور .

تشرىن اول افرنجىنىك اون يدىسى كه رومىنىك بشنه تصادف ايدر . فى الحقيقه اوتارىخده جنرال زيمرمانك بر قوتلى مفرزهسى ، ساستره قربنده كى اورمان وغبرليچه و لينسه قريهسى قربنه قدر ككشلىر ايسده اويله قافله فلان ضبط ايتدكلىرىنىك قطعا اصلى اولمايوب شو قدر كه قراى مذكوره به كلنجيه قدر آرده اولان بالجه اسلام كويلرىنى غارت و ياغما و مسلم اهالىسىندن برطاقنى قتل و خركه و حيواناتى سوروب كوتورمشلردر . احتمالكه مؤلف ، جنرال ك سوروب كوتوردىكى اسلام ك بولورلك حيواناتيله اشيائى منهويه سنى جنرال ك بر قافله ضبط ايتمش اولماسنه حمل ايدى . فى الحقيقه مؤلفك ده بويابده حقى واردر . بر دولت متمدنه عسكرى ، اهالى قرايى نهب و قتل و غارت ايتمز . عساكر عثمانيه شيمد بيلرده دكل ، دها حقوق ملكك آوروباده هيچ بيلنمه دىكى بر زمانلرده كه اوكونلر ، سيف ساطع عثمانىنىك آوروبانك قلبكاهنده جولان ايتدىكى ايام مسوده ايدى... يه فتح ايتدكلىرى اقاليمده اهل قرى كى محجزه به نظر غضب

و نفرت ایله باقمی شان شجاعت و مردانگیلرینه یاقیشدیرمازلر و بالعکس آنلری، کورمه دکلری برحمایه مشفقانه ایله تلطیف ایدرلر ایدی .

تشرین ثانی، افرنجینک یکریمی دردنجی و یکریمی بشنجی کونلری، جنرال زیرمان، بازارجق فرقهسی اوزرینه بعض کشفیات تعرضیه اجرا ایتدیسه ده، هر برنده خاباً و منهزماً رجته مجبور اولدی . عساگر شاهانهک بازارجغه قدر رجعتی بحثه کانجه، ذاتاً بازارجقدن ایلری هیچ بر موقعمز یوقدی . شو قدر که اوتار یخده بازارجق قوماندانانی معینده بولونان هدایت پاشا، نظامیه و باشی بوزوق سواریلر یله آرمده صبره ده ایلر یله یرک، دو بر بجه کویلرینی دولاشمغه وزیرمان اوردوسنک چیقاره جتی تعرض مفرزه لرینک بازارجغه تقریبی منعه مأمور ایدی . بناء علیه «عثمانیلر بازارجغه قدر رجته مجبور اولدی» دیمکده هیچ بر معنا یوقدر .

مؤلف : « ۱۸۷۸ سنهسی کانون ثانیسنده بازارجقده قرق ایکی قطعه طوب ایله رشید پاشانک قومانداسی آلتنده اوله رق یکریمی بیک نفر عساگر محافظه بولونمده ایدی . « دیور . حاجی اوغلی بازارجغنده اوج بطاریه طوب موجود ایدی و اورانک قوه محافظه سی دخی، ردیف، مستحفظ و معاونه چرا کسه دن و عساگر مصریه دن مرکب اوله رق پیاده، سواری و طوپچی، جمماً اون بیک و کسور کیشیدن عبارت ایدی . مؤلفک مقدار عساگر ایله عدد افواه ناریهی بوقدر کثرتلی کوسترمه سنده نه فائده تصور ایتدیکی بیله منز .

مؤلف : « آرق بومحاربه دن صوکره رشید پاشا بازارجقده مقاومت قابل اوله مایه جتی دیک ایله دیکندن، اوردوسیله برابر وارنه اوزرینه چکیلش و روسیه لیلر آیلک یکریمی دننجی کونی بازارجغه کیرمشدر . « دیور .

رشید پاشانک بازارجغه چکیلمه سی، بر هزیمت نتیجه سی دکلدی . بازارجق، هر نه قدر استحکامات منفرده ایله تحکیم قلینمش ایه ده، دوز او وده آجیق بر مملکت اولوب وارنه ایله خط مواصله سی محافظه شرطیه الله بولوندر یله سی کلیتی عساگره موقوف اولدیغندن (صولانیک قره حسنلر صاری نصوحلر) خط مدافعه سی کری آینه رق «شمعی» یه تحشد ایتدیکی صرده حاجی اوغلی بازارجغنده کی عساگر محافظه نکده وارنه یه مرکز لئمه سی باش قوماندانلقدن طونه شرق اوردوسی قوماندانلغنه یریلن تعلیمات اقتضاسندن ایدی .

لکن بازارجق محافظلری باد هوا بر مملکت ترک ایتش اولماق ایچین، دشمنلرینه خدیجه بر خسار و یره رک رجعت ایتدیلر . مؤلف : « وارنه نک محافظینی اون بش بیک کیشیدن و تجیه زاتی ابکیوز قطعه طوبدن عبارت ایدی . « دیور .

وارنده طقوز طابور پیاده وار ایدی . بونک سکزی عساگر مصریه دن اولوب بریده ردیف ایدی . موجود کافه لری یدی بیک و کسور کیشیدن عبارت ایدی . موجود اولان طقوز یوز کسور طوپچیسی ایله ایکی یوز کسور سوارچی که بوغروب جمعاً سکزی بیک آلتی یوز و کسور افراددن مرکب ایدی . مؤلفک بو مقداری اون بش بیکه ابلاغنده نه معنا واردر !

یوق اکر مرادی ، بازارجق فرقه سنک وارنه یه رجعتندن سوکره ایسه ، فی الحقیقه اون بیک و کسور کیشیدن عبارت اولان بازارجق موجودی میاننده موجود اولان ایکی بیکه قریب داغیلان معاونه افرادی بعدالاجرا هر ایکی موقع قوتنک وارنده برلشمه‌سی اوزرینه اون بش بیک کیشیدن برحفاظ هیئی وجوده کله‌سی دوغریدر .

مؤلف : « شمخده یکریمی بیک عساگر منتظمه بولونمده ایدی . « دیور .

مؤلفک کوستردیکی بو مقدار ، هانکی زمان ایچین اولدینی بیلینسه ایدی تصحیح ایدیلیر ایدی . سردار عبدالکریم پاشا زمانده ، شمخده کی عساگر ، یکریمی بیکدن زیاده ایدی . محمد علی پاشانک معاملات حرابه به باشلادینی صیره ده ، شمخده بش آلتی طابور ترک اولونمش ایدی . بئم زمانده دخی بنبویه ایدی . مؤخرأ صوگ کونلرده (صولانیک - قره حسنلر - هزارغراد - صاری نصوخلر) ده کی طابورلر کاملاً شمخه یه مرکزلندیکندن ، خلیجه برقوت وجوده کیش ایدی . والحاصل مؤلفک بیان ایتدیکی مقدارک زمانی نامعین اولدیغندن بوبابده برشی دیه‌مه یز .

مؤلف : « یکریمی بیک کیشیدن مرتب اولان قره داغده کی عثمانلی اوردوسی میدان محاربه یه یتیشوب عثمانلیر نقاط متعدده تحشد ایتشلر و باخصوص طرنوی ، سکبانلی ایله یکی زغره ده یرله شوب شمخده فر خطنی حال مدافعه یه قوعمشلر ایدی . « دیور .

فی الحقیقه بن « بودغوریجه » ده ایکن ، هر سک و اشقودره فرقه لرندن مرکب قرق درت طابور پیاده و اوچ بطاریه ده داغ طوپنی ایله بالقانک جنوب ورساتی مدافعه یه مأمور ایدلش ایسه مده ، عددجه موجود رفاقم اون آلتی بیک کیشی بی متجاوز دکل ایدی . مؤخرأ بالقانده کی قوتیم یکریمی بیکه تجاوز ایتدی ایسه ده استانبولدن کوندریلن مستحفظلر ایله رؤف پاشا قومانداسنده کی طابورلرک التحاقی موجود سابقی قاباتمش ایدی .

مؤلف : « دیکر طرفدن حال و موقعی کیتدیجه مشکلاشمکده اولان جنرال غورقو دخی برقاچ طابور عساگر امدادیه آلتش و یکی زغره یی ضبط ایدره ک دشمنه بویوک برضربه

تأثیر اور مق افکارینہ دوشمش ایدی . مومی الیہ بوفکرینی موقع اجرایہ قومیش اوله ایدی ، بوس بوتون اسکی ویکی زغره خطنه حاکم اوله جنی کبی سلیمان پاشانک صاغ جناحی اوزرنده غایت کوزل بر موقعی دخی قبضه ضبطه کیرمش اوله جنی ایدی . « دیور .

فی الحقیقه بنم ادرنده قره پیکاره ورودمدن اول ، جنرال غورقو یکی زغره علمنه تعرض ایسه ایدی ، ضبط ایده بیلیر ودمیر یولی خطی اوزرنده بر موقع ایدینش اولور ایدی ؛ لکن ، قوماندانجه دوشونیه جک شی ، بر مملکتک ضبطندن زیاده امکان محافظه سنی درپیش مطالعه اولغله ، رفاقم طابورلرینک ایلرله دیکی برصیره ده ، جنرال مومی الیه ، بو یکی فتوحاتی بالطبع فدا و ترکه مجبور اولور ایدی ؛ چونکه ، یکی زغره دوز اووده آچیق بر مملکت اولوب استحکامات صنعیه و طبعیه دن عاری ایدی . جنرال غورقو مادام که قوه کافیه تعرضیه مالک دکلدر ، یکی زغره بی ضبط ایده نه یاباجق ایدی ؟ حتی اسکی زغره بی طوتدیغه بیله خطا ایتدی دینه بیلیر . اگر اسکی و یکی زغره لره داغیتدینی قوتلری ، خائن و شیدقه بوغازلرینک محافظه سنده استعمال ایسه ایدی ، بزم قول اوردوبه دها زیاده صیقینتی ویرمش اولور ایدی . اگر جنرال غورقو ، یکی زغره بی الله ایتمش اولسه ایدی ، او وقت هدف تعرضی یکی زغره بی جوره رک قره پیکار و اسلامیه جهتلرندن ایکی قول ایله یکی زغره علمنه تعرض ایدر ایدک و او حالده مؤلفک « بزم صاغ جناحز اوزرنده غایت کوزل بر موقعی دخی قبضه ضبطه کیرمش اوله جنی ایدی . » مطالعه سنه محل قالماز ایدی .

مؤلف : « لکن اوج فرقه یه منقسم اولان عسکرینی ، اول امرده بر نقطه ده تحشید ایده جک بهره ، اوج مختلف طریق ایله یکی زغره اوزرینه یوروتدی . بو قوللردن برنجیسی ، بلا مقاومت عثمانیلر طرفندن ترک و تخلیه اولونان یکی زغره بی اول امرده ضبط ایله مش ایسه ده ، بوسیراده سلیمان پاشا دیگر ایکی قول آراسندن حرکتله بونلری برلرندن آیردی . ایسته بو صورتله برلرندن مفارقت ایدن قوللر ، تموزک اوتوز و اوتوز برنجی کونلری ، یکی زغره ایله اسکی زغره ده مغلوب اوله رق ، شیدقه اوزرینه رجعته مجبور اولدیلر و بو غاوغالر اثناسنده ، بر اورمان کنارنده بعض عملیات استحکامیه موقته اجرا ایده بیلدیلر . « دیور .

جنرال غورقو ایله بزم اسکی و یکی زغره لر اوزرینه اجرا ایتدیکمز حرکات حریبه ، هر ایکی طرفه بر طاقم خطیئات اسنادینه سببیت ویرمش ایسه ده ، غورقو ایله بزم حرکات

حربه مزك صحیحاً خطالی اقسامی نهدر و بو خطانك وقوعی باعث اولان شیلر نهدر ؟ بوراری محاکمه و موازنه ایتمه دن اول، هر ایکیمزك اول امرده بیکی واسکی زغره لر اوزرینه صورت حرکت و پلانر مزله ایام و قعه بی ذکر و تفصیل ایده جکز. چونکه، مؤلف مومی الیه مثللو بر طاقم ارباب قلم حرکات مذ کوره دن دولایی جنرال غورقوبی تخطئه ایتدکری کبی بر طاقمی ده بی، ینه بو حرکدن ناشی تخطئه و اتهام ایتیشلر ایسه ده، ظن ایده رزکه تخطئه جیلر و اتهام جیلردن وقوعات مبحوثیه دائر تفصیلات لازمه ایسته نسه، هیچ بری حقیقه اعطای جوابه مقتدر اوله مازلر .

اول امرده سلسله و قایی ذکر ایده لم :

۲۵ - حزران - ۹۳ ده جنرال غورقو طرنوی به داخل اولدی . ۳۰ - حزرانده طرنوی بی ترک ایله خاثن بوغازینه دوغری ایبرله له دی . ۱ - تموز - ۹۳ ده، خاثن بوغازینک جنوب جهته کلدی . ۲ - تموز - ۹۳ ده بوغازدن چیقدی و خاثن کوینده کی برطابور ردینی پوسکورتدی . ۳۰ - تموز - ۹۳ ده یکی زغره به بر کشف مفرزه سی کوندردی . ۴ - تموزده (مفلس) کوینده، اوتاریخده بالقان قوماندانی بولونان رؤف پاشانک امریله شیقعه دن مقابله لرینه چیقان میر آلالی راشد بک قومانداسنده کی اوج طابور ایله حرب ایده رک ، طابور لریمزی بوزدی . ۵ - تموزده قیزانلق قصبه سیله شیقعه قریه سنی اشغال ایتدی . ۷ - تموز آقشامندن سوکره بزم عسکر شیقعه استحکاماتی بالخلیه فلبیه دوغرو چکیددی . ۸ - تموز صباحی ده جنرال غورقو شیقعه استحکاماتی اشغال ایتدی . ۹ - تموزده بن ، دده آغاچنه واصل و ینه اوکون ادرنه به داخل اولدم . ۱۰ - تموزده ، روسلر اسکی زغره بی اشغال ایتدیلر . بوکون میر آلالی حاجی عثمان بک قومانداسیله آشاغی قره پیکاره درت طابور سوق واقمه ایتدم . ۱۱ - تموزده، میرلوا رجب پاشا قومانداسیله آشاغی قره پیکارده اون اوج طابور عسکر دها سوق واقمه ایتدم . ۱۲ - تموزده آشاغی قره پیکاره سوق و تحشید عسکره دوام ایله دم . ۱۳ - تموزده بالذات آشاغی قره پیکاره کلدیم . ۱۴ - تموزده، آشاغی قره پیکار ایله یکی زغره بیننده واقع دمیریولی خطنک روسلر طرفندن تخریب ایدیان اقسامنی تعمیر ایتدیردم و یکی زغره قوماندانی رؤف پاشا ایله برلکده روسلر علیه تریب ایده جکمز پلانی لاجل المذکره ، رادینه ده ملاقات قرارینی ویردم . ۱۵ - تموزده رؤف پاشا ایله رادینه ده برلشهرک اسکی زغره علیه تعرض پلانی تریب و مرکز سلطنته مشترک الامضا برتلغراف ایله صورت حرکت می عرض ایتدک . بوکون روسلر ، اسکی زغره دن برقوتلی کشف قولی

ایله یکی زغره به کلهرك ، یکی زغره محافظلریله بر قره قول غاوغاسی ایتدیلر . ۱۶ تموزده ، رؤف پاشا رادینه دن یکی زغره به عودت ایتدی و بوکونك آقشامی مشارالیه اسلمیه قائم مقام و کیلی نافذ بکدن روسلرك یکی زغره به تعرض حاضرلقنده بولوندقلرینه دائر بر جاسوسدن روایتاً معلومات آلدی ایسه ده ، ناصاسه ینه پلان حکمنی اجرا شقتی الزام ایتدی و بزه بیان معلومات ایتمدی . ۱۷ تموزده ، رؤف پاشا رادینه پلانن موجبجه یکی زغره دن اون ایکی طابور پیاده ، اوچ بطریه داغ و اوچ بطریه صحرا ، بر بولوك نظامیه سواریسى و اوچ بیك مقداره قریب چركس باشی بوزوق آتلیسی ایله اسکی زغره به متوجهاً اوکله به قریب حرکت ایتدی و اوکونك آقشامی یکی زغره نك ایکی ساعت بعدنده کی یوقاری قره پیکارده یاتدی .

ینه بوکون بنده مذکور پلان موجبجه ، قرق ایکی طابور پیاده ، اوچ بطریه داغ ، اوچ بطریه صحرا ایکی بولوك نظامیه سواریسى ، درت یوز قدر زیك و چركس آتلیسیله ساعت اوچده آشانغی قره پیکار دن اسکی زغره به متوجهاً حرکت ایتدم و اوکونك آقشامی قول اوردو ایله صاللا باشلی و عذابی قریه لری آره سنده یاتدق و ینه بوکون میرلوا محمدخالوصی پاشا دخی مذکور پلان موجبجه چیرپاندن یهدی طابور پیاده و بر بطریه داغ طوپو ایله صباحلین اسکی زغره به دوغری حرکت ایتدی . ینه بوکون جنرال غورقو قراناقندن قالفهرق ، یکی زغره عاینه اوچ قول ایله ترتیب ایتدیکی حرکت تعرضیه پلاننك اجرا سنه مباشرت ایتدی . جنرال بوروح قومانداسنده اولان صول جناح قولی بش طابور پیاده ، آلتی قطعه صحرا طوپو و اوچ یوز اللی قازاقدن عبارت اولوب ، بونلر خانن کویندن حرکت و اوکیجه ایلیجه به مواصلت ایدهرک کیجه یی اوراده کچردیلر . مرکز قولی بالذات جنرال غورقو قومانداسنده ایدی که ، برقره ینه لواسیله بر آلاى قازاق و اون آلتی قطعه طوپدن مرکب ایدی . بونلر ، قیزاناقندن قالفهرق کیجه یی بالابانلیده کچردیلر . صاغ جناح قولی دخی پرنس نیقولا و «اوژهن لوختنبرغ» قومانداسنده اولوب درت طابور بولغار ، اوچ آلاى سواری و ایکی بطریه طوپدن عبارت ایدی . بونلر ، اسکی زغره دن یکی زغره به دوغری حرکت ایتدیلر و یوقاری قره پیکارده رؤف پاشا فرقه سنه بالتصادف ، حرکتلری توفیق ایلدیلر و بونلر نده برقره قول غاوغاسی وقوع بولدی . بوساغ جناح قولنده کی بولغار طابورلری ، درحال اسکی زغره به ارجاع ایدلدى . باقیلری رؤف پاشانك مقابلنده قالدیلر .

۱۸ تموز صبحی روسلرك مرکز و صول جناح قوللری برله شوب قره جه داغدن ایندیلر

ۋاسكى زىغرىيە طرفىدىن ساغ جىناخ قوللىرىنىڭ ورودىنى بىلگەن مەكسىزىن يېڭى زىغرىيە تەرىزىنى تەتقىق قىلىدۇ .
يېڭى زىغرىيەدە ايسە اوچ طاپور قاپسوللى توفك ايله مېھز مستحفظ ايله ايكى قىطمە قونداقنىز
صھرا طوبى وارايدى .

طوپلر كى بشر آتتى و نھرائك دە يكر مېشەر اوتوزر قاپسوللى اولدىنى مرودىر . بوكون
على السھر رۇف پاشا، ۱۷ تىموزدە روسلر ايله ايتدىكى قرە قول غاوغاسنى معرف برزورنال
يازاق ، مركز سلطنتە باتلىغراف كىشىدە ايدىلك اوزرە ضبىطىلر ايله يېڭى زىغرىيە كوندەردى .
ضبىطىلر اويلە بروقتدە يېڭى زىغرىيە واصل اولدىلر كە، جىرال غورقو يېڭى زىغرىيەنىڭ اطرافىنى
صارمىش ، تەرىزىنى ايدىيور و طوپ آتتىيور ايدى . ضبىطىلر دولو دىزكىن كرى دونەرك ، رۇف
پاشايە وقمەينى خېرودىلر . لىكن ، رۇف پاشا رادىنەدە برلىكدە تىرتىب ايتدىكىمىز پلانك
حكمنى اخلال ايتمەك ايجىن ، آرتق آرقەسنە و يېڭى زىغرىيە جەھتتە قىطمە تىفات صحاح سماع
ايتىيۇب ، اسكى زىغرىيە متوجە حرىكتتە دوامى الترام و فرقىسىنى چورانىلى بە دوغرى تىرك
ايلهدى و اوكونك كىجەسىنى چورانىلى اورماندە كىچىردى . برى طرفىدىن جىرال غورقو، يېڭى
زىغرىيە محافىظى اولان جىخانە زوكوردى مذكور اوچ طاپور مستحفظى محوور پىشان ايدەرك ،
يېڭى زىغرىيەنى استىلا و شىمىندوفرى تىخىرب و طوپلر ضبىطىلر ايدى و اوكونى يېڭى زىغرىيەدە قالمىيەرق ،
كالى سرىقتە رۇف پاشانىڭ ترك ايتدىكى يوقارى قرە پىكارە تىشىدى ، كىجەينى اورادە
كىچىردى ؛ رۇف پاشانىڭ چورانىلى بە دوغرى و كىتىدىكى اورادە خىر آلەرق لاجل التىقىب ايرتەسى
صباح حرىكتە حاضر لاندى . بوكون بىن دە بەدالظھر ساعىت سىكز دە قول اوردو ايله آراباجى
كوبىنە كىلدىم و صاغ و صول جىناخ قوللىرىنىڭ برموجب پلان كىندىسنە التىقائە منتظر ابوكونك
كىجەسىنى آراباجى كىبىندە كىچىردىم . ۱۹ تىموزدە صىباحك ايكىسە قدر ، رۇف و خلوصى
پاشالىرى نقتە ملاقات اولان آراباجى كىبىندە بىلگەنم ، ظھور ايتىدىلر .. و او صىرەدە، اسكى
زىغرىيە اھالىئ اسلامىيەسى روس و بولغارلر قىتل تام ايدىيور .. تىشىكىز ... دىبەدە اسكى
زىغرىيەدىن برايكى فرىادىجى اسلام بىلگەن رقتى تىرك ايتدىلر . آنك اوزرىنە دىكر
قوللر كى التىقائە لزوم كورمەيەرك ، موجود مەيتمە اسكى زىغرىيە تەرىزىنى وىردىم .
ساعىت اوچدە آراباجى كىبىندە حرىكتە دىدە دوغرىو حرىبە مېشەرت و ساعىت آلتى يىچقەدە
اسكى زىغرىيەنى استىداد ايتدىم . ىنە بوكونك صىباحى رۇف پاشا مكارىلرنى حاضر لاتەرق
و طاپورلرە اسكى زىغرىيە حرىكتە امرىنى وىرەرك ابلرلە مكدە اىكن قىل الفجر يوقارى قرە
پىكاردىن حرىكتە ايدىن غورقو قولى برق بلاكى آرقەسىدىن چاھەرق ، رۇف پاشانىڭ اسكى

زغره به حرکتی بالتعویق ، کندیسنی حربه مجبور ایتدی . ساعت آلتی بچغه قدر هرایکی فرقه بیننده محاربه دوام ایله دی . رؤف پاشانک جبخانه جه وقتیه احتیاطی دورانمیش اولماسی نتیجه سینئسی اوله رق ، محاربه بزم عسکرک هزیمتیه نتیجه لندی ؛ چونکه ، طوپلرک جبخانه سز لکدن آتشلری کسینجه عسکرک پای ثباتی منززل اوله رق داغیلغه باشلا دیلر و بر رجعت غیر منتظمه ایله آشاغی قره پیکار وحوالینسنده کچردی . جنرال غورقو آقشامنی عسا کر متفرقه سیله برابر آشاغی قره پیکار وحوالینسنده کچردی . جنرال غورقو رؤف پاشا ایله حرب ایتدیکی صیره ده بزم قوه کایه ایله اسکی زغره به متعرض اولدیغمز خبرینی آلا رق اسکی زغره قومانداننه ایکی لوا عسکرله امداده کله جکنی ووصولنه قدر ثبات ایتمه سنی یازدی . حتی بو امنیه به سریمأ وصول ایچین ، رؤف پاشا طابورلرینی تعقیب کبی قیمتلی بر غنیمت ظفری بیله الدن چیقاردی ایسه ده ، نه چاره که اسکی زغره محافظلری عسکر مزک کثرتنه و تعرضه کی شدتنه مغلوب اوله رق منزهماً ترک موقع ایتدیله . بونلرک ترک موقع ایتدکلرندن تخمیناً ایکی ساعت سوکره ایدی که برطابور آوجی وایکی آلا ی سواری واون آلتی قطعه سواری طوپی ایله مقدمه الجیش اوله رق اسکی زغره اوکنه بالذات کندیسنی کلش و دیگر لوارکده آرقه دن یتشمه سنی امر ایتمش ایدی . شاسور لواسیله طقوزنجی فرقه نک لواسی ، اسکی زغره یتشکانه آنجق ساعت اون بر بچغه یتیشه بیلدیله . نه چاره که جنرال غورقو ، اسکی زغره به یاقلاشدیغی زمان بزى مملکتی استرداد واطراف ته لری طابورلرله تحکیم و اشغال ایتمش کوره رک ، ایش ایشدن کچدیکی آکلادی . وطوب منزله دن بر آ ز بعید بر مسافه ده فرقه سنی بالتوقیف ، کینجه بی اوراده کچیره جکنی اشراب ایدر بر وضع کوستردی . بزایسه یکی زغره محافظ طابورلرینک و فرداسی کونی رؤف پاشانک هزیمتلرندن بی خبر اولدیغمز کبی ، غورقونک اوزاقدن کوریلن عسکرینی ، رؤف پاشا فرقه سی وایلیسنده کی چرکس البسه سیله میلینس قازاق اوکیلرینی ده رؤف پاشانک یاننده کی چرکس آتلیسی قیاس ایدم رک ، فرقه مذکوریه بی سلاملق واستقبال ایتمک ایچین ، طابورلر حاضر لایتمش و برایکی کرده عموم بوروسی چالدرته رق : « پادشاهم چوق پاشا » چاغیرتمش ایدک ؛ لکن غورقو فرقه سی تقرب ایتدکجه قازاقلرک انتظام اوزره وغایت متیقظانه ایلیله مه سنک تشخصی بی شبهه به دوشوره رک بو یوک دورین ایله دقتلیجه نظر ایتدیکم زمان ، چرکس آتلیسی ظن ایتدیکم اوکیلرک قازاق و یاقلاشانک برروس فرقه سی اولدینی نظر مده تحقق ایدنجه ، درحال اوردویه سلاح باشی بوروسی چالدرتم .

جنرال غورقونك معيتى، اوكونى يوقارى قرەپىكاردن قالقەرق جورانلى بەكلىش و برقاچ ساعت رۇف پاشا ايله بعدالمحاربه اسكى زغره يە امداده لاجل المسارعه، صولونخى صولونخه يتيشمش اولدقلىرى جھتلەپك يورغون بولونمش اولدقلىرى كېي موجود معيتم دخى آرابه جى كويندن اسكى زغره يە كلوب برقاچ ساعتلر روس عسكرىلە محاربه ايدەرك يورولمش وغورقونك كلديكى صيرهده برقىسىده حالا بولغار عصيانيله اوغراشمقده بولونمش ايدى . بونكله برابر ساعت دخى اونى كچمش ايدى. كوزكوره حرب ايتەنك زمان مناسېده فوت اولمش بولونديقتن دن هر ايكي طرف قارشى قارشى بە كلدكلىرى حالده حرب ايچين يكدىكىرى عليهنه على الفور صالديراچق مرتبهده شدت وقوتلرني صباحدنبرى صرف ايتمش برحاله ايديلر . بناء عليه نهروسار طوب و توفك انداختى ويا تعرض كې برمعامله خصمانه كوسترديلر ونده بز آنلك اوزرينه تعرض تشبثانده بولوندىق . شو قدركه، عسا كر شاهانه در حال طوپلرني مواقع لازمه يە چكرك و احوال اراضيدن استفاده ايدەرك بروض تدافى آلديلر . مع مافيه صاغ جناح قولنده ايكي كوندنبرى جريان ايدن وقواته دائر خبر آله مدنيگم كې ، عوارض طبيعته زمين حسييله، دشمنك قوت ومقداريني ده هنوز كسدیره مديكمدن و آقشام قارا كلغنك بر طرفدن تقرې ايله برابر كشف اجراسى ايچين دخى دشمنك كلينتى سواريسنه نظراً الله كى يوزاللى نظاميه سواريسى پك كفايتسىز كورونەرك يامده كى برقاچ يوز چركس ، زيبيك و باشى بوزوق آتيليرى ايسه اطرافه ياغما كرلكه داغلايدقتن خصلتمده كى شدتى استعماله بالضروره قدرتياب اوله مادام . بناء عليه دشمنك احوال و مقداريني كشف ايتكسىزىن مجهول اوزرينه وقتسىز و على الفور تعرض ايتك تاملسىزلكنى اختيار ايتەدم .

ايشته اوصرهده ايدى كه رۇف پاشانك منزهماً آشانغى قرەپىكاره كيتديكىنى خبر آلدم . مؤخرآ كيجه بوخبر ديكروايات ايلهده تآيد ايتدى . ويكى زغره نك و دميربول خطنك يعنى بزم قول اوردونك يكانه ارزاق و مهمات خط مواصله سنك دشمن انه كچديكى دويولدى . الك زياده دهشت و تلاش و يرمجك شى دخى، او كيجه صباحه قارشى آشانغى قرەپىكارده اوج طاورله محافظ بولونان قائم مقام موسى بكدن يكرمى بيك روسيه لينك قرەپىكاره كلكدە اولديغنى مخبر برده ژورنال آلمقلم اولدى . حتى موسى بك ، مركز سلطنته و ما بين همايونده دشمن ايشمار كيفيت ايتديكىنى بيلديرييوردى . بونك اوزرينه اسكى زغره او كنه كلن دشمن اوزرينه على السحر بر تعرض ايتەي؛ بعدالموقفه يكي زغره يى استردادى و قرەپىكاره دوغرو ايلرله ديكى مروى بولونان دشمنك آرقه سنى كسمه يى و آندن سوكرهده شيقه يە كيتمه يى

بعض رأی‌لر دشمنك حرکت حاضره سنده کی سرعته قارشى بالمسارعه ادرنه استحکاماتی طوتمق ایچون ایلیده کی قوتلرک و ده‌ها سائر یرلرده بولونان طابورلردن لزومی قدرینک جلی کبی مفردات مصاحته تعلق ایده‌رک؛ دیگر رأی‌لرایسه ایشک بوقدر مفرداته کیریشمک مذاکرات و معلومات عسکریه به موقوف و قومانداجه و ترتیب و سوق عسکرجه یاپیله‌جق تدابیردن دائره عسکریه مسئول اولدیغندن یالکیز مقصد اصلی ، ثبات و مدافعه قضیه سنک تبلیغیه ترتیبات و سوقیات عسکریه نك مقام سرعسکرى به تفویض و تودیبی طرفنده بولونمقله بویکی صورته توفیقاً باشقه باشقه تذکره مسوده‌لری قلمه آلینه‌رق صورت اخیره به ذاهب آراده اکثریت حاصل اولمش و مسوده‌لر کرک اکثریت و کرک اقلیت طرفندن امضاولونوب اکثریتله قبول اولونان مسوده موجبجه طرف سپهداری به تذکره یازلشدر و بو قرار صیراسنده متارکه مقصدینی تعجیله مدار اولمق وانکلتره و کلاسنه تبلیغ اولونمق اوزره دشمنك تجاوزات تهدیدانه‌سنی حاوی اتفاق آرا ایله لوندره سفارتنه برتغرافنامه کشیده ایلمشدر .

مع‌ماقیه رؤف پاشا ، بکا مذکور ۲۶ - کانون اول - ۹۳ تاریخی تلغرافنامه‌ینی یازمازدن مقدم یوم مذکورده کوندوزین شبقه‌ده ویسل پاشابه اشبو تلغرافنامه‌ینی یازمش :

ویسل پاشا همضرت‌سینه

« یقینده بر متارکه‌نك طرفین محاربین دولت‌لری بیننده مقرر ایدوکنندن لطفاً بولوندیغکیز نقطه‌نك الدن چیقارلامسینی سزدن وعموم آرقداشلر سزدن دولت و ملت نامنه اوله‌رق رجا ایدر و خط رجعتکیزک دخی آجیق بولوندیرلماسنه همت بویورلمسینی آیریجه توصیه ایلم . ۲۶ - کانون اول - ۹۳ رؤف

ایشته ویسل پاشا ، رؤف پاشانک تبلیغ ایتدیگی بومتارکه و محافظه موقع امر مجنونانه‌سنه استناداً ، خط رجعتنک قطع اولوندیغنی رأی‌العین کوردیکی حالده ، اوردوسنک نجات و سلامتی ایچین هیچ بر تدبیر فعالانده بولونمادی و معینده کی قرق طابوردن یالکیز اون درت‌بجق طابورینی حربه ادخال ایدوب ، باقیسنی‌ده بلاحرب ید دشمنه تسلیم ایتدی .

روم ایلی دارالحربندن بوضورتله یکریمی ایکی‌بیک بوقدر عسکر ده‌ها اکسپلرک طرفین محاربین موازنه‌سی برقات ده‌ها بوزولدی . والحاصل کانون اولک یکریمی یدنجی کونی و کیجه‌سی شبقه قول اوردوسی متارکه و محافظه موقع امر مغفلاانه‌سنه عامیانه اتباع ایچون ، اوردوسنی

و ناموسنی فدا ایده دورسون، بر طرفدن استانبول « شایقه یرنده دورسونمی؟ چکیلسینمی؟ » کبی مناقشات ایله زمان کچیرمکده، طرف دیکردنده « آمان شایقه دن چکیلسین .. بزده همان چکیلهم » ؛ دیهرك تاتار بازار جنی تلغرافخانه سننده کال خلجانله چکیلمک ایچون امر سریع اعطاسنه انتظارده ایکن ، رؤف پاشادن ایکی بچق ساعت صوکره اشبو جواب غریب کلدی :

بازار مہمره سلیمانہ یاشا مضر تلمینہ

روسیه دولتیله قرار کیر اولان متارکه نیک، یعنی ترک مخصوصاتک طرفین محاربین قوماندانقلری بیننده همان اجراسی خصوصنه اراده سنیہ جناب پادشاهی شرفسنوح و صدور بیورلمش و کیفیت دولت مشارالیه طرفندن کندی قوماندانلرینه دخی اشعار قلنمش اولمله؛ مذکور قوماندانلر طرفندن تعیین واعزام قلنجهق مأمورلرک اسامی و صورت مأموریتلری روسیه باش قوماندانلری طرفندن قوماندانلریزه بشقهجه بیلدیریله چکندن اقتضای حاله کوره اصولی وجهله طرفکزدن دخی روسیه قوماندانقلرینه مراجعت اولنمی و بوبابده اپدیله چک مراجعت و مکالمه ایچین بریاض بایراق کشیده سیله برنقر بوریزن و برده لسان آشنا برضابطک اعزاسی لازم کله چکندن آکا کوره ایجابنک اجراسی و لازم کلن شرائط دیکر تلغرافنامه ایله اشعار قلنجهقندن شیمدیلک بالکز طرفین محاربین عسکرینک بولندقلری موقه برده اقامتله ترک مخصوصات اولنمی بیان اولنور .

رؤف

۲۷ - کانون اول - ۹۳

بن ما کینه باشنده، چکیلمک امرینه انتظار ایدر ایکن ، خلاف انتظار، متارکه امرینک ظهوری ، مواقع قوماندانقلرینه تبلیغ کیفیته نبی مجبور ایتدی و اوصیره ده، تاتار بازار جفته اوج ساعت مسافیه کلش اولان اوتلق کوی و جواری طابورلرینه ده ، یاور کوندره رک یرلرینه اعاده ایلیم و رؤف پاشانک ده شایقه یه متارکه تلغرافی برکون اول و یردیکنه ذاتاً خیر اولمدیغمدن و « شایقه خط تلغرافینسک اسکی زغره دن اوتهمی بوزوقدر » جواجی ، فابیه تلغراف مأمورلرندن آلدیغمدن ، خائن بوغازی تلغراف مرکزی الده ایده رک ، معهود متارکه تلغراف صورتنک برضابط واسطه سیله شایقه یه تبلیغ ایدلسنی ، خائن بوغازی قوماندانی میلوا حسن پاشایه امر ایتدم . مکرسه او وقت ، شایقه ده کی قوه حیاتیہ عثمانیه حالت نزعده ایش ! ایشته ، افادات مبسوطه مزدن آ کلاشیله جنی وجهله ،

شیقهنك اسارتی ، مؤلف موسیونك ظنی كی ویسل باشانك اورایه تعرض اولنیه جنی ظنندن منبعث دكل ایدی . غراندوق نیقولانك تعرض امرینی ویردیکی کونی ، وظائف قوماندانان نی اسقاط ایتدکلرندن واوله الكمخاطره لی کونلرده دولت اوردولرینك قومانداسی ، محاربه یی بانورامه لرده بیله کورور ایکن ، « آمان کوزلرم قراردی » دییه چین جین اضطراب کوستره ن وکلامزك آرای غریبه سنه عرض وحواله اولنسنندن و رؤف پاشا کبی فطرة محروم اقتدار بردون کیشونك ارأئه ایتدیکی جعلی برایکی خلوصکارلغه اغتفالا ، « بن عموم قوماندانانی اداره ایدهم » دیسنه اینانیلماسنندن و ویسل پاشا دخی مخاطره یی کوردیکی و چاره سی دخی پك قولای والنده اولدینی حالده ، متارکه تاغرافنامه سنی سند اتخاذایده رك ایفای وظیفه ده تکسل و رخاوت کوستره سنندن نشئت ایتشد . مؤلف موسیو ، ویسل پاشانك اوتوزبیک اسیروردیکی درمیان ایدیور ! حالبوکه ویسل پاشانك کافه موجودی ، یکرمی ایکی بیک و کسور کیشی ایدی وایجلرندن بر طاقی ، حرباً شهید دوشدیکی کبی ، سواریلری ده علی العموم فرار ایتدکلرندن ، مقدار اسرا ، بالطبع یکرمی بیکدن دون اولتی لازم کایر . شیقهنه کبی طولبرك مقدارینی دخی یوقاریده سویلش ایديک .

مؤلف موسیو ، ملاحظات عمومیه سننده دخی ، « سوق الجیش نقطه نظرندن باقدیغمز تقدیرده ، سلیمان پاشانك غورقوی بالقانلرك او بر جهتنه طردایلدکدن صوکره صوفیه اوزرینه یورویوبده بعده بالقانلری مریچ منبعنه قریب بر یرده مرور ایله ، پلونه ده بولونان عثمان پاشا ایله برلشمه دیکنك سببی بر درلو کسیدیره میورز ؛ چونکه ، کندلیسی بویه بر خط حرکت اتخاذا ایلیدیکی تقدیرده ، بر کونا تهلکه به دوچار اولدقدن باشقه ، خط رجعتی دخی هروقت تحت تأمینده بولنه جق ایدی ، دیور .

مؤلفك اولجه دخی یوبایده درمیان ایتدیکی اعتراضه جواب اوله رق ، حالا ووظیفه بویه برمانوره اجراسنه مقتدر و مأذون اولمادیغمی ، یازمش ایدم . بو عاجز ، اوتارنخده مرکز سلطنت ایله عموم قوماندانك وردکلری وظیفه و اخطار دأتره سننده حرکت مجبوریتنده بر معیت قوماندانی اولدیزمدن ، افعال و اجرا آتمده مختار و مستقل ومرخص دكل ایدم . وظیفهم ، دشمنی بالقانك جنوبندن طرد ایله مداخلنی سد و آندن صوکره طونه عموم قوماندانی ایله بالخابره ، طونه شرق و غرب اوردولریله متحداً اجرای حرکات ایتك وبرلکده بالقانك اوته یوزینه آشمقدن عبارت ایدی .

بویه برامر و اخطار ایله مقید اولان برقوماندان ، غورقونك ، بالقانك شماله کچمه سنی

متماقب؛ شیعہ روسلر النده ایکن، خودسرانه وبا اراده سذیه آلدینی تعایمت ایله برابر باش قوماندانن مورد تلغرافنامه لر احکامنه مخالف اوله رق پلونه به کیده مز ایدی. واقعا بنده پلونه ایله برلشمک شها لکنده ایدم؛ لکن، بو آرزومی شیعہ بی بعدالاسترداد طونه شرق و غرب اوردولریله برلشهرک ممکن اولورسه روسلری طونه سواحلندن چیقارمغه چالشمق ایچون بسلیور ایدم. نه چاره که، شیعہ نک استردادی خصوصنده محمدعلی پاشا طرفندن بکا دریغ معاونت و تعیر آخر ایله روسلره مساعدده اولندیقندن بسله دیکم او آرزوده، شیعہ استردادی کبی خیالات حکمنه کچدی.

برده مؤلف، بزم اوردولری میزی، آروبا اوردولری کبی ظن و قیاس ایدیور؛ نقلیه، قافله لری و آرابالرینی حاضر و مهیا فرض و زعم ایدیور!...

بن، صوفیه جهنتندن دولاشه ق پلونه به کیتتمک ایچین نه قدر وسائط نقلیه به محتاج ایدم؛ پلونه به کیتدکن ص-و کره ایکی اوردونک مهمات و ذخایری ناصل جلب و جمع ایدیله جک و هانکی وسائط ایله بونلر اعاشه ایدیله جک ایدی؟.. بورالرینی اصلا خاطره کتیرمیور. اگر شیعہ استرداد اولنسه ایدی، او حالده اقصر طریق، غبروه، سلوی و لوخه جاده سی اولدیقندن پلونه به تحشیدی آرزو اولنان اوردولرک ارزاق و مهمات موردی تأمین و اختصار ایدلش اولور ایدی.

«سلیمان پاشا، صوفیه طریقیه ایلرولسه ایدی، خط رجعتی هر وقت امین اولور ایدی» دیور.

پلونه خط رجعتنک مأمون قاله یلمسی روسلرک تعرض اتمه مسیله مشروط ایدی. بالقانن یکرمی ساعت اوزاقده اولان او یله برخط، هیچ بروقت امین اوله ماز. حتی، (غبروه - لوفچه) طریقیه، بالقانلره مستند اولدینی حالده ینه امین عد اولنه ماز. مؤلفک بو اعتراضی، معلومات موقعیه به و اوردولری میزک احوال عسکریه سنجه و قوفه مستند اولمایوب، او یله جاهلانه بر معلومات فروشلقدن عبارتدر.

مؤلف: «یوقاریده کی تفصیلات صیره سنده سلیمان پاشانک دخی غورقونک حرکتنه مائل بر حرکت اتخاذیله ایکنجی درجه ده بولنان کچیدلردن بریسنندن مثلا خاثن بوغازندن کچهرک روسیه لیری آرقه دن اورمق لازم کله جکنی اشراب ایتمش ایسه که ده، محلی اولمامق مناسبتیه، تفصیلات زانده به کیریشه مه مشدک. حالبوکه سلیمان پاشا بو حرکتی اتخاذ ایدم جک یرده، اون بش کون قدر بلا حرکت قالدقن باشقه، بوغازه داخل اولدینی وقتده دخی، برغناد مصرانه ایله روسلرک استحکاماته جهه دن هجوملر کوستردی» دیور.

بنم ، غورقونک حرکاته مائل بر حرکت اتخاذ ایدمه جککمک دلانائی و حالاً ووظیفهٔ
وموقعاً اوپله بر اقتداری حائر بولنمادیغمی یوقاریده تعداد و تفصیل ایتمش ایدم .
واقعا بن ، خائن بوغازندن برمدار عسکر کچیره جک و محمدعلی پاشا ایله کله جک اون
سکز طاپوره ترفیق ایدمه جک ایدم ؛ لکن ، محمد علی پاشا قرارندن نکول ایله هزارغراده
چکیلهرک وضع مدافعه آلدیغنی عمومه اعلانندن و بکاده : « طونجه وادیسيله شیقه به کیت
و بالقانندن منفرداً صارقه ... شیقه نیک استردادینی متعاقب بزم بیلدیر ... بالقانک شماله
جککمک مانوره سنی برلکده اجرا ایدهرز . » امرینی ویردکدن سوکره مرکز سلطنتک
امر عمومی ده :

« بالقانک بویوزنده و اوستنده کی دشمنک طردیله مداخنک سیدی و آندن سوکره
بالقانک اوته یوزینه تجاوز ایدلمه سی ، موادندن عبارت اولدینی حالده ، عجبیا بن ، نهایت
اوتوز بیگ کیشیدن عبارت و نصفه قریب قسمی اعتاده غیرشایان عسکر دن مرکب برغبله لکی ،
خائن بوغازندن کچیره رک تا شیقه به قدر قره جه داغ و خائن بوغازی و کلفار و درانووه
وغبرووه کچی به لرله طاغیتوب پارچه لادقندن سوکره نه قدر قوت ایله شیقه به چورمه حرکتی
اجرا ایدمه جک ایدم ؟

بو پارچه لادیغم مفرزه لرک روسلر طرفندن تعرض کورمه جکنه و روسلرک بالقان
اوردوسی بونلره ایلشیمیه جکنه بنی کیم تأمین ایدمه جک ایدی ؟
روسلرک پازه ویا پلونه اوردولرندن برقاچ لوا ویا فرقه ، میدانده بر آو دیمک اولان
بومفرزه لرک سیدی ایچون نهایت اوچ درت کونلک بر سفر تعب و زحمتی کوزه آلدیرمه جقلمی
نه دن معلوم ایدی ؟

علی الخصوص ، کرک محمد علی پاشانک و کرک عثمان پاشانک وضع مدافعه ده بولوندقلمی ،
روسلرجه بک ای بیلیور ایدی . غورقونک حالنی ، وضعیتنی بکاقیاس ایتک ، قیاس مع الفارقدر .
غورقونک رفاقتنده درت بیگ منتظم نظامیه سواریمی اولدیغندن ، بولغار دوستلریمز ، بالقانک
بویوزینک ، تا استانبوله قدر ، عسکر دن خلونینی کندیسنه خبر ویرمه لر بیله او ، سوارینسک قوتیله ،
دشمننک هر حال و وضعندن جبراً خبر آله بیلیر ایدی ؛ وسائط تقلیه سی موجود و مکمل ایدی .
مؤخرآده آرقه سی بر بالقان اوردوسیله تحکیم و تأمین ایدلمش ایدی . فضله اوله رق طونه
مجراسنه قدرده ، پازه و پلونه اوردولری وار ایدی وچین حاجنده آنلری ده معاواننده
استخدام ایدمه جک غراندوق نیقولا کچی بر باش قوماندانلری ده وار ایدی .

بم رفاقتمده ، شيقه به كيدر ايكن آنجق درت يوز قدر نظاميه سواريسي بولونوب دشمنك وضعندن ، قوتندن و ترمزه نه قدر عسكر تحشيد ايتديكنندن و نيت و مرامندن كيا بي خبر ايدم و جبراً خبر آلمغهده استطاعتم يوق ايدى . على الخصوص آراده بالقانده و ارايدى . دشمنك حالندن بم دكل ، دولتك و باش قوماندانك ده خبرى يوق ايدى . صاغ جناح ايلريسنده كى محمد على پاشا ، اويله برايش كوريله جك صيراده حال مدافعه به كيره رك حركته اشتراكدن مجتنب وصول جناح ايلريسنده كى عثمان پاشا ايسه ، حربى دشمنك آياغنه كله مى حالنده قبول ايتك وضعيتنده ايدى .

اوردونك آرقه سنده تا استانبوله قدر و حتى نفس استانبوله بيله بر قوه احتياطيه و محافظه يوق ايدى . بولردن فضله آلدنيم اوامر ، تعليمات و اخطارات بالقانك شماله آشمامقلمى موسى ايدى . غورقوي بالقانك جنوبه سوق ايدن غراندوق نيولا قوماندان مطلق و مرخص ايدى . بن ايسه قوماندان مقيد و محدود الوظيفه ايدم .

ايشته كرك بومؤلف و كركسه بويوله افكار سخيغه بيان ايدن لا كر دوريان محررلى ايله آنلى تقليد ايتك كنديلرينه شين ايكن شان عدايدن و قدرت و وقوف سزقندن دولاي لا كر دوريانلردن بالترجه بكا سؤال ترتيب ايدن ديوان حرب اركان كمبضاعه سى بو خصوصدن دولاي حقمده بغير حق تعريضانده بولونديلر . بم بي زغرهده الهى كون مدت قالمقلمك واسكى زغرهدن دوغروجه شيقه به كيتمك ايچين مصمم اولان مانوره و پلاندى هانكى اسباب مجبره ايله فراغت ايدمرك مؤلفك ورد لسان ايتديكى اون بش كونك نه صورتله ضايع اولديغنك اسبابى يوقايدم سويلدم . مؤلفك ، جهه دن هجومدن مرادى اكر اسوه تى نيولا جهه سى ايسه ، بو هجومك بم رضاه مخالف اوله رق وقوع بولديغنى ده بلاده ذكر ايله دم . اكر «بوده نيچون چورمه حركتى اجرا ايمه دى» اعتراضه معطوف ايسه ، او بحث ده كچدى . مع مافيه ، بم ترتيب ايتديكم هجوم پلانك اجرا سنده قصور اولمقله برابر ، اكر آغستوسك اون برنجى كوني جنرال رادسكى ، شيقه محصورينك امدادينه يتشمه سه ايدى ، اون ايكنجى كوني شيقه ده كى روسلر بلا شرط تسليم مجبور يتنده بولونه جغندن هر حالده منتج موفقيت ايدى . و شيقه نك استردادى ايچين ، اويله خائن بوغازندن كچوب ده عسكرى تفرقه و تهلكيه دوشورمكه قطعاً لزوم يوق ايدى . مؤلف ، جنرال رادسكينك يكرمى بيك كيشى امداد يتشيد ريكنى سويله بور . فرض ايدم كه روسلر بازه و پولونه اوردولردن هيچ عسكر قيملدا ته مسونلر ، بويكرمى بيك كيشى ده مقدارجه دوغرو اولسون ؛ بن ، خائن بوغازندن

کچھ ایدم، بالقانک اوتہ یوزندہ شیقہ نیک امدادینہ یتیشہن، مؤلفک بویکرمی بیک موسقوفی،
بنی قارشیلایہ جقمی ایدی ؟

بندها شیقہ یی چویرمزدن اول ، بونلر بالطبع کلفارده و طرنوه یانلرنده اوکمه چیقاجقلر
وبن اکر بونلری ترصد ایچین کلفارده قوتلی برمفرزه براقاز و خائن بوغازی یولنی تأمین
ایتمز ایسهم ، بالعکس آنلر بنی چویرلر ایدی . همده او صورتله که ، نه بریدن بزه مهمات
وارزاق کله بیلیر ایدی ونهده وضع مدافعه یه کیرن محمدعلی پاشا اوردوسیله ذاتاً مدافعه حالنده
بولونان عثمان پاشا اوردوسی ، مقتدر بیله اولسهلر ونه قدرده جهد ایتمسهلر، اون بش کوندن
آشاغی بزه امداد ایده بیایرلر ایدی .

هزار غراددن مهمات وارزاقیله برلکده حرکت ایده جک و عثمان بازاری ، آله ،
طرنوه طریقیله کلفارده بزم امدادیمزه یتیشه جک بر لوا عسکر ، مرتب طوپلریله
و مهمات وارزاق آرابالریله عثمان بازارینه آنجق اون بر ، اون ایکی کونده کله بیلیر
ایدی . وبو مدتک قسم اعظمی عثمان بازاری ایله احمدلی آراسنده کی یولسزاق اضاعه ایدر ؛
اورادنده یولجی کیدیشیله ، آنجق درت کونده طرنوه به، کلفاره واریلیر . مع مافیه ،
بیرووده ، آلهده ، کسرووده ، طرنویده دشمنک قوتی اولدیغنی اونوتیمه لم .

ایشته محمد علی پاشا طرفندن امدادیمزه کله جک اولان او بر لوا عسکر ، مواقع
مذکورده کی دشمن قوتلرینک جمله سنه غلبه چالهرق حرکتیه دوام ایتمسه ، ینه کلفار
و جوارنده خط رجعتی قطع ایدلش اولان اوردومزه یکریمی کونده یتیشه بیلیر ایدی .
پلونه دن طرنوی به کلن طریق دها منتظم اولدیغنی جهته بلکه پلونه دن امدادیمزه چیقاجق
بر لوا عسکر ، اون کونده بزه التحاق ایدر ایدی . لکن اوده ، سلویده ، غبرووده ،
درانوده بولونان روس مفرزه لرینه و خصوصیه پلونه اوردوی همایوتی مترصد روس
اوردوسندن آنی تعقیبی طبیعی بولنه جق روس فرقه سنه غلبه ایله مشروطدر . والحاصل ،
مؤلف موسیونک و هوادارلرینک اخطار ایتدیکی مانوره ، حالاً ، موقعاً ، حکماً ،
قاعدهً موافق مصاحت دکل ایدی .

مؤلف : « خلاصه دوغری سویلنه جک اولورسه ، شیقہ اوکنده عثمانلی عسکرینک
پک جسورانه داورانوب پک زیاده چالیشمش و صوک درجده اثر اطاعت کوسترمش
اولدقلری نظر دقت اوکندن اوزاق طوتیلما ملیدرکه ، رئیساری دخی مقتدر و ماہر اولمش
اولسه یدی باشقه نتیجه لر استحصال ایلمه لری دخی امکان دائرہ سی داخنده ایدی ، دیور .

مؤلفك بوسوزی دخی موازنه سز و بورومه دن و عامیانه بر سوزدر . شپقه عثمانلی قوماندانك مهارتسز و اقتدارسز عد اولتسی ، اكر چویرمه حرکتی مانوره سنه قالمشمدیغندن دولایی ایسه ، بونك اسباب وعوارض لدینه سنی یوقاریده برتفصیل سویله دك . روسلر ، چویرمه حرکتی كرك ایلك بالقانی تجاوزلرنده و كركسه اك صوكره کی شپقه اسارتنده ، باش قوماندانلری غران دوق نیقولانك امر و ترتیبی ایله و آكا مظاهرت و استناد ایله و شپقه دن تا استانبوله قدر ، هیچ بریده عساكر مدافعه و احتیاطیه اولمادیغنی محقق صورتده خبر آلرق بلافتور اجرا ایتدیلر . عثمانلی باش قوماندانی محمد علی پاشا ایسه بالعکس بی ، چویرمه حرکتك اجرا سندن فراغته اجبار و تصمیم ایلدیكم بوحرکتك تسهیلی ایچون ، بالذات برابرجه کتیره جکی اونسکز طاבורی دخی عثمان بازاری و جمعه دن هزارغراده آلدیراق ، بکاده طونجه وادیسلیه حرکتی امر و منفرداً بالقانك شمانه آشمقن بی نهی ایلدی . یوق ، اكر بوسوز شپقه محاربه سنده کی خطیئات متفرعه یه محمول ایسه ، بونلرک مسیبلرینی ده سندات وادله رسمییه ایله یوقاریده ارأه و اشارت ایلدم .

بونکله برابر ، دفعاتله سویلدیكمز وجهله ، اكر جنرال رادسکی ، آغستوسك اون برنجی کونی آقشامی شپقه یه قوه امدادیه یتشدیرمه ایدی ، روسلرک دخی تحت تصدیق و اعترافنده اولدیغی وجهله اون ایکنجی کونی شپقه ده کی روس عساکری کاملاً اسیر اوله جق و موقعه استرداد ایدیله جک ایدی . اكر برمه ارتسزلك ویا قدرتسزلك وار ایسه ، اوده شپقه ده کی روسلری چویرمه ایچون ترتیب ایتدیکی اونسکز طاבורی ، دشمن هزارغراده هجوم ایدله جک شایعه کاذبه سی اوزرینه کری آلدیراق ، بروطفه مهمه و مقدسه دن تعطیل ایدن و شپقه مدافع لرینه امداد و معاونت ایچون بالقان قوماندانی جنرال رادسکی به سربستی و مساعدته ویره ن عثمانلی باش قوماندانی محمد علی پاشاده اوله بیلیر . حتی بز او قدرتسزلك و مهارتسزلك تعبیرلری رینه ، صدقن سزلك و اخانت کله لرینی ده بو باش قوماندان ایچون استعمال ایدیه بیلیر . اوت ، بزده مؤلفك قولنی تصدیق ایدرز . اكر محمد علی پاشا ، اون سکز طابور ایله بر موجب قرار بالقانك اوته یوزندن و آله طرفدن خائن بوغازینك ایلرینه کسه ایدی ، بنم اوصیراده فردیچ و خائن بوغازلرنده ترك ایتدیكم طقوز طابور ایله دیرقاپونك ایلرینه واقع احمد لیده کی دزت طابور و احوالی باشی بوزوقلری دخی بالطبع

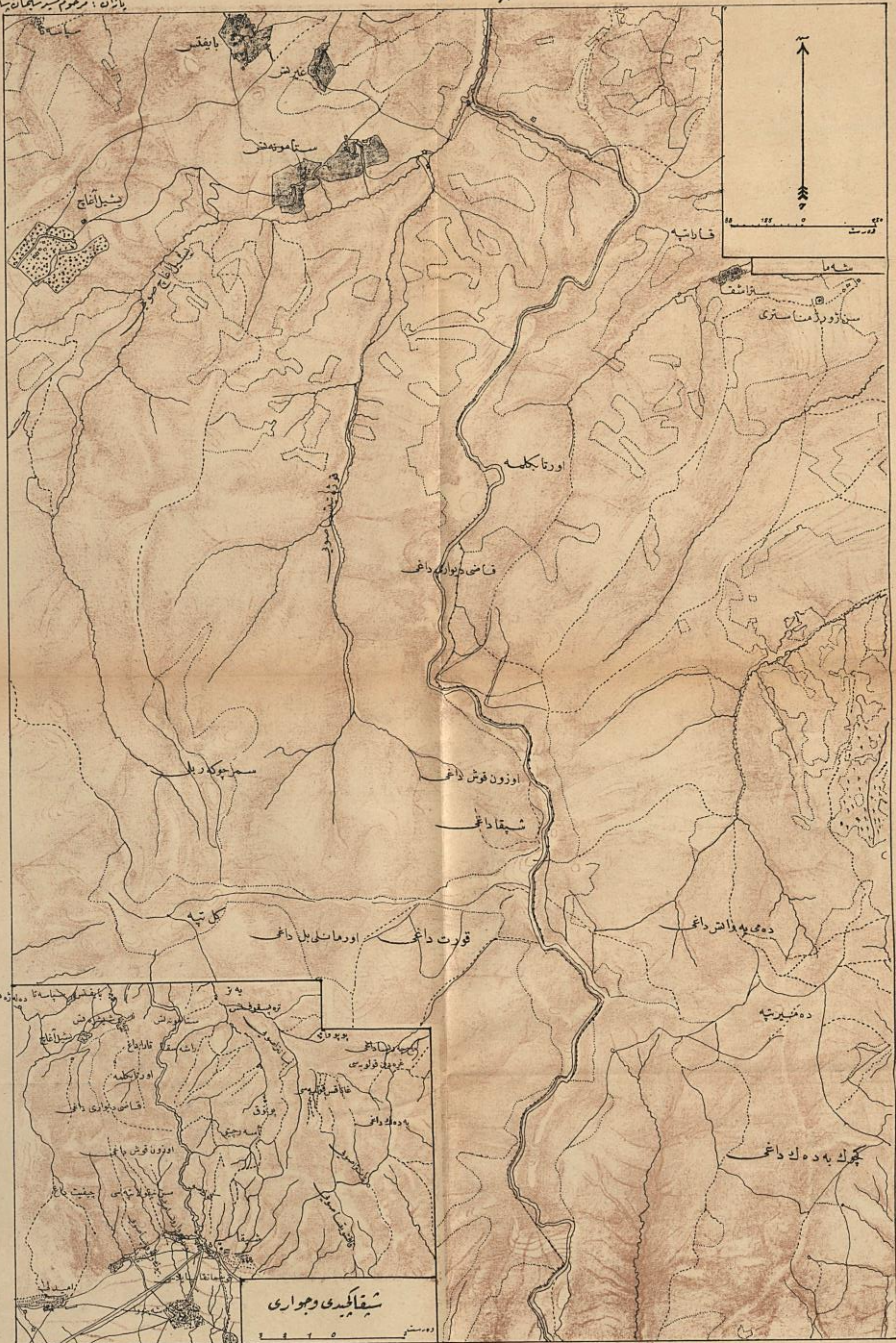
محمدعلی پاشا ایله برلشه جکلرنندن ، اوتوز بر طاپوره بالغ اوله جق اولان بوقوت ، چورمه حرکتک اجراسنی تسهیل ایدرک علی الخصوص جنرال رادسکی بی ده باشنک چاره سنه باقمه والته و طرنوه بی محافظه یه اجبار ایدر ایدی . بن ده ینه ، اوقرق یدی طاپور ایله شیقیه یه کلیر و آغستوسک اون ایکنجی کونی ، مؤلفک قولنجه ، یکرمی بیک و بزم معلوما تمزه کوره اوتوز بیک عسا کر امدادیه یتیشدیره ن جنرال رادسکی ، شیقیه نک اسارتی خبر الیمنی محقق صورتده آلیر ایدی .

سقاگیرى

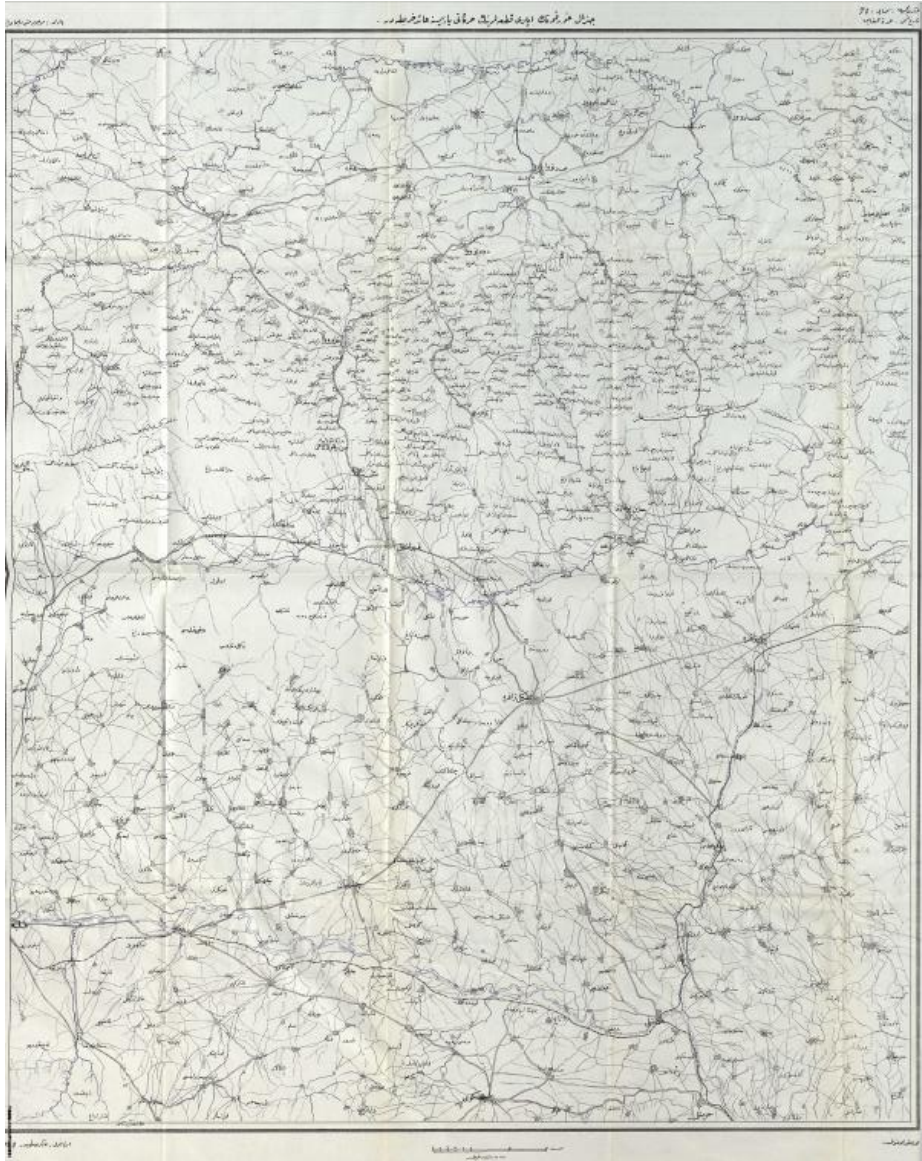
عسكىرى كېرەھ . صاى : 70
تارىخىي . محمد زىلخان

بازار : مەھمۇد سەئىدىيە

استانبول . عسكىرى مەتبەئە . 1928

ھەر جەننى لىقىزىدە

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hasan GÜNEÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Aydın – 21.04.1989

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Pamukkale Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İŞ DENEYİMİ

2011--2013: Söke-Atburgazı Sosyal Bilgiler Vekili Öğretmeni

2013-2015: Davutlar Sınav Dershanesi Sosyal Bilgiler / Tarih Öğretmeni

2015-2016: Kuşadası Özel Ata Orta Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

İLETİŞİM

E-posta adresi: hasangunec@hotmail.com

Telefon: 05545210388